Franjo BORAS

KAKO JE UMIRALA SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

Franjo Boras

KAKO JE UMIRALA SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

1990. – 1996.

Nakladnik
Slobodan Praljak

Za nakladnika
Slobodan Praljak

Urednik
Veso Vegar

Recenzenti
Josip Pečarić
Ante Markotić
Veso Vegar

Lektor i korektor
Jago Musa

Naslovna stranica i tehnička oprema
Darko Pandža

Tisak
M.P. Cartonprint Co, Stolac

Naklada
1.000 komada

Franjo Boras

KAKO JE UMIRALA SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA 1990. – 1996.

Mostar, 2002.

CIP-Katalogizacija u publikaciji
Gradska knjižnica Mostar

UDK 323.3/324(497.6)»1990-1996«
341.2(497.6)»1990-1996«
94(497.6)»1990-1996«

BORAS, Franjo
Kako je umirala Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina: 1990.-1996./Franjo Boras. - Mostar: Slobodan Praljak, 2002 (Stolac: M.P. Cartonprint Co). -288 str.: ilustr. sa zemljovidima, kart. graf.; 18 cm

Država na račun Hrvata/Josip Pečarić: str. 259-266. - (P)ogledi u Bosni/Ante Markotić: str. 267-271. - Diktat za «zaraćene strane»/ Veso Vegar: str. 272-275. - Bibliografija: 253-255. - Kazala

KAZALO

"Gospodine Boras, ukoliko se ne dogovorite, mi ćemo vas pustiti da se međusobno poubijate, pa ćemo vam mi nametnuti svoja rješenja."

Lord Peter Carrington
Sarajevo, aerodrom Butmir, travanj '92.

UVOD

Početkom 1996. godine počeo sam razmišljati da i ja nešto napišem o najnovijoj povijesti Bosne i Hercegovine. Pitao sam se trebam li ja o tome pisati. Vrlo brzo sam zaključio da bi bila i moja obveza, kao člana bivšeg Predsjedništva RBiH, da opišem najnovije događaje koji su utjecali na raspad SRBiH i na katastrofu njezinih naroda i građana. Želja mi je nešto kazati o događajima u kojima sam osobno sudjelovao, neposredno ili posredno. Odlučio sam da to budu događaji od 1990. do 1996. godine. To je vrijeme velikih događanja u svim zemljama avnojevske Jugoslavije i njezina raspada, tragedije hrvatskog, muslimanskog i srpskog naroda i ostalih naroda i narodnosti, nacionalnog osvješćenja, međunacionalnih sukoba, raspada komunističkog sustava i održavanja prvih demokratskih izbora nakon 50 i više godina. Treće pitanje koje mi se nametnulo bilo je kako dati naziv knjizi koju želim napisati. Mnogo mi je pomogao *Paul Garde* svojom knjigom "Život i smrt Jugoslavije", Ceres-ZIRAL, Zagreb 1996., na čemu sam mu vrlo zahvalan. Odlučio sam da moja knjiga nosi naziv *Kako je umirala Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina* i njezin je sadržaj obrađen u dvanaest poglavlja.

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija usvojila je svoj zadnji Ustav 21. veljače 1974. s osam amandmana na taj Ustav do 1981. U načelima Ustava, pored ostalog, predviđeno je da u SFRJ vlast pripada radničkoj klasi, ona se ostvarivala socijalističkom demokracijom kao posebnim oblikom "diktature proletarijata" i odlučivalo se na načelima sporazumijevanja, ravnopravnog sudjelovanja i na načelu odgovornosti republika i autonomnih pokrajina. Općenarodna obrana je bila jedinst-

vena i činile su je oružane snage (JNA i TO) cijele zemlje. Bila je to savezna država sa šest republika i dva autonomna područja u sklopu SR Srbije (Kosovo i Vojvodina). Teritorij je bio jedinstven i sačinjavali su ga teritoriji republika i nije se mogao mijenjati bez njihove suglasnosti. Društveno-ekonomsko uređenje zasnivalo se na sredstvima za proizvodnju u društvenom vlasništvu i samoupravljanju radnika u proizvodnji i društvenoj reprodukciji. Radnička klasa i radni ljudi bili su nositelji vlasti i upravljanja društvenim poslovima.

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina bila je jedna od šest republika SFRJ, imala je svoj Ustav, zadnji iz 1974. sa sedamdeset devet amandmana do 1990. Bila je to republika, prema ustavnim odredbama, država građana i naroda Bosne i Hercegovine, Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda. Ustavne odredbe koje su se odnosile na društveno-ekonomsko uređenje i društveno-politički sustav bile su istovjetne odredbama Ustava SFRJ. SRBiH je imala svoju Skupštinu, Predsjedništvo, Vladu, Republičku upravu, Ustavni sud, Vrhovni sud i Republičko javno tužiteljstvo, svoju državnu zastavu s grbom. Svim republikama bila je zajednička himna *Hej Slaveni*.

U 1989. počinje vidno kvarenje odnosa između republika u SFRJ i pripremanje značajnih događanja, kako na državnoj razini tako i u pojedinim republikama. Najgori su odnosi u toj godini bili između Srbije i Slovenije. Početkom 1990. održan je Kongres SKJ koji je u prethodnoj godini dugo pripreman i nekoliko puta odgađan. Predstavnici SK Slovenije su na Kongresu ponudili svoj prijedlog koji je predviđao rekonstrukciju SKJ i njegovo svođenje u republičke granice, razbijanje njegove monolitnosti, demokratizaciju i usklađivanje njegova političkog djelovanja s ustavnim uređenjem iz 1974. Nakon odbacivanja ponuđenog teksta Slovenci su napustili Kongres, objavljujući da prekidaju sve veze sa SKJ. Ubrzo je i delegacija iz Hrvatske uradila isto. Kongres je prekinuo s radom i nije se više nikad održao. S propalim kongresom SKJ otpočelo

je raspadanje SFRJ. Nije to mogao spriječiti ni *Ante Marković*, predsjednik tadašnje Vlade SFRJ, svojom izjavom nakon propalog kongresa: "Jugoslavija nastavlja funkcionirati sa ili bez SKJ."

Slovenija je prva organizirala u travnju 1990. demokratske izbore poslije Drugog svjetskog rata na području avnojevske Jugoslavije. Početkom srpnja iste godine donijela je "Deklaraciju o suverenitetu", proglasila je slovenske zakone iznad saveznih zakona, ukinula je atribut "socijalistički" i postala "Republika Slovenija". Ono što je Slovenija uradila tijekom dvije godine Hrvatska je ostvarila za samo godinu dana u mnogo težim uvjetima. U travnju i u svibnju 1990. organizirani su demokratski izbori, na kojima je nadmoćno pobijedio HDZ, a Sabor je 30. svibnja 1990. izabrao *dr. Franju Tuđmana* za prvog predsjednika demokratske Hrvatske. Srbija i Crna Gora ostale su ujedinjene nakon razlaza s ostalim republikama. Na organiziranim izborima i u Srbiji i u Crnoj Gori pobijedili su socijalisti, odnosno komunisti. U Makedoniji su održani demokratski izbori od 12. studenoga do 9. prosinca 1990. Nijedna stranka nije dobila apsolutnu većinu, pa je u ovoj republici formirana koalicijska vlada i ostala tijela vlasti. Krajem siječnja 1991. izabran je *Kiro Gligorov* za prvog predsjednika demokratske Makedonije.

SRBiH je Titovo čedo. Rođena je noću između 26. i 27. studenoga 1943. na prvom zasjedanju Zakonodavnog antifašističkog vijeća narodnih odbora BiH (ZAVNOBIH) u Mrkonjić-Gradu. Kao i u ostalim republikama SFRJ, i u Bosni i Hercegovini je cjelokupna vlast bila zasnovana na socijalističko-komunističkom sustavu, bolje rečeno na "diktaturi proletarijata". Odnosi s drugim republikama održavani su posredno preko saveznih tijela vlasti kao što su Predsjedništvo, Savezna skupština, Vlada i drugih saveznih institucija. Bosna i Hercegovina, kao i druge republike (s izuzetkom Slovenije), ostala je bez teritorijalne obrane, koja je u 1990. u cijelosti podčinjena JNA, odnosno Saveznom sekretarijatu za narodnu obranu u Beogradu.

Početkom 1990. Skupština SRBiH je donijela novi Zakon o udruživanju građana, čijim je stupanjem na snagu prestao važiti raniji Zakon o društvenim organizacijama i udruženjima građana. U novom zakonu bilo je izričito zabranjeno udruživanje na osnovi nacionalne i vjerske pripadnosti. Krajem srpnja iste godine Skupština SRBiH je donijela Zakon o izboru i opozivu članova Predsjedništva. Po ovom zakonu, Predsjedništvo je sačinjavalo sedam članova, i to: tri Muslimana, dva Srbina, jedan Hrvat i jedan član iz reda pripadnika drugih naroda i narodnosti.

Potaknuti demokratskim promjenama u Sloveniji i Hrvatskoj, posebno gubitkom izbora u travnju 1990. u ove dvije republike, komunistički delegati u Skupštini donijeli su krajem srpnja 1990. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o udruživanju građana. Ovim je zakonom ukinuta zabrana udruživanja na osnovi nacionalne i vjerske pripadnosti, ali je istodobno onemogućeno političko organiziranje u državnim tijelima, poduzećima, ustanovama i slično, gdje su komunisti i njihovi kadrovi odranije zaposjeli ključna radna mjesta. Također, pod pritiskom javnosti, posebice zbog ravnopravnosti Hrvata s ostala dva naroda u Bosni i Hercegovini, Skupština je početkom listopada 1990. donijela Ustavni zakon kojim je izmijenila nacionalni sastav Predsjedništva. Ta je izmjena glasila: "Predsjedništvo SRBiH sačinjava sedam članova, i to: dva Muslimana, dva Srbina, dva Hrvata i jedan član iz reda drugih naroda i narodnosti." Ovim zakonskim promjenama stvorene su sve pravne pretpostavke za održavanje izbora zakazanih za 18. studeni 1990. godine.

Za izbore u studenom 1990. prijavilo se preko 40 političkih stranaka. Međutim, samo pet ih je dobilo u izbornoj utrci pet i više zastupnika u Skupštini i članove Predsjedništva. To su Hrvatska demokratska zajednica BiH (HDZ), Stranka demokratske akcije BiH (SDA), Srpska demokratska stranka BiH (SDS), Savez komunista BiH – Socijalistička

demokratska partija (SKBiH-SDP), Savez reformskih snaga Jugoslavije – BiH (SRSJ).

HDZ BiH je u svom Statutu, kojega je usvojila na prvom Saboru 18. kolovoza 1990., istakla neke od ciljeva iz Programske deklaracije, kao što su: pravo hrvatskog naroda na samoodređenje do prava na odcjepljenje i ostvarenje državnosti u suverenoj Republici Bosni i Hercegovini, pretvaranje Bosne i Hercegovine u demokratsku državu, osiguranje osnovnih prava i sloboda svim njenim građanima, zaustavljanje iseljavanja Hrvata iz Bosne i Hercegovine, poticanje povratka iseljenika u domovinu, uvođenje tržišnoga gospodarstva i razvijanje narodnoga gospodarstva na načelima svih oblika vlasništva.

Stranka demokratske akcije je stranka muslimanskog kulturnopovijesnog kruga, koja je osnovana 26. svibnja 1990. u Sarajevu. U predizbornim aktivnostima 1990. *Alija Izetbegović* je izjavljivao da je SDA muslimanska partija koja jako sliči na svoj narod, to je vjernički narod iz kojeg regrutira svoje članove, odnosno pristaše. Što se samog islama tiče, on bi se obradovao mujezinu s Eiffelova tornja, islam je naputak u kom smjeru valja rješavati političke probleme. Najavljuje građanski rat ukoliko ne bude građanske Republike Bosne i Hercegovine i želi građansku Bosnu i Hercegovinu na načelu "jedan građanin, jedan glas", dakle, slično onom što je želio i *Slobodan Milošević* za Jugoslaviju, zbog čega je došao do sukoba s ostalim njezinim narodima. U predizbornim aktivnostima *Izetbegović* najavljuje obranu građanske Bosne i Hercegovine i uz sudjelovanje drugih naroda. Kako je SDA predstavnik i muslimanskih vjernika, *Izetbegović* računa na podršku islamskog svijeta, što će se tijekom rata i ostvariti.

Srpska demokratska stranka je stranka srpskog naroda u Bosni i Hercegovini na čelu s *Radovanom Karadžićem*. U predizbornim aktivnostima *Karadžić* izjavljuje, pored ostalog, da uči Srbe da budu Srbi, Srbi još uvijek postoje, pored svih progona, pokolja, pritisaka i

stradanja; najavljuje rat ukoliko se ne mogne voditi politika. *Karadžiću* ne odgovara predizborna koalicija između HDZ-a i SDA. Šalje upozorenje muslimanskom narodu da mu (tobože) glavna prijetnja dolazi iz Zagreba koji želi Bosnu i Hercegovinu integrirati s Hrvatskom. U takvoj bi državi Srbi vrlo loše prošli, a zatim bi došao na red muslimanski narod. Velikosrpska promidžba imala je uspjeha kod *Izetbegovića*. Zbog toga on uspostavlja ekvidistancu prema Srbima i Hrvatima, koja će donijeti kasnije katastrofu muslimanskom narodu upravo od "miroljubivog" *Karadžića*.

Savez komunista BiH na čelu s *dr. Nijazom Durakovićem* proširio je svoj naziv u Socijalističku demokratsku partiju (SKBiH-SDP). Evo nekoliko ciljeva iz programa ove stranke: za novi smisao socijalizma i demokraciju, za parlamentarnu demokraciju, za slobodan zajednički život, za nacionalnu slobodu i ravnopravnost u Bosni i Hercegovini, za demokratsku Jugoslaviju, za tržišnu privredu i za bogatog seljaka. U intervjuu, što ga je dao *dr. Nijaz Duraković* novinaru *Aleksandru Tijaniću* pred same izbore, on kaže da normalan čovjek može biti samo komunist i ljuti se na bivše komuniste koji su preko noći postali glavni uzdanici Saveza reformskih snaga i postali glavni pobornici antikomunizma.

Skupština SRBiH je raspisala izbore 6. kolovoza 1990. za 18. studenoga 1990. Za izbor zastupnika u Vijeće građana određeno je sedam izbornih jedinica i u njima je trebalo izabrati 130 zastupnika. Glede broja zastupnika po izbornim jedinicama bilo je različito, zavisno od broja stanovnika u izbornoj jedinici po popisu pučanstva iz 1981. Kod glasovanja za poslanike u Vijeće građana birači su glasovali za listu, a ne za pojedinca. Za izbor zastupnika u Vijeće općina svaka je općina činila jedno izborno mjesto. Biralo se 110 zastupnika, jer je u SRBiH bilo 109 općina i jedan zastupnik za Grad Sarajevo. Kod glasovanja u ovo Vijeće birači su davali glas pojedincu-kandidatu. Za izbor

zastupnika važila je apsolutna većina. Za Predsjedništvo biralo se sedam članova, dva Muslimana, dva Srbina, dva Hrvata i jedan iz redova ostalih. Birač je mogao glasovati najviše za sedam kandidata, ali iz reda jednog naroda glasovalo se najviše za dva, a iz reda ostalih za jednog kandidata. Izborna jedinica za članove Predsjedništva bila je jedna, i to svi birači u Bosni i Hercegovini, a vrijedio je većinski sustav.

U biračke popise za Vijeće građana bilo je upisano 3 018 206 glasača, od čega je glasovalo 2 333 827 ili 77,5%. Glasači su se masovno opredijelili za programe nacionalnih stranaka. HDZ je dobio 15,51%, SDA 30,41% i SDS 25,23% od ukupnog broja glasača. Pod pretpostavkom da su se glasači iz pojedinih naroda opredjeljivali za svoje nacionalne stranke, HDZ je dobio relativno najviše 84,38%, SDS 78,79% i SDA 76,94% glasova iz reda svoga naroda. U Vijeće općina izabrano je 43 Muslimana, Srba 40, Hrvata 24 i 3 zastupnika Jugoslavena. U oba vijeća HDZ je dobio 42 zastupnika, dok su ostalih sedam zastupničkih mjesta iz reda hrvatskog naroda dobile druge stranke.

Za članove Predsjedništva izabrano je sedam članova, i to iz reda Muslimana i SDA: *Fikret Abdić i Alija Izetbegović;* Srba i SDS-a: *Biljana Plavšić i Nikola Koljević;* Hrvata i HDZ-a: *Stjepan Kljujić i Franjo Boras* i Jugoslavena i ostalih *Ejup Ganić.* Najveći broj glasova, 1 045 539, dobio je *Fikret Abdić,* ili 44,7% od ukupnog broja birača. Ovako veliki broj glasova dobio je *F. Abdić* jer je dobio mnogo veći broj glasova iz reda muslimanskog naroda nego *A. Izetbegović* i uglavnom sve glasove koje je dobio HDZ i njegovi kandidati. Izetbegović je dobio 879 266 glasova i u taj broj glasova ulazi 400 000 glasova iz reda hrvatskog naroda koji su glasovali za kandidate HDZ-a. Ovi pokazatelji upućuju na dva zaključka: prvi, da nije bilo glasova iz reda Hrvata i HDZ-a, *Alija Izetbegović* se ne bi našao u Predsjedništvu, u Predsjedništvu bi se našao *Nijaz Duraković* koji je dobio 558 263 glasa; drugi, kandidati

HDZ-a *S. Kljujić i Franjo Boras* bi, da SDA nije odustala od koalicije s HDZ-om neposredno pred izbore, dobili približno isti broj glasova kao i *Fikret Abdić*.

Prema političkom dogovoru tri vladajuće stranke, za predsjednika Skupštine izabran je *Momčilo Krajišnik*, Srbin, i za zamjenika *Mariofil Ljubić*, Hrvat, za predsjednika Vlade izabran je *Jure Pelivan*, Hrvat. Nakon konstituiranja Skupštine na produženom radnom zasjedanju Skupštine izbio je spor između zastupnika SDA i SDS-a oko postavljanja *Avde Čampare* za generalnog tajnika Skupštine. Sporovi i nerazumijevanja između zastupnika ove dvije stranke nastavili su se sve do potpuna razlaza početkom travnja 1992.

Novoizabrani zastupnici u Skupštini i članovi Predsjedništva preuzeli su zakonodavnu i izvršnu vlast u Bosni i Hercegovini. Sudska vlast je glede kadrova ostala netaknuta. Takav je slučaj bio i u izvršnoj vlasti, od ministara i doministara nitko nije bio zamijenjen novim kadrovima. Ista je situacija bila u upravnim tijelima, poduzećima, ustanovama, društveno-političkim organizacijama i slično. Pored toga, u novoizabranoj vlasti došlo je do nacionalnih podjela tako da Skupština i Predsjedništvo zajedno s Vladom nisu uspjeli donijeti ni jedan zakon od vitalnog značenja za narode, odnosno građane Bosne i Hercegovine. Naprotiv, srpski zastupnici u Skupštini i njihovi članovi u Predsjedništvu sa svojim aktivistima radili su na organiziranju srpskih autonomnih oblasti. Do kraja 1991. organizirali su četiri SAO, koje su početkom 1992. pretvorili u Republiku Srpsku s cjelokupnom strukturom državne vlasti. Uz pomoć JNA naoružali su srpski narod i preuzeli dio njezinih korpusa s ljudstvom, opremom i organizacijom.

Stvaranje SAO i na kraju Republike Srpske u BiH, agresiju srpske strane na Hrvatsku i hrvatske krajeve u BiH, mirno je promatralo Predsjedništvo BiH na čelu s *Alijom Izetbegovićem*. Ništa se nije poduzimalo za obranu BiH i, ne samo to, *Izetbegović* je izjavljivao da to nije

njegov rat. Pored toga, *Izetbegović* je zajedno sa svojim ministrom vanjskih poslova *Harisom Silajdžićem* poduzimao sve kod svjetskih moćnika da se Republika Hrvatska ne prizna prije Bosne i Hercegovine. Međutim, međunarodna zajednica uvjetovala je priznanje suverenosti BiH s prethodnim održavanjem referenduma, koji je i održan 29. veljače i 1. ožujka 1992. Iako je srpska strana bojkotirala izbore, referendum je uspio zahvaljujući hrvatskom pučanstvu koje je izašlo na referendum u relativno većem broju od muslimanskog stanovništva. Nakon uspješnog referenduma došlo je do međunarodnog priznanja BiH kao suverene države, ali je na nju istodobno izvršena agresija, koju je *Radovan Karadžić* ranije najavljivao.

Hrvatski narod u BiH, sa sve većom opasnošću od agresije na BiH, posebice na hrvatske prostore u njoj, utemeljio je 18. studenoga 1991. u Mostaru Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu kao političku, kulturnu, gospodarstvenu i područnu cjelinu. Vrhovnu vlast HZHB činili su predsjednik i Predsjedništvo koje je bilo sastavljeno od predstavnika hrvatskog naroda u već formiranoj vlasti u općinama s hrvatskom većinom.

Predsjedništvo HZHB, svjesno nemoći legalne vlasti RBiH, donijelo je 8. travnja Odluku o formiranju Hrvatskog vijeća obrane (HVO). Između 10. i 15. travnja iste godine HVO je uputio prijedlog Ratnom predsjedništvu RBiH o formiranju zajedničkog vojnog stožera za obranu BiH. Međutim, taj prijedlog *Alija Izetbegović* nikad nije stavio na dnevni red Predsjedništva, kako bi se o njemu odlučivalo.

Ubrzo se pokazalo da vojna struktura HVO-a ne može efikasno djelovati bez dobre organizacije civilne vlasti koja treba pružati svu materijalnu, pravnu, političku i svaku drugu pomoć obrani područja HZHB. Zbog toga je Predsjedništvo HZHB 3. srpnja 1992. u Mostaru donijelo Statutarnu odluku o privremenom ustrojstvu izvršne vlasti i uprave na području HZHB. Ovom je Odlukom utemeljeno HVO kao najveće tijelo izvršne vlasti i uprave na njezinu području. U sklopu

izvršne vlasti formirano je šest odjela, i to: obrane, unutarnjih poslova, gospodarstva, financija, društvenih djelatnosti, pravosuđa i uprave. Vodilo se računa o racionalnosti organizacije HVO-a i organizirani su samo oni odjeli koji su bili potrebni za obranu hrvatskih područja BiH.

Nakon dugih pregovora u Ženevi, skoro godinu dana, međunarodni su posrednici *Owen i Stoltenberg* proglasili 20. kolovoza 1993. da se BiH državno-pravno ustroji kao "Savez republika BiH" s tri konstitutivne republike i ponuđenim zemljovidom. Temeljem ovog prijedloga i sve žešćim nasrtanjem muslimanske vojske na područja hrvatskog naroda u BiH, HZHB donijela je 28. kolovoza 1993. Temeljnu odluku o uspostavi i proglašenju HRHB. U uvodu Odluke, pored ostalog, rečeno je da se hrvatski narod u BiH, stjecajem povijesnih okolnosti, suočio s bezobzirnom agresijom kojom su ugrožena njegova povijesna i prirodna prava na život i opstojnost, samobitnost i konstitutivnost, njegov kršćanski i kulturni identitet i politički i gospodarski interesi. Dalje je rečeno da postojeći oblik političkog i državnog ustroja ne osigurava hrvatskom narodu prava u BiH i da zbog toga mijenja svoj položaj tako što na dijelu teritorija BiH uspostavlja svoju državnu zajednicu. Utemeljena je trodioba vlasti, tj. zakonodavna, izvršna i sudska vlast. Zakonodavnu je vlast obavljao Zastupnički dom, izvršnu vlast Vlada Republike i sudsku vlast neovisni sudovi. HRHB imala je grb, zastavu i himnu. Glavni je grad bio Mostar, a teritorij Republike je bilo područje HZHB. HRHB u vrijeme svog utemeljenja imala je sve potrebne atribute državnosti, kao što su: teritorij, državnu organizaciju, vojsku, policiju, novac, grb i zastavu.

Odlaskom dvoje srpskih članova, *Biljane Plavšić i Nikole Koljevića*, Predsjedništvo RBiH je ostalo s pet članova, i to tri muslimanska i dva hrvatska člana. Istodobno je došlo do ratnog stanja, zbog čega se Skupština nije mogla sastajati. Kod takvog pravnog stanja Ustavom je bilo predviđeno formiranje Ratnog predsjedništva koje se trebalo proširiti,

uz redovne članove, predsjednikom Skupštine, Vlade i zapovjednikom Teritorijalne obrane. Kako su predsjednik Skupštine i zapovjednik TO-a bili srpske nacionalnosti i napustili legalnu vlast, u Ratno predsjedništvo kooptirani su *Mariofil Ljubić*, zamjenik predsjednika Skupštine, i *Jure Pelivan*, predsjednik Vlade. U vrijeme izbijanja ratnog stanja u BiH, početkom travnja 1992., nije ni postojala TO, jer ju je Savezni sekretarijat za obranu rasformirao 1990. i 1991. pa nije ni postojao zapovjednik TO-a koji je trebao postati članom Ratnog predsjedništva. Stjecajem okolnosti početno Ratno predsjedništvo bilo je sastavljeno od četiri hrvatska i tri muslimanska člana. *Alija Izetbegović* se zbog toga upustio u neustavne radnje kako bi promijenio odnos snaga u Ratnom predsjedništvu. Umjesto srpskih članova *Biljane Plavšić i Nikole Koljevića* uveo je *Nenada Kecmanovića i Mirka Pejanovića* koji su bili kandidati za Predsjedništvo uime oporbenih stranaka iz reda srpskog naroda na izborima 1990. *Nenad Kecmanović* je ubrzo napustio Predsjedništvo i otišao u Beograd, a umjesto njega došla je u Ratno predsjedništvo *Tatjana Ljujić-Mijatović*, koja uopće nije bila kandidat nijedne stranke u studenom 1990., za člana Predsjedništva. Druga se promjena odnosi na uključivanje u Ratno predsjedništvo načelnika Štaba vrhovne komande oružanih snaga RBiH, *Sefera Halilovića*, prvoimenovanog na ovu dužnost. Treća se promjena odnosi na isključenje *Mariofila Ljubića*, a umjesto njega uključen je u Ratno predsjedništvo *Miro Lazović* koji je istodobno postao i predsjednik Skupštine RBiH. Produžen je dvogodišnji mandat na neodređeno vrijeme predsjedniku Predsjedništva kako bi *Alija Izetbegović* mogao produžiti svoj mandat koji mu je istjecao 20. prosinca 1992.

Nezadovoljan držanjem hrvatskih članova Predsjedništva prije, tijekom i poslije Ženevske konferencije, *Alija Izetbegović*, zajedno sa svojim istomišljenicima u Ratnom predsjedništvu, donio je Odluku o opozivu s dužnosti članova Predsjedništva *Mire Lasića i mene* od 20.

listopada 1993. Nešto ranije, krajem kolovoza iste godine, isključen je *Mile Akmadžić*, koji je bio član Ratnog predsjedništva u svojstvu predsjednika Vlade. Pretpostavlja se da je, kad su isključeni hrvatski članovi, isključen i *Fikret Abdić*. Na mjesto isključenih članova, u Ratno predsjedništvo su kooptirani *Ivo Komšić*, *Stjepan Kljujić* (dao je ranije ostavku na članstvo) i *Nijaz Duraković*. Tako je *Alija Izetbegović* formirao Ratno predsjedništvo po svojoj volji, a ono mu je omogućavalo kakvu-takvu legitimnost i multietničnost pred vanjskim svijetom.

Službena internacionalizacija sukoba u Bosni i Hercegovini otpočela je *Rezolucijom UN* broj 743 od 21. veljače 1992. Istodobno je Europska zajednica organizirala, u veljači, u Lisabonu sastanak delegacija sva tri naroda u Bosni i Hercegovini. Sve tri delegacije imale su različita stajališta o državno-pravnom uređenju BiH. Srpska je delegacija tražila da se formiraju tri države od postojeće BiH, muslimanska je delegacija ponudila unitarnu državu, a hrvatska je delegacija tražila federalno uređenje BiH. EZ je imala već pripremljen svoj plan koji je nazvan *"Cutilleirov plan"*, po vođi europske pregovaračke delegacije, portugalskom ambasadoru *Cutilleiru*. Plan se sastojao od šest načela sa zemljovidom u prilogu. Prema ovom Planu, Bosna i Hercegovina trebala je biti sastavljena od tri konstitutivne jedinice koje bi se temeljile na nacionalnoj osnovi, s tim što bi se, kod ustrojavanja jedinica, vodilo računa i o gospodarskim, zemljopisnim i drugim kriterijima. Upravljanje u BiH i njezinim sastavnim jedinicama trebalo je biti u skladu s ustavnim standardima, primjerenim demokratskim državama zapadne Europe. Bila je predviđena trodioba vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, kako na razini BiH, tako i na razini konstitutivnih jedinica. Održano je nekoliko sastanaka o ponuđenom Planu i uvijek je bio sporan zemljovid. Tijekom svibnja 1992. delegacije su se razišle i prestale razgovarati o ponuđenom Planu.

Londonska konferencija održana je 26. i 28. kolovoza 1992. i ona se u cjelini bavila pitanjima bivše Jugoslavije. Smisao rada Konferencije

dao je već na početku njezina rada *lord Carrington*, rekavši u svom obraćanju, između ostalog: "Konferencija neće ponuditi rješenje, ali će dati poticaj mirovnim pregovorima." U deklaraciji o BiH govori se o stvarnom i trajnom prekidu sukoba i nemiješanju izvana u sukobe, uvodi se demilitarizacija većih gradova, najavljuju se međunarodne snage za održavanje mira pod okriljem UN-a, te uspostava drugih mjera koje su trebale vratiti povjerenje među sukobljenim stranama.

Na osnovi prethodnih osam rezolucija UN-a, počevši od 21. veljače do 18. prosinca 1992., zaključen je 15. svibnja 1993. Sporazum između Vlade RBiH i UN-a o Zaštitnim snagama UN-a na prostorima Bosne i Hercegovine. Zaštitne snage sastojale su se od vojne, policijske i civilne komponente. Razne zemlje svijeta sudjelovale su sa svojim vojnim i civilnim osobljem, posebice Velika Britanija i Francuska, čije su snage činile preko 50% od ukupnog broja angažiranog osoblja u Zaštitnim snagama. Sjedište Glavnog stožera bilo je u Sarajevu. Zaštitne snage su, uglavnom, bile razmještene tako da su se razdvajale zaraćene snage. UNPROFOR se obvezao da će njegove aktivnosti biti neutralne i internacionalne prirode i da će poštivati sve lokalne zakone i propise. Vlada RBiH stavila je na raspolaganje UNPROFOR-u kapacitete koji su mu bili potrebni za izvođenje njegovih zadataka kao što su radiotelevizijski sustav, neograničena prava na uporabu radija, telefona, telegrafa i drugih komunikacijskih sredstava. Osoblje je, kao i njihova vozila, zrakoplovi i oprema, uživalo neograničeno pravo kretanja kroz Bosnu i Hercegovinu. Vojno, policijsko i civilno osoblje uživalo je povlastice i imunitete koji su pripadali diplomatskom osoblju po međunarodnom pravu. Zgrade, zemljište i drugi objekti stavljeni su na raspolaganje besplatno i bili su isključivo predmet kontrole UN-a.

Londonska konferencija premjestila je mirovni proces za BiH iz Lisabona u Ženevu. Razgovori i pregovori trajali su do Washingtonskog dogovora i oni se mogu podijeliti na dva razdoblja. Prvim dijelom

razgovora predsjedali su *Curus Wance* i *David Owen*, a razgovori traju od 3. rujna 1992. do 31. ožujka 1993.; drugi dio razgovora vodi se do 18. ožujka 1994. Nakon četiri mjeseca pregovaranja, početkom siječnja 1993., objavljen je prijedlog unutarnje teritorijalne podjele Bosne i Hercegovine pod nazivom *Wance-Owenov plan*. Ovim se planom odustalo od ranijih kantona, a predloženo je deset provincija koje su nazvane po gradovima u kojima je predviđeno njihovo sjedište. Etnički kriterij je bio prevladavajući kod određivanja provincija. Međutim, uzeti su i drugi kriteriji, prometni, gospodarski, kulturno-znanstveni i neki drugi. Svaka konstitutivna jedinica dobila je po tri provincije, i to: hrvatska – Mostar, Odžak i Travnik, muslimanska – Bihać, Tuzlu i Zenicu, srpska – Banju Luku, Bijeljinu i Nevesinje. Sarajevo je proglašeno otvorenim gradom, odnosno provincijom.

Drugi dio Ženevske konferencije trajao je od 1. travnja 1993. do 18. ožujka 1994. pod pokroviteljstvom *Davida Owena* i *Thorvalda Stoltenberga*, kao predstavnika EZ-a i UN-a. Promjenom pokrovitelja mijenja se i međunarodna politika prema unutarnjem ustrojstvu Bosne i Hercegovine. Dugo se u razgovorima pokušavalo da se srpska strana odrekne 20% osvojenog teritorija i da se zadovolji s 52,5% Bosne i Hercegovine. Glede unutarnjeg uređenja, ponuđena je konfederacija triju republika u sklopu BiH. U ovom dijelu razgovora sudjelovali su i članovi Predsjedništva RBiH.

Ujedinjeni narodi i Europska zajednica iskazivali su sve veću nemoć u rješavanju bosanskohercegovačke krize. U takvoj situaciji uključuju se Sjedinjene Američke Države u rješenje bh. krize. *Bill Clinton*, mudri predsjednik SAD-a, veliki zagovornik mirnog rješavanja međunarodnih i međuetničkih sporova, poziva najviše predstavnike hrvatskog i bošnjačko-muslimanskog naroda da 18. ožujka 1994. dođu na dogovor u Washington. Na ovom sastanku potpisani su sljedeći dokumenti: Izjava o nacrtu Ustava Federacije u BiH i njezinoj suradnji s Hrvatskom,

Tekst Ustava, Instrumenti za zaštitu ljudskih prava, Okvirni sporazum o uspostavi konfederacije između Federacije BiH i RH, Sporazum o slobodnom prolazu područjem Neuma i Sporazum o slobodnom pristupu Federacije BiH Jadranskom moru.

Prvi put, od početka srpske agresije na Republiku Hrvatsku 1991. i na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992., sastali su se najviši predstavnici tri naroda bivše Jugoslavije, Hrvata, Srba i Bošnjaka-Muslimana početkom studenog 1995. u Daytonu da urede međusobne poslijeratne odnose. Ovom sastanku prethodili su veliki uspjesi Hrvatske vojske i HVO-a, čije su se snage nalazile pred Banjom Lukom, na 20 km zračne udaljenosti. Sudionici Sporazuma su se dogovorili da će međusobne odnose uređivati u skladu s načelima Povelje UN-a, Završnog dokumenta iz Helsinkija i drugih dokumenata Organizacije za sigurnost i suradnju u Europi. Sudionici su pozdravili i odobrili dogovore o vojnom aspektu mirovnog rješenja, razgraničenju dva entiteta: Federacije BiH i Republike Srpske, izborni program za BiH, Ustav BiH, osnivanje Arbitražnog suda, Komisije za ljudska prava, izbjegle i raseljene osobe i druge komisije. Tom su se prigodom međusobno priznale SRJ i BiH kao savezne, neovisne države unutar svojih međunarodnih granica.

Potpisnici *Općeg okvirnog sporazuma* u Daytonu, odnosno u Parizu, dogovorili su se da se u oba entiteta Bosne i Hercegovine održe slobodni, pošteni i demokratski izbori u skladu s odgovarajućim dokumentima OESS-a. Istodobno su zatražili od OESS-a da donese i provede izborni program, nadgleda, pripremi i provede izbore za Zastupnički dom BiH, Predsjedništvo BiH, Zastupnički dom Federacije BiH, Narodnu skupštinu Republike Srpske i za predsjednika i potpredsjednika RS. Glede toga osnovana je Privremena izborna komisija u sklopu OESS-a Misije za BiH. Izbori su održani 14. rujna 1996. i njihovi su rezultati objavljeni u Službenom listu BiH, broj 32 od 20. listopada 1996.

Za Predsjedništvo BiH iz Federacije BiH izabrani su *Alija Izetbegović* iz reda bošnjačko-muslimanskog naroda i SDA i *Krešimir Zubak* iz reda hrvatskog naroda i HDZ-a. Iz Republike Srpske izabran je *Momčilo Krajišnik* iz reda srpskog naroda i SDS-a. Na ovim izborima, kao i na prethodnim 1990., pobijedili su kandidati nacionalnih stranaka. *Alija Izetbegović* je jedini član sadašnjeg Predsjedništva koji je bio i član u prošlom sazivu. *Momčilo Krajišnik* nakon izbora 1990. bio je predsjednik Skupštine RBiH, a od početka travnja 1992. predsjednik Narodne skupštine RS. *Krešimir Zubak* nije sudjelovao u izborima 1990., ali je u HRHB obnašao visoke dužnosti i jedno vrijeme bio je predsjednik Predsjedničkog vijeća.

U Zastupničkom domu BiH izabrano je 42 člana, i to iz Federacije BiH 28, a iz Republike Srpske 14 članova. SDA je dobio 19, SDS 9, HDZ 8 i ostale stranke 6 zastupnika. HDZ nije sudjelovao na izborima u RS, i obratno, SDS nije imao svojih kandidata u Federaciji BiH. SDA je sudjelovala u oba entiteta, čak je u RS dobila 3 zastupnička mjesta. U Zastupnički dom Federacije BiH izabrano je 140 zastupnika, od čega je SDA dobila 78, HDZ 38 i ostale stranke 24 mjesta. U RS biralo se 83 zastupnika, od čega je SDS dobio 45, SDA 14 i ostale stranke 24. U izborima za zastupničke domove pobijedile su, također, stranke s nacionalnim programima, kao što je to bio slučaj i na izborima 1990. godine.

I. USTAVNO UREĐENJE

a) Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

1. OPĆA NAČELA

Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) usvojilo je Vijeće naroda Savezne skupštine na sjednici 21. veljače 1974. Do 3. srpnja 1981. usvojeno je osam amandmana koji nisu bitno mijenjali njegove odredbe. Amandmani su se uglavnom odnosili na izmjene i dopune o izboru i trajanju mandata dužnosnika saveznih tijela vlasti. S obzirom na temu kojom se bavi ova knjiga, nećemo govoriti o ranijim ustavima SFRJ i njihovim izmjenama.

U osnovnim načelima ovaj Ustav, pored ostalog, kaže da narodi Jugoslavije, polazeći od prava svakog naroda na samoodređenje, uključujući i pravo na odcjepljenje ..., u interesu svakog naroda i narodnosti posebno, i svih njih zajedno, ostvaruju i osiguravaju: socijalističke društvene odnose, zasnovane na samoupravljanju ..., nacionalnu slobodu i nezavisnost, bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti, jedinstvene interese radničke klase, mogućnosti i slobode za svestrani razvitak ljudske ličnosti, materijalne osnove socijalističkog društva i blagostanja ljudi. Radni ljudi i narodi i narodnosti ostvarivali su svoja suverena prava u socijalističkim republikama i u socijalističkim autonomnim pokrajinama u skladu s njihovim ustavnim pravima, a u SFRJ kad je to, u zajedničkom interesu, Ustavom utvrđeno. U SFRJ odlučivalo se na načelima spor-

azumijevanja, ravnopravnog sudioništva i na načelu odgovornosti republika i autonomnih pokrajina.

Socijalističko društveno uređenje u SFRJ zasnivalo se na vlasti radničke klase i svih radnih ljudi, rukovođenju sredstvima u društvenoj svojini i odlučivanju u udruženom radu o društvenoj reprodukciji. U skladu s tim, položaj i ulogu čovjeka određivale su društvena svojina sredstava za proizvodnju, pravo na samoupravljanje, pravo da uživa plodove svoga rada i to prema načelu: "Svakom prema sposobnostima – svakom prema njegovom radu."

U SFRJ je sva vlast pripadala radničkoj klasi, koja se ostvarivala socijalističkom samoupravnom demokracijom kao posebnim oblikom diktature proletarijata u organizacijama udruženog rada, mjesnim zajednicama, samoupravnim interesnim zajednicama, društveno-političkim zajednicama, međusobnom suradnjom organizacija i zajednica. Općenarodna obrana je bila jedinstven sustav organizacije, pripremanja i sudjelovanja Federacije, republika, autonomnih pokrajina, općina, organizacija udruženog rada, društveno-političkih organizacija i drugih u oružanoj borbi i svim drugim oblicima za obranu zemlje. Oružane snage SFRJ bile su nositelj oružane borbe i činile su jedinstvenu cjelinu. Vrhovno rukovođenje i zapovijedanje oružanim snagama osiguravalo je jedinstvo i nedjeljivost oružanih snaga.

Na osnovi miroljubive koegzistencije i aktivne suradnje država i naroda SFRJ je zasnivala međunarodne odnose na načelima poštovanja nacionalne suverenosti i ravnopravnosti, nemiješanja u unutarnje poslove drugih zemalja, socijalističkog internacionalizma i rješavanja međunarodnih sporova mirnim putem. Kao članica Ujedinjenih naroda, SFRJ se pridržavala njezine Povelje u ispunjavanju svojih međunarodnih obveza. Sva tijela, organizacije i pojedinci bili su dužni u međunarodnim odnosima pridržavati se ovih njezinih načela vanjske politike.

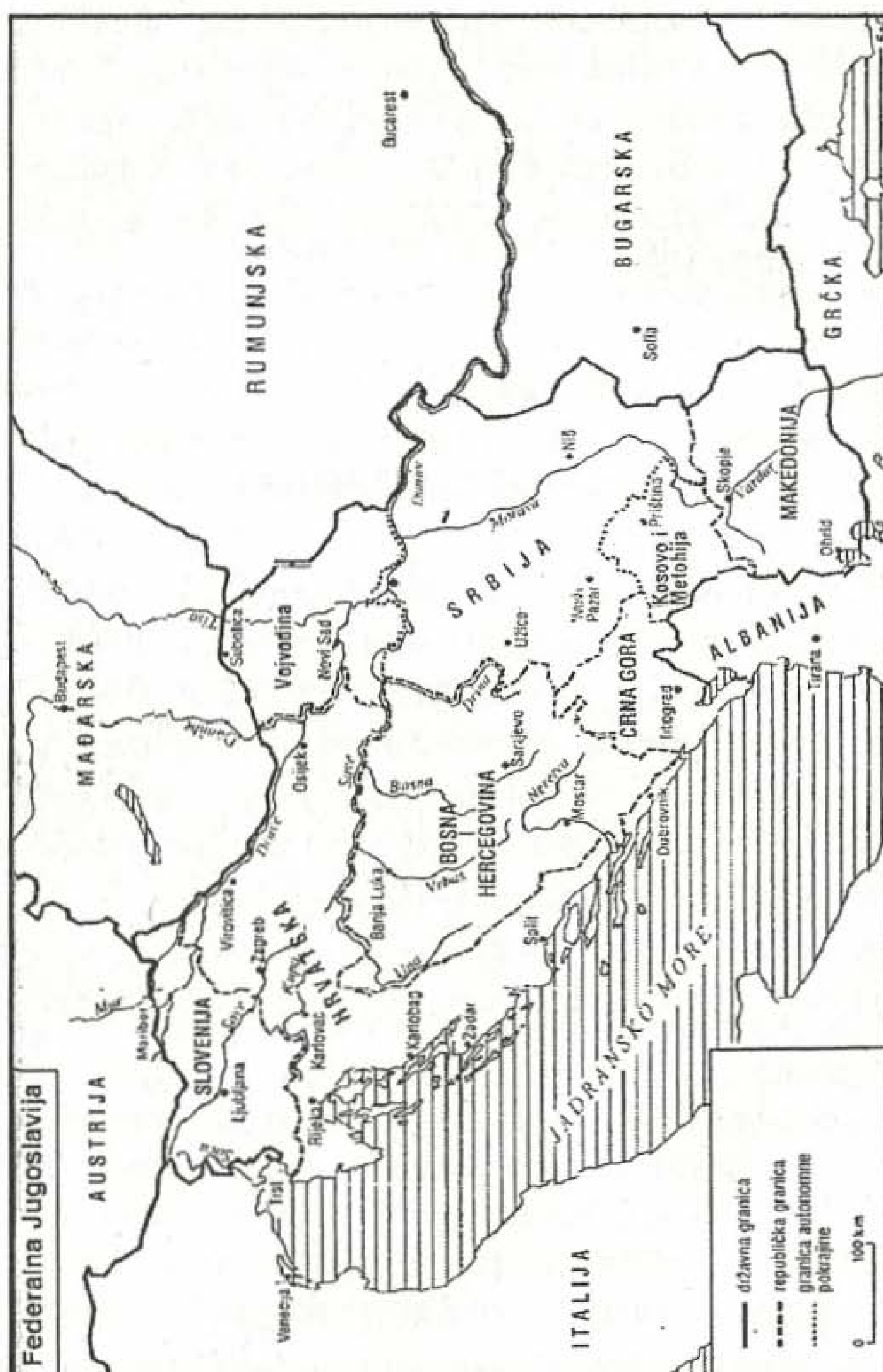
Savez komunista Jugoslavije (SKJ) kao pokretač i organizator narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije bio je vodeća i idejna

politička snaga radničke klase i svih radnih ljudi u Jugoslaviji. U sklopu SKJ djelovao je Socijalistički savez Jugoslavije kao "dobrovoljna i demokratska" fronta radnih ljudi i građana s ciljem izgrađivanja socijalističkog samoupravnog društva. Društveno-političke organizacije bile su dužne osigurati materijalne uvjete za djelovanje Socijalističkog saveza. Radnici su bili "dobrovoljno" organizirani u sindikat kao najširu organizaciju radničke klase.

2. SASTAV I TERITORIJ

SFRJ je bila savezna država, zasnovana na vlasti radničke klase i svih radnih ljudi koju su sačinjavale socijalističke republike Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Slovenija i Srbija u sklopu koje su bile socijalističke autonomne pokrajine Kosovo i Vojvodina. Teritorij SFRJ bio je jedinstven i sačinjavali su ga teritoriji socijalističkih republika koji se nije mogao mijenjati samo uz njihovu suglasnost.

SFRJ je imala grb na kojem je bio ispisan datum 29. XI. 1943., zastavu s trima bojama: plavom, bijelom i crvenom, s crvenom petokrakom zvijezdom u sredini, himnu "Hej Slaveni" i glavni grad Beograd.

Paule Garde: *Život i smrt Jugoslavije*, CERES, ZIRAL, Zagreb, 1996.

3. DRUŠTVENO-EKONOMSKO UREĐENJE

Društveno-ekonomsko uređenje u SFRJ zasnivalo se na sredstvima za proizvodnju u društvenom vlasništvu i samoupravljanju radnika u proizvodnji i društvenoj reprodukciji u cjelini. Osnovna organizacija udruženog rada (OUR) bila je osnovna društveno-pravna jedinica u kojoj se stjecao i raspoređivao dohodak i koja je odgovarala za obveze za rad na društvenim sredstvima za proizvodnju.

Radna organizacija (RO) bila je viši oblik udruživanja radnika OUR-a koja je nastajala na osnovi samoupravnih sporazuma. Više OUR-a imalo je interes povezivati se u RO zbog jedinstvena procesa proizvodnog ciklusa, unutarnjeg i vanjskog tržišta i drugih razloga. RO se mogla organizirati u svim oblicima društvene reprodukcije.

Društveni sustav informiranja bio je organiziran u sklopu Službe društvenog knjigovodstva (SDK). OUR, odnosno RO i druge pravne osobe bile su dužne da organiziraju vođenje knjigovodstva i druge evidencije u skladu s potrebama SDK. Pored evidencije i informativno analitičkih poslova, SDK je vršila i kontrolu ispravnosti raspolaganja društvenim sredstvima i izvršavanja obveza od OUR-a i drugih organizacija udruženog rada. Ova je služba vršila i poslove platnog prometa u zemlji.

4. DRUŠTVENO-POLITIČKI SUSTAV

Radnička klasa i radni ljudi bili su nositelji vlasti i upravljanja poslovima u OUR-u, RO-u, složenim organizacijama udruženog rada (SOUR), samoupravnim i društveno-političkim organizacijama na svim razinama, od mjesne zajednice, općine, kotara, republičkih skupština do najviših saveznih institucija vlasti. Samim Ustavom detaljno je opisano kako se

organizira samoupravljanje u osnovnim i drugim organizacijama udruženog rada. Pored toga, Zakon o udruženom radu (ZUR), koji je regulirao način organiziranja pravnih osoba u organizacijama udruženog rada, brojio je preko sedamsto članaka. Statuti i samoupravni sporazumi OUR-a i drugih organizacija udruženog rada dalje su ponovno prepisivali sve odredbe Ustava, ZUR-a i drugih državnih propisa uz dodavanje svojih specifičnosti. Slična je situacija bila u svim drugim društveno-političkim institucijama na svim razinama vlasti.

Nije nam namjera ovdje analizirati društveno-politički sustav SFRJ, jer to nije naš cilj. Ipak, naglasit ćemo sljedeće: paralelno ustavnom uređenju, organiziran je SKJ, javni i tajni bez kojeg se nije moglo ništa dogoditi u društvenom životu. SKJ, preko svojih osnovnih jedinica do kongresa, osiguravao je u pravom smislu "diktaturu proletarijata".

5. NARODNA OBRANA

Sustav obrane SFRJ zasnivao se na obrani zemlje od vanjskog neprijatelja. Obrana je bila organizirana na razini zemlje i po općinama, autonomnim pokrajinama, republikama, organizacijama udruženog rada i drugim samoupravnim organizacijama i zajednicama. Oružane snage SFRJ činile su jedinstvenu cjelinu, a sastojale su se od Jugoslavenske narodne armije (JNA) i od teritorijalne obrane (TO) kao najšireg oblika narodnog otpora.

6. ORGANIZACIJA FEDERACIJE

6.1. Skupština

Skupština SFRJ bila je najviše tijelo vlasti, a odlučivala je o promjeni Ustava, unutarnjoj i vanjskoj politici, društvenom planu, proračunu i završnom računu, promjeni granica SFRJ, ratu i miru, donosila je savezne zakone, druge propise i opće akte i utvrđivala politiku njihovih izvršavanja, birala predsjednika Republike i proglašavala izbor Predsjedništva SFRJ, birala i razrješavala predsjednika i članove Saveznog izvršnog vijeća, predsjednika i suce Ustavnog suda i Saveznog suda, saveznog javnog branitelja, savezne sekretare, saveznog javnog tužitelja i druge savezne dužnosnike.

Savezna skupština sastojala se od dva vijeća, i to Saveznog vijeća i Vijeća republika i pokrajina. Ustavom je bila utvrđena mjerodavnost pojedinih vijeća i mjerodavnost oba vijeća na zajedničkim sjednicama ravnopravno. Savezno vijeće sastojalo se od 220 delegata, i to po 30 delegata iz šest republika i po 20 delegata iz dvije autonomne pokrajine. Prema raspodjeli, SR Srbija je imala 70 delegata ili 31,80% svih delegata jer su dvije autonomne pokrajine, Kosovo i Vojvodina, bile u njezinu sastavu. Delegati u Savezno vijeće birali su se iz republika i autonomnih pokrajina tajnim glasovanjem, a listu kandidata predlagao je Socijalistički savez radnog naroda. Vijeće republika i pokrajina sastojalo se od 88 delegata, i to po 12 delegata iz skupštine svake republike i po 8 delegata iz skupštine svake autonomne pokrajine. Delegate u Vijeće republika i pokrajina birale su skupštine republika i autonomnih pokrajina na zajedničkoj sjednici, tajnim glasovanjem.

6.2. Predsjedništvo

Predsjedništvo SFRJ činilo je devet članova, i to po jedan član iz svake republike i autonomne pokrajine. Birale su ih njihove skupštine tajnim glasovanjem i, prema funkciji, predsjednik SKJ. Članovi Predsjedništva birali su se na pet godina, s tim da nitko nije mogao biti biran dva puta uzastopno. Predsjedništvo je biralo predsjednika i potpredsjednika na jednu godinu a smjenjivali su se prema redoslijedu utvrđenim Poslovnikom o radu.

Predsjedništvo SFRJ imalo je vrlo važna prava i dužnosti, pored ostalog, i zapovijedanje oružanim snagama, postavljanje i opozivanje veleposlanika, primanje akreditiva stranih diplomatskih predstavnika, postavljanje i smjenjivanje generala, admirala i drugih vojnih časnika. Predsjednik Predsjedništva SFRJ je u ime Predsjedništva, pored ostalog, zapovijedao oružanim snagama SFRJ, predstavljao SFRJ i Predsjedništvo, primao akreditivna i opozivna pisma stranih diplomatskih predstavnika.

6.3. Savezno izvršno vijeće

Savezno izvršno vijeće (SIV) bilo je izvršno tijelo Skupštine SFRJ i njoj je bilo odgovorno za stanje u svim područjima ljudskog života u SFRJ. Predsjednika SIV-a, na prijedlog Predsjedništva SFRJ, i članove SIV-a, na prijedlog mandatara, birala je Skupština SFRJ. Predsjednik i članovi SIV-a birali su se na četiri godine, s tim da se predsjednik mogao birati najviše dva puta uzastopno. SIV je, između ostalog, pratio i ostvarivao politiku Skupštine, predlagao savezne i druge propise, utvrđivao prijedlog društvenog plana Jugoslavije i prijedlog proračuna federacije, pratio i izvršavao zakone i druge propise.

6.4. Ostala savezna tijela

Na razini SFRJ postojala su, pored ostalih, i savezna tijela uprave, Savezni sud, Savezno javno tužiteljstvo, Savezni javni pravobranitelj i Ustavni sud. Ovdje smo ih tek spomenuli ne upuštajući se u nabrajanje njihovih ustavnih prava i dužnosti.

b) Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina

1. OPĆE NAPOMENE

Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine (SRBiH) objavljen je u izmijenjenom obliku početkom 1974. u "Službenom listu" SRBiH, broj 4/74. Do 1990. mijenjan je i dopunjavan putem sedamdeset devet amandmana. Promjene i dopune su se odnosile na amandmane Ustava SFRJ iz 1974., a radi se o izboru dužnosnika za razna tijela u sklopu SRBiH i SFRJ.

SRBiH je bila država građana i ravnopravnih naroda BiH – Muslimana, Hrvata, Srba i pripadnika drugih naroda. Teritorij je bio jedinstven i nedjeljiv. Granice su se mogle mijenjati odlukom Skupštine SRBiH uz prethodno izraženu volju građana referendumom. Ustavne odredbe, koje su se odnosile na društveno-ekonomsko uređenje i društveno-politički sustav, uglavnom su bile istovjetne ustavnim odredbama SFRJ.

2. ORGANIZACIJA SRBiH

SRBiH je imala svoju Skupštinu, Predsjedništvo, Vladu, republičku upravu, Ustavni sud, Vrhovni sud i Republičko javno tužiteljstvo. Organizacija Republike bila je istovjetna organizaciji SFRJ. Glede namjere ove knjige, osvrnut ću se u daljnjem izlaganju samo na prava i dužnosti Predsjedništva.

2.1. Predsjedništvo

Predsjedništvo je sačinjavalo sedam članova koje su birali građani neposredno, općim i tajnim glasovanjem, na četiri godine. Članovi su mogli biti birani još jednom uzastopno. Predsjedništvo je iz svojih redova biralo predsjednika na jednu godinu, a mogao je biti biran još jedanput uzastopno na ovu dužnost. U slučaju ratnog i izvanrednog stanja mandat članovima Predsjedništva se produžavao dok ne bi nastali uvjeti za izbor novih članova Predsjedništva.

Predsjedništvo je, između ostalog, predstavljalo Republiku, razmatralo utvrđenu politiku u području obrane, državne sigurnosti, društvene samozaštite i međunarodne suradnje, utvrđivalo plan obrane Republike, postavljalo i opozivalo veleposlanike, postavljalo, unapređivalo i razrješavalo vojne časnike, davalo pomilovanja i drugo.

Za vrijeme ratnog stanja Predsjedništvo se proširivalo s predsjednikom Skupštine, predsjednikom Vlade i zapovjednikom Teritorijalne obrane. Kao takvo, Predsjedništvo bi postalo vrhovnim zapovjednikom oružanih snaga, organiziralo bi i rukovodilo obranom i svim oblicima općenarodnog otpora na području Republike i donosilo uredbe sa zakonskom snagom.

II. ODNOSI IZMEĐU REPUBLIKA I SFRJ U 1990.

a) Promjene i stanje u drugim republikama SFRJ

Godina 1989. bila je godina izrazitog pogoršanja odnosa između republika u SFRJ i pripremanja značajnih događanja kako na razini SFRJ, tako i u pojedinim njezinim republikama. Najgori su odnosi bili između Slovenije i Srbije. Prva je bila najrazvijenija republika s najvišim nacionalnim dohotkom, *per capita,* te je relativno najviše novčanih sredstava dostavljala u centralne fondove koji su se nalazili u Beogradu. Iz tih fondova sredstva su se raspoređivala siromašnim republikama i AP Kosovo kao i u državni proračun, odakle se financirala JNA, policija, diplomacija i slično. Kako se AP Kosovo nalazila u sastavu SR Srbije, te je koristilo relativno najviše centralnih financijskih sredstava i kako su se sjedišta nabrojanih institucija nalazila u Beogradu, SR Srbija se, prema tome, najviše koristila tim sredstvima.

Početkom 1990. održao se Kongres SKJ koji je u prethodnoj godini zakazivan nekoliko puta, ali je odgađan. Za taj kongres pripreman je poseban dokument nazvan "Prema novom projektu demokratskog socijalizma za Jugoslaviju". Delegati SKJ iz svih republika složili su se brzo o slobodi govora i udruživanja i slobodnim izborima, o gospodarstvu u kojem bi privatno vlasništvo bilo ravnopravno s društvenim vlasništvom. Složili su se i oko ukidanja vodeće uloge SKJ i ukidanju "autoritarnog socijalizma".

Međutim, Slovenci su ponudili jedan svoj prijedlog kojim se predviđala rekonstrukcija SKJ i učvršćenje republičkih granica. Slovenci su tim prijedlogom željeli razbiti njegovu monolitnost, demokratizirati ga i, na kraju, uskladiti političko djelovanje SKJ s Ustavom iz 1974. Nakon što je odbačen njihov prijedlog, delegati iz Slovenije napustili su Kongres, objavljujući da prekidaju sve veze sa SKJ. Ubrzo je i delegacija iz Hrvatske učinila isto. Kongres je prekinuo s radom i nije se više nikad sastao.

1. SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA SLOVENIJA

Slovenija je imala velike koristi od Jugoslavije još od 1918., kad se udružila u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, pa sve do propasti SFRJ. Ostale zemlje osiguravale su slovenske granice od talijanskog i austrijskog ekspanzionizma, imala je osigurano tržište svojim gospodarskim proizvodima, sačuvala je svoj jezik, kulturu i tradiciju. Bila je to jedina zemlja koja se uspjela razvijati u komunizmu. Zapljuskivali su je vjetrovi Zapadne Europe, koji su utjecali da prva prepozna što Milošević želi učiniti od Titove Jugoslavije. Slovenija se ubrzano kretala ka demokratizaciji, a *Milošević* je težio stvaranju velike Srbije u sklopu Jugoslavije.

Slovenija je prva od 8. do 12. travnja 1990. organizirala prve demokratske izbore poslije Drugog svjetskog rata. Skupštinski izbori dali su prednost koaliciji udruženoj u DEMOS-u s 55% glasova, dok su komunisti dobili 17%. Na predsjedničkim izborima pobijedio je komunistički kandidat *Milan Kučan*. Glasači nisu zaboravili hrabro držanje *Milana Kučana* na Kongresu SKJ, koji je održan 22. siječnja 1990.

Slovenija je užurbano išla dalje. Već 2. srpnja te godine Skupština je donijela "Deklaraciju o suverenitetu", proglasila slovenske zakone

iznad saveznih zakona, ukinula atribut socijalistička i postala Republika Slovenija. U prosincu je donijela odluku o organiziranju referenduma o neovisnosti od Jugoslavije ukoliko se republike, u roku od šest mjeseci, ne suglase o značajnoj rekonstrukciji SFRJ.

2. SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA HRVATSKA

Ono što je Slovenija pripremala u prethodne dvije godine i ostvarila u 1990., Hrvatska je postigla za samo godinu dana, iako je bila u mnogo težim uvjetima nego Slovenija. Samo ću spomenuti srpsku narodnu manjinu, koja čini 11% ukupnog pučanstva, i koja je po Ustavu iz 1974. bila konstitutivni element, koja je sve činila da onemogući demokratizaciju i neovisnost Hrvatske.

U prva tri mjeseca 1990. organizirana je predizborna promidžba za izbore koji su bili zakazani za 22. travnja. U izbornoj trci natjecali su se HDZ na čelu s *dr. Franjom Tuđmanom*, Stranka promjena (komunisti) na čelu s *Ivicom Račanom* i koalicija, čija je čelnica bila *dr. Savka Dabčević-Kučar.* Već u prvom krugu glasovanja HDZ je dobio 42%, Stranka promjena 25%, Koalicija 14% i ostali 9%. U drugom krugu glasovanja, 7. svibnja, HDZ postiže apsolutnu većinu od 193, Stranka promjena 81 i svi ostali 91 mjesto. Tom prigodom predsjednik Republike Hrvatske nije se birao općim glasovanjem, nego ga je birao Sabor. Sabor je 30. svibnja izabrao *dr. Franju Tuđmana* za prvog predsjednika demokratske države Hrvatske.

Od srpnja se država zove Republika Hrvatska, ima svoju zastavu s hrvatskim grbom, u službenoj je uporabi hrvatski jezik i latinica, a ćirilica se upotrebljava u krajevima u kojima su Srbi u većini. U prosincu se glasovalo o novom Ustavu, u kojem se, između ostalog, određuje: povijesni nastavak hrvatske države (isključuje se NDH), Republika

Hrvatska kao jedinstvena zemlja, grb, zastava, pisma, jednakost građana, jamčenje prava građana i drugo. U članku 140. kaže se: "Republika Hrvatska ostaje u sklopu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije do novog sporazuma jugoslavenskih republika ili dok Sabor Republike Hrvatske drukčije ne odluči."

3. SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE SRBIJA I CRNA GORA

Srbija i Crna Gora ostale su zajedno i nakon razlaza s ostalim republikama. Obje republike organizirale su istodobno izbore i u obje su pobijedili socijalisti, odnosno komunisti. Zato ću ovdje pokloniti više pozornosti Srbiji i njezinu vođi *Slobodanu Miloševiću.*

Kako bi se valjano pratila kasnija događanja u Srbiji, ali i ona u 1990., trebamo poći od Memoranduma Srpske akademije nauka (SANU) iz 1986. U njemu je bio popis zahtjeva protiv drugih naroda i republika, posebno protiv Albanaca na Kosovu. Vjerni sljedbenik Memoranduma, *Milošević* je na Gazimestanu 22. lipnja 1989., na 600. obljetnicu Kosovske bitke, dao naslutiti ratne pohode na druge nesrpske narode.

Ljeti, 17. srpnja 1990. osnovana je Socijalistička partija Srbije (SPS) i to od ranijeg Saveza komunista i Socijalističkog saveza Srbije. Uz SPS organiziralo se još nekoliko stranaka, kao što su: Srpski pokret obnove, na čelu s *Vukom Draškovićem*; Radikalna partija s *Vojislavom Šešeljem* na čelu, komu je pop *Đujić* dodijelio naslov "četničkog vojvode"; i Demokratska partija s vođom *Dragoljubom Mićunovićem.* Sve te tri stranke nacionalistički su obojene i podržavale su Memorandum SANU-a kao i *Slobodana Miloševića* i njegovu SPS. *Ivan Đurić* organizirao je Srpsku partiju reformista, koja se jedina ogradila od srpskog nacionalizma. Među Albancima na Kosovu bilo je zabranjeno stranačko or-

ganiziranje, stranke su kod Mađara i Muslimana u Sandžaku bile beznačajne.

Još od *Vuka Karadžića*, posebno od 1918., Srbi su bili opsjednuti idejom da svi Srbi trebaju živjeti u jednoj državi. Prije avnojevske Jugoslavije Srbi su imali potpunu vlast u svim krajevima Jugoslavije. Poslije *Titove* smrti *Milošević* je, krijući se iza lažnog jugoslavenskog jedinstva, htio obnoviti srpsku dominaciju nad ostalim narodima i narodnim manjinama. Na tom putu posebno su mu smetale nacionalne i demokratske težnje slovenskog, hrvatskog i albanskog naroda. Zbog toga su se ova tri naroda i našla prva na udaru imperijalne politike Velike Srbije. Albanci i prije 1990., a Slovenci i Hrvati već u 1991. godini.

4. SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA MAKEDONIJA

Makedonija može biti zahvalna *Titu* i komunistima što je postala zasebnom republikom u sklopu avnojevske Jugoslavije i što je spašena ugrožavanja od svojih susjeda, svojim vođama *Vasilu Tupurkovskom*, makedonskom predstavniku u Predsjedništvu SFRJ, i *Kiri Gligorovu*, kasnijem predsjedniku Republike, što je izbjegla sve zamke JNA, Srbije i ostalih susjeda da ne dođe do ratnih stradanja na njezinu teritoriju.

U Makedoniji su se održali izbori od 12. studenoga do 9. prosinca 1990. Nijedna stranka nije dobila apsolutnu većinu. Zbog toga je došlo do kompromisa među svim strankama oko sastava Vlade i ostalih tijela vlasti. Krajem siječnja 1991. izabran je *Kiro Gligorov* za prvog predsjednika demokratske Makedonije.

b) Društveno-političko stanje SRBiH

Tito i njegovi komunisti, kao i Makedoniju, stvorili su Bosnu i Hercegovinu kao zasebnu republiku u sklopu SFRJ i po Ustavu iz 1974. potpuno ravnopravnu s ostalih pet republika. Za njezin rođendan uzima se Prvo zasjedanje Zakonodavnog antifašističkog vijeća narodnih odbora BiH (ZAVNOBiH), koje je održano u Mrkonjić- Gradu, noću između 26. i 27. studenoga 1943.[1]

Prvi ZAVNOBiH održan je neposredno prije Drugog zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu 29. i 30. studenoga 1943. Sjednica je održana noću uz prisutnost 247 delegata narodnooslobodilačkih odbora (NOO-a) iz svih krajeva Bosne i Hercegovine. To je bilo vrijeme teških i krvavih borbi. Bio je to pravi građanski rat među narodima Bosne i Hercegovine, u kojem su još sudjelovale njemačke oružane snage i nešto ranije (do rujna 1943.) i talijanska vojska. SRBiH je rođena u moru prolivene krvi, po mraku i zimske noći. Za vrijeme svog postojanja, četrdeset sedam godina, bila je tamnica svojih građana, naročito Hrvata. U kakvom stanju je rođena, u takvom ratnom stanju je i nestala.

1. ODNOSI S DRUGIM REPUBLIKAMA

Tijekom 1990. još uvijek je funkcionirao državno-pravni i politički sustav na cjelokupnom teritoriju SFRJ, pa i na području SRBiH. Odnosi s drugim republikama održavani su posredno preko saveznih tijela vlasti kao što su Predsjedništvo, Savezna skupština i Vlada, i neposrednim kontaktima s predstavnicima pojedinih republika.

---

[1] Enciklopedija Jugoslavije, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb, MCMLVI., str. 61;

2. ODNOSI S JNA

Već je u načelima Ustava SFRJ rečeno da je općenarodna obrana u SFRJ bila jedinstvena, a da su oružane snage nositelj oružane borbe na cjelokupnom području Jugoslavije. Oružane snage sastajale su se od JNA i od TO kao najšireg oblika narodnog otpora. Organiziranje i opremanje jedinica TO bilo je u mjerodavnosti republičkog Predsjedništva. Usklađivanje organizacije i opremanje vršeno je s JNA preko Republičkog sekretarijata i Saveznog sekretarijata za narodnu obranu.

JNA, zajedno s TO, imala je zadatak "štititi ustavni i društveni poredak". Obrana ustavnog poretka podrazumijevala je odvraćanje vanjskog neprijatelja, a obrana društvenog poretka odnosila se na borbu protiv unutarnjeg neprijatelja. Prestankom hladnoga rata, posebno padom Berlinskog zida i Gorbačevljevim promjenama u SSSR-u, nestao je vanjski neprijatelj. Zaštita društvenog poretka, za JNA na čelu s ministrom obrane *Veljkom Kadijevićem*, podrazumijevala je obranu komunističkog sustava i njegovih institucija i povlastica koje je još *Tito* ostavio JNA u naslijeđe. Pod unutarnjim neprijateljem smatralo se svako nacionalno i demokratsko kretanje, bilo pojedinca ili naroda kao cjeline.

Nacionalni osjećaji kao i želja za demokratizacijom društva pojavili su se i kod sva tri naroda i građana BiH, slično kao i u drugim republikama SFRJ. Sagledavši situaciju, Savezni sekretarijat za narodnu obranu odustaje od općenarodne obrane i TO podčinjava JNA. Oduzima se cjelokupna vojna oprema teritorijalnih jedinica i sprema se u vojna skladišta, koja su pod nadzorom JNA. Ovdje treba spomenuti da su poduzeća, općine i druge društveno-političke organizacije svojim sredstvima financirale cjelokupno opremanje TO. U sklopu Vlade BiH ostavljen je Sekretarijat za narodnu obranu i po općinama slični sekretarijati koji su vršili samo logistiku za potrebe JNA, na primjer, vođenje evidencije o vojnim obveznicima, slanje poziva za novačenje, u vojne vježbe i slično.

3. IZBORNI PROPISI

Početkom 1990. Skupština SRBiH donijela je Zakon o udruživanju građana, koji je objavljen 21. veljače 1990. u Službenom listu SRBiH, broj 5, strana 11. Stupanjem na snagu ovog zakona prestao je važiti raniji Zakon o društvenim organizacijama i udruženjima građana. U ovom je zakonu bilo izričito zabranjeno udruživanje na osnovi nacionalne i vjerske pripadnosti.

Skupština SRBiH donijela je 31. srpnja 1990. Zakon o izboru članova i opozivu članova Predsjedništva SRBiH koji je objavljen u Službenom listu SRBiH, broj 21 od 31. srpnja 1990., strana 608. Glede ovog zakona potrebno je istaknuti sljedeće: Predsjedništvo SRBiH sačinjava sedam članova, i to: tri Muslimana, dva Srbina i jedan Hrvat, kao i jedan član iz reda pripadnika drugih naroda i narodnosti, odnosno građana koji se nisu nacionalno opredijelili ili su se opredijelili po regionalnoj ili drugoj pripadnosti. Članove Predsjedništva biraju građani neposrednim, općim i tajnim glasovanjem. Članovi se Predsjedništva biraju na četiri godine i mogu biti birani još jednom uzastopno.

Kandidate za članove Predsjedništva predlažu građani i političke organizacije. Član Predsjedništva može biti opozvan ako iz bilo kojih razloga izgubi povjerenje birača. Opoziv člana Predsjedništva provodi se na način i po postupku utvrđenom za njegov izbor. Postupak se za opoziv člana Predsjedništva pokreće na prijedlog najmanje 100 000 birača ili na prijedlog Skupštine SRBiH. Prijedlog se za opoziv dostavlja Republičkoj izbornoj komisiji koja donosi rješenje o raspisivanju glasovanja o opozivu u roku 15 dana od prijama prijedloga, što se objavljuje u Službenom listu SRBiH.

Potaknuti demokratskim i političkim promjenama u Sloveniji i Hrvatskoj, posebno gubitkom izbora u travnju u ove dvije republike, komunistički delegati Skupštine donose 31. srpnja 1990. Zakon o udruživanju građana, koji je objavljen u Službenom listu SRBiH, broj 21

od 31. srpnja 1990. Ovim je zakonom ukinuta zabrana udruživanja na osnovi nacionalne i vjerske pripadnosti, ali se ukidaju politička udruživanja koja su ranije osnovana u državnim tijelima. Ovu zabranu političkog organiziranja, komunisti nisu donijeli iz altruističkog razloga, jer su oni bili već na svim pozicijama društvenog života Republike. Zabrana se odnosila na nacionalne i vjerske stranke kojima je dana mogućnost da se pojave jedino na političkoj pozornosti.

Također, pod pritiskom javnosti, posebno zbog ravnopravnosti Hrvata s ostala dva naroda u BiH, Skupština SRBiH je 9. listopada 1990. donijela Ustavni zakon kojim je promijenila sastav Predsjedništva SRBiH. Ta je izmjena glasila: "Predsjedništvo SRBiH sačinjava sedam članova i to: dva Muslimana, dva Srbina, dva Hrvata i jedan član iz reda pripadnika drugih naroda i narodnosti, odnosno građana koji se nisu nacionalno opredijelili prema regionalnoj ili drugoj pripadnosti." Ovim izmjenama završene su sve pravne pretpostavke za izbore koji su zakazani za 18. studenoga 1990.

4. POLITIČKE STRANKE I PROGRAMI

Pred izbore u studenom 1990. u SRBiH bilo je registrirano preko 40 političkih stranaka. Bavit ćemo se ovdje političkim strankama i njihovim programima, koje su dobile na izbornoj trci određena zastupnička mjesta i dva, odnosno tri člana Predsjedništva.

4.1. Hrvatska demokratska zajednica BiH (HDZ)

Na osnivačkoj Skupštini HDZ-a, koja je održana 18. kolovoza 1990. u Sarajevu, izabrano je vodstvo stranke s predsjednikom *dr. Davorom Perinovićem.* Međutim, ubrzo zatim održana je 6. i 7. rujna 1990.

izvanredna Skupština HDZ BiH u Zagrebu, na kojoj je smijenjen *dr. Davor Perinović*, a za v.d. predsjednika postavljen je *Stjepan Kljujić*.

Na osnivačkoj Skupštini HDZ-a 18. kolovoza 1990., pored ostalih odluka, usvojen je Statut stranke. U Statut su ugrađeni samo neki od ciljeva i zadaća koji su naznačeni u Programskoj deklaraciji osnivačke Skupštine. Od ciljeva i zadaća HDZ-a navest ćemo ovdje sljedeće: osigurati pravo hrvatskog naroda na samoodređenje do prava na odcjepljenje i oživotvorenje državnosti i suverenosti Republike BiH, pretvoriti RBiH u demokratsku državu, jamčiti i osigurati osnovna prava i slobode svim njezinim građanima, zaustaviti iseljavanje Hrvata iz BiH, poticati povratak iseljenika u domovinu, uvoditi tržišno gospodarstvo, uključiti BiH u europsku zajednicu i razvijati narodno gospodarstvo na načelima svih oblika vlasništva.

Pred same izbore HDZ je, u promidžbene svrhe svojih ciljeva i zadaća, objavljivao tekstove u raznim javnim sredstvima komuniciranja. Jedan od mnogobrojnih promidžbenih tekstova dajemo ovdje u cjelovitom njegovom sadržaju.

Pred izbore u BiH "Oslobođenje" se obratilo svim kandidatima (28) za sedam članova Predsjedništva SRBiH s tri istovjetna pitanja: "1. Kako vidite BiH u Jugoslaviji? 2. Koji su, po Vašem mišljenju, prioritetni zadaci Predsjedništva SRBiH? 3. Osobna poruka biračima."

Autor je odgovorio kako slijedi:

"1. U sklopu postojećih granica Jugoslavije, Bosnu i Hercegovinu vidim kao suverenu državu kako u gospodarskom, tako i političkom, društvenom i kulturnom pogledu. Ovakvu suverenost BiH može osigurati jedino kroz konfederalni odnos s ostalim republikama koje sačinjavaju današnju Jugoslaviju.

2. Dva su prioritetna zadatka, i to:

- u vezi s novonastalom situacijom u Jugoslaviji treba osigurati,

zajedno sa Skupštinom BiH, suverenitet i ravnopravni tretman BiH s ostalim republikama unutar Jugoslavije;

- pokrenuti aktivnosti, opet zajedno sa Skupštinom, na racionalizaciji cjelokupnog života u BiH. U sklopu ovoga, posebno mislim na racionalizaciju organizacije upravnih organa, društvenih djelatnosti i gospodarstva.

3. U ovom preostalom vremenu do izbora potrebno je da se svaki građanin malo vrati u prošlost i sjeti se velikih investicijskih promašaja, nezaposlenosti, odlaska naših građana trbuhom za kruhom, politički obespravljenih, nezakonito suđenih i ubijenih, zapošljavanih po babi i stričevima, uzurpaciji narodnih dobara, izgradnji vila i dr. Imajući sve ovo u vidu, građani BiH, neće vam biti teško da razaznate programe stranaka koje vam nude iskreno demokratsko ozračje življenja u budućim vremenima na ovim prostorima. Jedna od tih stranaka je ZNA SE, HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA."[2]

Evo još nekoliko citata iz odgovora *Stjepana Kljujića* na pitanja novinara Aleksandra Tijanića: "Meni nije palo na pamet kako sam ja prvi Hrvat u BiH... Meni imponira osoba gospodina *Tuđmana*, ne samo kao predsjednika cjelokupnog HDZ-a nego kao izuzetnog državnika koji je pokazao svoju mudrost upravo u ovim teškim vremenima nastojeći da demokratskim metodama suzbije čak i ono što se naziva terorizmom... Činjenica je da svi narodi ovdje govore da su ugroženi, ali je isto tako neusporedivo najjasnije da je hrvatski narod zaista ugrožen, počevši od prostora na kojem živi... Cijela zapadna Hercegovina nema nijedne športske dvorane u koju možemo ući s pjevačima i umjetnicima... Mi smo poslije rata najviše iseljeni iz BiH i u tom pogledu, poslije Židova i Iraca, Hrvati predstavljaju najraseljeniji narod... U Sarajevu, na Trgu oslobođenja, postoji osam bista pisaca. Četiri su Srbina, tri Muslimana,

[2] "Oslobođenje", Sarajevo, IZBORI '90., IZBORNI ABC, str. 45., studenog 1990.

a jedan Židov. Oprostite, bi li tu kulturnu harmoniju narušila jedna bista, recimo *Antuna Branka Šimića, Nikole Šopa* ili *Tina Ujevića.* Odmah da kažem, ne želim optužiti bilo koju novinsku kuću zbog nacionalnog sastava tih institucija, a on je po hrvatski narod tragičan..."[3]

4.2. Stranka demokratske akcije (SDA)

Osnivačka Skupština SDA je održana 26. svibnja 1990. u Sarajevu. Za predsjednika stranke je izabran *Alija Izetbegović.* Prvi članak Programske deklaracije SDA glasi: "Stranka demokratske akcije je politički savez građana Jugoslavije koji pripadaju muslimanskom kulturno-povijesnom krugu, kao i drugih građana Jugoslavije koji prihvaćaju program i ciljeve stranke."[4]

Evo nekoliko citata iz odgovora *Alije Izetbegovića* na upite novinara *Aleksandra Tijanića*: "GRAĐANSKA REPUBLIKA ILI GRAĐANSKI RAT... Što se samog islama tiče, obradovao bih se mujezinu s Eiffelova tornja... Zato što islam, kao misao i filozofija, jest u znaku preporoda. Ljudi koji pripadaju islamu, pripadaju mu u cijelosti, jer je islam takva misao da nijedno polje života ne ostavlja netaknutim... Zato što je islam za muslimane, neću reći politički sistem, ali u svakom slučaju uputa u kom smjeru valja rješavati političke probleme... Ovo je muslimanska stranka, koja jako sliči na svoj narod iz kojeg regrutira pristaše. To je vjernički narod... Činilo mi se da nekoj gospodi u Zagrebu ili Beogradu treba staviti do znanja da do podjele Bosne neće baš lako doći te da će Muslimani braniti oružjem Bosnu, ako bude trebalo. Tada sam dodao kako će je braniti i s drugim narodima."[5]

---

[3] "Oslobođenje", Sarajevo, Izbori '90., Stranke, programi, ličnosti, str. 35., listopad 1990.

[4] Isto, str. 111.

[5] Isto, str. 19.-22.

Već je u predizbornoj aktivnosti *Alija Izetbegović* dao do znanja Hrvatima i Srbima da SDA predstavlja muslimanske vjernike (izuzev Albanaca) u Jugoslaviji. *Izetbegović* želi građansku republiku BiH na načelu "jedan građanin, jedan glas". Slično je to želio i *Slobodan Milošević* za Jugoslaviju, zbog čega je došao u sukob s ostalim narodima, pa i s muslimanskim narodom. Iz istih razloga *Izetbegović* traži građansku republiku, jer Muslimani u njoj čine relativnu većinu (ubrzo bi ostvarili i apsolutnu brojčanu nadmoć).

Još je jednu opasnost najavio *Izetbegović* u svojim predizbornim istupima: kad govori, pored ostalog, da će BiH braniti "i s drugim narodima". Kako je SDA predstavnik muslimanskih vjernika i kao politička stranka, koja manipulira vjerskim osjećajima, računa na podršku cjelokupnog islamskog svijeta, što će se kasnije i ostvariti, ali o tome nešto više u narednim izlaganjima.

4.3. Srpska demokratska stranka (SDS)

Evo nekoliko kraćih citata iz Programa ove stranke:

"SDS u BiH sebe smatra dijelom jugoslavenske ljevice i imat će dva stalna programa: socijaldemokratski i narodnjački... SDS je stranka buđenja nacionalne svijesti srpskog naroda... SDS će se zalagati za federativnu Jugoslaviju i da ima prirodan i potpun odnos s maticom svoga naroda – Srbijom... SDS smatra da su teritorijalnom organizacijom razbijene prirodne srpske cjeline u BiH i srpski narod doveden u nepovoljan ekonomski, demografski i politički položaj..."

Također, donosimo nekoliko citata iz odgovora *Radovana Karadžića*, predsjednika SDS-a, na pitanje novinara *Aleksandra Tijanića*: "UČIMO SRBE DA BUDU SRBI... Na čelo stranke izbacila me rečenica: Srbi, usprkos svim progonima, pokoljima, pritiscima i stradanjima, još uvijek

postojite i smijete biti Srbi... Mi smo socijaldemokratska stranka, dakle, negdje između *Raškovića i Miloševića.* Rado ćemo vidjeti Raškovića kako ide ka demokraciji, a rado ćemo vidjeti i srpske socijaliste kako se udaljavaju od boljševizma, idući ka njoj. Ne treba zaboraviti da su srpski komunisti i počeli kao socijaldemokrati i da Srbi, po rođenju, nisu urođeni boljševici... Mi smo, prije najave rasno čistih specijalnih jedinica u Hrvatskoj i stranačkih brigada 'crnih košulja' u zapadnoj Hercegovini, ukinuli 'Mladu Bosnu' na prvi njihov spomen da žele biti 'željezna garda stranke'... Srpski narod se sporo laća oružja, ali ga vrlo sporo i ostavlja. Kad se ne bude mogla voditi politika, srpski narod će nam zahvaliti i sam će voditi rat. Stranka neće voditi rat, ako do njega dođe, već čitav narod. Srpski narod očito nije završio svoju borbu za državu, premda mu se to činilo i 1918. i 1943. Bazični dokument na osnovi kojeg su Srbi pristali ući u zajedničku državu, u situaciju kad su mogli birati, a to je povelja AVNOJ-a, promijenjen je od Slovenije i Hrvatske, bez suglasnosti Srba... Jedina formula da se nijedan jugoslavenski narod nigdje ne nalazi u manjinskom položaju jest savezna država. To hoće netko promijeniti, nasuprot želji Srba... Samo je *Milošević* pravi *državnik.*"[6]

Radovanu Karadžiću nije odgovarala otvorena koalicija između HDZ-a i SDA, koja se javno iskazivala na promidžbenim skupovima, štoviše, i u vezivanju hrvatskih i muslimanskih zastava. Zato *Karadžić* šalje upozorenja muslimanskom narodu da mu "tobože" glavna prijetnja dolazi iz Zagreba. U citiranom intervjuu kaže: "Tuđman i njegova politika nisu mogli sakriti od Muslimana svoje prave namjere u odnosu na BiH. Takve namjere kakve gaji državna politika prema ovoj republici i prema Muslimanima ne gaje ni neodgovorni pojedinci u Srbiji." U drugom odgovoru kaže: "Tek sad većina Muslimana shvaća namjeru Tuđmanove vlasti da BiH integrira u Hrvatsku, pa bi u takvoj državi

[6] Isto, str. 27.-30.

Srbi veoma loše prošli. Onda bi na red došli Muslimani i, na kraju, demokratski orijentirani Hrvati." Velikosrpska predizborna promidžba imala je uspjeha kod *Izetbegovića*. Zato je on uspostavio ekvidistancu prema Srbima i Hrvatima. Ova će politika donijeti kasnije katastrofu muslimanskom narodu, upravo od "miroljubivog" *Karadžića*, a i hrvatski narod u BiH, ovakvom politikom, doživjet će svoju tragediju.

4.4. Savez komunista Bosne i Hercegovine – Socijalistička demokratska partija (SKBiH-SDP)

Savez komunista BiH, na čelu s *dr. Nijazom Durakovićem*, predsjednikom CK, pridodao je svojoj (staroj) stranci i naziv Socijalistička demokratska partija. Evo nekoliko sadržaja iz programa ove stranke. "Za novi smisao socijalizma i demokracije. Za suverenu BiH. Za slobodan zajednički život u BiH. Za nacionalnu slobodu i punu ravnopravnost u BiH. Za demokratsku Jugoslaviju. Za tržišnu privredu. Za brži razvoj privredno nerazvijenih područja i općina. Za razvijeno selo i bogata seljaka. Za zdravu životnu sredinu. Za novi odnos prema znanju i kulturi. Zdravlje za sve. Za aktivnu socijalnu politiku, za osobnu i obiteljsku sigurnost. Za zdravu i sretnu obitelj."[7]

U intervjuu, što ga je dao *dr. Nijaz Duraković* novinaru *Aleksandru Tijaniću*, on kaže: "Normalan čovjek danas može biti samo komunist. Posebno nas je razljutila okolnost da se u izjavama perjanica iz Saveza reformskih snaga preko noći ukazao antikomunizam. Nekome smeta što je sve puno jugoslavenskih zastava i partijskih barjaka."[8] Iz ovih odgovora može se zaključiti da je *Duraković* ljut na dojučerašnje komuniste koji su prešli u reformske snage *Ante Markovića*, iako su te

[7] Isto, str. 115. i 116.

[8] Isto, str. 9.-12.

snage za Jugoslaviju, ali za demokratsku, dok je SKBiH-SDP za Jugoslaviju, ali onu u kojoj bi vladala "diktatura proletarijata".

4.5. Savez reformskih snaga Jugoslavije

Na čelu SRSBiH pojavio se raniji komunist profesor *dr. Nenad Kecmanović.* Ovu stranku osnovao je na razini Jugoslavije tadašnji savezni premijer *Ante Marković* nakon provedenih izbora u Sloveniji i Hrvatskoj. Ova stranka htjela je sačuvati Jugoslaviju, ali demokratiziranu, u kojoj bi dominirala ekonomija nad politikom. Bosna i Hercegovina je, nakon parlamentarnih izbora, trebala biti konfederalna jedinica s kasnijim čvršćim povezivanjem u jugoslavensku federaciju.

4.6. Ostale stranke

Spomenuti treba samo neke ostale stranke, jer su sve zajedno dobile 5 od 130 zastupnika u Vijeću građana, i to: SSO – Demokratski savez BiH s predsjednikom *Rasimom Kadićem*, Demokratski socijalistički savez BiH s predsjednikom *Mirkom Pejanovićem*, Muslimansko-bošnjačka organizacija s predsjednikom *Adilom Zulfikarpašićem.*

III. ORGANIZIRANJE I REZULTATI IZBORA 1990. U SRBiH

1. ORGANIZIRANJE IZBORA

Skupština SRBiH raspisala je izbore u 1990. svojom Odlukom od 6. kolovoza 1990. a ista je objavljena u Službenom listu SRBiH, broj 22/90. Odlukom su određene izborne jedinice, posebno za izbor zastupnika u Vijeće građana i Vijeće općina Skupštine i Predsjedništvo SRBiH.

Citiranom Odlukom Skupštine SRBiH, za izbor zastupnika u Vijeće građana određeno je sedam izbornih jedinica, i to: Banja Luka, Bihać, Doboj, Mostar, Sarajevo, Tuzla i Zenica. U svih sedam izbornih jedinica trebalo je izabrati 130 zastupnika. Glede broja zastupnika po izbornim jedinicama bilo je različito, zavisno od broja stanovnika u izbornim jedinicama a po popisu pučanstva iz 1981. Kod glasovanja za poslanike u Vijeće građana birači su davali glas za stranačku listu, a ne pojedinca.

Za izbor zastupnika u Vijeće općina Skupštine svaka je općina činila jedno i Grad Sarajevo zasebno izborno mjesto. Biralo se 110 zastupnika, jer je bilo u BiH 109 općina i jedan zastupnik za Grad Sarajevo. Kod glasovanja u ovo Vijeće birači su davali glas pojedincu-kandidatu. Za izbor zastupnika važila je apsolutna većina.

U Predsjedništvo SRBiH biralo se sedam članova: dva Muslimana, dva Srbina, dva Hrvata i jedan iz redova ostalih. Birač je mogao glasovati najviše za sedam kandidata, ali iz reda ostalih samo za jednog kandidata. Za članove je bilo predloženo dvadeset osam kandidata, i to: iz reda

muslimanskog naroda devet, srpskog naroda sedam, hrvatskog naroda sedam i ostalih pet. Izborna jedinica za članove Predsjedništva bila je jedna, i to svi birači BiH, a vrijedio je većinski sustav.

2. REZULTATI IZBORA

2.1. Vijeće građana

U birački popis bilo je upisano 3 018 206 glasača, od čega je glasovalo 2 338 727 ili 77,50%. Rezultati glasovanja pokazuju veliki odziv glasača i njihovih želja za promjenom zatečenog političkog sustava. Da je to tako, govori i podatak da je za SKBiH glasovalo svega 11,90%. Komunisti su lošije prošli u BiH nego u Sloveniji i Hrvatskoj. Birači su se masovno opredijelili za programe nacionalnih stranaka. HDZ je dobio 15,51%, SDA 30,41% i SDS 25,23% glasova od ukupnog broja glasača koji su izašli na biračka mjesta.

Pod pretpostavkom da su se glasači, što je vrlo vjerojatno, iz pojedinih naroda opredjeljivali za svoje nacionalne stranke, HDZ je dobio relativno najviše 84,38%, SDS 78,79% i SDA 76,94% glasova. Po izbornim jedinicama se to još bolje vidi u tablici broj 1.

TABLICA 1.

Rezultati izbora zastupnika u Vijeće građana Skupštine SR BiH od 18. studenog 1990. godine po izbornim jedinicama i strankama

R. br.	NAZIV STRANKE	IZBORNE JEDINICE														UKUPNO	
		BANJA LUKA		BIHAĆ		DOBOJ		MOSTAR		SARAJEVO		TUZLA		ZENICA			
		Broj posl.	Broj glasač.	Broj posl.	Broj glasač.	Broj posl.	Broj glasač.	Broj posl.	Broj glasač.	Broj posl.	Broj glas.	Broj pos.	Broj glas.	Broj pos.	Broj glas.	Broj posl.	Broj glas.
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	HDZ	3	33054	-	3258	3	52103	8	149643	1	25522	2	33980	4	65295	21	362855
2	SDA	5	82155	6	82606	3	42160	3	48596	9	172445	11	172922	6	110191	43	711075
3	SDS	12	204859	2	32026	4	59615	2	47903	6	107662	6	106778	2	31588	34	590431
4	SDP	2	41359	1	11531	2	27646	1	21869	3	64162	4	73550	2	37930	15	278047
5	Sav.reformskih snaga	2	36536	-	4153	2	23804	1	22292	3	53632	3	49413	1	11188	12	201018
6	Ostale str.	1	21386	-	2272	-	13396	-	5117	2	36741	2	23817	-	11369	5	114098
7	Važeći glasovi	25	419349	9	135896	14	218724	15	295420	24	460164	28	460460	15	267561	130	2257524
8	Glasovalo birača		433226		141780		227004		302321		476854		480671		276871		2338727
9	Upisano u birački spisak		552576		189731		314063		363965		592207		653046		352618		3018206
10	% 7:8		97		96		96		98		96		96		87		96
11	% 8:9		78		75		72		83		80		74		78		77

Izvor: Službeni list SR BiH, broj 42 od 19. prosinca 1990.

U Vijeće građana birano je 130 zastupnika. Na izborima je izabrano 56 zastupnika (39,52%) iz reda Muslimana, 45 zastupnika (32,02%) iz reda Srba, 25 zastupnika (18,38%) iz reda Hrvata i 4 zastupnika (10,08%) iz reda ostalih. HDZ je dobio 21 zastupnika, dok su SDP, Savez reformskih snaga i ostale manje stranke dobile 4 zastupnika iz reda hrvatskog naroda.

2.2. Vijeće općina

U Vijeće općina biralo se 110 zastupnika, za svaku općinu po jedan i za Grad Sarajevo jedan zastupnik. Iz reda pojedinih naroda izabrano je 43 Muslimana, 40 Srba, 24 Hrvata i 3 zastupnika Jugoslavena. HDZ je dobio 21 zastupnika, a ostala 3 zastupnika iz reda Hrvata pripala su drugim manjim strankama. Za detaljnije podatke, posebno po izbornim jedinicama, treba se koristiti tablicom 2.

TABLICA 2.

Nacionalna struktura izabranih poslanika po strankama i izbornim jedinicama od 18. 11. 1990. godine

Red. broj	STRANKA	NACINALNOST	IZBORNE JEDINICE							UKUPNO (2 do 8)
			B. LUKA	BIHAĆ	DOBOJ	MOSTAR	SARAJEVO	TUZLA	ZENICA	
0	1		2	3	4	5	6	7	8	9
1	OSTALE STRANKE	Musliman					2	1		3
		Srbin	1							1
		Jugoslaven						1		1
		SVEGA	1				2	2		5
2	SAVEZ REFORMSKIH SNAGA	Musliman	1		1		1	1		4
		Srbin	1				1	2		4
		Hrvat			1		1			2
		Jugoslaven				1			1	2
		SVEGA	2		2	1	3	3	1	12
3	SDP	Musliman		1	1		1	2	1	6
		Srbin	2		1		2	1		6
		Hrvat				1		1		2
		Jugoslaven							1	1
		SVEGA	2	1	2	1	3	4	2	15
4		SVEGA (1 do 3)	5	1	4	2	8	9	3	32
5	HDZ	Hrvat	3		3	8	1	2	4	21
6	SDA	Musliman	5	6	3	3	9	11	6	43
7	SDS	Srbin	12	2	4	2	6	6	2	34
8		SVEGA (5 do 7)	20	8	10	13	16	19	12	98
9		SVEGA (4+8)	25	9	14	15	24	28	15	130
10	OD ČEGA:	Musliman	6	7	5	3	13	15	7	56
		Srbin	16	2	5	2	9	9	2	45
		Hrvat	3		4	9	2	3	4	25
		Jugoslaven				1		1	2	4
11		UKUPNO	25	9	14	15	24	28	15	130

Izvor: Službeni list SR BiH, broj 42 od 19. prosinca 1990.

3. POPIS PUČANSTVA 1981.

Za parlamentarne izbore u studenome 1990. bio je važan popis pučanstva BiH u 1981. Naime, da bi se osigurala nacionalna zastupljenost poslanika u Skupštini SRBiH, Ustavnim zakonom utvrđen je za to poseban postupak za provedbu Amandmana LIX. do LXXIX. na Ustav SRBiH. Za razumijevanje ove odluke potrebno je konzultirati tablicu 3 koja slijedi.

TABLICA 3.

NACIONALNA STRUKTURA PUČANSTVA IZ 1981. GODINE I STRUKTURA ZASTUPNIKA U SKUPŠTINI SRBiH 1990. GODINE

Popis pučanstva iz 1981.			Zastupnici			
Narod	Ukupno	%	Vij. građ.	Vij. opć.	Ukupno	%
1	2	3	4	5	6	7
Muslimani	1 629 924	39,52	56	43	99	41,25
Srbi	1 320 644	32,02	45	40	85	35,41
Hrvati	785 136	18,38	25	24	49	20,41
Ostali	415 304	10,08	4	3	7	2,93
Ukupno:	4 124 008	100,00	130	110	240	100,00

Izvor: Službeni list SR BiH, broj 42, strana 1262. i 1263.

TABLICA 4

MOGUĆI BROJ ZASTUPNIKA U SKUPŠTINI SRBiH

Narodnost	Broj zastupnika prema strukturi	Povećanje za + ili – 15%	Povećanje za + ili - 1	Raspon dopuštenog odstupanja od-do
1	2	3	4	5
Muslimani	95	14	1	80 – 110
Srbi	77	12	1	64 – 90
Hrvati	44	7	1	36 – 52
Ostali	24	4	1	19 – 29

Izvor: Službeni list SRBiH, broj 42, strana 1263.

4. IZBORNA JEDINICA MOSTAR

Zbog važnosti izborne jedinice Mostar za hrvatski narod u BiH posebno joj posvećujemo pozornost u ovoj knjizi. O toj važnosti bit će kasnije nešto više rečeno. Na ovom mjestu dajemo nekoliko statističkih pokazatelja. Ova izborna jedinica obuhvaćala je 19 općina (17 hercegovačkih, Tomislav Grad i Livno) s ukupnim brojem pučanstva 481 827, po popisu iz 1981. Od toga broja otpadalo je na Muslimane 22,57%, Srbe 18,72%, Hrvate 50,64%, Jugoslavene i ostale 1,46%.

Od ukupnog broja zastupnika u Skupštini SRBiH pripalo je HDZ-u 20 ili 57,15%, SDA-u 5 ili 14,30%, SDS-u 7 ili 20,00% i ostalim 3 zastupnika ili 8,55%. Ako se uzme u obzir da je zastupnik SDP-a Hrvat, Roko Markovina, nije teško zaključiti da su Hrvati osvojili 21 zastupničko mjesto ili 60% od ukupnog broja zastupnika u Skupštini SRBiH. To dalje govori da su Hrvati u ovoj izbornoj jedinici osvojili za 11,84% više zastupničkih mjesta nego što su sudjelovali u ukupnom broju pučanstva. Težini ovih pokazatelja u pozitivnom smislu pridonosi i podatak da sam iz ove izborne jedinice izabran za člana Predsjedništva SRBiH.

5. OPĆINA MOSTAR

5.1. Priprema izbora

Mostar je bio sjedište izborne jedinice broj 4 za izbor zastupnika u Vijeće građana Skupštine SRBiH. Ali, nije to bilo najvažnije zbog čega sam se opredijelio da se posebno istaknu rezultati izbora u ovoj općini, odnosno, gradu Mostaru. Ovaj je grad bio kroz stoljeća sjedište institucija

sve tri dominirajuće vjere u Hercegovini (katoličke, pravoslavne i islamske), kulturno i političko središte sva tri konstitutivna naroda u BiH (Hrvata, Muslimana i Srba). Mostar je središte gospodarstva, zdravstva, obrazovanja i svih mogućih putova u komuniciranju svih Hercegovaca, naročito Hrvata iz Hercegovine. Mostar ima vrlo važno vojno-strateško značenje, jer, kažu vojni znanstvenici, tko vlada Mostarom, vlada cjelokupnom dolinom Neretve i njezinim slijevnim područjem, dakle cijelom Hercegovinom. Pored toga, Mostar je bio "najcrveniji grad" u avnojevskoj Jugoslaviji i najveće mučilište Hrvata iz Hercegovine, naročito za vrijeme komunističke vladavine, zadnjih 45 godina.

Za izbor odbornika u Skupštinu općine Mostar, osam stranaka prijavilo je svoje kandidate i bila je još lista nezavisnih kandidata. HDZ BiH imao je svoju listu kojoj je na čelu bio dr. Vjekoslav Barišić. Prema izmijenjenom općinskom Statutu, biralo se u Skupštinu općine 100 odbornika.

Na osnovi nacionalne zastupljenosti u ukupnom broju pučanstva određen je broj odbornika iz pojedine narodnosti. Na međustranačkom dogovoru, prije izbora, postignuta je suglasnost da stranka pobjednica dobije mjesto predsjednika općine, tj. gradonačelnika Mostara. Prema popisu pučanstva iz 1981. nacionalna struktura pučanstva bila je sljedeća:

Nacionalnost	Broj pučanstva	%
Hrvati	36 927	33,45
Muslimani	34 247	31,03
Srbi	20 271	18,36
Jugoslaveni	16 509	14,96
Ostali	2 423	2,20
Ukupno:	110 377	100,00

Izvor: Statistički godišnjak BiH, 1982. XVI, Sarajevo, studenog 1982., str. 343.

Kako je već navedeno, Skupština općine je 14. rujna 1990. u izmjenama i dopuni Statuta usvojila postotke nacionalnog sudioništva pučanstva prema sljedećem prikazu:

Nacionalnost	Stvarno	Trebalo	Usvojeno
Hrvati	33,45	34	33
Muslimani	31,13	31	31
Srbi	18,36	18	18
Jugoslaveni	14,96	15	15
Ostali	2,20	2	3
Ukupno:	100,00	100	100

Vidljivo je da je u samom prijedlogu učinjena pogreška i da su Hrvati oštećeni za jedno odborničko mjesto. Iz ove kratke analize može se zaključiti o stalnoj prisutnosti neprijateljskog raspoloženja prema jednom – hrvatskom narodu, kojeg se u svakoj prilici nastojalo zakinuti.

5.2. Rezultati glasovanja

Na prvoj sjednici Skupštine općine Mostar, održanoj 18. prosinca 1990., Općinska izborna komisija podnijela je Izvještaj o provedenim izborima na području općine Mostar. U birački popis bilo je upisano 91 835 birača, a na izbore je izašlo 71 910 ili 78,30%. Nevažećih listića bilo je 2116, tako da je utvrđen ukupan broj od 69 794 važećih listića. Pojedine liste dobile su sljedeći broj glasova:

Stranka	Broj glasova	Broj odbornika
Hrvatska demokratska zajednica	20 803	30
Stranka demokratske akcije	13 209	19
Srpska demokratska stranka	10 601	15
SKBiH – SDP	11 124	16
SRSJ	8366	12
Nezavisna lista	3152	4
SSO – DS, Zeleni	1 902	3
DSS	637	1
	69 794	100

Glasači iz reda Hrvata i Srba dali su, uglavnom, povjerenje svojim nacionalnim strankama. To nije bio slučaj s glasačima iz reda Muslimana.

6. REZULTATI IZBORA ZA ČLANOVE PREDSJEDNIŠTVA

Izbori za članove Predsjedništva održani su 18. studenoga 1990., dakle, istodobno kad i za Skupštinu SRBiH i općinska vijeća. Čelništvo stranaka HDZ-a i SDA bilo je dogovorilo da simpatizeri ovih stranaka glasuju za kandidate obiju stranaka i da se takva uputa izda stranačkom članstvu na terenu. HDZ se pridržavao dogovora, dok je stranka SDA odustala od njega neposredno pred same izbore. Zbog toga se dogodilo da, u izbornim jedinicama s velikom većinom glasača iz reda Hrvata i malim brojem iz reda Muslimana, *Fikret Abdić* i *Alija Izetbegović* dobiju više glasova nego *Stjepan Kljujić* i *Franjo Boras*. Glasači iz reda Hrvata glasovali su za jedne i druge kandidate, a glasači iz reda Muslimana glasovali su samo za kandidate SDA i za kandidate iz reda Hrvata drugih stranaka (*Ivo Komšić, Martin Raguž, Zoran Perković, Franjo Bošković* i *Tadej Mateljan*).

Na sjednici Predsjedništva HDZ BiH, koja je održana u prosincu 1990. u Sarajevu, donesena je odluka da se analiziraju rezultati prvih višestranačkih izbora u Bosni i Hercegovini u svim izbornim jedinicama. Za prikupljanje podataka i izradu analiza na nižim razinama izrađeni su odgovarajući obrasci i upute koje su dostavljene svim općinskim odborima HDZ-a. Netko je u Tajništvu stranke onemogućio traženu analizu. Nijedan općinski odbor nije udovoljio traženom zahtjevu.

U opće biračke popise upisano je 3 033 921 birač, što je približno jednako biračkom popisu za Vijeće građana od 3 018 206. Ukupno je glasovalo 2 339 958 birača, što je, također, skoro jednako biračkom popisu za Vijeće građana od 2 338 727 birača. Razlika je minimalna,

samo (+) 1231 birač više u korist biračkog popisa za članove Predsjedništva. U Predsjedništvo SRBiH izabrano je sedam članova, i to iz reda Muslimana i stranke SDA - *Fikret Abdić* i *Alija Izetbegović*, iz reda Srba i stranke SDS-a - *Biljana Plavšić* i *Nikola Koljević*, iz reda Hrvata i stranke HDZ-a – *Stjepan Kljujić* i *Franjo Boras*, iz reda Jugoslavena i ostalih i stranke SDA – *Ejup Ganić*.

Najveći broj glasova (1 045 539) dobio je *Fikret Abdić* ili 44,7% od ukupnog broja birača. Ovako veliki broj glasača dobio je *Fikret Abdić* jer je dobio mnogo veći broj glasova iz reda muslimanskog naroda nego *Alija Izetbegović* i uglavnom sve glasove hrvatskog naroda kao i kandidati stranke HDZ-a. *Alija Izetbegović* dobio je 879 266 glasova i to oko 400 000 glasova hrvatskih birača koji su glasovali i za kandidate HDZ-a. Ovi pokazatelji upućuju na dva zaključka. Prvi se zaključak nameće: da nije bilo glasova iz reda Hrvata i iz stranke HDZ-a, *Alija Izetbegović* se ne bi našao u Predsjedništvu SRBiH. U Predsjedništvo bi ušao *Nijaz Duraković*, koji je dobio 558 263 glasova, a bio je kandidat iz reda muslimanskog naroda. Drugi zaključak: kandidati HDZ-a *Stjepan Kljujić* i *Franjo Boras*, da SDA nije odustala od koalicije s HDZ-om neposredno pred izbore, dobili bi približno isti broj glasova kao i *Fikret Abdić*.

IV. KONSTITUIRANJE I DJELOVANJE NOVE VLASTI

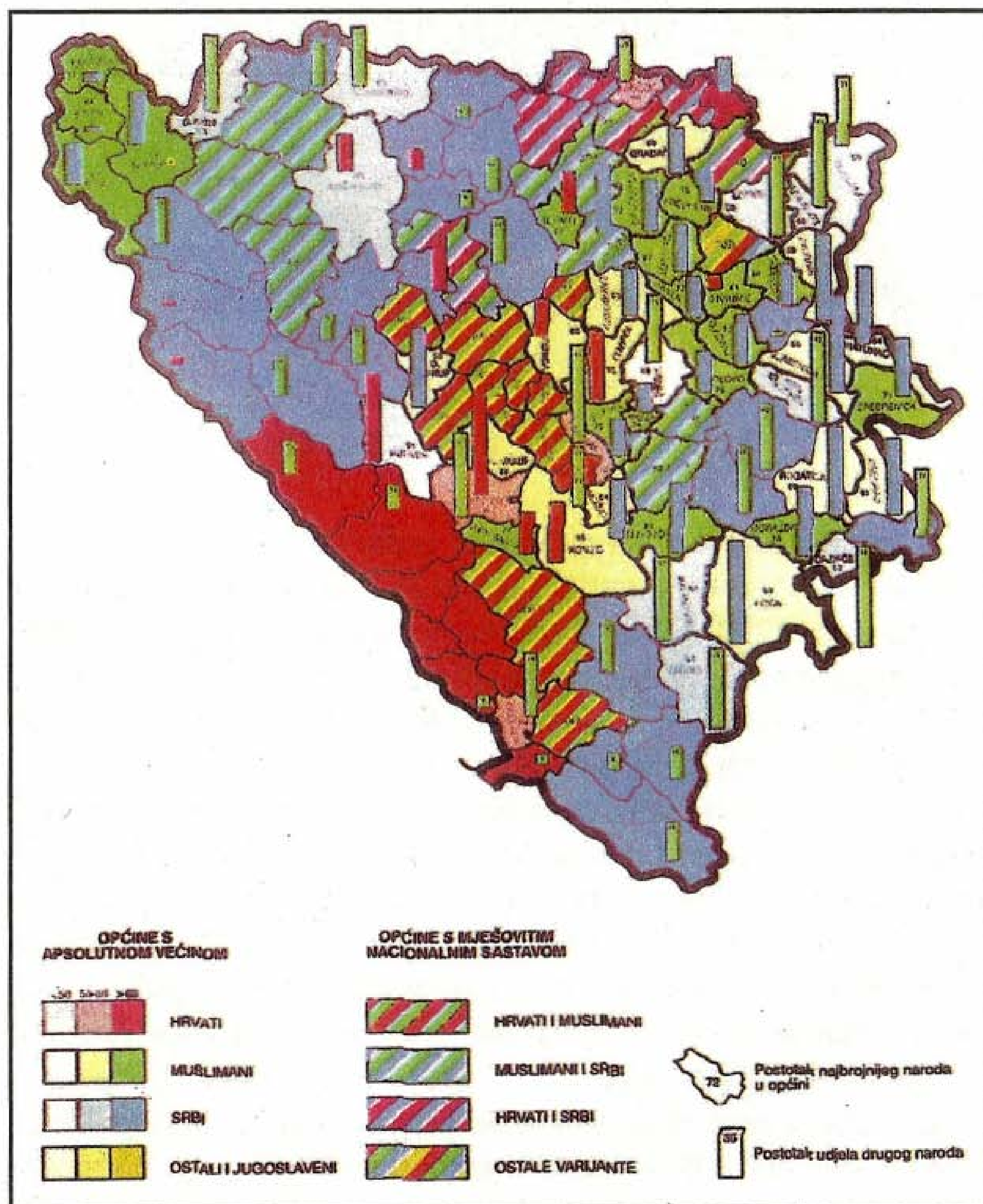
a) Konstituiranje nove vlasti

1. SKUPŠTINA REPUBLIKE BiH

U uspostavi nove vlasti najprije se prišlo konstituiranju Skupštine RBiH. Potvrda mandata zastupnika oba skupštinska doma izvršena je 20. prosinca 1990. Sukob među zastupnicima nastao je istog dana oko polaganja zakletve za čuvanje Ustava i ustavnog poretka. Položiti zakletvu prema ustavnom tekstu, značilo je zakleti se da će se čuvati komunistički sustav i sve njegove ustavne institucije. U klubovima zastupnika nekoliko je sati raspravljano o tekstu zakletve. Kasno uvečer nađeno je "solamonsko rješenje" i zakletva je položena. Sutradan su konstituirana najvažnija tijela Skupštine. Za predsjednika je izabran *Momčilo Krajišnik*, Srbin iz Sarajeva, a za dopredsjednika *Mariofil Ljubić*, Hrvat iz Širokog Brijega. Za predsjednika Vijeća građana izabran je *Abdulah Konjicija*, Musliman, a za dopredsjednika *Radoslav Dodig*, Hrvat iz Ljubuškog.

Kod izbora generalnog tajnika Skupštine nastale su nesuglasice između zastupnika SDS-a i SDA. U međustranačkom dogovoru ovo je mjesto pripalo stranci SDA. To nije bilo sporno. Spor je nastao kad je *Avdo Čampara*, Musliman, predložen za generalnog tajnika. Stranka SDS-a suprotstavila se ovakvom kadrovskom rješenju jer je *Avdo*

ETNIČKA KARTA BiH (1991.)

Izradio: Prof. dr. Ante F. MARKOTIĆ

Herceg-Bosna ili ..., Mostar, ZIRAL, 1996.

Čampara, kao republički javni tužitelj, bio na strani *Hamdije Pozderca* i *Fikreta Abdića* u aferi Agrokomerc iz Velike Kladuše krajem osamdesetih godina. Dva dana su trajale rasprave oko ovog pitanja. Na kraju je, ipak, postavljen *Avdo Čampara* na mjesto generalnog tajnika, zahvaljujući glasovima zastupnika HDZ-a, SDA i drugim manjim strankama. Ovo je prva, ali ne i zadnja, nesuglasica između zastupnika SDS-a, s jedne strane, i zastupnika SDA, HDZ-a i drugih stranaka, s druge strane. Nesuglasice su trajale između ove dvije skupine zastupnika sve do početka travnja 1992., kad su zastupnici SDS-a napustili Skupštinu RBiH i osnovali svoju Skupštinu Republike Srpske na Palama kod Sarajeva.

2. PREDSJEDNIŠTVO RBiH

Članovi Predsjedništva položili su 20. prosinca 1990. zakletvu pred zastupnicima RBiH, prema tekstu po kojemu su je položili i zastupnici Skupštine. Sutradan, 21. prosinca izvršeno je konstituiranje Predsjedništva. Za predsjednika Predsjedništva jednoglasno je izabran *Alija Izetbegović* na jednogodišnji mandat, kako je to bilo predviđeno Poslovnikom Predsjedništva, s mogućnošću da se mandat produži na dvije godine. Predsjednik Predsjedništva je *primus inter pares* jer je Predsjedništvo bilo po Ustavu kolektivno tijelo, odlučivalo je na sjednicama i kolektivno je odgovaralo za svoj rad.

Predsjedništvo je, u pravilu, odlučivalo na osnovi mišljenja ili prijedloga svojih radnih tijela. U sklopu Predsjedništva postojala su dva savjeta: Savjet za općenarodnu obranu i Savjet za zaštitu ustavnog poretka. Predsjednik prvog Savjeta bio je *Alija Izetbegović*, po funkciji predsjednik Predsjedništva, a predsjednik drugog Savjeta bila je *Biljana Plavšić*. Predsjedništvo je imalo četiri komisije: Komisiju za

organizacijsko-kadrovska pitanja, koju je vodio *Ejup Ganić;* Komisiju za odlikovanja, koju je vodio *Stjepan Kljuić;* Komisiju za pomilovanja koju je vodio *Franjo Boras* i Komisiju za predstavke i prijedloge, koju je vodio *Nikola Koljević.* Fikret Abdić ostao je direktorom Agrokomerca u Velikoj Kladuši, pa je, uz autora, bio zadužen samo za globalna gospodarska pitanja BiH.

b) Djelovanje nove vlasti do travnja 1992.

1. PREDSJEDNIŠTVO RBiH

U predizbornoj promidžbi sve tri nacionalne stranke najavljivale su temeljitu čistku rukovodećih komunističkih kadrova u svim područjima društvenog života RBiH. Međutim, to se nije ostvarilo. U Predsjedništvu je izvršena samo zamjena starih novoizabranim članovima. Od 16 savjetnika samo je jedan bio Hrvat, *Mile Akmadžić,* koji je ubrzo postao generalnim tajnikom Predsjedništva, a polovinom 1992. i predsjednikom Vlade. Savjetnici kao i niže osoblje po svom položaju, sve do vozača i portira birani su po nacionalnoj pripadnosti.

Na jednoj od prvih sjednica predložio sam ostalim članovima da se donese zaključak Predsjedništva kojim bi se smijenili rukovodeći kadrovi na svim razinama u Republici, a koje je postavio Centralni komitet saveza komunista BiH. Ovaj prijedlog nije dobio podršku ostalih članova, pa ni *Stjepana Kljuića,* koji je tada bio predsjednik HDZ BiH. Bilo je to moje prvo razočarenje i spoznaja da mi, izabranici naroda, nećemo donijeti sreću i zadovoljstvo koju smo mu u stranačkim programima

Slika članova Predsjedništva R BiH

obećavali. Shvatio sam da mi jesmo osvojili vlast, ali je nismo i nećemo je nikad preuzeti. Savez komunista Jugoslavije imao je svoje kadrove na svim važnijim mjestima, posebice u upravi, gospodarstvu, policiji, JNA, bankama, vanjskim poslovima itd. Teritorijalnoj obrani Republike oduzeto je oružje, zbog čega Predsjedništvo nije moglo izvršavati svoju osnovnu funkciju, obranu Republike od vanjskog i unutarnjeg neprijatelja.

Na svakoj sjednici i kod svakog pitanja, koje je bilo predmet rasprave, bili su podvojeni članovi SDS-a od članova SDA i HDZ-a. Izmjene i dopune Poslovnika raspravljane su više od osam mjeseci, zahvaljujući destrukciji *Biljane Plavšić* i *Nikole Koljevića*. Ovo dvoje članova tjerali su ostale članove Predsjedništva da se bave sami sobom kako se ne bi primijetile prave namjere srpske imperijalne politike. Srpski predstavnici, kako u Predsjedništvu, tako i u Vladi i u Skupštini, imali su iste zadatke i ciljeve – razbiti koaliciju između HDZ-a i SDA i pripremiti Bosnu i Hercegovinu kao lak plijen JNA i srpskim paravojnim jedinicama. U tome su u velikoj mjeri uspijevali s obzirom na inertnost i pasivan odnos *Alije Izetbegovića* i *Stjepana Kljujića* prema takvoj lukavoj srpskoj politici.

Prvo iskušenje za članove Predsjedništva došlo je 6. svibnja 1991. iz Pologa, malog mjesta kod Mostara, na putu prema Širokom Brijegu. Goloruki hrvatski narod od Širokog Brijega stao je pred tenkovsku brigadu (oko 40 tenkova i ostalu prateću tehniku i opremu) koja se kretala iz Mostara prema Kupresu na "vojne vježbe". Sutradan smo dobili izvješće da su i u Mostaru, na Balinovcu i Smrčenjacima, postavljene prepreke kako se tenkovska brigada ne bi mogla vratiti u vojarnu u Mostar. Predsjedništvo je donijelo odluku da *Alija Izetbegović* i *Stjepan Kljujić*, kao član i predsjednik HDZBiH, otputuju u Polog i da tu riješe nastalu situaciju. Pred odlazak iz Sarajeva general *Veljko Kadijević*, sekretar Saveznog sekretarijata za narodnu obranu, telefonom je *Aliji Izetbegoviću* savjetovao, nekoliko puta, da ne ide u Polog, govoreći

mu da to nije njegov narod. *Alija Izetbegović* je otišao u Polog, kasnije u Široki Brijeg i hrvatski narod ga je poslušao, propustio je tenkovsku kolonu i još jednom, ali zadnji put, povjerovao njegovim riječima.

2. STVARANJE SRPSKIH AUTONOMNIH OBLASTI (SAO)

Već je rečeno kako su *Biljana Plavšić* i *Nikola Koljević* uspjeli pasivizirati ostale članove Predsjedništva na donošenju bilo kakvih djelotvornih odluka u korist očuvanja cjelovitosti Bosne i Hercegovine. Slično su radili zastupnici SDS-a u Skupštini i njihovi ministri u Vladi RBiH. U Skupštini se znalo utvrđivati dnevni red po dva dana, pa kad bi se utvrdio dnevni red, već kod prve točke dnevnog reda prekidao bi se i odgađao rad Skupštine za nekoliko narednih dana.

Zastupnici SDS-a i njihovi aktivisti bili su vrlo aktivni u stvaranju svojih SAO. Tako su 12. rujna proglasili SAO istočne Hercegovine, a 16. rujna 1991. SAO Bosanske krajine. Tamo gdje su organizirali svoje srpske autonomne oblasti prestao je važiti ustavno-pravni poredak RBiH. Bilo je zabranjeno slobodno kretanje ljudi, roba i usluga, užurbano su radili na stvaranju svoje srpske vojske uz izdašnu pomoć JNA.

3. HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

3.1. Prethodni događaji izvan RBiH

Na Hrvatsku je otpočela otvorena agresija JNA uz pomoć srpskih paravojnih jedinica. "Srpska krajina" proglasila je u veljači 1991. odvajanje od Republike Hrvatske. Krajem ožujka iste godine došlo je do

otvorenog sukoba na Plitvicama između hrvatske policije i JNA. Krajem travnja JNA je okupirala i razorila hrvatsko selo Kijevo. U Borovom Selu 2. svibnja izvršen je pokolj hrvatskih policajaca. Tijekom srpnja brojni su napadi srpskih paravojnih jedinica, uz pomoć JNA, na hrvatske gradove i sela. Početkom kolovoza izvršen je stravičan pokolj 80 Hrvata u Dalju, mjestu u hrvatskom Podunavlju. Sredinom kolovoza počinju vojne operacije JNA na zapadnu Slavoniju, 26. kolovoza JNA otpočinje napad na Vukovar. 17. studenoga 1991., uz stravičan pokolj ranjenika i civilnog pučanstva, Vukovar je okupiran. Sredinom listopada 1991. pod opsadom je grad Dubrovnik i njegova okolica.

Republika Slovenija i Republika Hrvatska 26. lipnja 1991. proglašavaju neovisnost od SFRJ, da bi, sutradan, JNA izvršila na Sloveniju vojnu agresiju. Sredinom svibnja prestao je *Borislavu Joviću* predsjednički mandat, a *Stipi Mesiću* ne uspijeva postati predsjednik Predsjedništva SFRJ. To mu je uspjelo tek 7. srpnja 1991.

3.2. Prethodni događaji unutar BiH

Srpska demokratska stranka već je do kraja listopada 1991. organizirala Srpske autonomne oblasti i, uz pomoć JNA, naoružala srpski narod u Bosni i Hercegovini. Do kraja rujna 1991. iz Srbije i Crne Gore prešlo je granicu BiH preko sto tisuća vojnika JNA i srpsko-crnogorskih paravojnih jedinica sa suvremenom vojnom opremom i naoružanjem. Oko polovice od tog broja prešlo je u "srpske krajine" Republike Hrvatske, a druga se polovica razmjestila po strateškim mjestima Bosne i Hercegovine. Od te druge polovice stiglo je 18. rujna 1991. oko 20 000 vojnika u Mostar i njegovu okolicu. Krajem rujna pale su prve žrtve iz hrvatskog naroda u selu Ravno, na jugoistoku Hercegovine.

Sve ove događaje koje smo gore naveli mirno je promatralo Predsjedništvo Bosne i Hercegovine. Predsjedavajući Predsjedništva bio je *Alija Izetbegović*, a istodobno je bio tada i predsjednik Stranke demokratske akcije. Ne samo da je to što je se događalo u Republici Hrvatskoj i u hrvatskim mjestima Bosne i Hercegovine bez uzbuđenja promatrao nego je izjavljivao da "to nije naš rat", mislio je na rat između Hrvata i Srba. Pored toga, *Alija Izetbegović* slao je *Harisa Silajdžića*, ministra vanjskih poslova u Vladi Republike Bosne i Hercegovine, kod glavnih svjetskih čimbenika s molbom da se ne prizna neovisnost Hrvatske dok se isto ne učini s Bosnom i Hercegovinom.

Desetak dana prije pada Vukovara u agresorove ruke našli smo se *Biljana Plavšić*, *Ejup Ganić* i ja u Saveznom sekretarijatu za narodnu obranu u Beogradu. Povod našem boravku u Beogradu bio je zaključak Predsjedništva RBiH, koji je glasio otprilike ovako: "Sve oružane vojne snage JNA, koje se još nalaze na teritoriju Bosne i Hercegovine, da se vrate u Srbiju i Crnu Goru istim putem kojim su došli, a da se ubuduće, bez prethodne suglasnosti Predsjedništva RBiH, ne prelazi njezina granica." Nije nas primio *Veljko Kadijević*, već njegov zamjenik admiral *Stane Brovet*. *Biljana PLavšić* je prva upoznala admirala *Broveta* o svrsi našeg dolaska, ali ne prema zaključku Predsjedništva RBiH. Ona je pohvalila i pozdravila odluke Vrhovne komande JNA o slanju oružanih snaga u Republiku Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. *Ejup Ganić* je tražio od admirala *Broveta* da se ubuduće traži odobrenje od Predsjedništva RBiH za prelazak vojnih snaga preko bosanskohercegovačke granice, a ovo što je do sada urađeno neka ostane kako je učinjeno. Ja sam, naravno, prenio admiralu *Brovetu* doslovno zaključak Predsjedništva Bosne i Hercegovine. Daljnji razgovor sveo se na monolog admirala *Broveta* o svrsishodnosti postojanja JNA, njezinu sveopćem narodnom karakteru i da ona podjednako štiti sve narode u Jugoslaviji. JNA je u Bosni i Hercegovini zato da razdvaja i štiti svaki narod u

eventualnim međusobnim sukobima Srba, Muslimana i Hrvata. Nakon povratka u Sarajevo tražio sam da Predsjedništvo razmatra rezultate našeg boravka u Beogradu. Moj prijedlog nije nikad uvršten u dnevni red sjednice Predsjedništva zahvaljujući *Aliji Izetbegoviću,* koji je predsjedavao sjednicama Predsjedništva RBiH.

3.3. Uspostava Hrvatske zajednice Herceg Bosna

Hrvatski narod u Bosni i Hercegovini, suočen sa sve većom opasnošću od agresije na Bosnu i Hercegovinu, utemeljio je 18. studenoga 1991. u Mostaru Hrvatsku zajednicu Herceg Bosnu "kao političku, kulturnu, gospodarstvenu i područnu cjelinu."[9]

U Odluci je navedeno i područje Zajednice sa sjedištem u Mostaru. U članku 7. Odluke je rečeno: "Vrhovnu vlast Hrvatske zajednice Herceg Bosne (HZHB) čine: Predsjednik Hrvatske zajednice Herceg Bosne, Predsjedništvo HZHB-e, koje je sastavljeno od predstavnika hrvatskog naroda u općinskoj vlasti, prvi po funkciji ili predsjednici općinskog Hrvatskog vijeća obrane (HVO). Predsjedništvo je zakonodavno tijelo HZHB-e. Predsjednik HZHB-e je *mr. Mate Boban.*" Predsjedništvo je imalo 31 zastupnika, tj. po jednog zastupnika iz svake hrvatske općine ili dijela s hrvatskom većinom.

4. REFERENDUM O NEZAVISNOSTI

Slovenija i Hrvatska stekle su svoju nezavisnost. Njihovo je međunarodno priznanje odgođeno do 15. siječnja, kada su ih priznale mnoge države članice Europske zajednice. Kako su ove dvije države

[9] Herćeg-Bosna ili, ZIRAL, Mostar, 1996., str. 258.-260.

izašle iz sastava SFRJ, Republici Bosni i Hercegovini nije više bilo tamo mjesta. Na prijedlog Predsjedništva RBiH Skupština je donijela 15. listopada 1991. *Deklaraciju o suverenitetu.* Srpski su se zastupnici (SDS-a) kao i članovi Predsjedništva Bosne i Hercegovine usprotivili Deklaraciji i napustili su sjednicu. Na istom zasjedanju Skupštine zatraženo je međunarodno priznanje RBiH, posebno od država Europske zajednice. Međutim, Badinterova komisija nije dala pozitivno mišljenje o zahtjevu Predsjedništva RBiH. Kao protumjeru SDS je u siječnju 1992. svoje Srpske autonomne oblasti preimenovao u saveznu republiku pod nazivom Republika Srpska sa sjedištem u Srpskom Sarajevu.

Međunarodna zajednica je uvjetovala priznanje suverenosti Bosne i Hercegovine s prethodnim održavanjem referenduma. Udovoljavajući tome zahtjevu, Vlada RBiH organizirala je referendum 29. veljače i 1. ožujka 1992. Dvije trećine ukupnog broja pučanstva podržalo je nezavisnost Bosne i Hercegovine. Srpsko je pučanstvo bojkotiralo izbore i nije izašlo na referendum. Srpska demokratska stranka, s *Karadžićem* na čelu, prijeti ratom ukoliko BiH bude međunarodno priznata. Neki pokazatelji ukazuju da su Hrvati izašli na referendum u relativno većem broju od muslimanskog naroda. Izlaskom na referendum još je jednom dokazana vjernost hrvatskog naroda cjelovitosti BiH, takvoj BiH u kojoj će Hrvati biti ravnopravni s ostala druga dva naroda.

5. POČECI RATA U BOSNI I HERCEGOVINI

Teško se je opredijeliti za točan datum početka rata u Bosni i Hercegovini. *Fra Ante Marić* kaže: "Stanje na Pologu ne smiruje se. Na barikadi je preko deset tisuća ljudi... U ovom trenutku Polog i Široki Brijeg nadlijeću u brišućem letu bojni zrakoplovi... Pitao sam se počinje li ovako rat? Stvarno je počeo na Pologu. Tko je mislio drukčije, nikad

mu nije ni započeo."[10] I prije Pologa odlazila je hrvatska mladost iz svih krajeva Bosne i Hercegovine u policiju Republike Hrvatske da bi branili Vukovar, Pakrac, Škabrnju, Dubrovnik i druge hrvatske krajeve jer su i ta mjesta njihova domovina. Dolaskom rezervista JNA krajem rujna 1991. u Mostaru se vodi neobjavljeni rat između pripadnika HVO-a i agresorskih snaga. U svezi s početkom rata u Bosni i Hercegovini Jadranko Prlić kaže: "Hrvatsko selo Ravno, na jugu Hercegovine, bilo je prva žrtva srpske agresije na BiH. U Ravnom su pale prve civilne žrtve rata u BiH. Bila je rana jesen 1991. kada se dogodio taj prvi ratni zločin na tlu BiH. Prethodio je dolazak armade bivše JNA na području Mostara (18. rujna 1991.) i to u pritajenoj okupatorskoj funkciji za račun zamišljene "Velike Srbije".[11] Početkom ožujka 1992. u Bosanskom Brodu vodi se otvoreni rat između HVO-a i srpskih agresorskih vojnih snaga (uključivo i bivšu JNA). Tamo smo išli krajem ožujka 1992. *Biljana Plavšić, Fikret Abdić* i ja radi smirivanja ratnih napetosti između hrvatskog i srpskog naroda.

Dok se hrvatski narod organizirao po općinama i već se otvoreno sukobljavao sa srpskim agresorom, dotle je ministar unutarnjih poslova u Vladi RBiH *Delimustafić*, bez hrvatskog predstavnika *Branka Kvesića* dogovarao s generalom *Aleksandrom Vasiljevićem* raspored vojne policije JNA na svim ključnim prometnicama Bosne i Hercegovine. Dogovorili su se da vojna policija može kontrolirati sva vojna i civilna vozila, civilne i vojne osobe, dok je policiji Ministarstva unutarnjih poslova RBiH bila dopuštena kontrola samo civilnog osoblja i njihovih vozila. Ovim je dogovorom Bosna i Hercegovina bila predana u ruke JNA i srpskim paravojnim jedinicama. Naravno, ovaj dogovor nije važio u hrvatskim krajevima Bosne i Hercegovine, gdje se hrvatski narod bio vojno organizirao i pružao otpor agresoru.

[10] Stante kosci, Gorica, 1994., str. 85.

[11] Hrvatski glas, Mostar, 1996., str. 27.

6. VOĐENJE VANJSKIH POSLOVA

Vođenje vanjskih poslova bilo je u mjerodavnosti Predsjedništva i Ministarstva vanjskih poslova Vlade RBiH, na čelu kojeg je bio *Haris Silajdžić*. On je bio stalno izvan Bosne i Hercegovine i nikad nije podnosio izvješće Vladi i njezinu predsjedniku *Juri Pelivanu* kao ni Predsjedništvu o putovanjima i rezultatima posjeta raznim zemljama svijeta. *Alija Izetbegović* je primao u posjet veleposlanike raznih država i nikad nije pozvao drugog člana Predsjedništva (osim Ejupa Ganića) da prisustvuje razgovorima. *Izetbegović* je često odlazio u posjete drugim državama, posebice islamskim zemljama. Njegova izvješća o tim posjetima bila su na vrlo stereotipan način predočena ostalim članovima Predsjedništva.

Počevši od listopada 1991. pa do ožujka 1992. nekoliko je puta dolazila delegacija Saveznog sekretarijata za narodnu obranu na čelu s generalom *Veljkom Kadijevićem*. Na prva dva sastanka vodili su se razgovori oko odaziva regruta u JNA i gospodarskim odnosima između civilnog i vojnog sektora. Na zadnja dva ili tri sastanka razgovori su se odnosili na odnose između civilne policije Ministarstva unutarnjih poslova RBiH i vojne policije i drugih vojnih postrojba JNA u raznim krajevima Bosne i Hercegovine. Pored toga, na tim sastancima su članovi Predsjedništva iz reda Hrvata i Muslimana prigovarali nepovoljnoj strukturi kadrova iz ova dva naroda u JNA, počevši od bataljuna do vrhovnog zapovjedništva. *Veljko Kadijević* je uvijek isticao da je to slučajno i da su nekad srpski kadrovi bili u manjini. Poslije svakog sastanka *Alija Izetbegović* je pozivao *Veljka Kadijevića* u svoj kabinet, dok smo mi ostali članovi ostajali s ostalim generalima u dvorani gdje su se vodili službeni razgovori. Sve do njegovog uhićenja 2. svibnja 1992. na aerodromu Butmir kod Sarajeva, nakon povratka iz inozemstva, *Izetbegović* je vjerovao da JNA neće nikad napasti Bosnu i Hercegovinu, pa je moguće da je, na njihovim zasebnim sastancima, bilo i o tome govora.

Na *Izetbegovićeve* stavove prema JNA mnogo je utjecao njegov sastanak na Ohridskom jezeru s *Kadijevićem* i *Adžićem*. Evo što o tome sastanku kaže *Adil Zulfikarpašić*: "Sastanak je aranžirao njegov ministar unutarnjih poslova *Alija Delimustafić*. Tu su oni njemu očigledno dali neka obećanja. Sastanku je prisustvovao i *Vasiljević*, šef obavještajne službe. Ja nisam u posjedu tog protokola, nekih zabilježaka s tog sastanka, izuzev što sam razgovarao s *Delimustafićem*, koji je to organizirao. On mi je o tome govorio i otprilike rekao da su oni smatrali da je Alija na njihovoj strani. Činjenicu da je Alija došao njima na razgovor protumačili su njegovim strahom od JNA. Oni su vidjeli da on respektira JNA i to su iskoristili da izvrše pritisak na njega. Rekli su mu da on mora slijediti politiku *Miloševića*, koji želi spasiti Jugoslaviju. Vrlo brzo nakon toga došao je njegov prijedlog da se stvori Jugoslavija, odnosno sačuva u obliku konfederacije kombinirane s federacijom. Prijedlog je bio da Hrvatska bude konfederativna i slobodna, a Bosna i Hercegovina samo federativna s Crnom Gorom i Srbijom. Dao je službenu izjavu o tome. Ta izjava je bila kao bomba za koju bosanski narod nije bio pripremljen. Govorilo se o tome da Armija nije protiv nas, da je Armija za nas, da će nas braniti, da je sve u redu, i najedanput se predlaže da Bosna postane, može se reći, jedan veliki dio srpske tvorevine koja će se stvoriti od Crne Gore, Bosne i Srbije. U toj kombinaciji nije bilo predviđeno da Bosna bude samostalna država, ne kao suverena zemlja, nego jednostavno kao neka vrsta autonomne oblasti." (Oslobođenje, 3. VIII. 2001., 22. strana, FELJTON).

7. SASTANAK TUĐMAN – KOLJEVIĆ – BORAS

7.1. Razgovori u Zagrebu

Na poticaj *dr. Nikole Koljevića* održan je 8. siječnja 1992. sastanak u Zagrebu između predsjednika Republike Hrvatske *dr. Franje Tuđmana* sa suradnicima i članova Predsjedništva Republike BiH, *dr. Nikole Koljevića* i *mr. Franje Borasa*. Sastanak je vodio *Josip Manolić* a s hrvatske strane još su bili prisutni *Milan Ramljak, Gojko Šušak* i *prof. Zvonko Lerotić*. Predsjednik *dr. Franjo Tuđman* je povremeno dolazio na sastanak i sudjelovao u razgovorima. Razgovori su trajali od 18,00 do 19,30 sati. Nakon zajedničke večere *Koljević* i *ja* vratili smo se zrakoplovom u Sarajevo.

Kako je *dr. Nikola Koljević* bio inicijator sastanka, *Manolić* je prepustio njemu da iznese svoja razmišljanja o pitanjima o kojima bi se trebalo razgovarati. U uvodnom dijelu svoga izlaganja *Koljević* je izrazio sućut za stradanja hrvatskog naroda, uvjeravajući prisutne da ima i Srba koji su zbog toga patili, izrazio je nadu da će se bar zaustaviti stradanje hrvatskog i srpskog naroda i da će moći dalje položiti težak popravni ispit iz povijesti nakon ovih gorkih iskustava. Upozorio je da je za vrijeme avnojevske Jugoslavije bio neprincipijelni savez između Srba i Muslimana zbog čega je bilo veliko stradanje i iseljavanje hrvatskog naroda iz Bosne i Hercegovine. Međutim, nakon demokratskih izbora da je, obratno, došlo do saveza između hrvatskog i muslimanskog naroda, što stvara nepovjerenje kod srpskog naroda i što nije u interesu ni hrvatskog ni srpskog naroda. Upozorio je na otvoreni proces islamizacije u BiH, što se naročito izražava kroz učestale posjete *Alije Izetbegovića* i *Harisa Silajdžića* Turskoj i drugim zemljama.

Njegov dolazak u Zagreb je izraz nakane da se otpočne s rješavanjem hrvatsko - srpskih odnosa, prvo u BiH i zatim na ostalim prostorima

bivše Jugoslavije. Da ne bi živjeli "jedni na glavi drugima" bilo bi potrebno utemeljiti "tripartitnu zajednicu u BiH s posebnim i zajedničkim institucijama, kako bi se sva tri naroda mogla normalno, na demokratski način razvijati. Glede unutarnjeg ustrojstva, BiH bi trebala biti konfederacija triju konstitutivnih jedinica: hrvatske, muslimanske i srpske, bez podizanja "fizičkih granica", ali administrativno, politički organizirana potpuno suvereno na "švicarskom načelu". Za razgraničenje između konstitutivnih jedinica predložio je da se uzmu u obzir tri načela, i to: etničko, povijesno i teritorijalno. Ali, prije svega, bilo bi potrebno izvršiti rekonstrukciju bosanskohercegovačkih općina koje su utemeljene na "štetu hrvatskog i srpskog naroda".

Koljević je došao u Zagreb bez pripremljenih skica, karata i bilo kakvih ustavnih rješenja unutarnjeg uređenja BiH. Zbog toga je zaključeno da se, po povratku u Sarajevo, osnuje jedna stručna komisija koja će razraditi temeljna rješenja o kojima je bilo govora na ovom sastanku. Do razrade predloženih rješenja, dogovoren je embargo na izvješće javnosti o ovom sastanku.

Znajući koliki utjecaj ima SDS u BiH na JNA, predložio sam da *Koljević*, zajedno sa svojim bližim suradnicima, utječe na Armiju kako bi se povukla iz zapadnih dijelova Mostara, iz svih krajeva zapadno od rijeke Neretve, bosanske Posavine i drugih hrvatskih krajeva u BiH. Predsjednik je *Tuđman* dodao i da prestanu napadi na Republiku Hrvatsku s područja Bosne i Hercegovine kako bi se poštivalo primirje i tražilo političko rješenje na prostorima bivše Jugoslavije. *Koljević* je prihvatio ovaj prijedlog i obećao da će upotrijebiti sav svoj osobni utjecaj kako bi privolio JNA na civilizirano ponašanje i povlačenje iz svih hrvatskih krajeva, kako je to predloženo na ovom sastanku.

7.2. Događaji nakon Zagreba

Sutradan navečer, po povratku u Sarajevo, na *Koljevićevu* zamolbu, našli smo se kod *Radovana Karadžića* u njegovu uredu, koji se nalazio u hotelu Holiday-Inn u Sarajevu. Tom prigodom je *Koljević* upoznao *Karadžića* o rezultatima razgovora u Zagrebu i nije propustio istaknuti prijateljski prijam koji mu je ukazan u Zagrebu. Na kraju razgovora *Karadžić* nas je obavijestio da on sutra putuje u Beograd i da će o svemu upoznati *Slobodana Miloševića*. Protekla su svega dva dana od sastanka u Holiday-Innu, kad mi je Koljević rekao da se *Slobodan Milošević* ne slaže s konceptom unutarnjeg i vanjskog rješenja BiH, o kojem je bilo govora u Zagrebu. Ipak, dogovorili smo se da jedna zajednička komisija otpočne raditi na pripremanju koncepta. Uime hrvatskog naroda imenovan je *prof. dr. Miljenko Brkić*, tadašnji vršitelj dužnosti predsjednika HDZ-a BiH, i *prof. dr. Aleksa Buha* uime srpskog naroda. Rad na ovom prijedlogu prekinut je ubrzo, jer su sva tri naroda u BiH otpočela razgovore o prijedlogu EZ-a pod nazivom "Cutilleirov plan".

Koljević je pokušavao izvršiti obećanje, koje je dao u Zagrebu, da udobrovolji JNA da se povuče iz čisto hrvatskih krajeva u BiH. Glede toga, odlazio je u Mostar i Bosanski Brod s *Jerkom Dokom*, ministrom obrane u Vladi RBiH. Nisam ga slijedio u ovom pokušaju, jer je ovo bio posao ministra obrane i, kako sam bio ranije upoznat o nesuglasnosti *Slobodana Miloševića*, smatrao sam da je nerealno raditi bilo što na ovom rješenju.

8. CUTILLEIROV PLAN

Da bi pomirila različita stajališta o državno-pravnom uređenju Bosne i Hercegovine, Europska zajednica je organizirala u veljači 1992. u Lisabonu sastanak između delegacije sva tri naroda. Prije odlaska na sastanak Srbi su tražili tri države, Muslimani unitarnu Bosnu i Hercegovinu, a Hrvati tri konstitutivne jedinice u federalnoj BiH. Europska zajednica je imala pripremljen prijedlog koji je nazvan *Cutilleirov plan*, po vođi europske pregovaračke delegacije, portugalskom veleposlaniku *Cutilleirou*. Plan se sastojao od šest načela i zemljovidom.

U načelu *Neovisnost* govori se o državi Bosni i Hercegovini sastavljenoj od tri jedinice koje bi se temeljile na nacionalnoj osnovi, s tim što bi se kod ustrojavanja jedinica vodilo računa i o gospodarskim, zemljopisnim i drugim kriterijima. Bosna i Hercegovina bi se zadržala u postojećim granicama. Vlada BiH i vlade sastavnih jedinica ne bi poticale, niti bi se vezale za susjedne države, misli se na Srbiju i Crnu Goru s istoka i Hrvatsku sa zapada. Suverenost bi se ostvarivala u sastavnim jedinicama i centralnim tijelima Republike, a počivala bi na suverenosti građana muslimanskog, srpskog i hrvatskog naroda i građanima drugih naroda i narodnosti.

U *Općim načelima* govori se o upravljanju u Bosni i Hercegovini i njezinim sastavnim jedinicama u skladu s ustavnim standardima primjerenim demokratskim državama zapadne Europe. Bila su zagarantirana ljudska, građanska, politička i vjerska prava. Predviđena je bila zakonodavna, izvršna i sudska vlast uz međunarodni nadzor i jurisdikciju nad zaštitom ljudskih prava i sloboda.

U trećem *(C)* načelu predviđen je bio sastav skupštine, vlade i sudstva na razini Bosne i Hercegovine. Skupština se trebala sastojati od doma građana, koji bi se neposredno birao, i doma sastavnih jedinica, u kojem bi svaka od tri sastavne jedinice imala jednaki broj zastupnika. Vlada bi

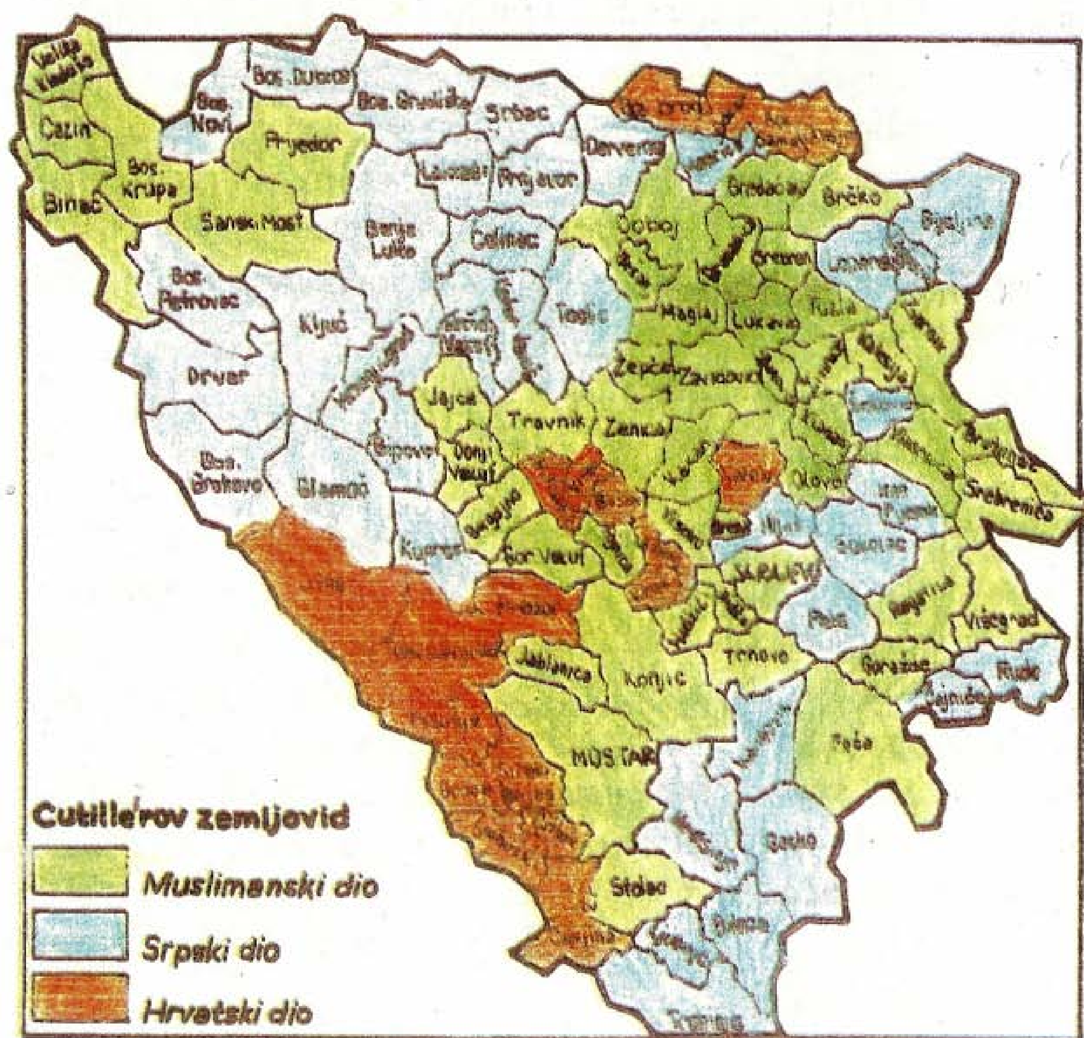
razmatrala i usuglašavala prijedloge sastavnih jedinica na sektorima: narodne banke, monetarne politike, vanjskih poslova, obrane, infrastrukture i slično. Trebao se osnovati sud koji bi razmatrao ustavna pitanja između vlasti Bosne i Hercegovine i vlasti sastavnih jedinica.

U četvrtom načelu govorilo se o sastavnim jedinicama i njihovim mjerodavnostima. Sastavne jedinice trebale su imati skupštinu, vladu i sudstvo. Njihove su se mjerodavnosti odnosile na područja uprave i policije, školstva i obrazovanja, zdravstva, gospodarstva, kulture i kulturne baštine, poljoprivrede i šumarstva, vodoprivrede, urbanizma, turizma i slično.

Na sastanku u sarajevskom Konaku 16., 17. i 18. ožujka 1992. usuglašena su načela o ustavno-pravnom uređenju Bosne i Hercegovine, a o ponuđenom zemljovidu, kojem je bila temelj apsolutna i relativna nacionalna većina za svaku općinu, trebalo je dalje razgovarati. Ovo je bio peti sastanak predstavnika SDA, SDS-a i HDZ-a, prethodna četiri održana su u Lisabonu. Šesti je sastanak održan 30. i 31. ožujka 1992. također u Lisabonu, gdje su sve tri strane prihvatile ponuđena načela. O zemljovidu se trebalo i dalje razgovarati i to najdalje do 15. svibnja 1992., kad je svaka strana trebala predočiti svoje prijedloge. Nakon povratka iz Lisabona, a pod pritiskom svoje stranke, *Alija Izetbegović* se odrekao svoje suglasnosti koju je dao na Cutilleirov plan. Nakon toga i druga dva sudionika, hrvatska i srpska strana povukle su svoje suglasnosti.

Na osnovi opisanih načela, nije teško zaključiti da se radilo o planu koji je trebao utemeljiti Bosnu i Hercegovinu kao federalnu državu s tri federalne jedinice i koje su trebale predstavljati tri konstitutivna naroda (Hrvate, Muslimane i Srbe). Predstavnici sva tri naroda relativno brzo su se dogovorili o državno-pravnom uređenju BiH. Međutim, predloženi zemljovid bio je sporan za sva tri sudionika u razgovorima i nikad se o njemu nisu dogovorili. U predloženom planu *Alija Izetbegović* je vidio

organiziranje BiH po željama ostala dva konstitutivna naroda, što je odudaralo od njegovih unitarnih težnji. *Radovanu Karadžiću* plan nije odgovarao glede zemljovida, a nije odgovarao ni hrvatskoj strani.

9. KOMISIJA ROBERTA BADINTERA

Nakon održanih demokratskih izbora i utemeljenja demokratske vlasti, tijekom 1990., u republikama bivše Jugoslavije, Europska zajednica sve se više okretala posredovanju i priznavanju novonastalih

država. Prvo posredovanje EZ-a između Predsjedništva SFRJ i Republike Slovenije uspješno je završeno. Borbe su prestale između JNA i slovenske TO. Međutim, prestanak rata odgovarao je objema stranama, posebno saveznoj armiji koja nije bila zainteresirana da se jače angažira u Sloveniji. Takav vid posredovanja nije uspijevao između Republike Hrvatske i saveznih institucija vlasti, posebno s JNA koja je već bila pod utjecajem velikosrpske politike. U EZ-u je zaključeno da nije dovoljno samo pomagati u pregovorima oko prekida sukoba u Hrvatskoj, jer su se dogovori o prestanku sukoba odmah, nakon potpisa, prekidali i ostajali bez učinka.

Europska zajednica je shvatila da je potrebno aktivnije njezino uključivanje u međudržavne sporove na bivšem jugoslavenskom prostoru. Glede toga, sazvana je konferencija u Haagu s predstavnicima Europske zajednice i svih jugoslavenskih republika. Ta je konferencija zasjedala, s povremenim prekidima, od 7. rujna do 12. prosinca 1991. Predsjedavao joj je engleski diplomat *lord Peter Carrington* koji je bio ujedno i stalni posrednik dok ga nije zamijenio *lord David Owen.* Tijekom rada Konferencije izgrađena su načela za službeno priznavanje novih država koje su nastale u sklopu bivše SFRJ. "Zajednica i njezine države članice potvrđuju svoju privrženost načelima završnog dokumenta Helsinkija i Pariške povelje, posebice načelu samoopredjeljenja. Oni naglašavaju svoju spremnost da priznaju u svakom slučaju, shodno uobičajenim normama međunarodne prakse i političke realnosti, one nove države koje su se, slijedom povijesnih promjena, u tom području konstituirale na demokratskoj osnovi, prihvatile odgovarajuće međunarodne obveze i u dobroj se mjeri izjasnile za mirni proces i pregovore."[12]

"U isto vrijeme EZ ustanovljuje, na inicijativu Francuske, komisiju pravnika, sastavljenu od predsjednika ustavnih vijeća ili odgovarajućih ustanova pet zemalja članica, s predsjednikom *Robertom Badinterom.* Njoj je zadaća proučiti ustave jugoslavenskih republika o kojima je riječ

[12] Karlo Rotim, *Obrana Herceg-Bosne,* 1, Široki Brijeg, 1997., str. 201.

i predložiti mjere koje bi, na tom području, omogućile prestanak sukoba: radi se u biti o zaštiti manjina."[13] Nakon proglašenja neovisnosti Hrvatske i Slovenije, 26. lipnja 1991., u EZ-u se postavilo pitanje njihova priznanja. Glede toga, u zemljama EZ-a vladala je cijela zbrka. Jedan dio europskih zemalja na čelu s Njemačkom bio je za priznavanje, a drugi dio zemalja, koji je činio srpski blok, smatrao je to opasnom prijetnjom po mir na širem balkanskom prostoru. Ipak su članice EZ-a, 18. prosinca 1991., donijele zajedničku Odluku, za republike bivše Jugoslavije koje su to zatražile, o uvjetnom priznanju, ovisno o zaključcima *Badinterove komisije*, Hrvatske, Slovenije, BiH i Makedonije s odgodom do 15. siječnja 1992.

"Njemačka je sutradan nakon dogovora najavila da priznaje Sloveniju i Hrvatsku od 15. siječnja. Francuska se izgovarala da vodi računa o činjenici što je Badinterova komisija rekla 'da' za Sloveniju i Makedoniju, ali 'možda' za Hrvatsku. Međutim, Hrvatska je poduzela neke mjere da bi se usuglasila sa zahtjevima komisije. Druge zemlje opet su različito reagirale. Čini se da je četrdesetak zemalja (dakle ne samo iz EZ-a) priznalo Sloveniju i Hrvatsku. Makedonija ostaje u iščekivanju usprkos povoljnom mišljenju komisije, zbog grčkog veta. Tako je kraj Jugoslavije postupno postao stvar KONSENZUSA, ali ugled europskih ustanova nije nimalo porastao od te kakofonije."[14] Priznanje BiH bilo je uvjetovano održavanjem referenduma o zahtjevu za priznanjem. Referendum je održan 29. veljače i 1. ožujka 1992., na kojem su se Hrvati i Muslimani, dvotrećinskom većinom, izjasnili za nezavisnu državu BiH. Srpski narod u BiH, pod pritiskom SDS-a, nije izišao na referendum. Nakon uspješno provedena referenduma Skupština RBiH, bez sudjelovanja zastupnika SDS-a i SPO-a, donijela je 3. ožujka 1992. *Deklaraciju o nezavisnosti RBiH.* Na temelju zahtjeva Predsjedništva RBiH države članice EZ-a priznale su *6. travnja 1992.* RBiH, a isto su to učinile 7. travnja SAD.

[13] Paul Garde, *Život i smrt Jugoslavije*, Ceres-ZIRAL, Zagreb, 1996., str. 312.

[14] Isto, str. 315.

V. RASPAD VLASTI REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

1. PRIZNANJE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Nakon uspješno provedena referenduma Skupština RBiH donijela je 3. ožujka 1992. Deklaraciju o nezavisnosti Republike Bosne i Hercegovine (bez atributa – socijalistička), bez sudjelovanja zastupnika Srpske demokratske stranke i Srpskog pokreta otpora, ali uz potpunu podršku hrvatskih i muslimanskih zastupnika. Na Skupštini RBiH 15. ožujka 1992. vodila se cijeli dan i do kasno u noć rasprava o nezavisnosti BiH. Tom prigodom *Radovan Karadžić* najavljuje rat i nestanak muslimanskog naroda ukoliko dođe do međunarodnog priznanja RBiH. Bez obzira na ove prijetnje, hrvatski i muslimanski zastupnici usvajaju zahtjev za međunarodnim priznanjem. Države članice Europske zajednice priznale su 6. travnja 1992. Republiku Bosnu i Hercegovinu, a to su isto učinile Sjedinjene Američke Države 7. travnja 1992. Već je u to vrijeme bilo opkoljeno i bombardirano Sarajevo od JNA i srpskih paravojnih snaga. Međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine bilo je samo izgovor za već pripremljeni srpski napad na Sarajevo i ostala mjesta u Bosni i Hercegovini.

2. SRPSKI PREDSTAVNICI NAPUŠTAJU VLAST

Početkom travnja 1992. zastupnici SDS-a i Srpskog pokreta otpora napustili su Skupštinu RBiH. Isto su to učinili članovi Predsjedništva RBiH, *Biljana Plavšić* i *Nikola Koljević.* Većina srpskih ministara napustila je Vladu RBiH i Sarajevo. Manji broj srpskih ministara ipak je ostao u Sarajevu, kako bi dovršili započete poslove. Takav je bio slučaj, pored ostalih, s ministrom financija *Momčilom Pejićem.* Nakon petnaestak dana i oni su otišli.

U Sarajevu, koje je bilo opkoljeno sa svih strana, vladao je opći kaos. S vanjskim svijetom moglo se kontaktirati samo telefonom i preko televizijskog tornja, ali je bilo i to uskoro onemogućeno. Glede državno-pravnog uređenja Republike Bosne i Hercegovine nastalo je Ustavom nepredviđeno stanje. Naime, Ustav RBiH nije mogao ni pretpostaviti da bi jedan od tri konstitutivna naroda mogao postati sudionikom u agresiji i odvojiti se pravno i fizički od ostala dva naroda.

3. RATNO PREDSJEDNIŠTVO RBiH

Odlaskom dvoje srpskih članova, *Biljane Plavšić* i *Nikole Koljevića,* Predsjedništvo RBiH ostalo je s pet članova i to tri muslimanska i dva hrvatska člana. Međutim, došlo je do ratnog stanja na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine, zbog čega se Skupština RBiH nije mogla sastajati. Kod takvog pravnog stanja Ustav RBiH je predvidio da se ustroji Ratno predsjedništvo RBiH, s tim da se redovno Predsjedništvo proširi s predsjednikom Skupštine, predsjednikom Vlade i zapovjednikom Teritorijalne obrane. Već smo ranije naglasili da je takva pravna mogućnost predviđena ukoliko bi se ugrozila Bosna i Hercegovina od vanjskog neprijatelja (izvan granica Jugoslavije). Na dužnosti predsjednika Skupštine

RBiH zatekao se *Momčilo Krajišnik*, a on je otišao u Republiku Srpsku, također za predsjednika njihove Narodne skupštine. Na dužnosti zapovjednika Teritorijalne obrane BiH zatekao se *Dragan Vukosavljević* – Srbin koji je otišao u mirovinu pred samo izbijanje rata početkom travnja 1992. Zapovjednika TO postavljao je Savezni sekretarijat za narodnu obranu u Beogradu i, praktično, TO nije ni postojala na prostoru BiH. U Ratno predsjedništvo RBiH, umjesto *Momčila Krajišnika*, kooptiran je *Mariofil Ljubić*, Hrvat koji je bio zamjenik predsjednika Skupštine RBiH. Dužnost predsjednika Vlade obnašao je *Jure Pelivan*, koji je također ušao u Ratno predsjedništvo RBiH. Stjecajem okolnosti, u Ratnom predsjedništvu RBiH našla su se četiri Hrvata i tri Muslimana. To se *Aliji Izetbegoviću* nije dopalo pa će on ubrzo praviti drukčije kombinacije.

4. RAZGOVORI S RUSMIROM MAHMUTĆEHAJIĆEM

Krajem ožujka 1992. u kabinetu *Alije Izetbegovića* sreli smo se *dr. Miljenko Brkić* i *ja* s *Rusmirom Mahmutćehajićem*, tadašnjim glavnim ideologom Stranke demokratske akcije. *Alija Izetbegović* bio je prisutan, ali nije sudjelovao u razgovorima. Obavljao je neke tekuće poslove i pravio se da ga razgovori ne zanimaju. Razgovori su se odnosili na organiziranje srpskih autonomnih oblasti i već očito pripremljenoj srpskoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu. *Brkić* i *ja* smo predlagali da Hrvati i Muslimani dogovore i predlože SDS BiH federalno organiziranje Bosne i Hercegovine, i to tako da se Srbima prepuste sve općine gdje oni imaju apsolutnu većinu (tako su već bile organizirane SAO, uz male iznimke u Podrinju), a da Hrvatima i Muslimanima pripadnu općine u kojima zajedno imaju apsolutnu većinu. Između Hrvata i Muslimana podijelile bi se općine na temelju relativne većine prema popisu st-

anovništva iz 1981. Prema ovom našem prijedlogu, Srbima bi pripalo 35%, a Hrvatima i Muslimanima oko 65% teritorija Bosne i Hercegovine. U sklopu zajedničkog teritorija, Hrvatima bi pripalo preko 25%, Muslimanima oko 50% od cjelokupnog prostora BiH. *Mahmutčehajić* nije pristajao na ovaj prijedlog, nego je ustrajao na očuvanju jedinstvene BiH, pod cijenu rata sa srpskim agresorom.

Drugi je sastanak održan polovicom travnja 1992. u mom kabinetu, u istom sastavu i o istoj temi. Međutim, i na ovom sastanku *Mahmutčehajić* nije odstupio od svoje unitarne Bosne i Hercegovine.

5. HRVATSKO VIJEĆE OBRANE I RATNO PREDSJEDNIŠTVO RBiH

Hrvatsko vijeće obrane (HVO) formirano je u Mostaru 8. travnja 1992. Osnovala ga je Hrvatska zajednica Herceg Bosna. U uvodu Odluke kaže se: "Predsjedništvo Hrvatske zajednice Herceg Bosne suočeno je s agresijom na prostore Hrvatske zajednice Herceg Bosne i nezaštićenošću hrvatskog naroda. Svjesni nemoći legalne vlasti Republike Bosne i Hercegovine, posebno raspada njezina obrambenog sustava, na izvanrednoj sjednici od 8. travnja 1992. donosi: *Odluku o formiranju Hrvatskog vijeća obrane.*" Činjenično stanje na terenu je potpuno odgovaralo uvodu Odluke. Organizirane vojne postrojbe HVO-a, u sklopu kojih su pretežno Hrvati i poneki Musliman pružali otpor srpskom agresoru po Hercegovini, središnjoj Bosni i bosanskoj Posavini. Muslimanske "zelene beretke" vodile su borbu s agresorom jedino u Sarajevu.

Između 10. i 15. travnja 1992. na jednoj od svakodnevnih sjednica Ratnog predsjedništva RBiH *Alija Izetbegović* nas je upoznao s pristiglim Prijedlogom HVO-a za formiranjem zajedničkog vojnog stožera

za obranu Bosne i Hercegovine. Prijedlog HVO-a nije nikad stavljen na dnevni red sjednice kako bi se o njemu raspravljalo i odlučivalo u Ratnom predsjedništvu, iako sam na tome inzistirao nekoliko puta do kraja travnja 1992.

Srpski agresor napadao je i osvajao grad za gradom, selo po selo, osim područja koja je branio HVO. Kako je bila izvršena agresija na već međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu, bilo je potrebno utvrditi agresora radi informiranosti svijeta. Glede toga, između 15. i 20. travnja 1992. predložio sam ostalim članovima Ratnog predsjedništva RBiH tekst sljedećeg sadržaja: "Na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršena je agresija od strane SR Srbije i SR Crne Gore u suradnji s JNA i Srpskom demokratskom strankom Bosne i Hercegovine." Na nekoliko sjednica, do kraja travnja, Ratno predsjedništvo nije prihvatilo predloženi tekst. Zašto? U tekstu se spominje JNA, za koju *Alija Izetbegović* smatra da ne napada Bosnu i Hercegovinu. Tek 22. lipnja 1992., nakon uhićenja *A. Izetbegovića* 2. svibnja 1992. na aerodromu Butmir kod Sarajeva, Ratno predsjedništvo usvaja predloženi tekst. Nakon toga *Izetbegović* postaje svjestan da ga je general JNA *Kadijević* zavaravao u ranijim razgovorima u četiri oka, ali je to bilo kasno za muslimanski narod jer je njegovu sudbinu prepustio srpskom agresoru.

Do kraja travnja 1992. sve je bilo jasno u Bosni i Hercegovini, posebno tko je agresor, tko su žrtve, tko je organizirao obranu i s kim se može braniti Bosna i Hercegovina. Međutim, *Izetbegović* pravi svoje kombinacije i uvjerava me u tri stvari. Prvo mu je uvjerenje, ukoliko obrani Sarajevo, a agresor zauzme ostalo područje Bosne i Hercegovine, da će sačuvati Bosnu i Hercegovinu. Dalje me je uvjeravao da je on spreman žrtvovati i preko tristo tisuća Muslimana u obrani Bosne i Hercegovine, ali će i tada muslimanski narod ostati u njoj većina u odnosu na druga dva naroda. Treće je uvjeravanje bilo da Muslimana nije 1 700 000 u Bosni i Hercegovini, nego je njih preko milijarda, jer su oni s ostalim muslimanskim narodima vjerski povezani, a ne po krvi.

Zlokobna uvjerenja *Izetbegovića*, na žalost i muslimanskog i hrvatskog naroda, već početkom 1991. su se obistinila.

6. NASTAVAK PREGOVORA

6.1. Aerodrom Butmir – Sarajevo

U drugoj polovici travnja 1992. nastavljeni su razgovori između delegacija tri naroda u Bosni i Hercegovini, s jedne strane, i delegacije Europske zajednice, s druge strane, o *Cutilleiro-Carringtonovu planu*. Razgovori su vođeni u zgradi aerodroma Butmir – Sarajevo, koja je bila opkoljena srpskim vojnim snagama. Tročlanu delegaciju Europske zajednice vodio je ministar vanjskih poslova Portugala *Pineiro*, a članovi su bili Cutilleiro i lord Carrington. Srpsku delegaciju je vodio *Radovan Karadžić*, muslimansku delegaciju *Alija Izetbegović* i hrvatsku delegaciju *Franjo Boras*. Razgovori su se vodili zasebno sa svakom delegacijom. U hrvatskoj delegaciji, pored mene, bio je *Mile Akmadžić*, koji je u to vrijeme bio generalni tajnik Ratnog predsjedništva.

Pri kraju razgovora s hrvatskom delegacijom obratio mi se lord Carrington sljedećim riječima: "Gospodine Boras, ukoliko se ne dogovorite, mi ćemo vas pustiti da se međusobno poubijate, pa ćemo vam mi nametnuti svoja rješenja." Ja sam mu odgovorio: "Lorde Carringtone, kako i s kim da se dogovorimo, srpski agresor ima sve na raspolaganju, uzeo je svu vojnu opremu JNA i sami čujete jeku topova i minobacača s okolnih brda. Kad s njima razgovaramo, to je razgovor gluhih. Predstavnici muslimanskog naroda drže se pasivno, ništa ne poduzimaju za obranu Bosne i Hercegovine i još se uvijek nadaju u pomoć JNA." Nakon završenih razgovora vratio sam se kroz kišu granata živ i zdrav u zgradu Predsjedništva.

6.2. Sastanak u Mostaru

Noću između 30. travnja i 1. svibnja 1992. nazvao me je *dr. Miljenko Brkić*, predsjednik HDZ-a. Rekao mi je da ujutro, oko sedam sati, trebamo ići u Mostar na razgovore s generalom JNA *Perišićem* radi obustave ratnih djelovanja u i oko Mostara. Tako je i bilo. Krenuli smo u pratnji šefa Europske promatračke misije i pukovnika JNA *Jovanovića*. Išli smo preko Kiseljaka, Kreševa i Konjica u Mostar. Morali smo proći na Ilidži i Kobiljači, iza Blažuja prema Kiseljaku, kroz srpske vojne položaje. Da nije bilo pukovnika *Jovanovića*, četnici bi mi oduzeli auto i pitanje je kako bismo se proveli moj vozač i ja. *Jovanović* ih je u tome spriječio, tako smo svi zajedno nastavili put u Mostar.

Oko 13 sati stigli smo u Mostar. U zgradi Rektorata Sveučilišta u Mostaru našli smo članove Kriznog stožera i općinskog Hrvatskog vi'jeća obrane Mostar. Dugo smo čekali generala JNA *Perišića*, ali ga nismo dočekali, jer nije došao na obećani sastanak. Za vrijeme čekanja u podrumu zgrade Rektorata i za vrijeme razilaženja, stalno je granatiran Mostar s okolnih brda iz svih oružja i oruđa JNA. Šef misije Europskih promatrača i pukovnik *Jovanović* otišli su u Nevesinje, dok smo *Miljenko Brkić* i *ja* ostali u Mostaru. Od tada sam ja na slobodnom teritoriju Bosne i Hercegovine, ali izvan Sarajeva.

6.3. Sastanak u Grazu

Početak je svibnja 1992. još sam u Mostaru sa svojom obitelji, suprugom, sinom, nevjestom i dva mala unuka. Nalazimo se stalno u podrumu zgrade u kojoj smo stanovali, sa susjedima koji su ostali u Mostaru. Ponekad se ode u stan da bi se nešto skuhalo i toplo donijelo u podrum. Srpska vojska, s okolnih brda, u nepravilnim razmacima i po nepredviđenim lokacijama obasipa grad iz teškog i lakog oružja.

Ujutro 5. svibnja 1992. telefonom me je iz Gruda pozvao *Mate Boban*, predsjednik Hrvatske zajednice Herceg Bosna i HVO-a. Rekao mi je da trebam doći u Grude i da odmah putujemo u Zagreb. Vozač i ja bili smo dobre sreće, bez povreda se izvukli iz Mostara "putem života", tako se zvao put iz Mostara u Gorance i dalje prema Širokom Brijegu kojeg je srpska vojska imala stalno pod kontrolom.

S mojim vozačem i kolima *Mate Boban, Vlado Šantić* i *ja* krenuli smo zajedno u Zagreb, gdje smo prenoćili. Za vrijeme doručka, 6. svibnja, rečeno mi je da idemo u Graz, u Austriju, gdje ćemo imati nastavak razgovora sa srpskom delegacijom o *Cutilleiro-Carringtonovu planu*. Bilo je oko deset sati kad smo stigli u zračnu luku Graz, gdje su se i održali razgovori. U srpskoj delegaciji, koja je stigla zrakoplovom oko dvanaest sati, bili su *Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik* i *Branko Simić*.

Razgovori su se vodili oko zemljovida Bosne i Hercegovine, što je i ostalo spornim iz prethodnih sastanaka i razgovora. Tri su ključne točke razgovora: Kupres, bosanska Posavina i lijeva strana Neretve od Jablanice do Metkovića. Srpska delegacija je predlagala da Srbima pripadne Kupres, s tim da Hrvati imaju zaobilazni put prema Bugojnu, kroz bosansku Posavinu koridor širine 20 km, i dijelovi Hercegovine s lijeve obale rijeke Neretve, od Jablanice do Metkovića, uključivo i Mostar. Hrvatska je delegacija predlagala obrnuto: Kupres da pripadne Hrvatima, jugoistočna Hercegovina, zajedno s Mostarom da ostane Hrvatima sve do Stoca, a da se o koridoru kroz bosansku Posavinu može razgovarati, ali o mnogo užem dijelu. Nije pravljen nikakav protokol, a obje delegacije će voditi razgovore i s muslimanskom stranom. Razgovori su završeni oko 16 sati, hrvatska se delegacija vratila kolima u Zagreb, a srpska delegacija je otišla zrakoplovom.

6.4. Razgovori u Splitu

Između hrvatske i muslimanske delegacije dogovoren je sastanak u Prozoru 14. svibnja 1992., također o *Cutilleiro-Carringtonovu planu.* Hrvatska je delegacija u sastavu *Mate Boban, Miljenko Brkić* i *Franjo Boras* stigla u Prozor u zakazano vrijeme. Muslimanska delegacija nije došla, navodno zbog otežana izlaska iz Sarajeva. Potrebno je naglasiti da je muslimanska delegacija trebala doći u Prozor s UN-ovim vozilima iz Sarajeva.

Sljedeći sastanak je zakazan i održan 17. svibnja 1992. u Splitu. U sastavu muslimanske delegacije bili su *Šemso Tanković, Salim Šabić* (oba iz Zagreba) i *Alija Alihodžić* iz Zenice, direktor Privredne banke Zenica. U hrvatskoj delegaciji bili su: *Miljenko Brkić, Miroslav Palameta* i *Franjo Boras. Mate Boban* je odbio prisustvovati sastanku u Splitu jer se u muslimanskoj delegaciji nije nalazio *Alija Izetbegović.* Razgovaralo se o tri moguće opcije za Bosnu i Hercegovinu, i to: 1) o cjelovitoj Bosni i Hercegovini u konfederaciji s Republikom Hrvatskom, 2) o Bosni i Hercegovini s tri federalne jedinice i 3) o Bosni i Hercegovini s dvije federalne jedinice (hrvatsko-muslimanskom i srpskom). Dakle, razgovaralo se o državno-pravnom uređenju, a ne o zemljovidu BiH. Nije pisan protokol, niti je dogovoreno priopćenje za javnost. Dogovorili smo se da treba voditi razgovore i sa srpskom stranom. Međutim, istog dana, uvečer, *Šemso Tanković* je obavijestio javnost kako su SDA i HDZ dogovorili konfederaciju između Bosne i Hercegovine i Hrvatske, što nije odgovaralo stvarnom stanju stvari.

6.5. Prestanak razgovora

Koliko mi je poznato, nakon sastanka u Splitu prestalo se razgovarati o *Cutilleiro-Carringtonovu planu.* Nakon toga sve je očitije uplitanje

Savezne Republike Jugoslavije u rat u Bosni i Hercegovini na strani SDS-a. Zbog toga UN Rezolucijom 757, od 30. svibnja 1992., uvodi embargo protiv nje. Nešto kasnije, UN Rezolucijom 758 od lipnja 1992. proširuje svoj mandat na Sarajevo, odnosno na Bosnu i Hercegovinu, pa se s tim potpuno internacionalizira rat u BiH. Muslimanska strana uviđa sve više da je od Bosne i Hercegovine ostalo samo ono što je obranilo Hrvatsko vijeće obrane. Zbog toga dolazi do sve češćih kontakata hrvatskih i muslimanskih delegacija kao i čelnika dviju republika.

7. SPORAZUM TUĐMAN – IZETBEGOVIĆ

7.1. Sadržaj Sporazuma

Sporazum o prijateljstvu i suradnji između Republike Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske zaključen je između predsjednika Ratnog predsjedništva RBiH *Alije Izetbegovića* i predsjednika Republike Hrvatske *dr. Franje Tuđmana* 21. srpnja 1992. u Zagrebu. Sporazum je rezultat zajedničkih interesa u zaštiti od nastavka agresije ostatka JNA i srpsko-crnogorskih regularnih i neregularnih vojnih snaga, kao i sporazumnog rješavanja životnih pitanja, te zajedničkog suprotstavljanja agresiji.

Obostrano je dogovoreno da će buduće državno-pravno uređenje Republike BiH polaziti od načela jednakopravnosti triju konstitutivnih naroda i da će se temeljiti na konstitutivnim jedinicama. Dogovoreno je da će se surađivati na području gospodarstva i financija, industrije i energetike, voda i okoliša, obnove života na njihovim područjima, rada, socijalne politike, zdravlja, obrazovanja, znanosti, kulture, unutarnjih poslova i pravosuđa, zbrinjavanja izbjeglica i prikupljanju humanitarne pomoći.

U posebnoj točki se kaže: "Oružani dio Hrvatskog vijeća obrane sastavni je dio jedinstvenih oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine. Hrvatsko vijeće obrane će imati svoje predstavnike u zajedničkom zapovjedništvu Oružanih snaga Bosne i Hercegovine." Dalje se kaže da će se civilna vlast, koja je nastala u ratnim uvjetima u sklopu HVO-a, uskladiti s ustavno-pravnim poretkom Republike Bosne i Hercegovine. Sporazumom je omogućeno obostrano stjecanje dvojnog državljanstva.

Ukoliko Ujedinjeni narodi, Europska zajednica i Sjedinjene Američke Države djelotvornije ne poduzmu mjere na zaustavljanju agresije na obje države, one će "razmotriti sve potrebne oblike šire suradnje na vojnom polju i usklađenju vojnih operacija radi definitivnog odbijanja opasnosti koja im prijeti." Tom je prigodom dogovorena uspostava diplomatskih odnosa između dviju država na razini veleposlanstava. Vlade dviju država će, prema potrebi, organizirati svoje sastanke radi zaključenja sporazuma iz njihove mjerodavnosti. Na kraju ističem ono što je rečeno na početku: "Državna delegacija Republike Bosne i Hercegovine izražava zahvalnost Republici Hrvatskoj na prihvatu i zbrinjavanju izbjeglica iz Republike Bosne i Hercegovine iznad njezinih mogućnosti."

Već smo ranije rekli da je HVO, nakon utemeljenja 8. travnja 1992., dostavilo Ratnom predsjedništvu RBiH prijedlog za formiranje zajedničkog vojnog stožera radi obrane Bosne i Hercegovine od zajedničkog srpskog neprijatelja. U navedenom Sporazumu, prvi put, predsjednik Ratnog zapovjedništva, *Alija Izetbegović* priznaje HVO sastavnim dijelom Oružanih snaga Republike BiH. To se događa u vrijeme kad je preko slobodnog teritorija BiH, kojeg je kontroliralo HVO, izbjeglo u Hrvatsku i dalje u Europu preko 400 000 pripadnika muslimanskog naroda. To se zbiva onda kada se cjelokupna humanitarna pomoć, koja se očekivala i ostvarila, trebala realizirati preko područja Republike Hrvatske i HVO-a. Isti je slučaj i s cjelokupnom logistikom

za potrebe TO-a, kasnije Armije RBiH. Sporazum je potpisan onda kada su sva muslimanska područja u Podrinju pala u ruke srpskog agresora nakon pokolja Muslimana u Bijeljini i stradanja civila u Sarajevu.

7.2. Neprovedba Sporazuma

Kao član Ratnog predsjedništva, u dogovoru s *Miljenkom Brkićem* predsjednikom HDZ-a, organizirao sam sastanke u središnjoj Bosni u cilju provjere prihvaćanja Sporazuma kod hrvatskog i muslimanskog naroda. Sastanke sam organizirao u Zenici 30. srpnja, u Fojnici 31. srpnja, u Jablanici 1. kolovoza, u Kaknju 6. kolovoza i u Žepču 7. kolovoza 1992. Sastancima su u svim navedenim mjestima prisustvovali lokalni stranački čelnici HDZ-a i SDA, vojni predstavnici HVO-a i TO-a, zastupnici u Skupštini RBiH i u općinskim strukturama vlasti, vjerski službenici, predstavnici tiska, radija i televizije. Prije sastanka u svakom mjestu telefonskim putem upoznao sam *Aliju Izetbegovića* ili *Ejupa Ganića* o tumačenju ciljeva Sporazuma. Na žalost jednog i drugog naroda, na tim sastancima nisu me pratili kolege iz Ratnog predsjedništva.

Na svim sastancima bio je, uglavnom, isti dnevni red: "Upoznavanje sa *Sporazumom Tuđman – Izetbegović*, sigurnosno-politička situacija u općinama, odnosi HVO-a i TO-a, funkcioniranje civilne vlasti, izbjeglice i opskrba pučanstva." Na svim sastancima bio je veliki broj nazočnih, naročito u Jablanici, gdje je bilo preko 300 prisutnih. Svi su sastanci protekli u tolerantnoj atmosferi, premda je bilo suprotstavljenih stajališta pojedinaca. Očito je bila podvojenost prema nacionalnoj pripadnosti.

Prije svakog zajedničkog sastanka prakticirao sam se sastati s čelnicima općinskog HDZ-a i HVO-a kako bih se obavijestio o mjesnim političkim prilikama. Putem sastanka doznao sam da čelništvo stranke SDA nije upoznalo muslimanski narod sa Sporazumom iz Zagreba, ni

stranačkim putem, ni sredstvima javnog komuniciranja. Sada nešto s pojedinačnih sastanaka.

U Zenici su bili prisutni predstavnici jednog i drugog naroda iz Zenice, Žepča, Zavidovića, Maglaja, Doboja, Tešnja i Teslića. Predstavnici hrvatskog naroda su isticali, uglavnom, sljedeće: sve što je važno za vojsku TO-a pretvoreno je u vojna poduzeća, u kojima se zaposli poneki Hrvat, ali bez preporuke HDZ-a, a još je gore stanje u upravnim tijelima i policiji. Istaknutim članovima HDZ-a daju se otkazi ili im se daju ponižavajući poslovi. Iz državnog proračuna se financira TO, dok to ne važi za HVO.

Sastanku u Fojnici prisustvovali su predstavnici iz četiri općine: Fojnice, Kiseljaka, Visokog i Kreševa. S hrvatske strane se prigovaralo što općine iz srednje Bosne ne sudjeluju u izgradnji "Puta spasa", Rama – Duvno ili Jablanica – Duvno. Na kraju, sastanak koji je protekao u prijateljskoj atmosferi pokvario je *Alija Alihodžić* iz Zenice napadajući me da ja tijekom cijelog sastanka izjednačaujem HVO i TO i drugim legalnim tijelima vlasti Republike Bosne i Hercegovine.

Na sastanku u Jablanici bili su prisutni predstavnici općina Hadžići, Konjic, Jablanica, Mostar i Uskoplje-Gornji Vakuf. Kako je ranije rečeno, i u Jablanici sam, prije zajedničkog sastanka, razgovarao s čelnicima HDZ-a i HVO-a navedenih općina. Čelnici HDZ-a i HVO-a iz Jablanice su me obavijestili da noću između 1. i 2. kolovoza očekuju napad muslimanske TO na položaje HVO-a oko Jablanice i zamolili su me da na zajedničkom sastanku učinim sve kako bismo to izbjegli. Napad TO na Doljane je odgođen za više od pola godine. *Arif Pašalić,* zapovjednik Mostarskog bataljuna (kasnije će postati zapovjednik 4. korpusa Armije RBiH), rekao je na sastanku da u Mostaru nema nikakvih problema s Hrvatskim vijećem obrane, dok je *Zejnil Delalić* oštro napao HVO iz Kiseljaka.

U Kaknju su održani razgovori s predstavnicima općina Kakanj, Breze i Vareša. Pored ostalog, tražio sam da se iz Termoelektrane

Kakanj, u čiju je izgradnju prije rata ulagala financijska sredstva Republika Hrvatska, isporučuje električna energija za južna područja Hrvatske, koji su krajevi, u to vrijeme, vrlo oskudijevali el. energijom zbog srpske agresije na ova područja. Na području južne Hrvatske, pored lokalnog hrvatskog pučanstva, bilo je oko 200 000 muslimanskih izbjeglica iz raznih krajeva Bosne i Hercegovine.

U vezi s problematikom isporuke el. energije iz Termoelektrane u Hrvatsku i kasnije sam dolazio u Kakanj, razgovarao sam s rukovodstvom Rudnika i općinskim čelnim ljudima. Međutim, do isporuke el. energije Hrvatskoj nikad nije došlo. Radije su odgovorni ljudi u Kaknju smanjili proizvodnju el. energije u Termoelektrani i samim tim i u Rudniku ugljena nego da udovolje potrebama Hrvatske, pa i građanima BiH koji su se tamo našli u izbjeglištvu.

U Žepču su na sastanku bili predstavnici svih općina koji su bili i u Zenici. I na ovom skupu se razgovaralo o istim temama kao i na prethodnim sastancima. S ovog skupa treba istaći sljedeće: Na kraju razgovora, u zaključnim razmatranjima, spomenuo sam da je hrvatsko pučanstvo ovoga kraja, koje broji preko 45 000 stanovnika, ranijom zlonamjernom administrativnom podjelom razbijeno na pet općina. HDZ i hrvatski narod ovog kraja tražit će, nakon rata, da se ta nepravda ispravi i to tako da se formiraju posebne hrvatske općine na ovim prostorima. Nekoliko je muslimanskih čelnika oštro reagiralo na ovu moju izjavu nazivajući je najavom etničke podjele Bosne i Hercegovine.

7.3. Zaključna razmatranja

Na svim spomenutim sastancima, pri kraju razgovora, predložio sam zaključke koji su glasili: "1) Velika je odgovornost na čelnim ljudima hrvatskog i muslimanskog naroda u Bosni i Hercegovini da sprovedu u

život ono što je napisano u *Sporazumu Tuđman – Izetbegović*. Osobno smatram da to neće biti lako, kao i svima onim koji smatraju, a takvih je mnogo više od onih drugih, da se radi o međusobnom uvažavanju, suradnji i miroljubivosti naših naroda. 2) I ovdje smo se mogli uvjeriti da naš zajednički neprijatelj radi na razjedinjavanju Hrvata i Muslimana. Posijano je sjeme razdora, naročito putem televizije, radija i tiska. Na nama je, posebno na odgovornim ljudima jednog i drugog naroda, da se to sjeme ne razvija. Na razdoru je naročito angažirana Kontraobavještajna služba (KOS) JNA, koja je sada u cijelosti u službi agresora. 3) Trebamo se okrenuti budućnosti naših naroda. Nemojmo se osvrtati na zadjevice (njih trebamo odmah otklanjati) i pojedinačne netrpeljivosti. U svim zajedničkim aktivnostima uvijek nam treba biti na umu zajednički suživot kroz povijest, sadašnjost i budućnost. 4) Republika Hrvatska i Republika Bosna i Hercegovina i Hrvati i Muslimani u Herceg Bosni imaju u svijetu mnogo zajedničkih neprijatelja. To se naročito ogleda u tome da ni jedna ni druga država ne mogu biti opskrbljene oružjem, ni jednoj ni drugoj se državi ne dopuštaju vojni savezi i slično. Dakle, ne smiju se braniti. Agresoru, tj. Srbiji se dopušta da u Bosni i Hercegovini (slično i u Hrvatskoj) ostvari što hoće, da zauzme što više prostora i da ostvari vezu Banja Luka – Srbija. Kod zajedničkih naših neprijatelja njeguje se ideja jednake krivnje, tj. podjednako su kriva sva tri naroda za rat u Bosni i Hercegovini. Izjednačuje se srpski agresor sa žrtvama – Hrvatim i Muslimanima. Krajnje je vrijeme da Hrvati i Muslimani shvate da imaju zajedničkog neprijatelja i da ga možemo savladati zajedničkim organiziranim snagama. 5) Na kraju bih predložio sljedeće:

- da se zamrznu sve tenzije po općinama i regijama između Hrvata i Muslimana;

- da se u tisku, na radiju i televiziji prestane sijati mržnja i razdor između Muslimana i Hrvata;

- da se predstavnici SDA i HDZ-a što češće sastaju i da se na tim sastancima rješavaju svi međunacionalni sporovi;

- da se predstavnici stožera HVO-a i TO-a često sastaju i rješavaju sve nastale probleme u vezi s vojnim pitanjima;

- da se uspostavi stalna veza, naročito na rubnim područjima u dodiru s neprijateljem;

- da sve općine središnje Bosne daju na raspolaganje građevinske strojeve za izgradnju "Puta spasa" (Rama – Duvno i Jablanica – Duvno).

Predloženi zaključci podržani su na svim sastancima predstavnika oba naroda. Međutim, ta je podrška od predstavnika muslimanskog naroda važila samo dok se nismo razišli. U to sam se uvjerio već sutradan 8. kolovoza 1992. vraćajući se iz Zenice preko Busovače, Kiseljaka i Kreševa u Mostar. Ispred Kiseljaka, oko osam kilometara, zaustavila me je vojna policija HVO-a i savjetovala mi da ne idem preko Kiseljaka, jer se tamo vode borbe između HVO-a i TO-a, nego da se vratim natrag i da, preko Novog Travnika i Uskoplja, putujem u Mostar. Odbio sam prijedlog i krenuo sam u Kiseljak u pratnji vojne policije. Javio sam se u Stožer HVO-a i odmah se uvjerio da su u tijeku borbe između HVO-a i TO-a izvan Kiseljaka, oko puta prema Sarajevu. Poslije podne uspjelo mi je sastaviti čelne ljude HDZ-a i SDA iz Kiseljaka. Napravili smo protokol u kojem su se obje strane obvezale da će utjecati na vojne postrojbe da se sukob prekine. Ostao sam, zbog te situacije u Kiseljaku, noćiti u Kreševu kod *Mate Vukoje – Paška,* zastupnika HDZ-a u Skupštini RBiH. *Paško* je u tom kraju jedini imao satelitski telefon, pa sam jedino od njega mogao kontaktirati s *Alijom Izetbegovićem.* Tražio sam da TO u Kiseljaku prekine sukob s HVO-om, izvještavajući ga da je HVO spreman to učiniti. Ovom razgovoru, pored domaćina, prisustvovao je i *Ivo Komšić,* koji je u to vrijeme bio na tom terenu zadužen za humanitarnu pomoć Sarajevu. *Izetbegović* je bio ljut, rekao mi je da njegov, muslimanski, narod nikoga ne napada. Rekao sam mu,

pored ostalog, da on ne može davati ocjenu o konkretnoj situaciji u Kiseljaku iz svoje fotelje u Sarajevu. Tražio sam da pošalje *Ejupa Ganića* da zajedno sa mnom radi na smirivanju napetosti u ovom dijelu Bosne, koje su sve više narastale između Hrvata i Muslimana. Nije me poslušao. Sutradan je sukob završen tako da je HVO rastjerao jedan vod vojnika TO-a koji je došao iz Visokog i bio presjekao put Kiseljak – Sarajevo.

8. HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

Već je rečeno da je Hrvatska zajednica Herceg Bosna utemeljila 8. travnja 1992. Hrvatsko vijeće obrane kao vojnu strukturu za obranu hrvatskog naroda i drugih naroda i građana na njezinu području. Ubrzano organiziranje HVO-a potakla je Zajednička izjava predsjednika Hrvatske i Bosne i Hercegovine *dr. Franje Tuđmana* i *Alije Izetbegovića.*[15] U skladu s Izjavom bilo je potrebno da se HVO bolje organizira glede obrane Bosne i Hercegovine od srpske agresije. Ubrzo se pokazalo da vojna struktura ne može djelovati bez dobre organizacije civilne vlasti koja treba pružiti svu materijalnu, političku, pravnu i svaku drugu pomoć za obranu područja Hrvatske zajednice Herceg Bosne. Zbog toga je Predsjedništvo HZHB 3. srpnja 1992. u Mostaru donijelo *Statutarnu odluku* o privremenom ustrojstvu izvršne vlasti i uprave na području HZHB.[16] Ovom je Odlukom utemeljeno Hrvatsko vijeće obrane kao najveće tijelo izvršne vlasti i uprave na području HZHB. Za obavljanje izvršne vlasti formirano je šest odjela, i to: obrane, unutarnjih poslova, gospodarstva, financija, društvenih djelatnosti i pravosuđa i uprave. Vidljivo je da je vođeno računa o racionalnosti organizacije izvršne vlasti i da su organizirani oni odjeli koji su usmjereni

[15] "Slobodna Dalmacija", 16. lipnja 1992., str. 3.

[16] Isto, str. 261.

i potrebni za obranu hrvatskih područja. Sjedište HVO-a, kao i HZHB, bilo je u Mostaru. Prvi predsjednik HVO-a i HZHB bio je *mr. Mate Boban.*

9. LONDONSKA KONFERENCIJA

Londonska konferencija održana je između 26. i 28. kolovoza 1992. i bavila se pitanjima bivše Jugoslavije. Iako je Konferenciji prisustvovao impresivan skup "svjetskih moćnika", oni nisu obustavili srpsku agresiju ni uveli mir u Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Smisao rada Konferencije dao je već u početku *lord Carrington* rekavši u svom obraćanju između ostalog: "Konferencija neće ponuditi rješenje, ali će dati poticaj mirovnim pregovorima." Sama činjenica da je Konferencija održana nešto više od mjesec dana nakon sporazuma *Tuđmana* i *Izetbegovića*, ukazuje na to da su glavni svjetski čimbenici htjeli još više ohrabriti srpskog agresora, a žrtve i dalje onemogućiti u njihovu povezivanju i nabavci oružja za obranu svojih zemalja.

U "Deklaraciji o Bosni i Hercegovini" govori se o "stvarnom i trajnom prekidu sukoba", ali se ne kaže kako. Na drugom mjestu se traži "prekid svakog vanjskog miješanja", što znači da se Bosna i Hercegovina kao žrtva ne smije vojno povezivati, niti može nabavljati oružje glede svoje obrane. Uvodi se "demilitarizacija gradova". Kako su svi veći gradovi u Bosni i Hercegovini pod kontrolom HVO-a i Armije BiH (osim Banje Luke), želi se i te gradove ostaviti bez obrane, kako bi ih srpski agresor lakše osvojio.

U sklopu Deklaracije govori se o "uspostavi međunarodnih snaga za održavanje mira pod okriljem UN-a kako bi se poštivao prekid vatre, nadzirali vojni pokreti te uspostavile druge mjere namijenjene povratku povjerenja". Nadzirati vojne pokrete znači pratiti i onemogućiti even-

tualnu vojnu i drugu pomoć Hrvatske i drugih prijateljskih zemalja Bosni i Hercegovini. U vrijeme Londonske konferencije srpski je agresor već stavio preko dvije trećine područja BiH pod svoju kontrolu. On se nije zadovoljio s tim, već je želio veliku Srbiju, dakle, cijelu Bosnu i Hercegovinu. Agresoru je dobrodošao UNPROFOR radi opskrbe humanitarnom pomoći i onemogućavanja žrtve da se brani. Zašto bi agresor prekidao vojne operacije, kad se Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini ne ukida zabrana na uvoz oružja, iako su obje, u to vrijeme, postale članicama Ujedinjenih naroda?

Londonskom konferencijom ne afirmira se *Cutilleirov plan* i kantonizacija Bosne i Hercegovine, već se saziva 3. rujna 1992. Ženevska konferencija. *Lord Owen* je zamijenio *lorda Carringtona* kao europskog posrednika, Ujedinjeni narodi su 8. listopada 1991. imenovali *Curusa Vancea* za svog posrednika u Hrvatskoj i BiH.

VI. AGRESOR I REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

1. SRPSKA AUTONOMNA PODRUČJA

Do početka Londonske konferencije Srbi su već imali organizirane četiri SAO u Bosni i Hercegovini, i to: Bosanska krajina, istočna Hercegovina, Romanija i Semberija. Za vrijeme sudjelovanja srpskih predstavnika u legalnoj i legitimnoj vlasti Republike Bosne i Hercegovine formirana su sva četiri autonomna područja. Tako je 12. rujna proglašena SAO istočna Hercegovina, 16. rujna 1991. SAO Bosanska krajina, a ostale su dvije nešto kasnije organizirane. Početkom siječnja 1992. proglašena je Republika Srpska BiH sa sjedištem u Sarajevu, koja je imala svoju zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast. Imala je svoju vojsku, policiju, novac i teritorij. Još im je nedostajalo međunarodno priznanje. Međunarodni je autoritet imala Republika Bosna i Hercegovina, dok je stvarnu kontrolu teritorija BiH imao srpski agresor, s jedne strane, i HVO, s druge strane. Upravo je to odgovaralo politici *Alije Izetbegovića* – ukoliko uspije obraniti Sarajevo, sačuvat će međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu.

2. BLOKADA SARAJEVA

Od početka travnja 1992. Sarajevo je srpski agresor blokirao. Prekinut je cestovni, željeznički i zračni promet. Napajanje grada vodom

i električnom energijom je obustavljeno. Nešto kasnije prekinute su i telefonske linije s ostalim svijetom. Pučanstvo je koristilo posljednje rezerve hrane. Danju i noću grad se granatirao s okolnih brda.

Ujedinjeni su narodi Rezolucijom 758 od lipnja 1992. proširili mandat na Sarajevo, a već su 29. lipnja plave kacige bile u zračnoj luci u Sarajevu. Od tada, pa sve do Daytonskog sporazuma, ulazak i izlazak ljudi i roba obavljao se samo pod nadzorom UNPROFOR-a.

3. OTPOR AGRESORU

U opkoljenom Sarajevu Ratno predsjedništvo nije imalo ni minimalne uvjete za uspješno organiziranje otpora srpskom agresoru, što mu je bila jedna jedina zadaća u ratnim uvjetima. Međutim, Ratno predsjedništvo se više orijentiralo na vanjske poslove, a obranu je zemlje prepustilo lokalnim vojnim formacijama Teritorijalne obrane, kasnije Armiji Bosne i Hercegovine. Vanjske poslove vodili su isključivo *Alija Izetbegović*, *Haris Silajdžić* i *Ejup Ganić*. U veleposlanstvima RBiH bilo je preko 90% osoblja iz reda muslimanskog naroda.

Za uspješan otpor srpskom agresoru nedostajao je zajednički stožer HVO-a i Armije BiH i premještaj Ratnog predsjedništva, zajedno s Vladom, iz opkoljenog Sarajeva negdje na slobodno područje središnje Bosne ili zapadne Hercegovine.

VII. REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA I UJEDINJENI NARODI

Internacionalizacija sukoba u Bosni i Hercegovini otpočela je Rezolucijom UN-a broj 743 od 21. veljače 1992. a zatim se usvajaju redom rezolucije broj 761 od 29. lipnja, 762 od 30. lipnja, 769 od 7. kolovoza, 776 od 14. rujna, 781 od 9. listopada, 786 od 10. studenoga i 798 od 18. prosinca 1992. Sve su ove rezolucije bile temelj Sporazuma od 15. svibnja 1993. između Republike Bosne i Hercegovine, s jedne strane, i Ujedinjenih naroda, s druge strane. Sporazum se odnosio na zaštitu snaga Ujedinjenih naroda (UNPROFOR-a) u Bosni i Hercegovini.

1.1. Značenje UNPROFOR-a

UNPROFOR su Zaštitne snage UN-a. Zapovjednika Zaštitnih snaga postavljao je generalni tajnik UN-a nakon konzultacije sa sukobljenim stranama i uz suglasnost Savjeta sigurnosti. Zaštitne snage sastojale su se od zapovjednika, vojne, policijske i civilne komponente. Razne su zemlje svijeta sudjelovale sa svojim vojnim i civilnim osobljem, posebice Velike Britanije i Francuske, čije su snage činile preko 50% od ukupnog broja angažirana osoblja u Zaštitnim snagama. Sjedište Stožera Zaštitnih snaga bilo je u Sarajevu, a po svim većim mjestima Bosne i Hercegovine bila su dozapovjedništva, osim u Mostaru, jer je španjolska brigada bila smještena u Međugorju. Zaštitne snage su, uglavnom, bile razmještene tako da su razdvajale zaraćene strane.

UNPROFOR se obvezao da će njegove aktivnosti biti neutralne i internacionalne prirode i da će poštivati sve lokalne zakone i propise, postavljati zastavu UN-a na svojim stožerima, kampovima, vozilima, plovilima i drugim objektima. Vozila, plovila i zrakoplovi su nosili oznaku UN.

1.2. Komunikacije

Vlada Republike BiH stavila je na raspolaganje UNPROFOR-u kapacitete koji su mu bili potrebni za izvođenje njegovih zadataka. Imao je ovlasti uspostaviti svoj vlastiti radio, televizijski i satelitski sustav kako bi bio povezan s globalnom telekomunikacijskom mrežom UN-a. Imao je pravo na neograničene komunikacije radiom, telefonom, telegrafom, faksom kao i na uspostavu vlastitih sredstava za transport privatne pošte koju su slali ili primali njegovi pripadnici.

Osoblje UNPROFOR-a zajedno s vozilima, plovilima, zrakoplovima i opremom, uživalo je pravo kretanja kroz Bosnu i Hercegovinu. Sloboda kretanja se odnosila na kretanje ljudstva, materijala, vozila i druge opreme preko zračnih luka, željezničkom prugom ili putovima koji se koriste za takvu namjenu u Bosni i Hercegovini. Sva su vozila bila oslobođena registracija i plaćanja taksi, carina i drugih pristojba prigodom ulaska ili izlaska iz Bosne i Hercegovine.

Vlada Republike BiH obvezala se da će staviti besplatno na raspolaganje UNPROFOR-u zgrade i druge objekte za njegove stožere ili druge njegove operativne i administrativne aktivnosti. Oni su bili nepovredivi i bili su isključivo predmet kontrole vlasti UN-a. Vlada se obvezala, gdje je to bilo moguće, da će staviti na raspolaganje besplatno ili po najpovoljnijim cijenama vodu, električnu i druge izvore energije. U nedostatku domaćih izvora energije UNPROFOR je u svojim objektima mogao sam proizvoditi električnu energiju.

1.3. Povlastice i imuniteti

Vojno, policijsko i civilno osoblje UNPROFOR-a uživalo je povlastice i imunitete koji su pripadali diplomatskom osoblju po međunarodnom pravu. Pored ostalog, bili su oslobođeni plaćanja poreza na osobne dohotke i druge prihode koje su primali od UN-a i imali su pravo bez carinskih obveza uvoziti i izvoziti svoju osobnu imovinu. Cjelokupno osoblje je imalo pravo, prema potrebama zaštitnih snaga, ulaziti, boraviti i izlaziti iz Bosne i Hercegovine. Bili su oslobođeni od odredaba o putovnicama, vizama i imigracijske inspekcije i restrikcija pri ulasku i odlasku iz Bosne i Hercegovine.

Za potrebe ulaska ili odlaska članova UNPROFOR-a iz Bosne i Hercegovine bilo je dovoljno da imaju naredbu o pojedinačnom ili kolektivnom pokretu i osobnu iskaznicu izdanu od zapovjednika Zaštitnih snaga u skladu sa Sporazumom. Vojno i policijsko osoblje UNPROFOR-a bilo je obvezno, prilikom obavljanja službenih dužnosti, nositi nacionalnu ili policijsku odoru njihovih zemalja s oznakom UN-a. Časnici sigurnosti i terenskih službi mogli su nositi uniforme UN-a. Vojno i policijsko osoblje, kao i časnici sigurnosti mogli su nositi oružje koje je odredio zapovjednik Zaštitnih snaga.

1.4. Vojna policija, uhićenja i suradnja

Održavanje stege i reda među članovima UNPROFOR-a vršila je njegova vojna policija, kako u objektima tako i drugim prostorima gdje su njegovi članovi bili razmješteni. Vojna policija je imala pravo uhititi vojne članove UNPROFOR-a i, ukoliko su bili uhićeni od drugih vlasti, trebali su biti prebačeni u njihovu mjerodavnost. Vojna policija je mogla odvesti u pritvor bilo koju drugu osobu u svojim objektima, ali je bila obvezna takvu osobu predati lokalnim i civilnim vlastima radi daljnje istrage.

1.5. Jurisdikcija

Pripadnici UNPROFOR-a, uključujući i lokalno uposleno osoblje, bili su izuzeti od domaćeg pravnog sustava za izgovorene ili napisane riječi kao i za sva djela učinjena u obnašanju svojih dužnosti. To je izuzeće važilo i nakon što su prestali biti njegovi članovi. Ukoliko je optužena lokalna civilna osoba, a član je vojnog ili policijskog dijela UNPROFOR-a, zapovjednik Zaštitnih snaga je vršio istragu i, u dogovoru s civilnim vlastima, donosio je odluku o pokretanju daljeg procesa. Vojno osoblje je bilo u isključivoj jurisdikciji njihovih zemalja, bilo s kojim kriminalnim djelom koje su mogli počiniti u Bosni i Hercegovini.

Kanadska autorica Carol Off objavila je početkom 2001. godine knjigu "Lav, lisica i orao" u kojoj se bavi i ulogom, pored ostalog, i Zaštitnim snagama u BiH, naročito njihovim zapovjednikom – generalom Lewis MacKenzijem. Nezavisni informativni list "Slobodna Bosna", Sarajevo je u svojim brojevima 232, 233 i 234/2001. god. feljtonistički prepričala knjigu Carol Off. Za naše potrebe i mi ćemo prenijeti, u slobodnoj interpretaciji, saznanja Carol Off o "neutralnosti" Zaštitnih snaga, naročito njihova zapovjednika u Bosni i Hercegovini.

Šef UN misije u BiH Lewis MacKenzie stigao je u Sarajevo 13. ožujka 1992. godine, tri tjedna prije službenog početka rata u Sarajevu. Njegov se dolazak u Sarajevo podudarao s bh. zahtjevom UN-u da u BiH pošalje mirovnu misiju. MacKenzijeva misija bila je usmjerena prema Hrvatskoj, ali je on odmah po dolasku u Sarajevo istakao da će usluge svog Ureda ponuditi i mirovnom procesu u BiH.

Već smo istakli da je za mirovnjake UN-a bila neutralnost osnovno pravilo. Međutim, za njih je bilo jasno tko je imao glavnu riječ u BiH, a to je bila JNA, koja se u to vrijeme već bila stavila na raspolaganje srpskom agresoru na BiH. Da bi došao u Sarajevo, MacKenzie je sa svojom pratnjom iz UN-a doletio preko Beograda, gdje su se zadržali, jedno izvjesno vrijeme, kao gosti Vlade Jugoslavije, bolje rečeno kod

Slobodana Miloševića, i tamo su dobili detaljne upute o tome kako se trebaju vladati u Bosni i Hercegovini. MacKenzie i njegovi vojnici zavisili su u potpunosti od usluga JNA koja je kontrolirala zračni prostor i teritorije u i izvan zone operacije. JNA je, sasvim očigledno, imala golemu prednost u oružju i onaj tko je kontrolirao JNA, kontrolirao je i zemlju BiH.

Ja sam, putujući 1. svibnja 1992. u Mostar na razgovore s generalom Perišićem, koji je zapovijedao vojnim jedinicama JNA u opkoljavanju Mostara, izišao iz opkoljenog Sarajeva i ušao u opkoljeni Mostar u pratnji pukovnika JNA Jovanovića. Bez njega ne bi to bilo moguće. Tom su prigodom bili sa mnom šef europskih promatrača Santoš, v.d. predsjednika HDZ-a BiH Miljenko Brkić i još neki ministri u Vladi RBiH.

Europska zajednica, koja je imala svoje promatrače u BiH na čelu s Colinom Doyleonom, zaključila je i naredila da svi promatrači moraju napustiti BiH zaključno do 12. svibnja 1992. godine. To je učinjeno jer su promatrači EU-a postali meta srpske policije. Ova je Odluka dobro došla UNPROFOR-u i MacKenziu, jer su ostali jedini u BiH koji će razgovarati sa svim zaraćenim stranama.

Mogli bismo nabrajati još mnoge činjenice koje govore da UNPROFOR nije bio neutralan u BiH prema svim zaraćenim stranama. Naprotiv, očito je da je bio prijateljski raspoložen prema srpskoj strani, tj. prema agresoru na BiH, dok je prema hrvatskoj strani bio neutralan.

UNPROFOR je bio, također, raspoložen prema muslimansko-bošnjačkoj strani. Poznato je da je njima stizala vojna oprema iz inozemstva, pored što su dobivali pomoć preko Hrvatske, i u kontejnerima humanitarne pomoći u zrakoplovima koji su se nesmetano spuštali na sarajevski aerodrom pod kontrolom UN-a.

Spisatelj i novinar Ivica Mlivončić u svojoj knjizi Zločin s pečatom, Mostar, 2001. godine, na stranama 16. i 17. iznosi nekoliko slučajeva

pristrana ponašanja UNPROFOR-a u odnosu na hrvatsku stranu. "Časnik UNPROFOR-a u Novoj Biloj ne prima u helikopter teško ranjena sedmogodišnjeg dječaka... Video kamerom je snimljen stravičan zločin ubojstva osmoro djece u Vitezu 10. lipnja 1993. godine, ali ponuđenu kasetu nije htio primiti nijedan inozemni novinar. Isto tako inozemni novinari nisu pokazali zanimanje za teško izmrcvarena dječaka u bolnici u Novoj Biloj... Više svjedoka je posvjedočilo da je za masakra hrvatskih civila u selima Bradarići i Kovači, općina Kakanj, 13. lipnja 1993. godine, na 200 – 300 metara od mjesta zločina u to vrijeme bio transporter UNPROFOR-a... Bili su to pripadnici Francuskog bataljuna UNPROFOR-a. Više svjedoka također navodi da su pripadnici UNPROFOR-a vrlo često boravili u kakanjskom selu Živalji kod bošnjačko-muslimanskih ekstremista obitelji Neimarlija. Čak su viđeni kako UNPROFOR-ovim transporterom dovoze oružje i streljivo za Armiju BiH u Živaljima... Postrojbe Armije BiH ulaze u Vareš 3. studenoga 1993. godine i tada nastaje spektakularna pljačka kuća i stanova. HRTV prenosi snimke CNN-a na kojima se vidi kako pripadnici UNPROFOR-a na svojim leđima nose od Hrvata opljačkane televizore i druge vrijedne stvari. Pripadnici Nordijskog bataljuna UNPROFOR-a u pijanom stanju grle se s pijanim vojnicima Armije BiH na povratku iz pljačke..."

2. ŽENEVSKA KONFERENCIJA

Londonska konferencija premjestila je mirovni proces za Bosnu i Hercegovinu iz Lisabona u Ženevu. Razgovori i pregovori trajali su do Washingtonskog dogovora i oni se mogu podijeliti u dva dijela. Prvi dio razgovora odvijao se pod pokroviteljstvom *Curusa Wancea* i *Davida Owena* i trajao je od 3. rujna 1992. do 31. ožujka 1993., a drugi dio trajao je od 1. travnja 1993. do 18. ožujka 1994. godine.

2.1. Wance-Owenov plan

Početkom siječnja 1993., nakon četiri mjeseca pregovora, objavljen je prijedlog unutarnje teritorijalne podjele Bosne i Hercegovine pod nazivom *Vance-Owenov plan*. Nedjeljna Dalmacija od 6. siječnja 1993. objavila je plan zemljovida i statističke pokazatelje kojima ćemo se i mi ovdje koristiti. Odmah se može reći da ovaj plan odstupa od unutarnje teritorijalne podjele BiH koji je bio zastupljen u Cutilleirovu planu. Umjesto ranijih kantona predloženo je deset provincija koje su nazvane po gradovima u kojima je predviđeno njihovo sjedište. Za utemeljenje provincija bio je etnički kriterij odlučujući. Međutim, uvažavali su se prometni, gospodarski, kulturno-znanstveni i drugi. Na dodatnim kriterijima inzistirala je hrvatska strana, u čemu je i uspjela.

Svaka konstitutivna jedinica dobila je po tri provincije. Hrvatska: Mostar, Odžak i Travnik; muslimanska: Bihać, Tuzlu i Zenicu; i srpska Banju Luku, Bijeljinu i Nevesinje. Sarajevo, s jedanaest općina, proglašeno je otvorenim gradom, odnosno provincijom. Od ukupnog broja žitelja Bosne i Hercegovine, po popisu iz 1991., popisano je u hrvatskim provincijama 1 016 000 ili 23%, u muslimanskim 1 704 000 ili 39% i u srpskim 1 122 000 ili 26%. U Sarajevu je živjelo 542 000 ili 12% pučanstva.

Od ukupnog broja Hrvata 763 tisuće, koliko ih je bilo u BiH po popisu 1991., živjelo bi u hrvatskim pripadajućim provincijama 476 tisuća ili 62%, u muslimanskim 148 tisuća ili 19%, u srpskim 83 tisuće ili 11% i u sarajevskoj 56 tisuća ili 8%. Hrvatska konstitutivna jedinica, sa sve tri provincije, imala bi samo relativnu većinu ili 47% u odnosu na druge narode i narodnosti. Najviše, 196 tisuća, Hrvata živjelo bi u mostarskoj provinciji ili 26% od ukupnog broja.

Od ukupnog broja Muslimana (1 925 000) u muslimanskim provincijama živjelo bi 1 084 000 ili 56%, u hrvatskim 318 tisuća ili

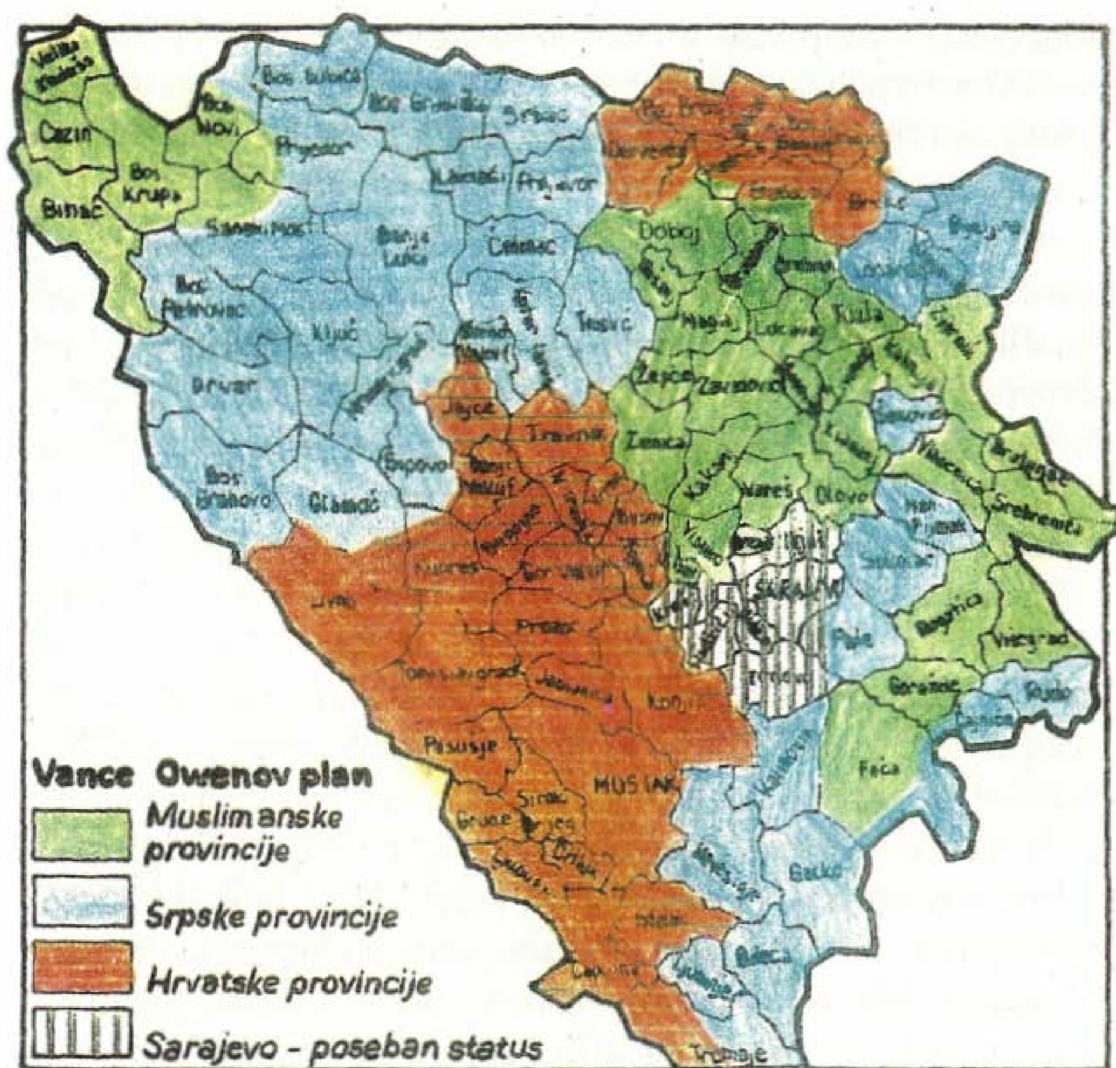
17%, u srpskim 257 tisuća ili 13% i sarajevskoj 266 tisuća ili 14%. Muslimanska konstitutivna jedinica, s tri svoje provincije, imala bi apsolutnu većinu (64%) u odnosu na druge narode i narodnosti. Muslimana bi od ukupnog broja najviše živjelo u tuzlanskoj provinciji (541 tisuću ili 28%).

U srpskim provincijama živjelo bi 698 tisuća Srba ili 51% od njihovog ukupnog broja u BiH (1 367 000). U muslimanskim provincijama živjelo bi 358 tisuća ili 26%, u hrvatskim 164 tisuće ili 12% i u sarajevskoj 147 tisuća ili 11% Srba. Srpska konstitutivna jedinica prešla bi apsolutnu većinu od 62% u odnosu na druga dva naroda i narodnosti. Najveća koncentracija Srba bila bi u Banjoj Luci (489 tisuća ili 36% od ukupnog broja).

Glede etničkog kriterija najlošije je prošla srpska strana, a bolje bi prošla s drugim kriterijima. Međutim, budući da je srpska strana počela rat zbog prostora na kojem i jedan Srbin živi nije prihvatila prijedlog. Republika Srpska prihvatila je 30. siječnja 1993. ustavna načela BiH, ali ne i zemljovid, da bi ga 20. travnja iste godine odbacila. Na inzistiranje međunarodnih čimbenika u Ateni 2. svibnja 1993. *Radovan Karadžić* je potpisao plan. Na referendumu 15. svibnja 1993. bosanski Srbi su ga potpuno i konačno odbacili.

Muslimanska strana bi nešto bolje prošla od srpske strane glede etničkog ali i drugih kriterija. Međutim, ovim prijedlogom ona bi mnogo izgubila u usporedbi s Cutilleirovim planom, što ga je u početku bila prihvatila, pa ga kasnije odbacila. Zbog toga je *Alija Izetbegović* i odugovlačio s davanjem suglasnosti. Plan je, ipak, potpisao uz određene uvjete 25. ožujka 1993.

Hrvatima je ovaj plan bio povoljniji od Cutilleirova plana. Ovim prijedlogom, da je zaživio, bile bi obnovljene granice Banovine Hrvatske u Bosni i Hercegovini iz 1939. Zbog toga je *Mate Boban*, vođa hrvatske delegacije, potpisao plan čim je objavljen početkom siječnja 1993.

Glede zemljovida Vance-Owenova plana, *Izetbegović* je prigovarao nepravednoj raspodjeli teritorija između srpske i muslimanske strane, koja je predložena u korist prve, a na štetu druge. Srpskoj strani je prigovarao, a za Hrvate u BiH spremao rat. Sve su češći incidenti između HVO-a i Armije BiH. Zbog napetosti između Hrvata i Muslimana oko Uskoplja-Gornjeg Vakufa krajem siječnja 1993. došli smo u Sarajevo *Mile Akmadžić, Miro Lasić* i *ja*, zajedno s *Vanceom* i *Owenom*, u namjeri da smirimo tenzije koje su sve više rasle. Nakon dolaska u zgradu Predsjedništva *Miru Lasića* i *mene* osiguranje *Alije*

Izetbegovića nije pustilo u dvoranu za razgovore. *Mile Akmadžić* i *lord Owen* tražili su bezuvjetno i našu prisutnost. Nakon dva sata uvjeravanja i nas dvojica smo pristupili razgovorima. Na ovom sastanku svaka je strana optuživala drugu za sukobe na terenu.

U svezi s ovim planom, na konferenciji HVO-a za novinstvo u Mostaru, 12. siječnja 1993. na kojoj su bili prisutni novinari iz reda hrvatskog i muslimanskog naroda, izjavio sam sljedeće: "Supredsjedatelji Ženevske konferencije o bivšoj Jugoslaviji *Vance* i *Owen* ponudili su prošlog vikenda predstavnicima triju naroda teritorijalno-političko uređenje Bosne i Hercegovine. Prema ovom prijedlogu, Bosna i Hercegovina bi trebala biti međunarodnopravni subjekt, podijeljena na deset provincija s velikom autonomijom. Unutarnje ustavno uređenje temeljilo bi se na tri konstitutivne jedinice, za što je u prijedlogu dat okvir od deset točaka. HDZ se u svom predizbornom programu 1990. zalagao za buduće ustrojstvo Bosne i Hercegovine na načelima jednakopravnosti Hrvata, Muslimana i Srba kao konstitutivnih naroda... U ostvarenju toga cilja organizirali smo HVO, u sklopu kojeg smo, s vojnim postrojbama, obranili više od jedne trećine prostora Bosne i Hercegovine... U tome nas je svestrano pomagala Republika Hrvatska, na čijem je čelu bio *dr. Franjo Tuđman*... Bez te pomoći, odgovorno mogu ustvrditi, s obzirom da se Bosna i Hercegovina nije pripremala za obranu, danas bi ona bila plijenom velikosrpskog agresora. Hrvatska delegacija je prihvatila prijedlog supredsjedatelja Ženevske konferencije o teritorijalno-političkom ustrojstvu Bosne i Hercegovine. Bilo bi mudro da i predstavnici muslimanskog naroda u Bosni i Hercegovini prihvate ponuđeni prijedlog u nastavku Konferencije... Prihvaćanjem ponuđenog prijedloga od strane predstavnika muslimanskog naroda u Bosni i Hercegovini ubrzala bi se uspostava mira na njezinim prostorima... Oslobodile bi se goleme snage, kako ljudske tako i materijalne, koje su sada angažirane u obrani zemlje... Kao član Ratnog predsjedništva

Republike Bosne i Hercegovine, kandidatske liste HDZ, čija je delegacija već dala pristanak na predložene ženevske dokumente, javno podržavam i suglasan sam s tim prijedlozima. Istodobno pozivam ostale članove Ratnog predsjedništva RBiH da to na isti način učine."

Na konferenciji HVO-a, održanoj u Mostaru 15. prosinca 1992., na kojoj su bili novinari iz reda sva tri naroda, izjavio sam, pored ostalog, sljedeće: "U zadnje vrijeme, ne bez razloga, Stranka demokratske akcije, i ne samo ona, predlaže da se *Aliji Izetbegoviću* produži mandat na mjestu Predsjedništva RBiH i na treću godinu. Poznato je da mu je prošle godine, posebnim postupkom, produžen mandat na dvije godine. Istodobno se predlaže da predsjednik Vlade bude osoba iz hrvatskog naroda. U tom slučaju, na mjestu ministra vanjskih poslova i dalje bi ostao Haris Silajdžić. Za kompenzaciju Hrvatima se i dalje nudi mjesto ministra obrane. Poznato je da je *Jerko Doko* bio na svijetu jedini ministar obrane bez vojske. Odugovlačenjem formiranja zajedničkog zapovjedništva HVO-a i Armije RBiH, što od početka travnja ove godine predlaže HVO, želi se Ministarstvo obrane ostaviti bez svojih stvarnih mjerodavnosti."

TABLICA 5.

Teritorijalno ustrojstvo BiH po Vance-Owenovom planu, siječanj 1993.

Red. broj	KONSTITUTIVNA JEDINICA	PROVINCIJE	PUČANSTVO I STRUKTURA UČEŠĆA										BROJ OPĆINA
			HRVATI		MUSLIMANI		SRBI		OSTALI		UKUPNO		
			brojem	%	brojem	%	brojem	%	brojem	%	brojem	%	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	HRVATSKA	Mostar	196	54	104	29	41	11	19	6	360	8	12
2		Odžak	110	41	67	25	75	28	17	6	269	6	6,5
3		Travnik	170	44	147	38	48	12	22	6	387	9	12
4		Svega	476	47	318	31	164	16	58	6	1016	23	30,5
5	MUSLIMANSKA	Bihać	11	3	264	76	55	16	16	5	346	8	5,5
6		Sarajevo	56	10	266	49	147	27	73	14	542	12	11
7		Tuzla	50	6	541	61	228	26	62	7	881	20	18
8		Zenica	87	18	279	59	75	16	36	7	477	11	10
9		Svega	143	9	1084	64	358	21	114	6	1704	39	33,5
10	SRPSKA	Banja Luka	70	9	148	19	489	64	63	8	770	18	18,5
11		Bjeljina	13	6	70	34	104	51	19	9	206	5	3,5
12		Nevesinje	-	-	39	27	105	72	2	1	146	3	12
13		Svega	83	7	257	23	698	62	84	8	1122	26	34
14	UKUPNO		763	17	1925	44	1367	31	329	8	4384	100	109

Izvor: Nedjeljna Dalmacija, 6. siječnja 1993. godine

2.2. Sastanak u Međugorju 18. svibnja 1993.

"U Međugorju su završili razgovori hrvatskih i muslimanskih izaslanstava o zaustavljanju sukoba i provedbi Vance-Owenova plana, koje su vodili dr. Franjo Tuđman, Alija Izetbegović i supredsjedatelji mirovne konferencije o bivšoj Jugoslaviji. Nakon skupne sjednice razgovori su nastavljeni u vojnoj i političkoj skupini. U vojnoj skupini se razgovaralo o sporazumima o prekidu vatre od 25. travnja iz Zagreba i 12. svibnja iz Mostara. Izvršene su manje izmjene. U sporazumu od 25. travnja umjesto Travnika za smještaj zajedničkog stožera određena je Zenica, a broj članova HVO-a i Armije umjesto tri povećan je na deset. Politička skupina donijela je odluke o formiranju provincijskih vlada za mostarsku, zeničku i travničku provinciju, kako slijedi:

Provincije	Guverneri	Viceguver.	Broj članova Vlade		Slobodna mjesta za Srbe	Svega
			Hrvata	Muslimana		
Mostarska	Hrvat	Musliman	5	3	2	10
Zenička	Musliman	Hrvat	2	6	2	10
Travnička	Hrvat	Musliman	5	4	1	10

Za središnju vlast je dogovoreno da se ponovno afirmira Koordinacijsko tijelo u sastavu Boban, Akmadžić, Boras, Izetbegović, Abdić i Ganić kao prijelazno predsjedništvo s tri rezervirana mjesta za Srbe, te da se što prije sastane i predloži privremenu vladu na načelu 3+3+3."[17]

Na političkoj skupini je donijeta odluka da jedna delegacija, odmah, otputuje na Helidrom kod Mostara, gdje su bili zatočeni muslimanski građani - vojni obveznici. S hrvatske strane u delegaciji su bili dr. Franjo Gregorić, mr. Franjo Boras i Božo Rajić, a s muslimanske strane su bili: Pušina, ministar unutarnjih poslova RBiH, i još dva člana čijih se imena ne sjećam. Nakon obilaska prostorija, gdje su bili zatočeni muslimanski građani, hrvatski članovi su se vratili u Međugorje. Za

[17] Karlo Rotim, *Obrana Herceg Bosne*, 1, str. 337. i 338.

vrijeme večere dogovoreno je da se odmah otpočne s puštanjem zatočenih muslimanskih građana i to prema njihovoj želji gdje će nastaviti dalje boraviti. Realizacija ovog zaključka je otpočela nakon dva-tri dana.

3. (NE)USTAVNE PROMJENE

Od početka Ženevske konferencije, od 2. rujna 1992. do kraja godine, muslimansku delegaciju, uglavnom, vodio je na pregovorima ministar vanjskih poslova RBiH *Haris Silajdžić*. Zašto? Navodno zato što se *Alija Izetbegović* nije htio naći za istim stolom s *Radovanom Karadžićem*. Međutim, to nije bio pravi razlog, jer su se njih dvojica sastajala prije i poslije ovih razgovora. Pravi je razlog taj što je u to vrijeme *Alija Izetbegović* radio na promjeni Ustava Republike Bosne i Hercegovine u sklopu Ratnog predsjedništva.

Prva se promjena odnosila na imenovanje *Tatjane Ljuić-Mijatović* za člana Ratnog predsjedništva RBiH, iako ona nije bila u studenom 1990. kandidatom nijedne stranke za člana Predsjedništva RBiH. Primljena je u Predsjedništvo umjesto *Nenada Kecmanovića* koji je, nakon kraćeg članstva u Predsjedništvu, otišao u Beograd. Druga se promjena odnosila na uključivanje u Ratno predsjedništvo načelnika štaba Vrhovne komande oružanih snaga RBiH *Sefera Halilovića*, koji je prvoimenovani na ovu dužnost. Treća se promjena odnosila na produženje dvogodišnjeg mandata, koji je istjecao 20. prosinca 1992. predsjedniku Ratnog predsjedništva *Aliji Izetbegoviću*, i to do završetka rata u Bosni i Hercegovini. U članku 19 Poslovnika Predsjedništva iz 1992. godine stoji: "Predsjednika Predsjedništva bira Predsjedništvo iz reda svojih članova na jednu godinu i može biti biran još jedanput uzastopno na

ovu funkciju. U načinu izjašnjavanja o izboru predsjednika Predsjedništva odlučuje Predsjedništvo većinom glasova svojih članova."

4. OWEN – STOLTENBERGOV PLAN

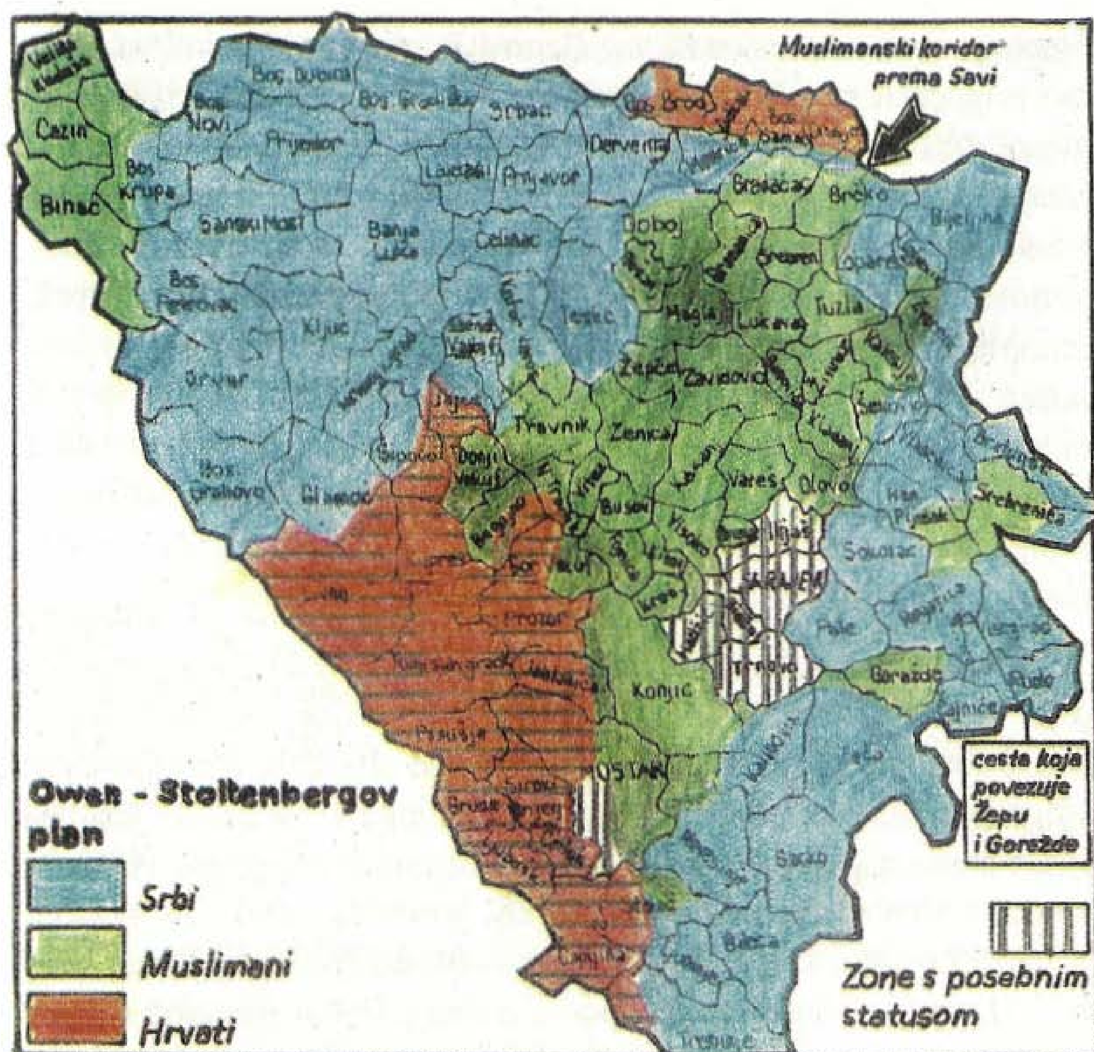
Krajem ožujka 1993. godine *Curus Vance* je otišao, a došao je *Thorvald Stoltenberg* za posrednika Ujedinjenih naroda u Ženevskoj konferenciji. Promjenom posrednika mijenja se i politika međunarodnih čimbenika o unutarnjem ustrojstvu Bosne i Hercegovine. Ponovno se pokušava političkim razgovorima riješiti nemoguće, a to je, uglavnom, da se srpski agresor odrekne 20% ukupno osvojenog teritorija i da se dalje na miran način zadovolji s 52,5% teritorija Bosne i Hercegovine. Muslimanskoj se strani nudilo 30%, a hrvatskoj 17,5%. Glede unutarnjeg uređenja ponuđena je konfederacija triju republika, hrvatske, muslimanske i srpske u sklopu Bosne i Hercegovine. Prijedlog je odgovarao hrvatskoj i srpskoj strani. Međutim, muslimanska je strana bila nezadovoljna s predloženom unijom republika, pa je izašla sa svojim prijedlogom federalnog uređenja BiH, decentralizirane države, podijeljene na provincije.

Prvi put su se članovi Ratnog predsjedništva RBiH, u punom sastavu, uključili u razgovore o državno-pravnom, političkom i teritorijalnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine, i to na poziv *lorda Owena* i *Stoltenberga*. Sredinom lipnja 1993. vođeni su razgovori u Zagrebu, u zgradi Veleposlanstva RBiH. Krajem lipnja, na poziv *lorda Owena*, članovi Predsjedništva preselili su se u Ženevu, gdje su ostali, s kraćim prekidima, do 20. kolovoza 1993. Sjednice Ratnog predsjedništva RBiH održavale su se i bez posrednika Owena i Stoltenberga. U nazočnosti posrednika raspravljalo se o raznim mogućnostima ustrojstva Bosne i Hercegovine. Namjera je *lorda Owena* bila da uključivanjem Ratnog predsjedništva

RBiH u ženevske razgovore izdigne Predsjedništvo iznad pregovaračkih timova tri naroda. Ovakav pristup međunarodnih posrednika u ženevskim razgovorima podržavali su članovi iz reda hrvatskog naroda i *Fikret Abdić* iz reda muslimanskog naroda. Ostali članovi su bili protiv takvog pristupa i njihov je stav bio da Ratno predsjedništvo treba u svemu podržavati *Aliju Izetbegovića*, odnosno braniti opciju jedinstvene, cjelovite i građanske Bosne i Hercegovine. Oni su taj stav branili od početka do kraja razgovora u Ženevi, tj. do kraja kolovoza 1993.

Odvojene sjednice Ratnog predsjedništva održavane su u one dane kad se nije sastajalo s posrednicima i kad *Alija Izetbegović* nije predvodio muslimansku delegaciju u razgovorima s ostale dvije delegacije, uključivši i posrednike. Na poziv *Alije Izetbegovića*, ponekad su prisustvovali sjednicama Predsjedništva neki političari iz oporbenih stranaka Bosne i Hercegovine kao što su: *Nijaz Duraković, Muhamed Filipović, Ivo Komšić, Bešlagić* – gradonačelnik Tuzle i *Kasim Trnka*. Ponekad se našim sjednicama priključivao i *Adil Zulfikarpašić*. Svi su oni od izbora u studenom 1990. postali vjerni sljedbenici politike *Alije Izetbegovića*. Ovu skupinu političara doveo je *Alija Izetbegović* u Ženevu kako bi svjetsku javnost uvjerio da on i njegova Stranka demokratske akcije nisu usamljeni, nego da ima podršku i od svih oporbenih stranaka u Bosni i Hercegovini. Spomenuti političari su često održavali i konferencije za novinstvo na kojima su uvjeravali svjetsku javnost o ispravnosti politike *Alije Izetbegovića* u odnosu na Bosnu i Hercegovinu. Ta ista gospoda iz oporbe pred sam kraj Ženevske konferencije sastavila je jedno cirkularno pismo u kojem su, pored ostalog, isticali destruktivno djelovanje članova iz reda hrvatskog naroda te da nas treba isključiti iz Ratnog predsjedništva, što se ubrzo i ostvarilo.

Uvečer, pred prvu sutrašnju sjednicu Predsjedništva u Ženevi, sreli smo se na ulici, mi članovi Predsjedništva iz reda hrvatskog naroda s *Tatjanom Ljuić-Mijatović* i *Mirkom Pejanovićem*, članovima iz reda

srpskog naroda. Upoznali smo ih da ćemo sutra, na prvoj sjednici Ratnog predsjedništva, pokrenuti smjenjivanje *Alije Izetbegovića* s mjesta predsjednika Ratnog predsjedništva jer mu je u prosincu 1992. istekao dvogodišnji mandat. Oboje spomenutih članova obećalo nam je dati podršku, ali je ona sutradan na sjednici izostala. Tako nam je propao prvi pokušaj smjenjivanja *Alije Izetbegovića* s dužnosti predsjednika, koju je na neustavan način prigrabio. Drugi put smo pokušali to isto učiniti početkom kolovoza iste godine u Sarajevu, kad su se tamo, na

prijedlog *lorda Owena*, našli svi članovi Ratnog predsjedništva. Tom smo prigodom mi članovi iz reda hrvatskog naroda predložili da se smijeni *Alija Izetbegović* s dužnosti predsjednika i da se načelnik stožera Armije BiH Delić isključi iz Ratnog predsjedništva RBiH. Ponovno nismo uspjeli, jer nas i ovom prigodom nisu podržali srpski članovi. Zbog vjernosti njegovoj politici *Izetbegović* je, nešto kasnije, nagradio Tatjanu Ljuić-Mijatović veleposlaničkim mjestom u Beču.

5. HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG BOSNA

Nakon dugih pregovora, trajali su skoro godinu dana, 20. kolovoza 1993. godine međunarodni posrednici *Owen* i *Stoltenberg* predložili su da se Bosna i Hercegovina državno-pravno ustroji kao Savez Republika Bosne i Hercegovine s tri konstitutivne republike i zemljovidom kojega predočavam. Temeljem ovog prijedloga i sve žešćih nasrtaja muslimanske vojske na hrvatski narod u Bosni i Hercegovini, Hrvatska zajednica Herceg Bosna donijela je 28. kolovoza 1993. *TEMELJNU ODLUKU* o uspostavi i proglašenju Hrvatske Republike Herceg Bosne.[18] U uvodu Odluke se kaže, pored ostalog: "Hrvatski narod u Bosni i Hercegovini, stjecajem povijesnih okolnosti, suočio se s bezobzirnom agresijom kojom su ugrožena njegova povijesna i prirodna prava na život i opstojnost, samobitnost i konstitutivnost, njegov kršćanski i kulturni identitet, politički, gospodarski interesi u Bosni i Hercegovini... Nalazeći da postojeći oblik političkog i državnog ustroja ne osigurava hrvatskom narodu prava u Bosni i Hercegovini, odlučan je ta prava obraniti, između ostalog mijenjajući svoj položaj tako što na dijelu teritorija Bosne i Hercegovine uspostavlja državnu zajednicu..." U članku 1. Odluke se kaže: "Uspostavlja se i proglašava Hrvatska Republika

[18] Isto, strana 269.

Bosna i Hercegovina, ...Hrvatska zajednica Herceg Bosna, ...uspostavlja se i proglašava Hrvatskom Republikom Herceg Bosna." Dalje se kaže: "Teritorij Republike je područje Hrvatske zajednice Herceg Bosne... Republika se slobodno udružuje u savez republika... U Republici vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu... Zakonodavnu vlast obavlja Zastupnički dom Republike. Izvršnu vlast obavlja Vlada Republike. Sudsku vlast obavljaju neovisni sudovi. Predsjednik Republike vrhovni je zapovjednik oružanih snaga Republike. Republika ima grb, zastavu i himnu. Glavni je grad Republike Mostar. Do izbora predsjednika Republike ovu dužnost obavlja predsjednik Hrvatske zajednice Herceg Bosne." HRHB je u vrijeme svoga utemeljenja imala sve potrebne atribute državnosti kao što su teritorij, državnu organizaciju, vojsku, policiju, novac, grb i zastavu. Glede međunarodnog priznanja, njezino se utemeljenje zasnivalo na prijedlogu međunarodnih posrednika *Owena* i *Stoltenberga* i stvarnim činjenicama koje su bile na području Bosne i Hercegovine.

6. MOJE PRIOPĆENJE ZA JAVNOST, LISTOPAD 1993.

"U povodu insinuacija i manipuliranja mojim statusom u svojstvu člana Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, od strane muslimanskog dijela članova Predsjedništva, te pokušaja nelegalnog i nelegitimnog smjenjivanja, izvješćujem javnost o sljedećim činjenicama:

1. Izjavom od 3. kolovoza 1993., koju sam potpisao zajedno s gospodom Lasićem i Akmadžićem u Ženevi, jasno sam dao do znanja razloge svoje apstinencije iz rada Predsjedništva Bosne i Hercegovine. Podsjećam da su ti razlozi bili i ostali kako je navedeno:

"Mi predstavnici hrvatskog naroda u Predsjedništvu Bosne i Hercegovine odlučili smo ne sudjelovati u radu Predsjedništva dok ne prestanu

napadaji muslimanske vojske – Armije BiH – protiv hrvatskog naroda središnje Bosne i sjeverne Hercegovine, jer je Predsjedništvo Vrhovni zapovjednik te vojske."

Dakle, ja kao legalni i legitimno, neposredno izabrani predstavnik hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini 18. studenoga 1990. nisam dao ostavku, niti je izborno tijelo zahtijevalo moj opoziv. To su jedina dva načina po Ustavu Republike Bosne i Hercegovine i Poslovniku o radu Predsjedništva koja omogućuju odlazak s ove funkcije. Niti jedan od njih nije ispunjen. Stoga, uzurpiranje moga položaja jest protuustavno i *de facto i de iure* nelegalno.

2. Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, kao politička stranka pobjednica na prvim demokratskim izborima, i jedini izraz političke volje hrvatskog naroda, ima suvereno i autonomno pravo zastupanja hrvatskih interesa u Bosni i Hercegovini. Nikakve druge paralegitimne organizacije to pravo nisu ostvarile demokratskim putem.

3. Sve paralegitimne udruge koje na nedemokratski način pokušavaju supstituirati moje članstvo u Predsjedništvu, koje je zamrznuto zbog agresije na hrvatski narod i njegovo pravo u Bosni i Hercegovini, izravno se stavljaju u službu oligarhijsko nepotističkih snaga. Svaki takav angažman je otvorena izdaja ukupnog hrvatskog nacionalnog bića Bosne i Hercegovine.

4. Sukladno navodima moje izjave od 3. kolovoza 1993. ja ću nastaviti obnašati svoju dužnost člana Predsjedništva i time pomoći uspostavi i restituciji demokratskog civiliziranog ustroja države Bosne i Hercegovine te očuvanju legitimiteta i legaliteta hrvatskih nacionalnih interesa i prava u Bosni i Hercegovini čim prestanu razlozi koji su doveli do moje apstinencije u radu Predsjedništva.

5. Temeljni interes hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini je pravedan i sveprihvatljiv mir. Nema pravednog rata i nepravednog mira u Bosni i Hercegovini. Tako postavljena dvojba je umjetna. Tražim odmah

bezuvjetan prestanak napadnih djelovanja i povlačenje muslimanske vojske s okupiranih hrvatskih prostora kao temeljni preduvjet očuvanja legitimiteta i legaliteta demokratske institucije koju predstavljam."

Naprijed navedena moja izjava dostavljena je preko HINE i HABENE svim dnevnim listovima – glavnim u Republici Hrvatskoj i Republici Bosne i Hercegovine. Ni ova izjava nije bila dovoljna Aliji Izetbegoviću i njegovim istomišljenicima, da me opozovu s dužnosti člana Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine 20. listopada 1993. godine.

7. RATNO PREDSJEDNIŠTVO ALIJE IZETBEGOVIĆA

Nezadovoljan držanjem hrvatskim članova Ratnog predsjedništva prije, tijekom i poslije Ženevske konferencije, *Alija Izetbegović* zajedno sa svojim istomišljenicima donosi 20. listopada 1993. neustavnu Odluku o opozivu s dužnosti članova Ratnog predsjedništva Mire Lasića i Franje Borasa, koja se predočava.

Ovom se Odlukom *Alija Izetbegović* prema nama odnosi kao prema običnim službenicima. Podsjetio bih čitatelja da smo *Alija Izetbegović* i *ja* u studenom 1990. izabrani za članove Predsjedništva RBiH. Samo voljom naroda koji me je izabrao demokratskim putem ili mojom osobnom željom moglo mi je prestati članstvo u Predsjedništvu. Nešto ranije, krajem kolovoza 1993., isključen je i *Mile Akmadžić*, predsjednik Vlade RBiH, koji je bio član Ratnog predsjedništva RBiH.

Umjesto mene u Ratno predsjedništvo RBiH kooptiran je *Ivo Komšić*, koji je bio na listi SKBiH-SDP, a po rezultatima glasovanja na trećem mjestu, tj. iza mene. Umjesto *Mire Lasića* ponovno je vraćen u Ratno predsjedništvo *Stjepan Kljujić*, koji je svojevoljno podnio ostavku i napustio Ratno predsjedništvo RBiH. Pretpostavljam da je, kad su isključeni

hrvatski članovi, iključen i *Fikret Abdić*, a umjesto njega kooptiran je *Nijaz Duraković*, koji je bio na listi SKBiH-SDP. Nakon ovih neustavnih promjena u Ratnom predsjedništvu RBiH *Alija Izetbegović* je uveo u njegovo članstvo pet bivših članova Centralnog komiteta Saveza komunista Bosne i Hercegovine i Ključića, koji je bio kapetan JNA.

U vrijeme najžešćih napada muslimanske vojske na hrvatski narod u središnjoj Bosni, ulaze na neustavan način *Ivo Komšić* i *Stjepan Ključić* u Ratno predsjedništvo RBiH, odnosno u vrhovno zapovjedništvo muslimanske vojske, kako bi pomogli *Aliji Izetbegoviću* da pred svijetom prikaže legitimnost i multietničnost Ratnog predsjedništva i da prikrije niz neustavnih radnji koje su učinjene prilikom formiranja Ratnog predsjedništva. *Alija Izetbegović* je na taj način osigurao potpunu poslušnost u stavovima u rješavanju unutarnjih i vanjskih pitanja Bosne i Hercegovine. Preko Ratnog predsjedništva RBiH *Izetbegović* je mogao "legalno i legitimno" provoditi svoju islamsku politiku, naročito u odnosu na Hrvate u BiH, jer je za takvu politiku dobio pokriće u *Komšiću* i *Ključiću*. Prilikom ulaska u Ratno predsjedništvo *Ivo Komšić* je pred Alijom Izetbegovićem 1. studenoga 1993. dao svečanu izjavu koja glasi: "Ušao sam u Predsjedništvo na temelju rezultata izbora 1990. i na prijedlog Hrvatske seljačke stranke Bosne i Hercegovine i Hrvatskog koordinacijskog odbora u kojem se nalaze najznačajnije institucije hrvatskog nacionalnog korpusa: HDZ Sarajevo, HSSBiH, HVO Sarajevo, Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Caritas, Hrvatska gospodarska zbornica, Franjevačka provincija Bosna Srebrena i Vrhbosanska nadbiskupija. Moj rad u Predsjedništvu u ovom prijelaznom razdoblju do konačnog razrješenja krize bio bi osigurati strategijske interese hrvatskog naroda, a oni su iskazani u što skorijem prekidanju rata, opstanku hrvatskog naroda na njegovim ognjištima i ravnopravnost s drugim narodima koji žive u BiH kao državnu zajednicu ravnopravnih naroda, barem na onom minimumu do koga se došlo na ženevskim

pregovorima, te obnavljanju međusobnog povjerenja naroda Bosne i Hercegovine. Za to ću imati podršku ne samo hrvatskih institucija koje sam spomenuo već, nadam se, hrvatske politike u cijelosti. Tome otvorenu podršku daje cjelokupna politička oporba u Hrvatskoj, a za to postoji blagonaklonost i hrvatskih vlasti."[19] U svezi s članstvom *Ive Komšića* u Predsjedništvu *Alije Izetbegovića* i njegovom svečanom izjavom, Kristina Ban dalje piše: "Svega šest dana nakon Komšićeva primanja u Izetbegovićevo Predsjedništvo prestala je postojati jedna od organizacija koja je bivšem dužnosniku Saveza komunista BiH navodno dala potporu da uđe u Predsjedništvo. HVO Sarajevo je nasilno transformiran u postrojbe Armije BiH (kasnije čak preimenovana u "Lahku brigadu"). U cilju uvjeravanja Hrvata da to učine 'dragovoljno' primijenjene su i neke brutalne mjere, pa su tako pojedinci tjerani gutati krunice, spaljena je hrvatska zastava. Zapovjednik *Zelić* je uhićen, a torturi je bio podvrgnut i načelnik brigade *Vulić.* Više pripadnika HVO-a je zatvoreno. Izloženi su i drugim poniženjima, veliki se broj mladih sarajevskih Hrvata odlučio na bijeg. Ostali su stari, o njima opet nije imao tko skrbiti. U samom Sarajevu, dakle, pred *Komšićevim* 'nosom' došlo je do tako teških povreda ljudskih prava da su čak i ombudsmeni Federacije označili ovaj grad kao mjesto gdje se prava ljudi krše više nego bilo gdje drugdje u Federaciji.

Ipak, *Komšić* i drugovi (*Ključić,* primjerice) nisu se povlačili. I dalje su sjedili u Predsjedništvu, dajući mu i pred domaćom javnošću i pred svijetom atribut multietničke institucije. To što se radilo samo o formalnoj multietničnosti, i što je njihovo sjedenje u foteljama Izetbegovićeva Predsjedništva zapravo bošnjačko-muslimanskim vlastima otvaralo prostor da s manje posljedica krše ljudska prava (stanovi, zapošljavanje, pritisci, toleriranje krađa i sl.), očito je po mišljenju Komšića i drugova, bilo u svrhu 'ostvarenja hrvatskih strategijskih interesa'.

---

[19] Isto, strana 137.

Tek je nakon gradačkog slučaja Komšić je 'počeo vjerovati'. Nije vjerovao nakon odlaska desetina tisuća Hrvata... otkaza hrvatskim direktorima... bezobzirnih natpisa u tisku... nakon stambene politike... koja je mnoge Hrvate dovela do očaja... nakon svinjetine, 'erotike'... 'mlaćenja' Bugojna i spornih izjava bošnjačkih dužnosnika."

Na osnovu Amandmana LI tačke 5. i 3. na Ustav Republike Bosne i Hercegovine i člana 13a, Zakona o izboru i opozivu članova Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, ("Službeni list SRBiH", broj 21/9o, 28/9o, 29/9o) i ("Službeni list RBiH" broj: 2/92 i 17/93), Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, na sjednici od 2o.oktobra 1993.godine, donijelo je

O D L U K U
O OPOZIVU DUŽNOSTI ČLANOVA PREDSJEDNIŠTVA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

I

Opozivaju se dužnosti člana Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine FRANJO BORAS i MIRO LASIĆ sa 2o. oktobrom 1993.godine.

II

Ovu odluku objaviti u "Službenom listu RBiH".

Broj: o2-111-628/93
2o.oktobra 1993.god.
S a r a j e v o

PREDSJEDNIK
PREDSJEDNIŠTVA RBiH
Alija Izetbegović

Primio: 12/12.1995 [illegible].
Franjo Boras

VIII. RAT IZMEĐU HRVATA I MUSLIMANA

1. UZROCI RATA

Rat između Hrvata i Muslimana koji se dogodio početkom 1993. ima duboke korijene u povijesti oba naroda. Međutim, mi se nećemo baviti njegovim uzrocima dalje od 1990. O uzrocima iz daljnje povijesti je mnogo pisano na drugim mjestima. Za naše potrebe mi ćemo se ovdje ograničiti na uzroke koji proizlaze iz samih predizbornih stranačkih programa 1990., pa do početka ratnih sukoba u 1993.

Program Stranke demokratske akcije, na čijem je čelu *Alija Izetbegović*, odnosi se na građane u bivšoj Jugoslaviji, naročito u Bosni i Hercegovini, koji pripadaju "muslimanskom povijesnom krugu". Ovo je temeljno načelo koje dalje ukazuje da će se ova stranka zalagati za demokraciju i ravnopravnost, te se riječi mnogo puta javljaju u njezinom programu, ali prvenstveno za muslimanski narod i za one građane Jugoslavije "koji prihvaćaju program i ciljeve stranke". Glede državno-pravnog uređenja, u programu stranke podržava se Jugoslavija kao federalno uređena država s postojećim granicama republike.

Hrvatska demokratska zajednica je u svom programu najavila da će se zalagati za ravnopravnost hrvatskog naroda u BiH s ravnopravnošću ostala dva naroda i građana drugih naroda i narodnosti. U njezinu programu ne traži se ništa više i ništa manje za pripadnike hrvatskog naroda u odnosu na pripadnike ostalih naroda i narodnosti. HDZ se zalagala za konfederalno uređenje bivše Jugoslavije sa šest država u

postojećim republičkim granicama. U programima ove dvije stranke različiti su pristupi državno-pravnom uređenju BiH u sklopu bivše Jugoslavije. Federalno uređenje je odgovaralo Stranci demokratske akcije, jer bi u tom slučaju svi Muslimani živjeli u jednoj, jugoslavenskoj državi. Zbog toga se već u programskoj deklaraciji zahtijeva "kulturno-prosvjetna autonomija za muslimansko stanovništvo Sandžaka". Ono što je odgovaralo srpskoj imperijalnoj politici da svi Srbi žive u jednoj državi, to je odgovaralo Stranci demokratske akcije, voditeljici muslimanskih vjernika i pripadnika muslimanskog naroda u Bosni i Hercegovini. Radi istine, treba ovdje navesti da je Skupština SRBiH polovicom listopada 1991., glasovima hrvatskih i muslimanskih zastupnika, usvojila dvije rezolucije o suverenitetu Bosne i Hercegovine i njezinu povlačenju iz jugoslavenske federacije. Ove su rezolucije usvojene tek onda kad je JNA zajedno sa srpskim paravojnim oružanim snagama okupirala Bosnu i Hercegovinu (osim krajeva u kojima se hrvatski narod tome usprotivio) i kada je SDS organizirala svoja autonomna područja (SAO) u BiH.

Obje stranke, HDZ i SDA, iako su se u nekim programskim načelima razlikovale, udružile su se u predizbornim aktivnostima i jedno vrijeme nakon izbora protiv Srpske demokratske, stranke koja je predvodila srpsku imperijalnu politiku u Bosni i Hercegovini. Ona je, dakle, značila zajedničku opasnost za hrvatski i muslimanski narod u Bosni i Hercegovini i izvan nje. Međutim, dvoličnost vodstva Stranke demokratske akcije došla je do izražaja kod glasovanja za članove Predsjedništva SRBiH. Vodstvo obje stranke dogovorilo se da za kandidate i jedne i druge stranke glasuju stranački pripadnici i njihovi simpatizeri iz oba naroda. Na nekoliko dana prije samih izbora čelništvo SDA izdaje naputak svojim područnim odborima da se ne glasuje za kandidate HDZ-a nego za kandidate iz reda hrvatskog naroda koji su članovi SKBiH-SDP (*Ivo Komšić*) ili neke druge stranke. Što se dogodilo? Dogodilo se to da su kandidati HDZ-a, zahvaljujući samo biračima iz reda hrvatskog naroda koji su dali preko 85% svojih glasova, pobijedili i postali članovima

Predsjedništva. Zahvaljujući glasovima hrvatskog naroda, jer je HDZ ostala kod ranijeg dogovora, i *Alija Izetbegović* je postao članom Predsjedništva. U suprotnom slučaju, članom Predsjedništva postao bi *Nijaz Duraković.*

Čelništvo SDA imalo je drukčiji pristup obrani Bosne i Hercegovine u usporedbi s HDZ-om od prvih incidentnih situacija sa srpskim agresorom, pa do završetka rata u Hrvatskoj, dakle, do siječnja 1992. *Alija Izetbegović* rekao je često da rat između srpskog agresora i hrvatskog naroda u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini nije njegov rat. Predsjedništvo RBiH nije ništa poduzimalo da spriječi prelazak redovnog sastava JNA, srpskih paravojnih skupina, četnika i drugih s bosanskohercegovačkog teritorija na susjedna područja Republike Hrvatske (zapadna Slavonija, Lika, Banovina, Kordun, Knin i Dubrovnik) i hrvatska područja u Bosni i Hercegovini (Ravno, Mostar, Čapljina, Kupres i Bosanski Brod). Za cijelo to vrijeme vodstvo SDA, posebno *Alija Izetbegović,* "ašikuje" s generalom *Veljkom Kadijevićem* glede očuvanja neutralnosti Bosne i Hercegovine s obzirom na sukob između Hrvata i Srba na prostorima bivše Jugoslavije. Za nasilje srpskog agresora na područja Bosne i Hercegovine, posebno na prostore naseljene muslimanskim narodom, tu i tamo protestira ili pregovara, dok pripreme hrvatskog naroda za obranu Bosne i Hercegovine, kroz HZHB i HVO, naziva separatizmom, smatrajući ih paravojnim i paradržavnim elementima.

Kod prvih međunarodnih razgovora u veljači i ožujku 1992. *Alija Izetbegović* ostaje dosljedan programskom načelu SDA – "građanska republika ili građanski rat". Naime, Cutilleirov plan, koji je predviđao kantonalno ustrojstvo Bosne i Hercegovine s tri konstitutivne jedinice, *Alija Izetbegović* prvo prihvaća, a zatim ga odbacuje. Pomoću hrvatskih glasova na referendumu, koji je organiziran 29. veljače i 1. ožujka 1992., dobiva međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine, ali i dalje

odbija ravnopravno sudjelovanje HVO-a u institucijama Republike Bosne i Hercegovine.

2. POČETNI RATNI IZGREDI IZMEĐU HVO-a I ARMIJE BiH

Bio sam u Busovači kod Darija Kordića 13. svibnja 1992., kad sam dobio izvješće iz Zenice u svezi s prvim sukobima između Hrvatskog vijeća obrane i muslimanske Teritorijalne obrane. Što se to dogodilo? Krajem travnja 1992. HVO je preuzeo vojarnu JNA u Kaoniku kod Busovače. Muslimanska TO iz Zenice je tražila podjelu oružja i ostale opreme, iako nisu sudjelovali u njezinu zauzimanju. Tom je prigodom došlo do sukoba. "Drugi sukob se dogodio početkom svibnja 1992. nakon što su pripadnici HVO-a zauzeli vojarnu JNA u selu Slimenu. Muslimani, unatoč tome što nisu sudjelovali u pregovorima, traže podjelu oružja po svojim kriterijima."[20] Spomenutog dana, poslije podne, došao je načelnik Sekreterijata unutarnjih poslova općine Zenica Sead Beganović s još jednim civilom kod Darija Kordića u Tisovac kod Busovače. Na tom sastanku, kojem sam i ja prisustvovao, dogovorili smo se da ubuduće ne bude sličnih izgreda između HVO-a i muslimanske TO.

Od 25. svibnja do kraja lipnja 1992. organizirao sam nekoliko sastanaka u središnjoj Bosni između HDZ-a i HVO-a, s jedne strane, i SDA i TO-a, s druge strane. Na svim tim sastancima raspravljalo se o izgredima HVO-a i TO-a, suradnji HDZ-a i SDA kao i zaštiti srpskog pučanstva koje je ostalo na tim područjima. Prigodom ovih posjeta, prije ili poslije zajedničkih sastanaka, razgovarao sam s predstavnicima HDZ-a i HVO-a, Katoličke crkve i drugih lokalnih hrvatskih institucija.

---

[20] *Ratni zločini nad Hrvatima Bosne i Hercegovine*, CPD, Sarajevo, 1996., str. 2.

Na sastanku u Novom Travniku, koji je održan krajem svibnja 1992., upoznat sam o tragičnoj pogibiji trinaesterice pripadnika HVO-a na planini Vlašić, koje su 15. svibnja 1992. ubili pripadnici JNA i drugih srpskih paravojnih jedinica. U Zenici, na sastanku 24. lipnja 1992., saznao sam o upadu muslimanske TO u srpska sela Katići i Predjele, u namjeri da ih opljačkaju i zapale. HVO iz Busovače je poslao svoju policiju da zaštiti Srbe u spomenutim selima. Tom je prigodom došlo do sukoba između policije HVO-a i TO-a. U tom sukobu jedan je policajac HVO-a poginuo i tri su ranjena, a tri su pripadnika TO-a poginula i nekoliko ih je ranjeno.

Na povratku iz Kraljeve Sutjeske, Zenice i Viteza navratio sam u Stožer HVO-a Uskoplje-Gornji Vakuf. Tom su me prilikom domaćini upoznali da je muslimanski TO na planini Raduši iz zasjede ubio četiri časnika HVO-a. Nakon ovih događaja učestali su sukobi između HVO-a i TO-a na ovom području i oni su trajali, nekad s manjim, nekad s većim intenzitetom, do ožujka 1994.

2. i 3. ožujka 1993. prisustvovao sam u Zenici, u dogovoru s *Ejupom Ganićem*, sastanku između HDZ-a i HVO-a, s jedne strane, i SDA i Armije BiH, s druge strane. Iz Mostara u Zenicu putovao sam u pratnji *Arifa Pašalića*, zapovjednika Četvrtog korpusa Armije BiH, bojnika *Jasmina Jaganjca* i *Valentina Ćorića*, zapovjednika Vojne policije HVO-a. Sastanak je održan u organizaciji UNPROFOR-a i promatrača Europske zajednice. S hrvatske strane sastanku su prisustvovali, pored *mene*, pukovnik *Tihomir Blaškić* i čelni ljudi zeničkog HDZ-a. S muslimanske strane bili su prisutni zapovjednici I., II. i III. korpusa Armije i lokalni čelnici SDA. Nije mi poznato zašto *Ejup Ganić* nije došao na sastanak, iako mi je telefonom obećao da će biti prisutan. Sastanku nije bio prisutan ni *Arif Pašalić*, iako smo iz Mostara zajedno putovali u istoj namjeri. Na sastanku je izvršena analiza političke i vojne situacije u srednjoj Bosni. Zaključeno je da su sve češći sukobi između HVO-a

i Armije BiH i da mogu poprimiti velike razmjere ukoliko se s obje strane ne bude utjecalo na njihovo smirivanje. Dogovorene su razne mjere koje svaka strana treba uraditi na terenu pod svojom kontrolom, a što zajedno s UNPROFOR-om, sve u cilju izbjegavanja daljnjih sukoba. Primijetio sam da je na sastanku pukovnik *Blaškić* imao u svojoj bilježnici detaljno opisane događaje i međusobne sukobe koji su se dogodili na raznim lokalitetima srednje Bosne. Na sastanku se ravnopravno nosio sa zapovjednicima triju korpusa Armije BiH. Uspješno je polemizirao s njima oko njihova viđenja događaja i sukoba kao i s predstavnicima UN-a i EZ-a. Nakon povratka u Vitez pričao mi je *Blaškić* da je do ovog sastanka u Zenici u međusobnim sukobima HVO-a i Armije BiH poginulo oko 350 vojnika i civila, dva puta više na muslimanskoj nego na hrvatskoj strani. S ovoliko žrtava i vojne tehnike koliko imamo zajedno, rekao je dalje, mogli smo osloboditi od srpskog agresora okupirane dijelove Travnika, planinu Vlašić, Donji Vakuf, Jajce, Bugojno i Kupres. Bio je vidno uzbuđen zbog nepotrebnih ljudskih žrtava koje su pale s jedne i druge strane. Dalje mi je doslovno rekao: "Franjo, muslimanska Armija BiH priprema se za rat s nama Hrvatima. Sami kažu, nismo se pripremali za rat sa Srbima, ali smo se dobro pripremili za rat s Hrvatima."

Zadnji moj posjet, pred masovne napade Armije BiH na hrvatske krajeve u srednjoj Bosni, bio je 26. i 27. ožujka 1993. Sastanak je ponovno održan u Zenici u organizaciji UN-a i EZ-a. I na ovaj sastanak je trebao doći, prema telefonskom dogovoru, *Ejup Ganić* iz Sarajeva, ali i ovaj put nije došao. S hrvatske strane, pored *mene*, bio je ponovno pukovnik *Tihomir Blaškić* i čelni ljudi HDZ-a iz Zenice. S muslimanske strane bili su prisutni zapovjednik III. korpusa Armije BiH u Zenici sa suradnicima i muslimansko lokalno političko rukovodstvo. Izvršena je analiza dogovorenih mjera sa sastanka 2. i 3. ožujka 1992. Zaključeno je da ništa nije urađeno na dogovorenim mjerama i da je stanje pogo-

ršano. *Blaškić* je i tom prigodom argumentirano dokazivao da se muslimanska Armija sprema za napade velikih razmjera na hrvatska područja, dokazujući raspored pojedinih brigada Armije od Kreševa i Kiseljaka do Travnika i raspoređivanje muslimanskih brigada prema Varešu i Žepču. I ovog se puta dogovorilo o mjerama koje bi trebale utjecati na izbjegavanje rata između HVO-a i Armije BiH. Između ostalog, dogovoreno je da se organizira zajednička ophodnja između Busovače i Kiseljaka u kolima-transporterima UNPROFOR-a. Hrvatskoj je strani odgovarao ovaj zaključak, jer je muslimanska Armija na jednom mjestu prekinula ovaj put.

Vratio sam se u Mostar 28. ožujka 1993. Nekoliko dana nakon povratka razgovarao sam telefonom s *Tihomirom Blaškićem*. Rekao mi je da se muslimanska Armija ne pridržava zadnjeg dogovora u Zenici. Naprotiv, sve su vidniji pokreti muslimanskih oružanih snaga i sve češći napadi na hrvatska sela i gradove. Oko 10. travnja 1993. nije mi bilo dalje moguće telefonski razgovarati ni s kim u srednjoj Bosni jer je taj kraj proglašen s jedne i druge strane ratnom zonom. Tako je prestao moj neposredni uvid u ratna zbivanja u ovom kraju.

3. RAT IZMEĐU HVO-a I ARMIJE BiH U MOSTARU

3.1. Oslobođenje Mostara od srpskog agresora

Krajem rujna 1991. došlo je oko 20 000 rezervista JNA zajedno s raznim paravojnim srpskim skupinama u i oko Mostara. Sva okolna brda oko Mostara, s izuzetkom puta za Gorance i dalje za Široki Brijeg, bila su zaposjednuta. Manje četničke snage zaposjele su i selo Slipčići, koje se nalazi na desnoj strani rijeke Neretve ispod Mostara, prema

Čapljini. Cilj ovog prelaska bio je, nešto kasnije, većim agresorskim snagama: "presjeći komunikaciju južno od Mostara, te na taj način stvoriti preduvjete snagama koje je trebalo očekivati iz smjeru Knina." Početkom travnja otpočelo je granatiranje Mostara s okolnih brda. U samom su se gradu vodile sporadične borbe između pripadnika HVO-a i agresorskih snaga. U gradu je nastao opći kaos. Agresor je pljačkao gospodarske objekte i obiteljske kuće, odvodio civilno pučanstvo u zarobljeništvo i vojno je djelovao, nasumice, po civilnim, gospodarskim i drugim objektima.

Shvativši da je grad Mostar prepušten i ostavljen od bilo kakve pomoći Ratnog predsjedništva RBiH, Krizni štab općine, na čelu s Milivojem Gagrom, gradonačelnikom općine, donio je 29. travnja 1992. Odluku o prepuštanju zaštite i obrane grada Mostara Hrvatskom vijeću obrane, Općinskom stožeru Mostar.[21] U Odluci je rečeno da HVO "čine pripadnici hrvatskog i muslimanskog naroda te pripadnika drugih naroda i narodnosti koji priznaju legalne vlasti Republike Bosne i Hercegovine i kojima iskažu svoju lojalnost." Odlukom je omogućeno da i Muslimani mogu formirati svoje posebne vojne formacije koje se trebaju staviti pod jedinstveno zapovjedništvo HVO-a, Općinski stožer Mostar. Glede nacionalnog sastava zapovjednog kadra HVO-a, on je trebao odgovarati nacionalnom sastavu aktivnih vojnika. Odlukom su proglašeni JNA i druge paravojne jedinice neprijateljskim i okupatorskim na području općine Mostar. Međutim, Ratno predsjedništvo RBiH, svojom Uredbom od 27. travnja 1992., ne proglašava ih pravim agresorskim imenom, nego traži samo njihovo povlačenje s teritorija Mostara.

Svoju obitelj sam evakuirao 9. svibnja 1992. iz Mostara u Vitinu kod sestre i zeta. Iseljenje obitelji iz Mostara izvršio sam putem za Gorance koji je bio stalno pod neprijateljskom vatrom. Početkom

[21] Isto, strana 243.

kolovoza 1992. preselio sam obitelj u Makarsku, hotel "Park", odakle sam je početkom listopada 1992. vratio u Mostar. Sa sinom Željkom, dok je obitelj bila izvan Mostara, bio sam stalno u Mostaru. Naravno, povremeno sam izlazio iz Mostara da bih obavljao dužnosti člana Ratnog predsjedništva u Bosni i Hercegovini i izvan nje.

3.2. Rat između HVO-a i Armije BiH

U oslobađanju Mostara od četničke agresije u postrojbama HVO-a sudjelovala je i jedna manja skupina vojnika Muslimana s bojnikom Jasminom Jaganjcem na čelu. Muslimanska vojska narastala je, poslije oslobođenja Mostara, od bataljuna do IV. korpusa prije izbijanja otvorenog sukoba 9. svibnja 1993. u nedjelju u 5,13 sati. Za nepunu godinu dana Armija BiH se relativno brzo organizirala zloupotrijebivši pomoć Hrvatskog vijeća obrane. U Podveleži, prema četnicima, nalazili su se hrvatski vojnici, dok se muslimanska Armija širila i zauzimala ključne objekte u Mostaru i na istočnoj i na zapadnoj obali rijeke Neretve. Zgradu "Vranice", oko koje se 36 sati vodila borba između HVO-a i muslimanske Armije, napustio je HVO i tako dopustio useljenje Armije u zgradu pola godine prije njihova otvorenog sukoba. Stanujem blizu ove zgrade, u Ulici Stjepana Radića 74, u zapadnom dijelu Mostara. Dva mjeseca prije sukoba Armija je imala postavljeno "mitraljesko gnijezdo" na ulazu u zgradu u kojoj stanujem. Tjedan dana prije sukoba posjetio sam *Brunu Stojića*, ministra obrane HVO-a u Mostaru, i upoznao sam ga s ovom činjenicom. Molio sam ga da me upozori na vrijeme, ukoliko se očekuje napad Armije, kako bih iselio iz Mostara obitelj. Obećao mi je da će me upozoriti dva dana ranije kad bude saznao za muslimanski napad. Međutim, nisam upozoren, pa pretpostavljam da je muslimanska Armija i u Mostaru, kao i u srednjoj Bosni, dobro skrivala svoje prave namjere.

IX. WASHINGTON 18. OŽUJKA 1994.

a) Washingtonski dogovor

Međunarodni moćnici vladaju se u bosanskohercegovačkoj tragediji točno onako kako je to najavio *lord Peter Carrington* u travnju 1992. rekavši mi: "Ukoliko se ne dogovorite, mi ćemo vas pustiti da se međusobno poubijate, pa ćemo vam mi nametnuti svoja rješenja." Upravo se to tako i dogodilo u međusobnom sukobu Hrvata i Bošnjaka-Muslimana u Bosni i Hercegovini. Obje strane bile su na izmaku ljudskih i materijalnih snaga. Prijetila je realna opasnost da treći, prije godinu dana zajednički neprijatelj – srpski agresor, ne izvuče najveću korist iz ovog sukoba i da uzme onih 25% teritorija, koliko je ostalo od Bosne i Hercegovine mimo njegove kontrole.

Ujedinjeni narodi i Europska zajednica pokazali su sve veću malaksalost i nemoć u rješavanju bosanskohercegovačke krize. *Bill Clinton*, mudri predsjednik Sjedinjenih Američkih Država, veliki zagovornik mirnog rješavanja međudržavnih i međuetničkih sporova, pozvao je najviše predstavnike hrvatskog i bošnjačko-muslimanskog naroda 18. ožujka 1994. na dogovor u Washington. Na tom sastanku sudjelovali su: uime hrvatskog naroda predsjednik Republike Hrvatske *dr. Franjo Tuđman* i predsjednik Predsjedničkog vijeća HRHB *Krešimir Zubak* sa suradnicima; uime bošnjačko-muslimanskog naroda predsjednik Ratnog predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine *Alija Izetbegović* i predsjednik Vlade *Haris Silajdžić* sa suradnicima. Kao svjedok razgovora i dogovora bio je nazočan domaćin, predsjednik Sjedinjenih Američkih

Država, Bill Clinton. Nakon održanog sastanka potpisani su sljedeći dokumenti: 1. Izjava o nacrtu Ustava Federacije u Bosni i Hercegovini i suradnji s Hrvatskom i tekst Ustava, 2. Instrumenti za zaštitu ljudskih prava koje je trebalo uključiti u Ustav Federacije, 3. Okvirni sporazum o uspostavi konfederacije između Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske, 4. Sporazum o slobodnom prolazu područjem Neuma i 5. Sporazum o slobodnom pristupu Federacije BiH Jadranskom moru.

1. IZJAVA O NACRTU USTAVA

Izjavom je potvrđen tekst Ustava Federacije BiH kao i dogovor o vojnim mjerama od 12. ožujka 1994. u Splitu i vojnoj suradnji između Federacije BiH i Republike Hrvatske. Hrvatska i bosanska delegacija obvezale su se da će tekst Ustava predložiti Ustavotvornoj skupštini kao temeljni zakon Federacije BiH koji osigurava nacionalnu jednakost, demokratske odnose i najviše standarde ljudskih prava i sloboda. Pored navedenog, Izjavom je dogovoreno sljedeće: da se osnuje zajednička skupina koja će služiti kao jedini predstavnik Bošnjaka i Hrvata u svim pregovorima sa Srbima, da se traži od Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji (KESS) da imenuje ombudsmana za Bosnu i Hercegovinu i da se pozove Europska unija da što prije organizira svoju administraciju za okrug Mostar. Izjavu su potpisali s hrvatske strane *Franjo Tuđman* i *Krešimir Zubak*, a s bošnjačke strane *Alija Izetbegović* i *Haris Silajdžić*.

2. USTAV FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

U uvodnom dijelu Ustava govori se o utemeljenju Federacije na načelima Povelje UN-a, Opće deklaracije o ljudskim pravima, Deklaracije o načelima Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji na zasjedanju u Londonu, te na temelju suvereniteta i teritorijalne cjelovitosti Republike Bosne i Hercegovine.

2.1. Uspostava Federacije BiH

Bošnjaci i Hrvati, kao konstitutivni narodi Bosne i Hercegovine, preoblikuju unutarnji ustroj teritorija s većinskim bošnjačkim i hrvatskim pučanstvom BiH u Federaciji BiH koja se sastoji od federalnih jedinica s jednakim pravima i odgovornostima. Umjesto Muslimana, prvi se put, u jednom temeljnom zakonu Bosne i Hercegovine spominju Bošnjaci kao narod. Do ovih razgovora međusobno su ratovali Hrvati i Muslimani preko svojih postrojba HVO-a i muslimanske Armije BiH. Je li ovo zamka za hrvatski narod u Bosni i Hercegovini, pokazat će budućnost. S ovim preimenovanjem u Bošnjaka, *Alija Izetbegović* je do sada promijenio tri nacionalnosti, srpsku i muslimansku u bošnjačku, a za *Ejupa Ganića* pretpostavljam da je promijenio pet nacionalnosti (crnogorsku, srpsku, jugoslavensku i muslimansku u bošnjačku). Glede statusa RBiH s većinskim srpskim pučanstvom, dogovoreno je da će se to rješavati na miran način u pregovorima na Međunarodnoj konferenciji o bivšoj Jugoslaviji.

Federacija će se službeno zvati: Federacija Bosne i Hercegovine s glavnim gradom Sarajevom. Federacija BiH će imati svoju zastavu, himnu, grb, pečat i sva druga znamenja uređena zakonom. Federacija BiH se sastoji od kantona-župa. Nazivi kantona-župa bit će po grad-

ovima, sjedištima njihovih vlada ili po regionalnim – zemljopisnim karakteristikama.

U nacrtu Ustava govori se da će službeni jezici u Federaciji BiH biti bošnjački i hrvatski, a da će službeno pismo biti latinica. Hrvatsko-srpski, odnosno srpsko-hrvatski jezik mijenja ime u bošnjački jezik. Ne daj Bože da bude po onoj narodnoj: "Vuk dlaku mijenja, a ćud nikada." Naravno, nitko nema pravo, pa ni *ja*, ulaziti u identifikaciju jednog naroda, ali nek' mi bude dopušteno primijetiti kako *Alija Izetbegović* olako mijenja dosadašnja obilježja muslimanskog naroda i kako se olako odvaja od ostala dva naroda. Praksa je do sada pokazala, nakon ovog Sporazuma, tamo gdje je bošnjački narod u većini, ne dopušta se nastava u pučkim i srednjim školama, niti udžbenici na hrvatskom jeziku. Pored toga, prave se smetnje za uspostavu općina s većinskim hrvatskim pučanstvom, gdje bi se ostvarivala lokalna samouprava, njegovala kultura, jezik, tradicija i druga obilježja hrvatskog naroda. Postojeća administrativno-teritorijalna podjela u Bosni i Hercegovini napravljena je u propalom socijalističkom sustavu na štetu hrvatskoga naroda. Na ovo sam ukazivao u Žepču 7. kolovoza 1992. Tada je došlo do žučne polemike o tome između mene i nekih muslimanskih čelnika, kad sam dao do znanja da će Hrvati tražiti svoje općine u srednjoj Bosni s hrvatskom većinom. Prošle su tri godine od Washingtonskog dogovora, predstavnici hrvatskog naroda nisu uspjeli, zbog smetnji svog bošnjačkog partnera, u svome naumu da reorganiziraju postojeći općinski sustav. Na sjednici Zastupničkog doma HRHB koja je održana krajem ožujka 1994. podržao sam duh Washingtonskog dogovora, ali sam ukazao i na određene opasnosti, između ostalog i na (ne)promišljeno odricanje bošnjačkog partnera od dosadašnjeg svog identiteta.

2.2. Ljudska prava i temeljne slobode

U nacrtu Ustava rečeno je da će Federacija BiH osigurati najvišu razinu ljudskih i građanskih prava i sloboda predviđenih u određenim međunarodnim dokumentima. Predviđena su prava izbjeglica i prognanika na povratak njihovim domovima ili povrat imovine. Za zaštitu ljudskih građanskih prava, kao i za zaštitu izbjeglih i prognanih, predviđeno je osnivanje Suda za ljudska prava u sklopu sudske vlasti Federacije BiH.

Velika je uloga predviđena ombudsmanima. Na razini Federacije utemeljena su tri ombudsmana, po jedan Bošnjak i Hrvat i jedan druge nacionalnosti. Svaki od njih imenuje svoje zamjenike i potrebno administrativno-tehničko osoblje. Osnovna im je dužnost štititi ljudsko dostojanstvo, prava i slobode zajamčene Ustavom. Posebice djeluju na otklanjanju posljedica etničkog čišćenja. U svom radu trebaju se pridržavati zakona i načela pravde i ćudoređa. Ovlašteni su kontrolirati sve ustanove u Federaciji BiH, kantonima-županijama, općinama i pojedinačne ustanove i fizičke osobe. Samostalno pokreću postupke kod svih sudova i imaju pravo na pomoć pravosudne policije. Imaju pravo uvida u sve službene dokumente, uključujući i tajne. Mandat ombudsmana traje onoliko vremena koliko traje predsjedniku Federacije i sucima Vrhovnog suda.

2.3. Podjela vlasti

Nacrtom Ustava utvrđena je mjerodavnost na razini Federacije BiH i kantona-župa. U isključivu mjerodavnost Federacije BiH predviđeno je vođenje poslova obrane i zaštite vanjskih granica, vanjskog predstavljanja, državljanstva, gospodarske politike, vanjske trgovine i financija, suzbijanje međunarodnog kriminala, energetske politike i financiranje središnjih djelatnosti.

Zajedničke odgovornosti Federacije BiH i kantona - župa jesu: jamčenje i provedba ljudskih prava, zdravstva, ekološke politike, komunikacija i infrastrukture, socijalne politike, provedbe zakona i propisa o državljanstvu, useljavanja i azil, turizma i korištenja rudnih bogatstava.

Kantonima-županijama pripada sve ono drugo što nije u isključivoj mjerodavnosti Federacije BiH, posebice uspostava i nadziranje policijskih snaga, stvaranje obrazovne i kulturne politike, stambeno komunalna politika, korištenje lokalnog zemljišta i prostorno planiranje, politika glede radio i televizijskih postaja, provedba socijalne politike i financiranje kantonalne vlasti.

2.4. Ustroj savezne vlasti

2.4.1. Savezno zakonodavstvo

Na razini Federacije BiH predviđena je trodioba vlasti, i to na zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Zakonodavna vlast izvršava se u oba doma, Zastupničkom domu i Domu naroda. Zastupnički dom sastoji se od 140 članova, a Dom naroda od 30 Bošnjaka, 30 Hrvata i jednog broja pripadnika drugih naroda. Mandat članova Zastupničkog doma i Doma naroda traje četiri godine. Članove Zastupničkog doma demokratski biraju birači s pravom glasa na izravnim izborima na području cijele Federacije BiH. Izaslanici Doma naroda biraju se iz redova članova kantonalnih zakonodavnih tijela.

Odluke zakonodavnog tijela zahtijevaju odobrenje obaju domova, osim onih odluka za koje je Ustavom predviđeno da ih donosi jedan dom. Odluke koje su od vitalnog interesa za bilo koji od konstitutivnih naroda, Bošnjaka ili Hrvata, traže u Domu naroda pristanak većine izaslanika, uključujući većinu bošnjačkih ili hrvatskih izaslanika. U praksi se može dogoditi da se većina izaslanika izjasni protiv pozivanja na

ovu odluku. Tada će se formirati zajednička komisija od bošnjačkih i hrvatskih izaslanika u sklopu koje će se pokušati riješiti nastali međunacionalni problem. Ukoliko ga komisija ne riješi, pitanje će rješavati Ustavni sud po hitnom postupku.

Savezno zakonodavno tijelo je odgovorno za donošenje odluka o izboru predsjednika i potpredsjednika Federacije BiH, zahtjevu Ustavnom sudu o smjeni predsjednika ili potpredsjednika, prihvaćanju članova Vlade, donošenju zakona koje predlaže federalna Vlada, uporabi vojne sile od strane Federacije, ovlaštenju kantona da sklapaju sporazume s drugim državama i međunarodnim organizacijama, davanju uputa predsjedniku Vlade o vođenju vanjske politike, usvajanju međunarodnih ugovora, financiranju federalnih oružanih snaga, federalnom proračunu i donošenju zakona kojima se razrezuje porez.

2.4.2. Savezna izvršna vlast

Predsjednik Federacije BiH je državni poglavar. Po jednog člana za predsjednika i potpredsjednika imenuju bošnjački i hrvatski predstavnici iz svojih redova. Izbor se vrši većinom glasova, pojedinačno u oba doma, uključujući većinu bošnjačkih i hrvatskih zastupnika. Mandat izabranih kandidata traje tri godine i to naizmjenice po godinu dana. Predsjednik i potpredsjednik ne mogu pripadati istom konstitutivnom narodu.

Predsjednik Federacije BiH je odgovoran za imenovanje Vlade, šefova diplomatskih misija, vojnih dužnosnika i sudaca saveznih sudova, poslove vrhovnog zapovjednika, potpisivanje odluka zakonodavnih tijela, potpisivanje i ratificiranje međunarodnih sporazuma, primanje i akreditiranje veleposlanika i davanje pomilovanja.

Vlada se sastoji od predsjednika, potpredsjednika i ministara, od kojih svaki ima svog zamjenika. Predsjednik i potpredsjednik Vlade ne mogu biti iz istog naroda. Isti je slučaj s ministrima i njihovim zamje-

nicima. Predsjednik Vlade i predsjednik Federacije BiH ne mogu potjecati iz istog naroda. Predsjednik Federacije BiH, uz suglasnost potpredsjednika, imenuje Vladu, a za njezinu nominaciju potrebno je odobrenje većine Zastupničkog doma.

Predsjednik Vlade izvršava i provodi politiku i zakone i izvršava sudske odluke, podnosi prijedloge zakona, izrađuje prijedloge proračuna zakonodavnih tijela. Predsjednik Federacije BiH i predsjednik Vlade zajednički su odgovorni za vođenje vanjskih poslova.

2.4.3. Sudstvo

Na razini Federacije BiH predviđeni su Ustavni sud, Vrhovni federalni sud i Sud za ljudska prava. Za sve federalne sudove, u pravilu, važi sljedeće: sve sudbene ovlasti su nezavisne i autonomne, svi sudski postupci su otvoreni, suci ne mogu biti kazneno gonjeni za djela izvršena u sklopu njihove mjerodavnosti, pri svakom sudu jednak je broj bošnjačkih i hrvatskih sudaca, svi suci obnašaju dužnost do svoje 70. godine. Ustanovljena je pravosudna policija radi pomoći svakom federalnom sudu, njihov sastav treba odražavati ukupni sastav pučanstva Federacije BiH.

Ustavni sud sastoji se od devet sudaca. Njegova je mjerodavnost u razrješavanju sporova između kantona-župa, pojedinih kantona-župa, pojedinih kantona-župa i središnje vlasti, pojedine općine i njezina kantona-župe, pojedinih ustanova ili unutar ustanove središnje vlasti. Odluke Ustavnog suda su konačne i obvezujuće.

Vrhovni federalni sud ima najmanje devet sudaca, a po saveznom zakonu, može i više. Ovaj sud je najviši i apelacijski federalni sud, uključujući i odluke kantonalnih sudova koje se odnose na Ustav, zakone i propise Federacije BiH. Njegove su presude konačne i obvezujuće.

Sud za ljudska prava sastoji se u početku od tri suca i to po jednog Bošnjaka, Hrvata i pripadnika drugih naroda. Ukoliko to budu potrebe

tražile, zakonom se može imenovati i dodatni broj sudaca. Njegove su osnovne mjerodavnosti pitanja koja se odnose na ustavnu ili drugu zakonsku odredbu u svezi s ljudskim pravima ili temeljnim slobodama.

2.5. Kantonalne vlasti

Svaki kanton-župa poduzimat će mjere zaštite prava i sloboda predviđenih u Ustavu i dodatku Ustava. Svaki kanton može prenijeti svoje obveze na općine na svom području ili na središnju vlast. Na svoje općine može prenijeti iz svoje mjerodavnosti podlove obrazovanja, kulture, turizma, radija i televizije. Kantoni s bošnjačkim ili hrvatskim većinskim pučanstvom mogu osnovati vijeće kantona radi usklađivanja politike i djelatnosti od zajedničkog interesa. Svaki kanton ima svoj ustav.

2.5.1. Kantonalna zakonodavna tijela

Zakonodavno tijelo kantona-župe ima najmanje 30, a najviše 50 članova i sastoji se od jednog doma. Mandat zakonodavnog tijela traje dvije godine, a članovi se biraju neposredno, demokratskim putem, za cijeli kanton. Kantonalno zakonodavno tijelo odobrava ustav, bira predsjednika kantona-župe, bira suce, odobrava proračun, donosi zakone o ubiranju poreza i usvaja poslovnik o svom radu.

2.5.2. Izvršna vlast kantona-župe

U izvršnu vlast kantona-župe spadaju predsjednik kantona i vlada. Predsjednik kantona-župe bira se na četiri godine između članova zakonodavnog tijela, većinom glasova i ne može biti izabran više od dva puta zaredom. Vladu kantona-župe imenuje predsjednik kantona-župe, a njezinu nominaciju odobrava zakonodavno tijelo kantona-župe

većinom glasova. Vlada odražava sastav pučanstva kao cjeline i odgovorna je za provedbu kantonalne politike i zakona, pripremu prijedloga proračuna, suradnju s ombudsmanima, nadzor izvršenja federalnih zakona i kantonalne policije.

2.5.3. Sudstvo kantona-župe

Svaki kanton-župa ima općinske i kantonalne sudove kao prizivne u odnosu na općinske sudove. Kantonalne suce imenuje predsjednik kantona-župe, a potvrđuje se većinom glasova članova zakonodavnog tijela. Sastav suda treba odražavati sastav pučanstva u tom kantonu.

2.6. Općinska uprava

Svaka općina u obnašanju svojih dužnosti poduzima sve što je potrebno u zaštiti prava i sloboda svojih građana, vodeći računa pritom o sastavu svoga pučanstva. Svaka općina ima svoju samoupravu, svoj status koji je usklađen s Ustavom Federacije BiH, ustavom kantona-župe i kantonalnim zakonima.

Upravno vijeće općine sastoji se od najmanje devet ili najviše petnaest članova, a njihov mandat traje dvije godine. Općinski se vijećnici biraju na demokratski način i na izravnim općinskim izborima. Općinsko upravno vijeće je mjerodavno za usvajanje općinskog statuta, izbor predsjednika općine, odobrenje proračuna i donošenje uredbe za ubiranje poreza i donošenje drugih propisa i uredaba u izvršavanju obveza općine.

Predsjednik općine odgovoran je za postavljanje i smjenjivanje dužnosnika, provedbu politike i zakona, odnose s kantonalnim i federalnim vlastima, suradnju s ombudsmanima, podnošenje izvještaja upravnom vijeću i javnosti o provedbi općinske politike i djelatnosti.

Općinske sudove osniva i financira kantonalna vlada. Sudovi se mogu osnivati i u suradnji s drugim općinama. Suce općinskih sudova imenuje predsjednik vrhovnog kantonalnog suda. Općinski suci, kao i suci na višim razinama u Federaciji BiH, obnašaju svoju dužnost do svoje sedamdesete godine.

2.7. Međunarodni odnosi

Međunarodni odnosi Federacije BiH temelje se na međunarodnom identitetu, teritorijalnoj cjelovitosti i kontinuitetu Republike Bosne i Hercegovine. Međunarodno ponašanje Federacije BiH zasniva se na poštivanju međunarodnog prava i obveza iz međunarodnih ugovora i rješavanje međunarodnih sporova mirnim putem. Zakoni Federacije BiH trebaju sadržavati obveze iz međunarodnih ugovora te opća pravila međunarodnog prava. Predsjednik Federacije BiH potpisuje i ratificira međunarodne ugovore, nakon što ih je odobrilo zakonodavno federalno tijelo. Na preporuke vlade, predsjednik Federacije BiH može otkazati međunarodne ugovore ako to dopušta međunarodno pravo.

2.8. Prijelazne mjere

Ustavotvorna skupština, kako je to predviđeno u prijelaznim mjerama, koja je sastavljena od zastupnika izabranim na izborima 1990. u Skupštinu Republike Bosne i Hercegovine, usvojila je 30. ožujka 1994. predloženi tekst Ustava Federacije BiH. Na kasnijim zasjedanjima izabrala je predsjednika i potpredsjednika Federacije BiH i to je sve što je uradila Ustavotvorna skupština do rujanskih izbora 1996. Nije izabrana vlada Federacije BiH, nego je na prostorima Bosne i Hercegovine koja su bila pod kontrolom muslimanske Armije nastavila djelovati Vlada RBiH, a na prostorima Bosne i Hercegovine koja su bila

pod kontrolom HVO-a djelovala je Vlada Hrvatske Republike Herceg Bosne. Takvo djelovanje Vlade HRHB zasnivalo se na stavu 3. članka 11. Prijelaznih mjera, koji glasi: "Dok se ne izaberu privremeni federalni, kantonalni i općinski dužnosnici u skladu s člankom 3. IX. poglavlja Ustava, sadašnja administrativna organizacija ostat će na snazi u sklopu Federacije BiH, osim u općini grada Mostara, kojim će upravljati upravitelj Europske unije kroz razdoblje od dvije godine."

3. KONFEDERACIJA IZMEĐU FEDERACIJE BiH I REPUBLIKE HRVATSKE

U Washingtonu je 18. ožujka 1994. dogovorena uspostava konfederacije između Federacije BiH i Republike Hrvatske. Uspostavom konfederacije ne bi se mijenjao međunarodni identitet ni pravni subjektivitet Hrvatske i Federacije BiH. Za usklađivanje svojih politika i aktivnosti unutar konfederacije dogovoreno je osnivanje konfederativnog vijeća. Svaka je strana trebala imati jednak broj članova u vijeću. Trebalo je odmah uspostaviti suradnju i razvijati zajedničku politiku za: transport, energiju, okoliš, slobodno tržište, carine, obnovu gospodarstva, zdravstvenu zaštitu, kulturu, znanost i obrazovanje, migraciju, imigraciju, organizirani kriminal, terorizam, narkotike, uspostavu slobodne zone, carinske unije, zajedničkog tržišta i monetarne unije. Naročito je istaknuto da će se ugovorne strane u što skorije vrijeme sporazumjeti o obrambenim pitanjima, uključujući usklađivanje obrambene politike i uspostavu zajedničkih zapovjedništava.

Predsjedništvo RBiH (Alije Izetbegovića) nije dopustilo razvoj državno-pravnih ustanova Federacije BiH, zbog čega nije ništa ni ostvareno od dogovorenog o uspostavi konfederacije do današnjih dana. Prestanak ratnih sukoba između HVO-a i muslimanske Armije ostvaren je prije Washingtona, dogovorom u Splitu 12. ožujka 1994., a u Washingtonu

je to potvrđeno od najviših predstavnika obje države, uz prisutnost predsjednika Sjedinjenih Američkih Država Billa Clintona. Uz tekst Sporazuma o uspostavi konfederacije između Federacije BiH i Republike Hrvatske dodana su druga dva teksta sporazuma, o kojima se dalje govori.

4. SPORAZUM O SLOBODNOM PROLAZU PODRUČJEM NEUMA

Općina Neum, s 98% hrvatskim pučanstvom, pripada Federaciji BiH i razdvaja kopneni teritorij Republike Hrvatske na dva dijela. Zbog toga su obje strane smatrale potrebnim, već u Washingtonu 18. ožujka 1994., a istodobno s ostalim sporazumima, sastaviti tekst Sporazuma o slobodnom prolazu područjem Neuma. Ovim Sporazumom Federacija BiH se obvezuje omogućiti neograničeni tranzit, u i iz Hrvatske, cestom preko Neuma – između istočnih i zapadnih granica Neuma s Hrvatskom. Federacija BiH se obvezala da neće otvarati niti pregledavati kamione i druga cestovna vozila u tranzitu. Uspostavljen je Zajednički odbor koji će se brinuti o provedbi ovog Sporazuma, naročito glede ograničenja veličine i značajki kamiona i drugih cestovnih vozila. Sporazum je predviđen za razdoblje od 99 godina.

5. SPORAZUM O SLOBODNOM PRISTUPU FEDERACIJE BiH JADRANSKOM MORU

Cjelokupne potrebe u robnom i pomorskom transportu Bosne i Hercegovine vršile su se u bivšoj Jugoslaviji, uglavnom, preko novoizgrađene luke Ploče. To se može reći i za zračni promet koji se vršio pretežno preko područja Hrvatske. Glede toga, obje su strane smatrale

da i ova pitanja treba istodobno s ostalim sporazumima dogovoriti u Washingtonu 18. ožujka 1994. Republika Hrvatska i Federacija BiH smatrale su poželjnim da Federacija BiH ima zajamčen nesmetan pristup Jadranskom moru kopnom i zrakom preko područja Hrvatske, u skladu s UN-ovom Konvencijom o pravu mora (1982.) i Konvencijom o tranzitu kopnenih zemalja (1965.).

Dogovorile su se da će Hrvatska Federaciji BiH iznajmiti dio prostora u luci Ploče i da iznajmljeni dio ima status slobodne zone, da se dopusti pristup do iznajmljenog prostora: 1. brodovima s Jadranskog mora

kroz teritorijalne vode Hrvatske, 2. brodovima i šleperima uzvodno Neretvom do točke gdje ta rijeka ulazi na teritorij Federacije BiH, 3. željeznicom između Ploča i Sarajeva do točke gdje tračnice ulaze na područje Federacije BiH, 4. cestom Ploče – Sarajevo do točke gdje ta cesta ulazi na područje Federacije BiH.

Federacija BiH je preuzela obvezu i odgovornost da se u prometu ljudi i dobara poštuju sva međunarodna prava i obveze. Uspostavljen je zajednički odbor radi provedbe Sporazuma. Dogovoreno je da Sporazum vrijedi 99 godina, osim ako se strane drukčije ne dogovore.

b) Provedba Washingtonskih sporazuma

U prijelaznim mjerama teksta Ustava iz Washingtona, od 18. ožujka 1994., predviđeno je niz mjera koje je trebalo provesti najdalje šest mjeseci od dana stupanja na snagu predloženog Ustava i njegova usvajanja od Ustavotvorne skupštine. Kako se Ustavotvorna skupština sastala krajem ožujka 1994. i na prvoj sjednici konstituirala, usvojila predloženi Ustav, trebala je izabrati predsjednika i dopredsjednika Federacije BiH, vladu Federacije BiH, donijeti izborni zakon, ustanoviti kantonalna zakonodavna tijela i druga kantonalna i sudska tijela i izabrati općinska tijela za prijelazno razdoblje.

Izbore za Zastupnički dom i Dom naroda trebalo je održati najdalje u roku od šest mjeseci nakon stupanja Ustava na snagu, a za kantonalna zakonodavna tijela i općinska upravna vijeća u roku od pet mjeseci. Kako je Ustav stupio na snagu početkom travnja, izbori za Zastupnički dom i Dom naroda trebali su se održati najdalje do prvog listopada, a za kantonalna zakonodavna tijela i općinska upravna vijeća do prvog rujna 1994.

1. SPORAZUM O FEDERACIJI BiH

Ovlašteni predstavnici hrvatskog i bošnjačko-muslimanskog naroda u Bosni i Hercegovini sastali su se u Beču od 7. do 11. svibnja 1994. i dogovorili su se o provedbi odluka Ustavotvorne skupštine Federacije BiH. Tom prigodom obje strane su se suglasile da Ustavotvornoj skupštini predlože sljedeće: "Prvi predsjednik Federacije BiH u prijelaznom razdoblju od 6 mjeseci treba biti kandidat hrvatskog naroda, a dopredsjednik iz reda bošnjačkog naroda." Nakon isteka razdoblja od 6 mjeseci treba doći do zamjene. Nakon isteka prijelaznog razdoblja prvi predsjednik Federacije BiH treba biti iz reda bošnjačko-muslimanskog naroda. Neposredno nakon ovog Sporazuma Ustavotvorna skupština je prihvatila prijedlog i postavila *Krešimira Zubaka* za predsjednika Federacije BiH, a *Ejupa Ganića* za dopredsjednika. Oba su se nalazila na ovim dužnostima do ožujka 1997.

Pri rekonstrukciji Vlade Federacije BiH predloženo je, a Ustavotvorna skupština prijedlog je usvojila, da dužnost premijera obavlja pripadnik bošnjačko-muslimanskog naroda, a za zamjenika premijera, i ujedno ministra obrane, pripadnik hrvatskog naroda. Za premijera je postavljen *Haris Silajdžić* koji je ujedno ostao i premijer Vlade RBiH, a za zamjenika premijera i ministra obrane *Jadranko Prlić*. Poslove ostalih ministarstava Vlade Federacije BiH obavljali su ministri Vlade RBiH. Dakle, ostala je stara Vlada koja je djelovala prije Ustavotvorne skupštine. Kao odgovor na to ostala je funkcionirati i Vlada HRHB na području pod kontrolom HVO-a do današnjih dana.

Bez nazočnosti srpske strane, koja je u to vrijeme držala preko 70% Bosne i Hercegovine, utvrđeni su kriteriji po kojima se trebaju utvrditi područja Federacije BiH. Prema prvom i osnovnom kriteriju, područja s većinskim bošnjačkim i hrvatskim pučanstvom čini teritorij Federacije BiH. Ta područja čine općine u kojima su, prema popisu pučanstva iz

1991., većinu činili Bošnjaci i Hrvati. Po tom kriteriju trebalo je Federaciji BiH pripasti preko 65% teritorija Bosne i Hercegovine. Međutim, po Daytonskom sporazumu (studeni 1995.) pripalo je Federaciji BiH 51%, a Republici Srpskoj 49%.

Sporazumom u Beču utvrđena su načela konstituiranja kantona-župa u Federaciji BiH. Pored ostalog, dogovoreno je da su kantoni-župe federalne jedinice i oblik decentralizacije države, da će se kantoni-župe imenovati po gradovima, sjedištima kantonalnih vlada ili po regionalno-zemljopisnim karakteristikama i da se kantoni-župe teritorijalno organiziraju na etničkom, ekonomsko-funkcionalnom, prirodno-geografskom i komunikacijskom načelu.

Sve do sada u nekim kantonima-županijama nisu konstituirane vlade ili, ako su formirane, ne djeluju po Ustavu Federacije BiH, nisu ustrojene općine i nisu izvršena razgraničenja na rubnim područjima sa srpskim entitetom. Još se uvijek primjenjuje pravni sustav Republike Bosne i Hercegovine u kantonima-županijama koja su pod kontrolom bošnjačko-muslimanske Armije i pravni sustav Hrvatske Republike Herceg Bosne u kantonima-županijama koja su pod kontrolom HVO-a.

2. SPORAZUM ZUBAK – GANIĆ

Proteklo je devet mjeseci od Sporazuma u Beču, a da nije uspostavljen državno-pravni sustav Federacije Bosne i Hercegovine. Zbog toga su se ponovno našli u Bonu 8. i 9. ožujka 1995. *Zubak* i *Ganić* sa suradnicima u pokušaju da se daju novi poticaji implementaciji Federacije BiH. Taj je sastanak održan na poziv Vlade Savezne Republike Njemačke u Petersburgu. Sporazum nosi naziv: "Sporazum Zubak – Ganić o uređenju odnosa hrvatskog i bošnjakog naroda BiH". Dokument su potpisali *Krešimir Zubak*, predsjednik Federacije BiH; *Ejup Ganić*, do-

predsjednik Federacije BiH; *Jadranko Prlić*, zamjenik premijera i ministar obrane, *Ivan Bender*, zastupnik u Skupštini Federacije BiH; *Vladislav Pogarčić*, *Kasim Begić*, *Kasim Trnka* i *Michael Steiner*, Ministarstvo vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke. Za sudionike Sporazuma Federacija BiH je bez alternative, pa se glavni sadržaj Sporazuma može sažeti u nekoliko zaključaka: 1. Vlada RBiH, u prijelaznom razdoblju, prenijet će zadatke na Vladu Federacije BiH u onoj mjeri u kojoj ona može izvršavati kompentencije iz Ustava Federacije BiH. U istoj mjeri reducirat će se tijela vlasti HVO-a u kojoj mjeri organi Federacije BiH izvršavaju svoje ustavne kompetencije. 2. Sudionici Sporazuma će u svojim nastupima u javnosti i međusobnim kontaktima stavljati u prvi plan svoj interes za izgradnju Federacije BiH i jačanje međusobnog povjerenja. 3. Forsirat će implementaciju Federacije BiH na općinskoj, kantonalnoj i federalnoj razini. Glede toga, dogovorili su se da će skupštine općina i kantona-županija biti formirane temeljem demokratskih izbora koji su održani u studenom 1990., a da najznačajniju funkciju dobiva pobjednička stranka, put Doljani – Doboj nadzirati federalna policija, Vlada Federacije BiH vršit će isključivu vlast na teritoriju Federacije BiH, imenovat će veleposlanike i konzule do 15. travnja 1995. temeljem Zagrebačkog sporazuma od 15. rujna 1994., oružane snage i vojnici u njima bit će bez vjerskih i stranačkih oznaka i da se neće vršiti vjerska i nacionalna diskriminacija, jačat će ovlasti zajedničkog zapovjedništva, kandidati za sudačke funkcije bit će objavljeni do 15. travnja 1995. i problem izbjeglica bit će najhitnije rješavan. Dogovoren je opetovani sastanak za 25. travnja 1995. na kojem bi se međusobno izvijestili o izvršenju dogovorenog.

Većim dijelom gore navedeni ciljevi nisu ostvareni ne samo do 25. travnja 1995. već ni do ožujka 1997. Napredak je ostvaren u približavanju HVO-a i muslimanske Armije, što će ubrzo biti okrunjeno zajedničkim vojnim uspjesima u preuzimanju područja Bosne i Hercegovine koji su bili pod kontrolom srpskog agresora. Hrvatska je

stalno inzistirala, počev od početka travnja 1992. pa do ovog Sporazuma, na potrebi organiziranja zajedničkog stožera od postojećih komponenti HVO-a i muslimanske Armije. Bošnjačko-muslimanska strana je to nastojanje stalno odbacivala, želeći sačuvati svoju Armiju za obranu građansko-unitarne Bosne i Hercegovine. Stvaranjem zajedničke vojske u Federaciji BiH *Alija Izetbegović* bi ostao bez vojske kao predsjednik Predsjedništva RBiH, jer bi tom vojskom zapovjedali *Zubak* i *Ganić* kao predsjednik, odnosno dopredsjednik Federacije BiH.

Hrvatska je strana i u ovom Sporazumu iskazala spremnost dokidanja Hrvatske Republike Herceg Bosne u onoj mjeri u kojoj je bošnjačko-muslimanska strana spremna prenositi s RBiH na Federaciju BiH funkcije koje joj pripadaju. Iz postupaka na terenu kao i izjava u raznim prigodama, jasno se moglo zaključiti da *Alija Izetbegović* želi dokinuti HRHB, a sačuvati postojeću republičku vlast. U tom slučaju bi se Hrvati u BiH potpuno marginalizirali kao konstitutivni narod i stvorili bi se uvjeti da se očuva opcija "građanske Bosne", koju je SDA ugradila u svoj politički program pred izbore u studenom 1990.

3. DEKLARACIJA IZ SPLITA

Početkom srpnja 1995. sve su žešći napadi srpskog agresora iz Bosne i Hrvatske na "zaštićenu zonu" UN-a Bihać i realna je bila opasnost da Bihaćka krajina padne u njegove ruke. Sjetivši se Sporazuma o prijateljstvu i suradnji između Republike Hrvatske i RBiH od 21. srpnja 1992. *Izetbegović* se obraća predsjedniku Republike Hrvatske *dr. Franji Tuđmanu* i traži hitnu vojnu pomoć za obranu od agresije, posebice u području Bihaćke krajine. U svezi s tim u Splitu je 22. srpnja 1995. došlo do sastanka predstavnika R Hrvatske, s jedne strane, i RBiH, s druge strane.

Izaslanstvo Republike Hrvatske predvođeno predsjednikom *dr. Franjom Tuđmanom* i izaslanstvo Republike BiH i Federacije BiH predvođeno predsjednikom Predsjedništva RBiH *Alijom Izetbegovićem* i predsjednikom Federacije BiH *Krešimirom Zubakom* usvojili su Deklaraciju o oživotvorenju Sporazuma iz Washingtona, zajedničkoj obrani od srpske agresije i postizanju političkog rješenja sukladno naporima međunarodne zajednice.

Deklaracijom je potvrđena politička volja za jačanje suradnje hrvatskog i bošnjačkog naroda u sudbonosnim trenucima za opstojnost obaju naroda, utvrđena je neizvjesnost mirovnog procesa i neučinkovitost međunarodne zajednice, ocijenjeno je da je nastavak agresije i zadržavanje okupiranih područja Hrvatske i Bosne i Hercegovine dio jedinstvene i zajedničke strategije u cilju stvaranja "Velike Srbije" izravno pod vodstvom političkog i vojnog vrha SRJ (Srbije i Crne Gore), iskazana je potpora provedbi Sporazuma iz Washingtona o uspostavi Federacije BiH i njezinom konfederalnom povezivanju s Republikom Hrvatskom. Obje strane su uvjerenja da je Federacija BiH međunarodno afirmirana, teritorijalno održiva, gospodarski podobna i demokratski razvijena, najsigurniji oblik zaštite i ostvarenja jednakopravnih nacionalnih i političkih interesa hrvatskog i bošnjačkog naroda. Pozvana je SRJ da odustane od agresije radi stvaranja "Velike Srbije" i da prestane pružati vojnu pomoć ekstremistima u Kninu i Palama, najavljena je odluka o otkazivanju mandata UNCRO-u u Hrvatskoj i UNPROFOR-u u Bosni i Hercegovini zbog njihove neučinkovitosti, podržana je odluka o upućivanju Snaga za brzo djelovanje, odbijena je svaka zamisao o obnavljanju ili uspostavi bilo kakve nove "Jugoslavenske" državne zajednice, smatrajući je rezervnom varijantom velikosrpske hegemonije.

Potvrđujući interes za hitnom provedbom navedenih načela Deklaracije, dogovoreno je sljedeće: 1. proširenje i jačanje obrambenih djelatnosti između Hrvatske i Bosne i Hercegovine; 2. surađivanje

Glavnog stožera HV sa Združenim stožerom Armije BiH i HVO-a radi koordinacije obrambenih djelovanja u oblasti zapovijedanja, logistike, vojno-industrijske proizvodnje, komunikacijskih sustava i informacijsko-analitičkih potreba; 3. osnivanje stručne skupine koja će predložiti rješenja za integriranje funkcija RBiH i Federacije BiH; 4. upućivanje poziva za sastanak skupine 22 zemlje "Prijatelja Federacije" radi hitnih donacija i razmatranja obnove i razvoja; 5. održavanje redovnih političkih konzultacija radi ostvarivanja načela i dogovora ove Deklaracije, te pripremanje konfederalnih veza s Republikom Hrvatskom.

4. EUROPSKA UNIJA I MOSTAR

U Ustavu Federacije BiH, koji je dogovoren 18. ožujka 1994. u Washingtonu, predviđeno je da će općinom Mostar upravljati upravitelj Europske unije u trajanju od dvije godine. Vijeće ministara Europske unije, pozivajući se na Ustavnu odredbu, donijelo je 18. travnja 1994. Odluku o upravitelju nad općinom Mostar. Za prvog upravitelja imenovan je Hans Koschnik, Birmingen, Savezna Republika Njemačka. U skladu s tim članice Europske unije, s jedne strane, i RBiH i Federacija BiH, lokalne uprave istočnog i zapadnog Mostara i bosanski Hrvati, s druge strane, nagodili su se o upravi Mostarom.[22]

Ciljevi i načela upravljanja Mostarom o kojima se govori u Odluci jesu sljedeći: "Pružiti stranama vremena da se iznađe trajno rješenje kako upravljati mostarskim gradskim poglavarstvom... pridonositi općoj klimi... da se postigne jedinstvena, samostojna i višenacionalna uprava gradom, pridonijeti održavanju demokratskih izbora..., pomoći da se povrate normalni uvjeti života..., pomoći da se obnove komunikacije, ... zaštita ljudskih prava, ... stvoriti mogućnost za povratak vlastitim

[22] Isto, strana 247.

domovima svih raseljenih građana Mostara, ... pružiti humanitarnu pomoć, ... pripremanje i ostvarenje programa rekonstrukcije gospodarstva, ... osigurati održavanje javnog reda, ... uspostava javnih funkcija u gradu, ... osigurati nacionalni, vjerski i kulturni identitet svih ljudi na području pod upravom Europske unije."

Trajanje uprave predviđeno je najviše dvije godine, računajući od dana preuzimanja dužnosti upravitelja. Rok trajanja uprave može se smanjiti ukoliko se izmijene uvjeti na kojima se ona zasnivala ili ako neka od strana ne izvršava svoje obveze. Upravitelja imenuje Vijeće ministara Europske unije i bit će državljanin neke od njezinih članica. Za vrijeme upravljanja poglavarstvom općine Mostar upravitelj će uzimati u obzir mišljenja i želje lokalnih strana, primjenjivat će Ustav Federacije BiH, naredbe će dobivati od Vijeća ministara EU-a i usko će surađivati s Vladom RBiH i Federacije BiH, UN-om i drugim međunarodnim organizacijama.

Predviđeno je da upravitelj EU-a bude poglavar gradskog poglavarstva, u čijem će sastavu biti sedam odjela, i to: gradska administracija, financije i porezi, obnova, infrastrukture gospodarstva i transporta, prosvjete i kulture, javnog reda, zdravstvene i socijalne službe. Svakim odjelom će rukovoditi po jedan činovnik EU-a i po jedan ili dva građanina Mostara koje imenuje upravitelj-poglavar. Upravitelj ima svoje savjetnike, naročito diplomatsko-vojnog i za izbjeglištvo, koje imenuje Vijeće ministara EU-a. Predviđeno je savjetodavno vijeće od po pet Bošnjaka, Hrvata i ostalih. Savjetodavno vijeće savjetovat će upravitelja o svim pitanjima koja su od značenja za grad Mostar i donositi svoje odluke suglasno, a upravitelj ih prihvaća ili odbacuje.

Zakoni i propisi Federacije BiH primjenjuju se i u gradu Mostaru. Nakon dobivenog mišljenja Savjetodavnog vijeća upravitelj može donositi dodatne propise ukoliko smatra da su korisni za upravljanje

Mostarom. Sudovi u Mostaru djeluju u skladu s Ustavom Federacije BiH. Za svoje potrebe sud u Mostaru može zatražiti pomoć od mostarske policije koja je u mjerodavnosti upravitelja.

Predviđene su jedinstvene policijske snage i one su odgovorne upravitelju EU-a. Policijske snage odgovaraju nacionalnom sastavu pučanstva, a u njima djeluju i međunarodni predstavnici koje stavlja EU na raspolaganje upravi gradskog poglavarstva. Policijskim sastavom rukovodi komesar i izravno je odgovoran upravitelju. Područje Mostara je demilitarizirano i pod kontrolom je UNPROFOR-a.

Jedan od osnovnih ciljeva EU-a u Mostaru je vratiti u Mostar sve izbjegle ili prognane osobe koje su u njemu imale stalno mjesto prebivališta prema popisu pučanstva 1991. Isto tako joj je cilj vratiti sve osobe koje su se doselile u Mostar za vrijeme rata u njihove domove i mjesta odakle su prognani ili po njihovu izboru. Domaćini u Mostaru su odgovorni za zaštitu upravitelja i drugih djelatnika EU-a, uključivši i njihova vozila, plovila, zrakoplove i opremu kao i osiguranje neograničene slobode kretanja.

X. DAYTONSKI SPORAZUMI

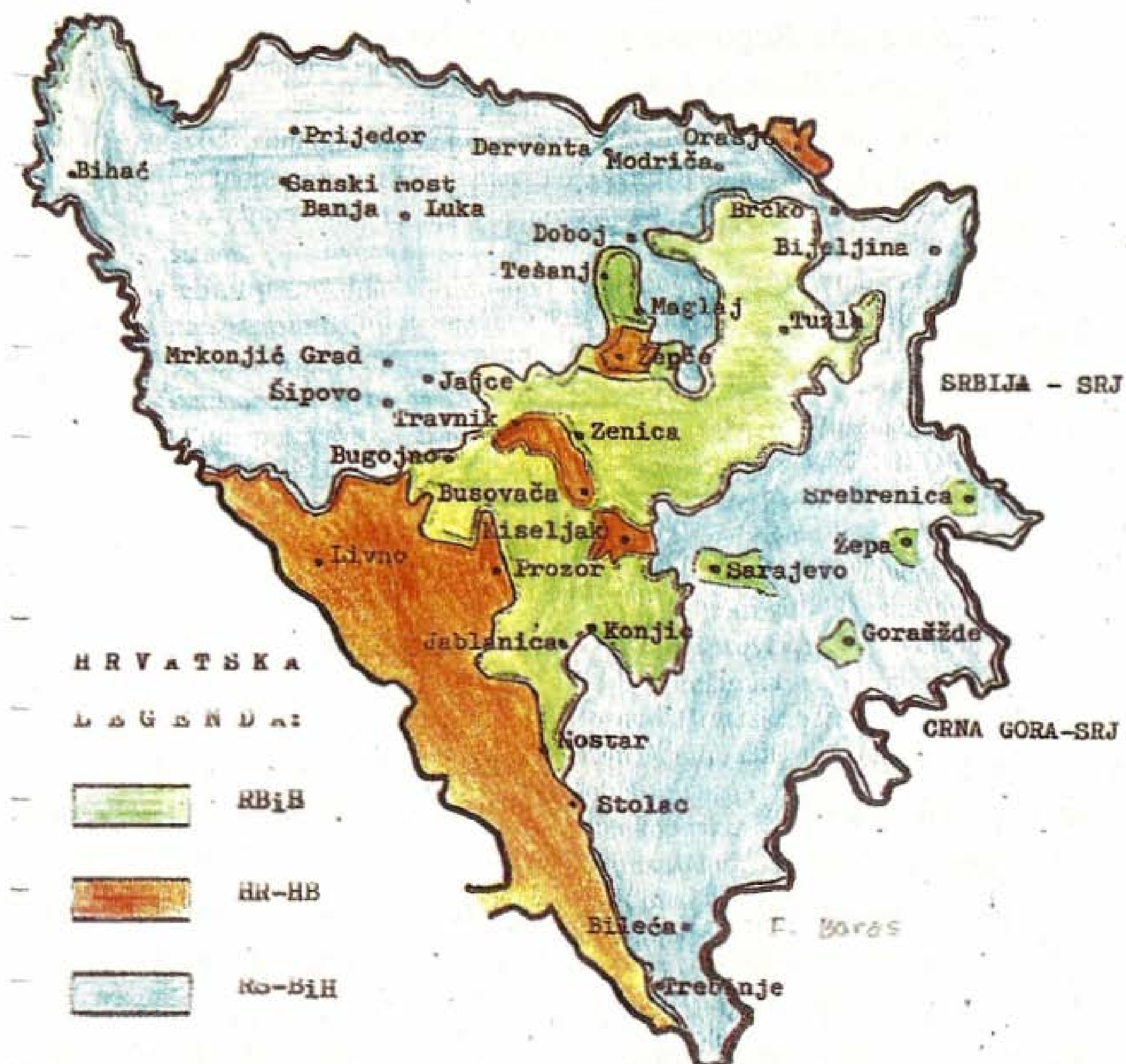
Hrvatska vojska Republike Hrvatske i HVO-a nalazili su se 20 km zračne linije pred Banjom Lukom. Očekivao se zadnji udarac srpskom agresoru, kojim bi izgubio rat u Bosni i Hercegovini. Srbija, s Miloševićem na čelu, dobila bi preko 200 000 novih izbjeglica. Vjerojatno bi se oni naselili u hrvatsko Podunavlje, čime bi bilo ugroženo hrvatstvo u Vukovaru. Međunarodnim moćnicima nije odgovarao takav razvoj događaja, posebice ne Sjedinjenim Američkim Državama, koje hitno sazivaju sastanak predstavnika sva tri naroda Bosne i Hercegovine u Daytonu početkom studenoga 1995. godine.

a) Opći okvirni sporazum

Prvi put od početka srpske agresije na Republiku Hrvatsku 1991. i na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992. sastali su se predstavnici triju naroda bivše Jugoslavije: Hrvati, Bošnjaci-Muslimani i Srbi u Daytonu da urede međusobne poslijeratne odnose. Hrvate je predstavljala delegacija Republike Hrvatske na čelu s predsjednikom *dr. Franjom Tuđmanom* i delegacija Federacije BiH na čelu s predsjednikom *Krešimirom Zubakom.* Bošnjake-Muslimane predstavljala je delegacija Republike Bosne i Hercegovine na čelu s predsjednikom Predsjedništva BiH *Alijom Izetbegovićem* i Srbe delegacija Savezne Republike Jugoslavije na čelu s predsjednikom SR Srbije *Slobodanom Miloševićem.* Pr-

KARTA RAZGRANIČENJA IZMEĐU
RBIH, HR-HERCEG-BOSNE I REPUBLIKE SRPSKE 22. 4. 1995.

BOSNA I HERCEGOVINA

Izvor: HQ Brittfor-Current situation map, AS AT: 22. APR 9

ethodno je 29. kolovoza 1995. Republika Srpska ovlastila SRJ da potpiše dijelove mirovnog plana koji se odnose na nju.

Sporazumne strane dogovorile su se da će međusobne odnose uređivati u skladu s načelima Povelje UN-a, Završnog dokumenta iz Helsinkija i drugih dokumenata Organizacije za sigurnost i suradnju u Europi. Pozdravile su i odobrile postignute dogovore o vojnim aspektima mirovnog rješenja, razgraničenju na dva entiteta: Federaciju BiH i Republiku Srpsku, izborni program za Bosnu i Hercegovinu, Ustav BiH, osnivanje Arbitražnog suda, Komisije za ljudska prava, izbjeglice i raseljene osobe i druge komisije. Savezna Republika Jugoslavija i Republika Bosna i Hercegovina priznale su se međusobno kao savezne i neovisne države unutar svojih međunarodnih granica.

1. VOJNI ASPEKTI MIROVNOG RJEŠENJA

U sklopu Općeg sporazuma nalazi se, na prvome mjestu, Aneks 1-a koji se odnosi na vojne aspekte mirovnog rješenja, Sporazum NATO-BiH i popratna pisma, Sporazum NATO-Hrvatska i Sporazum NATO-SRJ.

U Vojnom sporazumu poziva se Vijeće UN-a da donese rezoluciju kojom će ovlastiti države članice ili regionalne organizacije i mehanizme da uspostave međunarodne Provedbene snage, koje ćemo dalje zvati IFOR. Strane su se složile da to mogu biti vojne snage zemalja članica NATO-a i izvan njega. IFOR je počeo djelovati nakon preuzimanja ovlasti od zapovjednika UNPROFOR-a. Države su se složile da će svaka posebno dogovoriti s NATO-om modalitete sudjelovanja drugih država u njegovu članstvu.

Ciljevi Vojnog sporazuma jesu: 1. Uspostava trajnog prekida neprijateljstava. Nijedan se entitet ne smije koristiti silom protiv drugog

entiteta. Sve vojne snage u Bosni i Hercegovini trebaju djelovati u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom Bosne i Hercegovine. 2. Osiguranje podrške i ovlasti IFOR-u, posebice u poduzimanju potrebnih akcija, uključujući i upotrebu sile, kako bi se poštivao ovaj Sporazum. 3. Uspostava trajnih mjera sigurnosti i kontrole naoružanja. Strane su se složile da će se odredbe ovog Sporazuma jednako primjenjivati na oba entiteta.

Dogovoreno je poštivanje prekida neprijateljstva, koji je započet Sporazumom od 5. listopada 1995. i suzdržavanje od svih napadačkih djelovanja bilo koje vrste. Strane su se naročito obvezale na prekid vatre iz svih oružja i eksplozivnih naprava. Osigurat će zdravu i sigurnu sredinu za sve ljude po entitetskoj jurisdikciji, uz poštivanje međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Surađivat će sa svim međunarodnim osobljem, uključujući i istražitelje, savjetnike, monitore, promatrače i drugim osobljem u Bosni i Hercegovini. Izbjegavat će bilo kakve odmazde, protunapade ili jednostrane akcije kao odgovor na povrede Sporazuma od druge strane. Sve snage koje nisu lokalnog podrijetla, posebice savjetnici, borci za slobodu, obučavatelji, dragovoljci i osoblje iz susjednih i drugih država moraju se povući s područja Bosne i Hercegovine u roku od 30 dana, računajući od dana stupanja na snagu ovoga Sporazuma.

1.1. Prerazmještaj vojnih snaga

Republika Bosna i Hercegovina i oba njezina entiteta dogovorili su se da izvrše prerazmještaj vojnih snaga iza crte razdvajanja u tri faze. U prvoj fazi razdvajanja dogovorena je crta na posebnom zemljovidu. Zona razdvajanja proteže se na širini od približno dva kilometra s obje strane dogovorene crte razdvajanja. Nikakvo oružje, niti posjedovanje naoružanja ili eksploziva, osim oružja IFOR-a nije dopušteno u zoni

razdvajanja. Pored ovih odredbi, za Sarajevo i Goražde dogovorene su i dodatne odredbe.

Za Sarajevo je dogovoreno da zaraćene strane, u roku od sedam dana nakon prijenosa ovlasti, prenesu i isprazne obrambene položaje duž dogovorene crte razdvajanja. Povlačenje je vršeno u roku od 30 dana. Zona razdvajanja je približno jedan kilometar s obje strane dogovorene crte prekida vatre. Uvažavajući urbano područje Sarajeva, zapovjednik IFOR-a mogao je suziti ili proširiti zonu razdvajanja do dva kilometra s obje strane dogovorene crte.

Strane su se dogovorile da se u goraždanskom koridoru sagradi cesta s dvije kolovozne trake a bit će za upotrebu po svim vremenskim uvjetima. Do izgradnje takve ceste oba entiteta će koristiti dvije privremene ceste. Jedna privremena cesta polazi od Goražda, prolazi kroz Rogaticu, nastavlja do raskrižja cesta Podromanija. Odatle nastavlja prema zapadu magistralom 19 do ulaza u Sarajevo. Druga privremena cesta polazi od Goražda prema Foči, nastavlja južno od Miljevine, prolazi kroz Trnovo i ulazi u Sarajevo kod Vaskovića.

Druga se faza odnosi na područja na kojima se međuentitetska granična crta ne podudara s dogovorenom crtom prekida vatre. Ona područja koja se nalaze u posjedu jednog entiteta, a moraju se ustupiti drugom entitetu prema Općem mirovnom sporazumu, sve vojne snage entiteta koji se povlači morale su se povući u roku 45 dana nakon prijenosa ovlasti. Entitet kome se ustupa područje nije mogao razmjestiti svoje vojne snage na to područje za daljih devedeset dana. Za to vrijeme IFOR je preuzeo vojnu sigurnost na ustupljenom teritoriju.

IFOR je ovlašten nadgledati selektivno obilježavanje dogovorene crte prekida ratne zone razdvajanja kao i međuentitetske granične crte i njezine zone razdvajanja. Strane su se složile da su podložne vojnoj akciji IFOR-a, uključujući i upotrebu sile potrebne da se osigura poštivanje dogovorenog, u slučaju:

- da ne uklone sve svoje vojne snage i nedopušteno oružje iz dogovorene zone razdvajanja od četiri kilometra,

- da ne isprazne i ne očiste prostore koji se ustupaju drugom entitetu,

- da razmjeste svoje vojne snage unutar ustupljenog područja od drugog entiteta prije dopuštena roka,

- da budu držale sve svoje snage i nedopušteno oružje izvan zone razdvajanja, nakon što IFOR proglasi da je ta zona na snazi i prekrše prekid neprijateljstva koje su strane dogovorile.

U trećoj fazi strane su se dogovorile da će u roku 120 dana, nakon prijenosa ovlasti, povući teško naoružanje i vojne snage u vojarne koje odredi zapovjednik IFOR-a i demobilizirati vojnike koji se ne mogu smjestiti u vojarne i oduzeti im naoružanje, uključujući i osobno oružje. Bez obzira na Vojni sporazum, strane su dale dodatnu suglasnost IFOR-u da može prisiliti na uklanjanje, povlačenje ili relokaciju određenih snaga i naoružanja ukoliko procijeni da te snage i naoružanje predstavljaju prijetnju ili potencijalnu opasnost njemu ili njegovoj misiji.

Strane su se dogovorile da će, u roku od trideset dana nakon prijenosa ovlasti, dostaviti Zajedničkoj vojnoj komisiji sljedeće: lokaciju, vrstu, jačinu ljudstva i tehnike unutar deset kilometara od dogovorene crte prekida vatre i međuentitetske granične crte, zemljovide koji prikazuju prednju crtu trupa i crte bojišta, položaje i opise utvrda sa svim vrstama oružja i eksplozivnim napravama, položaje i opise svih projektila zemlja-zrak, odnosno lansere za takve projektile, protuzrakoplovno topništvo, radare, zapovjedna mjesta i kontrole.

1.2. Razmještaj provedbenih snaga

Strane su se suglasile da će IFOR imati pravo pratiti i osiguravati poštivanje vojnog dijela sporazuma, odobravati i nadgledati selektivno

obilježavanje crte prekida vatre i zone razdvajanja, uspostavljati veze s lokalnim i civilnim vlastima, pomagati u povlačenju UNPROFOR-a i to onih dijelova koji ne budu raspoređeni u IFOR. Strane su upoznate i složile su se da će IFOR imati pravo izvršavati i svoje sporedne zadatke kao što su:

- pomagati u provedbi slobodnih i poštenih izbora,
- pomagati organizacije koje obavljaju humanitarne zadaće,
- pratiti i sprječavati ometanje kretanja civilnog pučanstva, izbjeglica i raseljenih osoba i
- nadgledati čišćenje minskih polja i prepreka.

Strane su upoznate i slažu se da zapovjednik IFOR-a ima sve ovlasti koje bude smatrao potrebnim i korisnim da zaštiti IFOR u izvršavanju preuzete odgovornosti, da prati i nadgleda sve snage i objekte u Bosni i Hercegovini. Armija RBiH, HVO i Armija Republike Srpske formirat će zapovjedna mjesta pri IFOR-u kojim će zapovijedati i kontrolirati sve svoje vojne snage. Pored zapovjednih mjesta, sve tri strane imat će timove za vezu pri IFOR-u, koji će njegovati komunikacije i čuvanje prekida neprijateljstava.

Glede zračnog i kopnenog kretanja Bosnom i Hercegovinom, IFOR ima punu slobodu kretanja kopnom, zrakom i vodom, ima pravo logorovanja, izvođenja manevara i korištenja svih objekata radi izvršenja preuzetih odgovornosti, s jedne strane, a Armija RBiH, HVO i Armija RS nemaju to pravo, s druge strane. Svi radari za rano zračno upozorenje, zračnu obranu i kontrolu vatre moraju se zatvoriti u roku 72 sata nakon uspostave dijela ovog Sporazuma. IFOR ima pravo koristiti se sredstvima usluge potrebne za komuniciranje kao i neograničenu uporabu cijelog elektromagnetnog spektra.

1.3. Zajednička vojna komisija

Ovim dodatkom Sporazumu osnovana je i Zajednička komisija. Predviđeno je da Komisija prikuplja pritužbe, pitanja i primjedbe vojne naravi i da ih dostavlja zapovjedniku IFOR-a na odlučivanje. Trebala bi pomagati IFOR-u u donošenju i provođenju niza lokalnih mjera. Komisija se sastoji od po jednog višeg vojnog zapovjednika i savjetodavnog osoblja svake strane. U Komisiju nisu mogle ući osobe koje su optužene za ratne zločine. Komisija se sastaje prema potrebi i odlučuje konsenzusom. Međutim, sve konačne odluke o vojnim pitanjima donosi zapovjednik IFOR-a. Zajednička komisija osniva niže vojne komisije na razini brigada u svrhu pružanja pomoći njoj i IFOR-u.

1.4. Razmjena zarobljenika

Ovim dijelom Sporazuma strane su se dogovorile i o razmjeni zarobljenika, vojnika i civila koji su zatočeni na osnovi međusobnog sukoba, obvezale su se u svemu sprovesti plan Međunarodnog komiteta Crvenog križa (MKCK) za oslobođenje i predaju svih zarobljenika, nakon dogovora sa stranama. Oslobođenje i predaja zarobljenika trebali su se izvršiti u roku od trideset dana, nakon prijenosa ovlasti. Prethodno je trebalo u roku od 21 dan, nakon stupanja na snagu ovoga Sporazuma, sastaviti popise zarobljenika i dovesti ih MKCK, stranama i Zajedničkoj komisiji. Dogovoreno je da MKCK ima nesmetan pristup mjestima u kojima se drže zarobljenici i da privatno razgovara sa svakim zarobljenikom. Strane su se obvezale da će surađivati s Međunarodnim sudom za bivšu Jugoslaviju glede uhićenja i izručenja osoba koje su optužene za prijestupe u mjerodavnosti suda. Svaka se strana obvezala da će dopustiti pristup osoblju druge strane za registraciju grobova, odlaska do grobova, iskopa i odvoza tijela mrtvih vojnika i civilnih osoba.

2. SPORAZUM BOSNE I HERCEGOVINE I NATO-a

U sklopu Općeg mirovnog sporazuma zaključen je poseban Sporazum između Republike Bosne i Hercegovine i NATO-a. Sporazum se odnosi na podršku, provedbu, pripremu i sudjelovanje NATO-a i njegova osoblja u mirovnom planu u Bosni i Hercegovini. Pod osobljem NATO-a smatra se civilno i vojno osoblje, osim lokalnog osoblja koje je privremeno zaposleno. Pored toga, NATO obuhvaća svoja pomoćna tijela, vojni stožer i vojne postrojbe koje pomažu, podržavaju, pripremaju ili sudjeluju u mirovnoj operaciji, prostorije i zemljište potrebno za izvođenje operativnih zadaća, obuke vojnika i administrativnih poslova. Konvencija o povlasticama i imunitetima UN-a od 13. veljače 1946. primjenjivat će se *mutatis mutandis* na osoblje NATO-a kao i na njegovu imovinu. Vlada RBiH obvezala se na brzo obavljanje svih formalnosti oko ulaska i odlaska i oslobađanja viza i putovnica osoblja NATO-a.

Osoblje NATO-a, zajedno s vozilima, plovilima, letjelicama i opremom ima slobodan i neograničen prolaz i nesmetan pristup po cijeloj Bosni i Hercegovini. Oslobođeno je plaćanja poreza i doprinosa na plaće kao i carina na uvezenu i izvezenu imovinu. Dopušteno je NATO-u da uvodi vlastite poštanske i telekomunikacijske službe, uključujući i službe emitiranja za osobne potrebe. NATO-u su besplatno stavljeni na raspolaganje objekti za pripremu i izvedbu mirovne operacije a korištenje električne energije, vode i drugih komunalnih usluga po najnižim cijenama. Glede naknade šteta koje učini osoblje NATO-a imovini i osobama RBiH, zahtjevi će se podnositi NATO-u posredstvom vlasti RBiH. Vlada RBiH odobrila je povlastice i imunitet osoblju zemalja koje nisu članice NATO-a, ali sudjeluju u mirovnoj operaciji kao i zemljama članicama NATO-a.

Sve su članice pismeno podržale Sporazum između Republike Bosne i Hercegovine i NATO-a o njegovu statusu i njegovu osoblju. U ime

Savezne Republike Jugoslavije podršku je potpisao *Slobodan Milošević*, Republike Hrvatske *Mate Granić*, Federacije BiH *Jadranko Prlić* i Republike Srpske *Momčilo Krajišnik*.

3. REGIONALNA STABILIZACIJA

Strane su se složile o uspostavi progresivnih mjera regionalne stabilnosti i kontrole naoružanja, bez čega nema stabilnog mira u regiji. Obvezale su se na iznalaženje novih oblika suradnje na području sigurnosti, posebno u postizanju uravnoteženih i stabilnih razina obrambenih snaga. Glede toga, RBiH, Federacija BiH i Republika Srpska obvezale su se da će u roku od 45 dana, nakon stupanja na snagu Sporazuma, ograničiti razmještaj i vojne vježbe u određenim područjima, suzdržati se od uvođenja stranih snaga, ograničiti lociranje teškog oružja, povući snage i teško oružje u vojarne ili na druga određena područja, raspustiti naoružane civilne skupine, obavijestiti o vojnim aktivnostima i sposobnosti proizvodnje oružja, razmijeniti podatke o posjedu pet kategorija oružja i uspostaviti vojne misije za vezu između glavnih zapovjednika oružanih snaga.

Strane su se obvezale da će u roku od trideset dana, pod pokroviteljstvom OESS-a, započeti razgovore o razini naoružanja, te da u roku od 90 dana neće uvoziti nikakvo teško naoružanje i streljivo za teško naoružanje. Pod teškim oružjem smatraju se: tenkovi i oklopna vozila, topništvo od 75 mm i više, minobacači 81 mm i više i protuzrakoplovno oružje od 20 mm i više. Sporazum o naoružanju temelji se na kriterijima: broja pučanstva, posjedovanja količine naoružanja, obrambene potrebe i relativne razine odnosa u regiji. Ukoliko se strane ne dogovore o limitima u roku od 180 dana, primjenjivat će se limit 5:2:2.

Osnovicu naoružanja za sve strane činit će sadašnja količina oružja SRJ. Limit za SRJ je 75%, za Hrvatsku 30% i za Bosnu i Hercegovinu 30% od osnovice. Količina koja je dodijeljena Bosni i Hercegovini dijeli se na entitete po omjeru 2 za Federaciju BiH i 1 za Republiku Srpsku. Strane su se obvezale surađivati s Forumom o sigurnosnoj suradnji u sklopu OESS-a, s ciljem uspostave regionalne ravnoteže u i oko bivše Jugoslavije.

4. MEĐUENTITETSKE GRANIČNE CRTE

Granica između Federacije BiH i Republike Srpske ucrtana je na zemljovid kao poseban dodatak Sporazumu. Granične se crte mogu mijenjati samo obostranim dogovorom uz savjetovanje sa zapovjednikom IFOR-a. Tamo gdje međuentitetska granična crta ide rijekom, crta mora pratiti prirodne promjene u riječnom toku. Strane su se dogovorile o Zajedničkoj komisiji, sastavljenoj od jednakog broja predstavnika sa svake strane za usuglašavanje tehničkog dokumenta međuentitetske granične crte.

U i oko Brčkog ostala je sporna međuentitetska granica, što je na zemljovidu označeno. Strane su se dogovorile da će ovo pitanje rješavati obvezujućom arbitražom. U roku od šest mjeseci, nakon stupanja na snagu ovog dogovora, po jednog arbitra imenuju Federacija BiH i Republika Srpska, a trećeg arbitra izabiru naimenovani arbitri u roku od trideset dana. Ukoliko se ova dvojica ne slože, trećeg arbitra imenuje Međunarodni sud pravde. Do donošenja arbitražne odluke u Brčkom će biti prisutna vlast Republike Srpske.

5. IZBORI

Oba entiteta u Bosni i Hercegovini dogovorili su se da se održe slobodni, pošteni i demokratski izbori u skladu s odgovarajućim dokumentima OESS-a. Glede toga, obvezali su se da će raditi na ostvarenju uvjeta za organizaciju slobodnih i poštenih izbora, posebice na slobodi tiska, izražavanja, udruživanja i kretanja ljudi i dobara. Ovlastili su OESS da ocijeni, prije izbora, mogu li oni biti uspješni u postojećim društvenim uvjetima u oba entiteta.

Strane su zatražile od OESS-a da donese i provede izborni program, nadgleda i pripremi i provede izbore za Zastupnički dom BiH, Predsjedništvo BiH, Zastupnički dom Federacije BiH, Narodnu skupštinu RSBiH i, bude li moguće, zakonodavna tijela kantona-župa i općinske organe vlasti. Zatraženo je da OESS osnuje Privremenu izbornu komisiju. Izbori su se trebali održati u roku šest mjeseci nakon stupanja na snagu ovog dogovora, a najkasnije u roku devet mjeseci.

5.1. Privremena izborna komisija

Komisija se sastoji od šefa misije OESS-a, predstavnika dogovornih strana i drugih osoba koje odredi šef misije. Šef misije OESS-a je predsjednik Komisije. U slučaju spora unutar Komisije odluka predsjednika je konačna. Predsjednik i članovi Komisije uživaju povlastice i imunitet koji se odobravaju jednom diplomatskom predstavniku. Komisija treba donijeti izborna pravila i propise glede registracije političkih stranaka, nezavisnih kandidata, prava glasa i kandidiranja, uloge domaćih i stranih promatrača, izbora, osiguranja otvorene i poštene izborne promidžbe, utvrđivanja, objavljivanja i ovjere konačnih izbornih rezultata.

6. USTAV BOSNE I HERCEGOVINE

U Washingtonu je 18. ožujka 1994. dogovoren Ustav Federacije BiH između Hrvata i Bošnjaka-Muslimana. U Daytonu je u studenom 1995. i u Parizu, u prosincu 1995., dogovoren Ustav Bosne i Hercegovine između Federacije BiH, s jedne strane, i Republike Srpske, s druge strane, uz asistenciju Sjedinjenih Američkih Država, Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije. Utemeljenjem novog ustava nastaje nova državna zajednica dvaju entiteta, koja će se ubuduće zvati

BOSNA I HERCEGOVINA, a nestaje Republika Bosna i Hercegovina. RBiH nastavlja i zadržava međunarodno-pravni kontinuitet kao država sa svojim unutarnjim izmijenjenim ustrojem, u međunarodno priznatim granicama. Ostaje članicom UN-a, a kao Bosna i Hercegovina može zadržati članstvo u organizacijama sustava UN-a i drugim međunarodnim organizacijama. Bosna i Hercegovina treba biti demokratska država koja će funkcionirati kao pravna država, sastavljena od dva entiteta, Federacije BiH i Republike Srpske. Nema kontrole na granicama između entiteta, nego će postojati potpuna sloboda kretanja ljudi, roba i usluga. Glavni grad Bosne i Hercegovine je Sarajevo. Glede simbola Bosna i Hercegovina će imati one simbole za koje se opredijeli Parlament BiH, a odobri ih Predsjedništvo BiH. Postojat će državljanstvo BiH i državljanstvo svakog entiteta pod određenim uvjetima.

6.1. Ljudska prava i temeljne slobode

Strane su se obvezale u Bosni i Hercegovini i u oba entiteta osigurati najviši stupanj međunarodno priznatih ljudskih prava i sloboda. Glede toga predviđena je Komisija za ljudska prava. U Bosni i Hercegovini izravno će se primjenjivati Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i ona će imati prioritet nad svim drugim zakonima. U tekstu Ustava izvršen je popis prava i sloboda, a u dodatku Ustava nalazi se popis svih međunarodnih konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama koje će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini.

Uživanje prava i sloboda osigurat će se svim osobama u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije na temelju spola, rase, boje kože, jezika, vjere, političkoga ili drugog uvjerenja itd. Sve izbjeglice i raseljene osobe imaju se pravo vratiti na svoja ognjišta, imaju pravo na povrat imovine ili na pravičnu naknadu. Sve obveze i izjave za takvu imovinu, koje su date pod prisilom, ništavne su. Sudovi, agencije, državni organi

i posredna tijela u Bosni i Hercegovini i u entitetima primjenjivat će i poštivati ljudska prava i temeljne slobode koje su navedene u Ustavu. Sve mjerodavne vlasti u Bosni i Hercegovini i u entitetima surađivat će i omogućit će neograničen pristup svim međunarodnim mehanizmima za praćenje ljudskih prava, posebice Međunarodnom sudu za bivšu Jugoslaviju u Haagu i drugim ovlaštenim organizacijama do Vijeća sigurnosti UN-a.

6.2. Odnosi između BiH i entiteta

Institucije Bosne i Hercegovine mjerodavne su za vanjsku politiku, vanjsko-trgovinsku politiku, monetarnu politiku koja će se voditi u sklopu Centralne banke, financiranje institucija i međunarodnih obveza BiH, politiku useljavanja, izbjeglica i azila kao i za donošenje propisa o tome, provedbu međunarodnog i međuentitetskog kaznenog zakona, uključujući odnose s Interpolom, postavljanje i rad zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih uređaja, za donošenje propisa o transportu među entitetima i kontrolu zračnog prometa.

Entiteti će pružati pomoć Bosni i Hercegovini radi izvršavanja njezinih međunarodnih obveza. Glede financijskih obveza koje je entitet stvorio, prije izbora Parlamenta i Predsjedništva BiH bez suglasnosti drugog entiteta, bit će njegove obveze osim u onoj mjeri u kojoj je ta obveza potrebna za nastavak članstva BiH u nekoj međunarodnoj organizaciji. Entiteti će osigurati sigurnu i zdravu sredinu, održavati agenciju za provedbu građanskog zakona i poštivati međunarodno priznata ljudska prava i temeljne slobode. Entitet može zaključivati sporazume s državama i međunarodnim organizacijama uz suglasnost Parlamentarne skupštine BiH. Entitetima pripada u mjerodavnost sve ono što nije izričito dodijeljeno institucijama BiH. Opća načela međunarodnog prava bit će sastavni dio zakonodavstva BiH i entiteta.

6.3. Parlamentarna skupština BiH

Parlamentarna skupština BiH ima dva doma: Zastupnički dom i Dom naroda. Zastupnički dom BiH sastoji se od 42 člana, s tim da su dvije trećine izabrani iz Federacije BiH, a jedna trećina s područja Republike Srpske. Članovi se biraju izravno iz entiteta. Za kvorum je dovoljna prisutnost većine izabranih članova u Zastupnički dom.

Dom naroda sastoji se od 15 delegata, dvije trećine iz Federacije BiH (Hrvata 5 i Bošnjaka 5) i jedne trećine iz Republike Srpske, Srba 5. Bošnjačke i hrvatske delegate iz Federacije BiH bira Dom naroda Federacije BiH, a iz Republike Srpske Narodna skupština. Za kvorum u Domu naroda dovoljno je devet prisutnih članova, s tim da su prisutna po tri delegata iz sva tri naroda.

Parlamentarna skupština odgovorna je za sljedeće: provedbu odluka Predsjedništva BiH, odlučivanje o izvorima i visini sredstava za rad institucija BiH i podmirivanje međunarodnih obveza BiH, odobravanje proračuna za institucije BiH, davanje suglasnosti na ratifikaciju ugovora i za ostalo što je potrebno u izvršavanju njezinih dužnosti.

6.4. Predsjedništvo Bosne i Hercegovine

Po jedan Hrvat i Bošnjak-Musliman iz Federacije BiH i jedan Srbin iz Republike Srpske čine tročlano Predsjedništvo BiH. Članovi se Predsjedništva BiH biraju izravno u svakom od dva entiteta. U slučaju upražnjena mjesta u Predsjedništvu BiH, popunjavat će se iz entiteta. Mandat prvih članova trajat će dvije godine, a budućih članova četiri godine. Članovi mogu biti birani po još jedan uzastopni mandat.

Članovi Predsjedništva BiH biraju između sebe predsjednika. Prvi predsjednik Predsjedništva BiH je onaj član koji je dobio na izborima najviše glasova. Predsjedništvo BiH donosi svoje odluke, u pravilu, ko-

nsenzusom. Međutim, odluke se mogu donijeti i s dva glasa, ukoliko propadnu napori za usuglašavanje. Član koji je glasovao protiv, može dati izjavu da se radi o odluci štetnoj za vitalne interese entiteta iz kojeg je izabran. U tom slučaju se takva odluka podnosi skupštini entiteta kojeg se tiče ta odluka.

Predsjedništvo BiH je odgovorno za vođenje vanjske politike i imenovanje veleposlanika i drugih međunarodnih predstavnika BiH, zastupanje Bosne i Hercegovine u međunarodnim organizacijama, ratificiranje i otkazivanje međunarodnih ugovora, izvršavanje odluka Parlamentarne skupštine, predlaganje proračuna, podnošenje izvješća, najmanje jedanput godišnje, Parlamentarnoj skupštini i druge poslove iz svoje mjerodavnosti.

Svaki član Predsjedništva BiH, po službenoj dužnosti, ima ovlasti civilnog zapovjednika oružanih snaga i oni će izabrati stalni komitet za vojna pitanja koji će koordinirati aktivnosti oružanih snaga u Bosni i Hercegovini. Članovi Predsjedništva BiH su ujedno i članovi vojnog komiteta.

6.5. Vijeće ministara

Predsjedništvo BiH imenuje predsjednika Vijeća ministara koji će preuzeti dužnost nakon potvrde od Zastupničkog doma BiH. Predsjednik i ministri čine Vijeće ministara. S područja Federacije BiH može se imenovati više od dvije trećine svih ministara. Predsjednik imenuje i zamjenike ministara koji, također, trebaju potvrdu Zastupničkog doma BiH.

6.6. Ustavni sud

Ustavni sud Bosne i Hercegovine ima devet članova. Četiri člana bira Zastupnički dom Federacije BiH, dva člana Republika Srpska i tri člana predsjednik Europskog suda za ljudska prava, nakon dogovora s Predsjedništvom BiH. Suci koje izabere predsjednik Europskog suda za ljudska prava ne smiju biti državljani Bosne i Hercegovine ili bilo koje susjedne države.

Mandat prvoimenovanih sudaca traje pet godina i oni ne mogu biti ponovno imenovani. Svi suci, kasnije imenovani, obnašat će svoje dužnosti do svoje 70. godine ukoliko im s razlogom mandat ranije ne prestane. Kvorum čini većina svih sudaca Suda. Svoje odluke Sud će obrazlagati i objavljivati.

Ustavni sud je mjerodavan za sljedeće: odobriti ovaj Ustav, odlučivati o svim sporovima koji proizađu iz ovog Ustava između entiteta ili između BiH i entiteta, poštivati odluku nekog entiteta da uspostavi paralelne odnose sa susjednom državom i odlučivati je li neki zakon u skladu s ovim Ustavom, Europskom konvencijom za ljudska prava i temeljne slobode i njezinim protokolima. Odluke Ustavnog suda su konačne.

6.7. Centralna banka

Na razini Bosne i Hercegovine osnovat će se Centralna banka koja će jedina biti ovlaštena za izdavanje valute i za monetarnu politiku u Bosni i Hercegovini. Njezine mjerodavnosti odredit će Parlamentarna skupština. U prvih šest godina, nakon stupanja na snagu ovog Ustava, ne može davati kredite tiskanjem novca. Nakon toga Parlamentarna skupština može joj dati takve ovlasti.

Prvi Upravni odbor sastojat će se od guvernera i tri člana koje postavlja Predsjedništvo BiH, dva iz Federacije BiH (jedan Bošnjak i

jedan Hrvat koji će dijeliti jedan glas) i jedan iz Republike Srpske, svi s mandatom od šest godina. Prvog guvernera postavlja Međunarodni monetarni fond u dogovoru s Predsjedništvom BiH. Poslije isteka šest godina Upravni odbor će se sastojati od pet članova koje imenuje Predsjedništvo BiH s mandatom od šest godina. Guvernera biraju članovi Upravnog odbora, između sebe, na šest godina.

6.8. Prijelazne odredbe

Nakon potpisivanja Općeg okvirnog sporazuma u Daytonu i Parizu, studeni-prosinac 1995., stupio je na snagu i ovaj Ustav, koji mijenja i zamjenjuje Ustav Republike Bosne i Hercegovine iz 1974. sa svim njegovim kasnijim amandmanima. U roku od tri mjeseca nakon stupanja na snagu ovog Ustava entiteti su obvezni usuglasiti svoje ustave s ovim Ustavom. Strane su se dogovorile o formiranju Zajedničke privremene komisije glede raspravljanja praktičnih pitanja u svezi s provedbom Ustava BiH i svih drugih sporazuma iz Daytona. Komisija se sastoji od osam članova: četiri iz Federacije BiH, tri iz Republike Srpske i jedan član iz Bosne i Hercegovine. Sjednicama Komisije predsjedava Visoki predstavnik ili osoba koju on odredi.

Svi zakoni, propisi i sudski poslovnici koji budu na snazi kad stupi na snagu ovaj Ustav, ostaju na snazi ukoliko se ne kose s Ustavom. Svi postupci pred sudovima ili administrativnim agencijama nastavljaju se pred istim ili će biti preneseni na druge sudove ili agencije u skladu sa zakonima koji određuju mjerodavnost takvih sudova i agencija.

Vladini uredi, institucije i druga tijela Bosne i Hercegovine radit će u skladu s postojećim zakonima sve dok se ne zamijene drugim zakonima, odnosno propisima. Svi ugovori koje je ratificirala RBiH između 1. siječnja 1992. i stupanja na snagu ovog Ustava predočit će se članovima

Predsjedništva BiH u roku od 15 dana nakon preuzimanja dužnosti. Ukoliko se to ne uradi, ugovori će biti poništeni.

7. LJUDSKA PRAVA

Da bi osigurale poštivanje ljudskih prava, strane su se dogovorile da osnuju Komisiju za ljudska prava koja će se sastojati od dva dijela: Ureda ombudsmana i Suda za ljudska prava. Komisija će razmatrati povrede ljudskih prava i diskriminaciju na bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili društveno podrijetlo ili slično.

Komisija ima odgovarajuće objekte i stručno osoblje, ima izvršnog dužnosnika kojeg zajednički postavljaju ombudsman i predsjednik suda. Komisija ima svoj stožer u Sarajevu, uključujući stožer ombudsmana i Suda. Ombudsman će imati još jedan stožer u Federaciji BiH i Republici Srpskoj.

8. IZBJEGLICE I RASELJENE OSOBE

Izbjeglice i raseljene osobe imaju se pravo vratiti na svoja ognjišta, pravo na povrat imovine koja im je oduzeta od 1991. ili nadoknadu štete za imovinu koja im se ne može vratiti. Strane su se obvezale da se izbjeglice i raseljene osobe vrate bez opasnosti i uznemiravanja, zastrašivanja, progona ili diskriminacije. Glede toga, oba entiteta će poduzeti mjere za izgradnju povjerenja, posebice: ukidanje unutarnjih zakonodavstava i administrativnih postupaka s diskriminacijskom namjerom, suzbijanje pismenog ili usmenog poticanja na etničko ili vjersko neprijateljstvo ili mržnju, brzo suzbijanje osvete, zaštita etničkog

manjinskog stanovništva, gonjenje, otpuštanje ili premještanje osoba u vojnim, paravojnim i policijskim snagama odgovorne za povrede ljudskih prava i slično.

9. ČUVANJE NACIONALNIH SPOMENIKA

Osnovana je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika sa sjedištem u Sarajevu i, prema potrebi, u drugim mjestima Bosne i Hercegovine. Komisija se sastoji od pet članova, i to: dva iz Federacije BiH, jedan iz Republike Srpske, čiji mandat traje tri godine, i dva člana imenuje glavni direktor UN-a za prosvjetu, znanost i kulturu s mandatom od pet godina. Nakon isteka ovog Sporazuma članove Komisije imenuje Predsjedništvo BiH.

Komisija će odlučivati o zahtjevima za proglašavanje imovine koja ima kulturnu, vjersku ili etničku važnost za nacionalne spomenike. Kao nacionalni spomenici proglašavaju se spomenici arhitekture, umjetnosti ili povijesti, arheološka nalazišta, skupine zgrada i groblja. Odluke će se donositi većinom glasova i one su konačne, a provodit će se u skladu s domaćim zakonima.

10. OSNIVANJE JAVNIH PODUZEĆA

Znajući od kolike je važnosti za obnovu i ponovno oživljavanje gospodarstva Bosne i Hercegovine funkcioniranje infrastrukture, posebice transporta i drugih objekata, strane su se dogovorile o osnivanju Komisije za javna poduzeća. Komisija treba ispitati svrsishodnost osnivanja poduzeća za upravljanje zajedničkim javnim objektima, kao što su komunalni, energetski, poštanski i komunikacijski objekti. Posebice će se ispitati unutarnji ustroj takvih eventualnih poduzeća, uvjeti za

njihov uspješan rad i načine pribavljanja dugoročnog investicijskog kapitala.

Komisija se sastoji od pet članova, i to: iz Federacije BiH dva, Republike Srpske jedan i Europske banke za obnovu i razvoj dva člana, od kojih je jedan predsjednik. Članovi Komisije ne mogu biti zaposleni ili u financijskom odnosu s bilo kojim poduzećem koje ima ili traži ugovor s Komisijom.

Strane su već u Daytonu smatrale za potrebnim i osnovale Transportno poduzeće Bosne i Hercegovine koje će upravljati transportnim objektima kao što su ceste, željeznice i luke. Poduzeće je sa sjedištem u Sarajevu, podružnice ima, prema potrebi, i u drugim mjestima. Komisija za javna poduzeća izabrat će Poslovodni odbor i ostalo osoblje koje će obnašati funkcije poduzeća.

11. CIVILNI MIROVNI SPORAZUM

Provedba Civilnog mirovnog rješenja traži širok raspon aktivnosti, posebice nastavak napora na pružanju humanitarne pomoći, popravku infrastrukture i gospodarsku obnovu, uspostavu političkih i ustavnih institucija u Bosni i Hercegovini, promicanje ljudskih prava, povratak izbjeglica i raseljenih osoba, održavanje slobodnih i poštenih izbora. Zbog složenosti ovih problema oba entiteta su se složila da zatraže postavljanje Visokog predstavnikam, u skladu s relevantnim rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a, koji će pomagati i koordinirati vlastite napore entiteta u provedbi Civilnog mirovnog rješenja.

U obavljanju svojih zadataka Visoki će predstavnik imenovati osobe za koje bude smatrao da mu mogu pomoći u izvršavanju njegovih zadataka. U tijeku svog mandata sazvat će i predsjedavat će Zajedničkoj civilnoj komisiji u Bosni i Hercegovini. Ona će se sastojati od više političkih predstavnika svih strana, zapovjednika IFOR-a ili njegova

predstavnika i predstavnika onih civilnih organizacija i agencija koje Visoki predstavnik bude izabrao.

12. MEĐUNARODNE POLICIJSKE SNAGE

Da bi osigurale mir, red, sigurnu i zdravu sredinu u svojim područjima, strane su pozvale Vijeće sigurnosti UN-a da osnuje Međunarodne policijske snage – IPTF koje će na cijelom području Bosne i Hercegovine pomoći u praćenju, promatranju i nadzoru aktivnosti i sredstava za provedbu zakona, uključujući i sudske organizacije i njihove postupke, davanju savjeta i obučavanju osoblja u provedbi zakona, ocjenjivanju prijetnji javnom redu i miru, savjetovanju državnih vlasti u Bosni i Hercegovini o organiziranju uspješnih agencija za provedbu civilnih zakona, u praćenju osoblja entiteta u provedbi zakona.

IPTF je samostalan u obavljanju svojih dužnosti iz Sporazuma, a njegove aktivnosti koordinira Visoki predstavnik UN-a za provedbu dijela Civilnog mirovnog rješenja u Bosni i Hercegovini. Na čelu IPTF-a je povjerenik kojeg postavlja glavni tajnik UN-a u dogovoru s Vijećem sigurnosti, a prima upute od Visokog predstavnika.

b) Dodatni sporazumi

1. OŽIVOTVORENJE FEDERACIJE BiH

Od zaključenja Washingtonskog sporazuma, 18. ožujka 1994. o osnivanju Federacije BiH hrvatsko-bošnjačko-muslimanskog naroda, sve

do Daytona, nije se uradilo mnogo na njezinom oživljavanju u praksi, kako od strane dvaju naroda, Hrvata i Bošnjaka-Muslimana u Bosni i Hercegovini, tako, još više, od Vlade Sjedinjenih Američkih Država, njezina glavnog pokrovitelja. Cijelo to vrijeme *Alija Izetbegović* je ometao uspostavu institucija vlasti Federacije BiH, s jedne strane, i za održavanje ranije uspostavljenih institucija vlasti na razini RBiH, s druge strane. Ometao je uspostavu zajedničkog stožera dviju vojski, HVO-a i Armije BiH. Vanjske poslove, posebice diplomatske službe i policiju, čuvao je za svoje Predsjedništvo, iako su ta dva državna sektora pripadala Federaciji BiH.

Administracija predsjednika Billa Clintona, nakon Washingtona, bila je više orijentirana ka cjelovitom rješenju bosanskohercegovačke krize, a manje poticaju i podršci implementacije Federacije BiH. Konačno se shvatilo da od cjelovita rješenja za Bosnu i Hercegovinu nema ništa i da se treba, svim sredstvima, okrenuti Federaciji BiH, jer je ona "alfa i omega" opstojnosti bilo kakve Bosne i Hercegovine i temelj na kojem počiva mirovni plan Kontaktne skupine za BiH. Zbog toga se zaključilo da Daytonski sporazum ne može donijeti rezultate trajnog mirovnog rješenja ukoliko Federacija BiH ne bude funkcionirala kao jedna od dva konstitutivna entiteta BiH. U skladu s tim, potpisan je 10. studenoga 1995. u Daytonu poseban Sporazum o uspostavi Federacije BiH.

U općim načelima se kaže da ni nakon dvadeset mjeseci usvajanja Ustava Federacije BiH proces jačanja i izgrađivanja povjerenja između njezinih konstitutivnih naroda nije dao zadovoljavajuće rezultate. Odgovornost vlada Federacije BiH i RBiH moraju biti odvojene i Vlada RBiH mora prenijeti funkcije, koje su predviđene Ustavom Federacije BiH, na Vladu Federacije BiH, a Vlada RBiH može zadržati samo one funkcije koje joj omogućuju da funkcionira kao Vlada međunarodno priznate Bosne i Hercegovine.

1.1. Prijenos odgovornosti na Federaciju BiH

U dijelu ovog Sporazuma koji se odnosi na odluke rečeno je da do 10. prosinca 1995. treba predložiti Ustavotvornoj skupštini Federacije BiH i Skupštini RBiH, a da se prihvate do 20. prosinca iste godine, zakone o poslovima koji pripadaju u mjerodavnost Federacije BiH i koji ostaju u mjerodavnosti RBiH. U odgovornosti Federacije BiH uključeni su poslovi: obrane, unutarnjih poslova, sudstva, financija, energetike i industrije, prometa i komunikacija, trgovine, poljoprivrede, obrazovanja, znanosti i kulture, izbjeglica, raseljenih osoba i socijalne politike, zdravstva, urbanizma, prirodnog bogatstva i okoliša. U mjerodavnosti RBiH ostali su poslovi: vanjske politike, vanjske trgovine, carinske politike, zajedničke monetarne politike, financija (proračun Republike), useljavanje i republičko državljanstvo, primjena međunarodnog kaznenog zakona, zajedničkih telekomunikacija, kontrole zračnog prometa i civilne koordinacije djelovanja oružanih snaga.

Mjesec dana nakon usvajanja navedenih zakona Federacija BiH je trebala preuzeti vlast na razini Federacije, kantona-župa i općina. U istom roku ministri i zamjenici ministara trebali su ponovno imenovati osoblje koje će odražavati sastav pučanstva. Ministri, zamjenici ministara i osoblje ne mogu obavljati poslove u objema vladama.

Predsjednik i dopredsjednik Federacije BiH kao i Vlada imaju jedan zajednički područni ured u Mostaru. U Mostaru su smještena ministarstva Vlade Federacije BiH, i to: trgovine, prometa i komunikacija, energetike i industrije, obrazovanja, znanosti i kulture. Svaka četvrta sjednica Vlade treba se održavati u Mostaru.

1.2. Fiskalna i druga financijska pitanja

U roku od pet dana nakon potpisa ovog Sporazuma trebalo je objediniti, preko korespondentnih računa u poslovnim bankama, postojeća

dva platna sustava u Federaciji BiH, koristeći se njemačkom markom kao zajedničkom obračunskom jedinicom. Počevši od 1. siječnja 1996. (proračunske godine), carine je trebala ubirati Carinska uprava Federacije BiH u ime Republike BiH. Uz konzultaciju Međunarodnog monetarnog fonda, trebalo je do 10. prosinca 1995. dogovoriti omjer i tehnički mehanizam koji će osigurati financiranje proračuna Republike i Federacije BiH. Do 10. prosinca 1995. trebalo je uspostaviti Carinsku upravu, ukinuti sve carinske kontrolne punktove i uspostaviti potpunu slobodu kretanja ljudi i roba u Federaciji BiH.

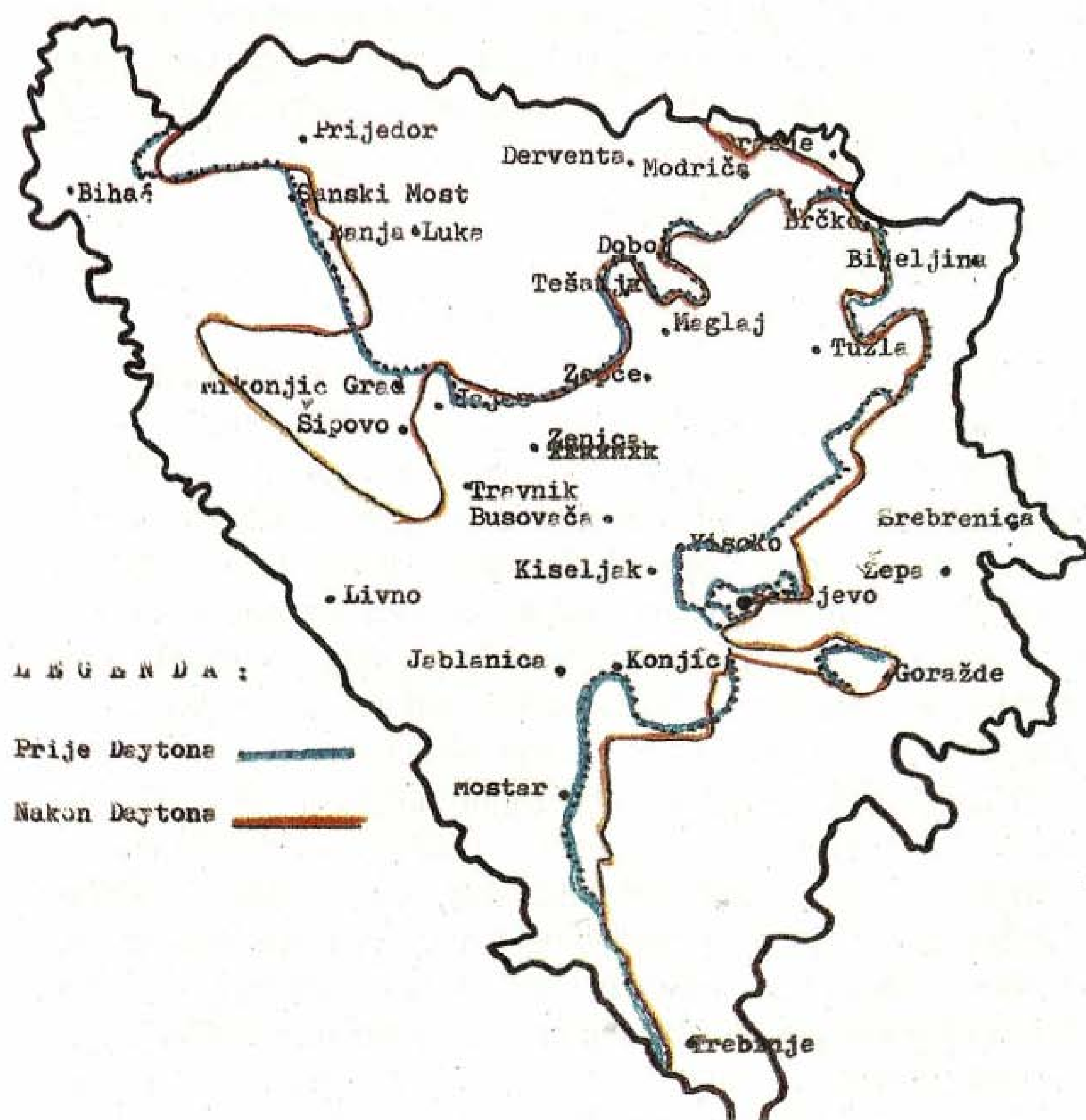
Proračun Federacije BiH za 1996. trebao je biti pripremljen u suradnji s MMF-om do 10. prosinca 1995., s tim da u njega vojni izdaci i socijalna davanja neće biti uključeni. Porezna je uprava trebala početi s radom mjesec dana nakon usvajanja zakona koji su predviđeni ovim Sporazumom. Proračuni kantona-župa koji se pune iz poreza na promet i na poslovanje poduzeća, trebali su biti dovršeni do 31. ožujka 1996. Međunarodne donacije dijele se između Federacije i RBiH prema ranijim dogovorima.

1.3. Ostala pitanja

Granice Federacije BiH trebaju se utvrditi Mirovnim rješenjem za BiH. Novim teritorijima koje su osvojili HVO i Armija BiH poslije Deklaracije o oživotvorenju Sporazuma iz Washingtona, koja je usvojena između izaslanstava Republike Hrvatske i Republike i Federacije BiH 22. srpnja 1995. u Splitu, upravljat će se u skladu s Ustavom Federacije BiH do njihova uključenja u kantone-župe. Trebalo je do 10. prosinca 1995. napraviti sveobuhvatan plan povratka izbjeglica i raseljenih osoba. Njegova realizacija trebala je otpočeti odmah u suradnji s UNHCR-om.

KARTA RAZGRANIČENJA IZMEĐU FEDERACIJE BIH I REPUBLIKE SRPSKE 22. 4. 1995.

B O S N A I H E R C E G O V I N A

U Daytonu se nisu mogla zaobići pitanja kao što su: veleposlanici, policija i obrana. Strane su se obvezale da će u roku od mjesec dana nakon usvajanja zakona koji su navedeni u Sporazumu sprovesti Zagrebački sporazum od 11. rujna 1994. i sporazum iz Petersburga od 10. ožujka 1995. o postavljanju veleposlanika adekvatnom sudjelovanju hrvatskoga i bošnjačkog pučanstva u Bosni i Hercegovini. Do 10. prosinca 1995. trebalo je predložiti Ustavotvornoj skupštini Federacije BiH zakonske prijedloge o unutarnjim poslovima i obrani kojim se utvrđuje jedinstvena vojska Federacije BiH iznad razine korpusa do zajedničkog zapovjedništva.

1.4. Mostar

Općina i grad Mostar našli su se kao posebno pitanje na dnevnom redu i u Daytonu. Zaključeno je da se Memorandum o razumijevanju za upravu EU-a od 6. srpnja 1994. mora provesti u potpunosti, prijelazni Statut da se usuglasi s načelima iz ovog Sporazuma, s tim da se očuva jedinstvo grada i osigura nacionalni, vjerski i kulturni identitet pučanstva u svih šest općina, osigura sloboda kretanja kao i širom Federacije BiH, od 1. prosinca 1995. da se osigura neograničen broj prijelaza za žene, djecu i muškarce koji nisu vojni obveznici. Dva su gradonačelnika obvezani da se poštuju ovi rokovi.

U drugoj fazi trebaju se organizirati ujedinjene policijske snage Mostara, i to: uspostavom zajedničkog stožera, novačenjem mjesnog policijskog osoblja i zajedničkim ophodnjama po bivšoj crti konfrontacije. Zajednička policija treba poduzeti odlučne mjere protiv organiziranog kriminala i osigurati provedbu Uredbe EU-a o stanarskim pravima kako bi se omogućio povratak izbjeglica i raseljenih osoba njihovim domovima.

Sačinjen je zaseban dodatak Sporazuma o oživotvorenju Federacije BiH koji se odnosi na načela koja će biti temelj prijelaznog Statuta

grada Mostara. Ona glase: treba se sačuvati jedinstvo grada, teritorij grada obuhvaća područja općine Mostar prema stanju do 1. siječnja 1991. Grad se sastoji od šest općina, gradske općine imaju sve one odgovornosti koje nisu dodijeljene gradu. Odgovornosti grada Mostara jesu: financije i porezna politika, urbanističko planiranje, infrastruktura, gospodarska politika, javni promet, uključujući željeznicu i mostarsku zračnu luku. Gradom upravlja gradsko vijeće, a na čelu općine nalazi se općinsko vijeće. Gradsko vijeće sastoji se od 48 članova, od čega otpada na predstavnike hrvatskog naroda 16, bošnjačkog naroda 16 i na ostale 16. U prijelaznom razdoblju, od 16 mjesta koja pripadaju na ostale, ostaje nepopunjeno 11 mjesta. Svaka gradska općina bira četiri člana u Gradsko vijeće, a ostali se članovi biraju na listi cijeloga grada. Gradsko općinsko vijeće sastoji se od 25 članova. Sastav gradskih općinskih vijeća odražava sastav pučanstva te gradske općine u vrijeme popisa stanovništva 1991. Članovi Gradskog i općinsko vijeća biraju se na neposrednim i slobodnim izborima. Gradsko vijeće i gradska općinska vijeća biraju svoje načelnike.

2. ZAJEDNIČKO VIJEĆE U SURADNJI

Umjesto dogovorene konfederacije u Washingtonu, 18. ožujka 1994. između Republike Hrvatske i Federacije BiH, u Daytonu je 15. studenoga 1995. dogovoreno Zajedničko vijeće o suradnji između Republike BiH i Federacije BiH i Republike Hrvatske. Zajedničko vijeće za suradnju bavit će se planiranjem i koordiniranjem suradnje između R Hrvatske i Federacije BiH, osobito u sljedećim područjima: usklađivanje vanjske politike i nastupa prema trećim zemljama i međunarodnim organizacijama, usklađivanju aktivnosti u pristupanju EU-u, Vijeću Europe, Partnerstvu za mir i suradnju s NATO-om, vojne suradnje, rje-

šavanja sukcesije bivše Jugoslavije i drugim pitanjima od zajedničkog interesa.

Zajedničko vijeće ima deset članova, po pet iz R Hrvatske i Republike BiH i Federacije BiH. Predsjednik Zajedničkog vijeća je predsjednik R Hrvatske *dr. Franjo Tuđman*, a potpredsjednik *Alija Izetbegović*, predsjednik Predsjedništva RBiH.

3. POVRATAK PROGNANIH

Između R Hrvatske i Republike BiH i Federacije BiH potpisan je Sporazum o povratku prognanih u Jajce, Bugojno, Stolac i Travnik 2. studenoga 1995. u Daytonu. Glede ostvarenja međusobnog povjerenja, još u tijeku pregovora u Daytonu, trebalo je ostvariti povratak: po dvije stotine obitelji u Jajce i Bugojno i po stotinu obitelji u Stolac i Travnik. Povratak je trebao otpočeti odmah a okončati do.8. studenoga 1995. Za provedbu Sporazuma trebaju se brinuti imenovane osobe.

Također je potpisan Sporazum (15. studenoga u Daytonu) o povratku izbjeglica u područje Velike Kladuše i Cazina. Radilo se o izbjeglicama s tih područja koje su se nalazile u centru Kupljensko na području R Hrvatske. Povratak izbjeglica trebao je započeti odmah nakon dolaska hrvatskih i turskih policijskih snaga na području Velike Kladuše i Cazina.

4. NAČELA ZA ORGANIZACIJU SARAJEVA

U Daytonu su 12. studenoga 1995. usvojena načela za buduću organizaciju Sarajeva. Pored ostalog, dogovoreno je da Sarajevo bude jedinstven grad, u čijoj će vladi sudjelovati predstavnici glavnih etničkih

skupina. U sklopu Bosne i Hercegovine bit će posebna politička jedinica koja će se sastojati od deset poluautonomnih političkih okruga: centralni okrug i devet općina. Vlade političkih okruga bit će odgovorne za obrazovanje, kulturu, lokalne zdravstvene i komunalne usluge. Mogu surađivati među sobom i s odgovarajućim agencijama Federacije BiH i Republike Srpske.

Centralni okrug birat će svoju vladu i članove Vijeća grada. U Vijeće grada šalju politički okruzi po jednog člana. Dodatnih petnaest članova bira se na sljedeći način: deset članova izabrat će zakonodavno tijelo Federacije BiH, a pet članova bira Narodna skupština Republike Srpske.

Vijeće grada Sarajeva bira gradonačelnika između deset pojedinaca koje imenuju deset političkih okruga, višeg zamjenika gradonačelnika, od kojih će biti po jedan Bošnjak i Srbin, i jednog zamjenika gradonačelnika, koji će biti Hrvat. Osobe koje budu izabrane za gradonačelnika i višeg zamjenika gradonačelnika smjenjuju se na položaju svake godine.

Prioritetni zadatak vlade grada Sarajeva je formiranje kombiniranih i integriranih policijskih snaga grada, koje će odražavati etnički sastav, s posebnom postrojbom u svakom političkom okrugu-općini. Gradska je vlada odgovorna i za sve druge usluge na razini grada, kao što su: prijevoz putnika, vodo i elektroopskrba, urbanizam, komunalne i druge usluge.

5. SPORAZUM O ODNOSIMA

Republika Bosna i Hercegovina i Savezna Republika Jugoslavija međusobno su se priznale u Daytonu kao neovisne države unutar njihovih sadašnjih međunarodno priznatih granica. Svaka će strana poštivati suverenitet, teritorijalni integritet i političku neovisnost druge

strane. Strane su se obvezale da će, u roku od petnaest dana nakon potpisivanja ovog Sporazuma, uspostaviti pune diplomatske odnose, otvoriti veleposlanstva i razmijeniti veleposlanike.

6. OPĆINA – GRAD MOSTAR

Sporazumom od 6. srpnja 1994. uspostavljena je uprava Europske unije nad gradom Mostarom, a u Daytonu 10. studenoga 1995. sastavljen je, također, zaseban Sporazum o Mostaru u kojem su dogovorena osnovna načela za buduću organizaciju društvenog života u gradu Mostaru. Na osnovi tih sporazuma i kasnijih dogovora u Rimu 18. veljače 1996. sa savjetodavnim vijećem grada Mostara, upravitelj EU-a nad gradom Mostarom *Hans Koschnik* donio je 7. veljače 1996. Prijelazni statut grada Mostara.[23]

6.1. Zajedničke odredbe

Statutom se uređuju prava i obveze odlučivanja o potrebama građana grada Mostara i njegovih općina, obujam lokalne samouprave, unutarnji ustroj i mjerodavnosti grada i njegovih općina i njihovo financiranje i druga pitanja. Posebice se naglašava da su grad i njegove općine obvezne poštivati osnovna ljudska prava, temeljne slobode, nacionalni, kulturni i vjerski identitet građana.

Grad i općine su pojedinačne pravne osobe. Mogu se u svoje ime obvezivati, mogu tužiti i biti tuženi pred sudom i imaju svoje službene

[23] Službeni glasnik grada Mostara u izdanju EU-a upravnika nad Mostarom, 20. veljače 1996.

pečate. Ime grada je: Grad Mostar. Područje grada obuhvaća područje Općine od 1. siječnja 1991., izuzev područja koja po Mirovnom sporazumu iz Daytona od 14. prosinca 1995. leže izvan područja Federacije BiH (područje od Podveleži prema Nevesinju). Teritorij grada sastoji se od šest općina i od Centralne zone – Distrikta. Nazivi općina utvrđeni su privremeno: 1. Mostar-Sjever, 2. Mostar-Stari Grad, 3. Mostar-Jugoistok, 4. Mostar-Jug, 5. Mostar-Jugozapad i 6. Mostar-Zapad.

Grad je isključivi nositelj samouprave, bez povrede prava i dužnosti općina i uz pridržavanje Ustava i zakona Federacije BiH i zakona kantona-župa. Pod nadzorom grada su poduzeća koja se bave komunalnim poslovima, ukoliko nisu pod općinskom mjerodavnošću. Grad je isključivo mjerodavan za ove djelatnosti: financije i poresku politiku, urbanističko planiranje, infrastrukturu (voda, elektr. energija, gradska čistoća, kanalizacija i slično), ekonomsku politiku, javni promet, uključujući željeznicu i mostarsku zračnu luku. Grad surađuje s drugim gradovima i općinama u Federaciji BiH. Ima pravo pristupa međunarodnim udrugama gradova i općina i ostvarivanja bilateralne suradnje s gradovima drugih država.

6.2. Gradski organi

Gradsko vijeće sastoji se od 48 članova koji nose naziv "gradski vijećnici". Polovica članova Gradskoga vijeća bira se s liste koja važi za cijeli grad, a druga polovica iz svake od šest gradskih općina po četiri člana. Od 48 članova 16 članova jesu predstavnici hrvatskog i bošnjačkog naroda, a 16 drugi. Od 16 mandata predviđenih za druge, 11 mandata ostaje nepopunjeno u prijelaznom razdoblju. Na prvim izborima, koji će se održati na osnovi ovog Prijelaznog statuta, izabrat će se 24 člana koji se biraju u gradskim općinama, a 13 članova s liste

cijeli grad. Prvo Gradsko vijeće izabrano po Prijelaznom statutu ostaje na dužnosti dok se sukladno zakonu ne održe mjesni izbori raspisani za cijelu Federaciju BiH.

Gradsko vijeće bira na prvoj sjednici iz reda svojih članova predsjednika koji nosi naziv "predsjednik Gradskog vijeća", i jednog zamjenika koji nosi naziv "dopredsjednik Gradskog vijeća". Za dopredsjednika će se izabrati predstavnik naroda iz kojeg nije izabran predsjednik. Predsjednik zastupa odluke Gradskog vijeća i zastupa GVGM u javnim prigodama. Saziva i vodi sjednice GV i vodi skrb za njihov uredan tijek. Dopredsjednik pomaže predsjedniku u izvršenju njegovih zadataka i zastupa ga u njegovoj odsutnosti. Gradsko vijeće je najviši organ Grada i mjerodavno je za sve važne odluke, nadzire cjelokupnu upravu, ima pravo uvida u provedbu svojih odluka, posebice kad se radi o gradskim prihodima i rashodima.

Gradonačelnik zastupa Grad i ukoliko njegove izjave proizvode pravne obveze, one moraju biti u pismenom obliku, sa službenim pečatom. Gradonačelnik je odgovoran za uredno odvijanje poslova gradske uprave, vodi gradsku upravu i pretpostavljeni je gradskim službenicima, on ih postavlja, unapređuje i otpušta. Kod upošljavanja i postavljanja u gradskoj upravi vodi računa da sastav službenika odražava sastav stanovništva prema nacionalnoj pripadnosti.

U organizacijskom planu gradske uprave moraju se predvidjeti odjeli za obavljanje sljedećih zadataka: financije i poreznu politiku, urbanističko planiranje, infrastrukturu, gospodarsku politiku, javni promet, uključujući željeznicu i zračnu luku. Gradonačelnik treba provoditi odluke GV, rješavati probleme koji su mu Statutom stavljeni u mjerodavnost, primjenjivati zakone i propise, pripremati proračunski plan i izvršavati ga, upravljati gradskim ustanovama i objektima, gospodarskim poduzećima Grada i gradskom imovinom, skrbiti za prava svih stanovnika, osiguravati suradnju gradske uprave s ombudsmanima i poticati suradnju gradskih općina.

Gradonačelnik ima jednog zamjenika koji ga zastupa u njegovoj odsutnosti i nosi naziv dogradonačelnik. Gradonačelnik mora izvješćivati svoga zamjenika o svim tekućim pitanjima. Za sve prijedloge koji se dostavljaju GV kod svih važnih odluka, posebice u organizaciji gradske uprave, kod postavljanja i otpuštanja službenika potrebno je suglasje dogradonačelnika.

Izbor gradonačelnika vrši GV po načelima većinskog sustava, izbor se vrši na prvoj sjednici GV. Svaki vijećnik ima pravo predložiti kandidata, a svaki predloženi kandidat mora dobiti podršku najmanje jedne trećine nazočnih gradskih vijećnika hrvatskog i bošnjačkog naroda. Za izbor gradonačelnika potrebna je natpolovična većina glasova gradskih vijećnika. Izabrani gradonačelnik ostaje na položaju sve dok se ne održe prvi lokalni izbori na razini cijele Federacije BiH. Dogradonačelnik se bira po istom postupku kao i gradonačelnik, s tim da mora biti pripadnik drugog naroda od onog kojem pripada gradonačelnik. Gradonačelnik ima tajništvo koje koordinira pripreme izvršenja poslova cjelokupne uprave. Gradonačelnik i dogradonačelnik svoje dužnosti obavljaju počasno.

Gradsko se poglavarstvo sastoji od gradonačelnika, dogradonačelnika i pet pročelnika odjela koji su predviđeni u Prijelaznom statutu i ono je pomoćni organ gradonačelniku. Pročelnike odjela imenuje gradonačelnik, potvrđuje GV većinom glasova. Imenovanja i razrješenja su pravosnažna kada su potvrđena od GV. Sjednice gradskog poglavarstva saziva gradonačelnik, u pravilu, jednom tjedno. Članovi gradskog poglavarstva razmatraju zajednički sve zadatke uprave i, u vidu preporuke, daju ih gradonačelniku na odobrenje.

6.3. Gradske općine

Sve zadatke koji nisu izrijekom dodijeljeni Gradu obavljaju gradske općine. One imaju svojstvo pravne osobe, donose svoje statute, izvršavaju zadaće prenesene od kantona-župe, posebno koje su im prenesene Ustavom Federacije BiH, kao što su područja: kulture, turizma, socijalnih pitanja, radio i televizije. U izvršavanju svojih zadataka gradske općine dužne su osigurati nacionalni, vjerski i kulturni identitet svojih građana. Gradska općina može, odlukom svog vijeća, prenijeti zadatke iz svoje mjerodavnosti na Grad Mostar, on ih je obvezan obavljati uz posebnu naknadu troškova. Također imaju pravo, u obavljanju svojih dužnosti, međusobno surađivati i udruživati se s drugim radi obavljanja poslova od zajedničkog interesa. Takvi sporazumi moraju se predočiti Gradu Mostaru, kao i nadzornim vlastima.

Svaka gradska općina ima svoju upravu, čiju organizaciju utvrđuje njezin načelnik. Kod upošljavanja službenika u općinsku upravu treba uzimati u obzir nacionalni sastav gradske općine. Načelnik gradske općine je voditelj uprave gradske općine, priprema odluke gradskih vijeća gradske općine i provodi ih, zastupa interese gradske općine prema Gradu i nadređenim državnim vlastima, sudjeluje u sjednicama vijeća gradske općine i, ukoliko se raspravlja o pitanjima, koja se neposredno tiču gradske općine, ima pravo riječi u GV. Ima zamjenika koji ga zastupa u slučaju njegove spriječenosti. Zamjenik je donačelnik gradske općine. Obojicu bira vijeće gradske općine. Načelnik gradske općine ima na raspolaganju ured koji mu omogućava obavljanje njegovih zadaća. Voditelj ureda je tajnik gradske općine, radi za načelnika, koordinira sve upravne poslove gradske općine, a podliježe uputama načelnika gradske općine.

Vijeće gradske općine bira se kad i GV i za isto razdoblje. Sastoji se od 25 članova koji trebaju odražavati nacionalni sastav stanovništva prema popisu iz 1991. Na prvim izborima, prema ovom Statutu, na

pojedine narode, po pojedinim gradskim općinama, otpadaju sljedeća vijećnička mjesta:

TABLICA 6

VIJEĆNIČKA MJESTA PO GRADSKIM OPĆINAMA

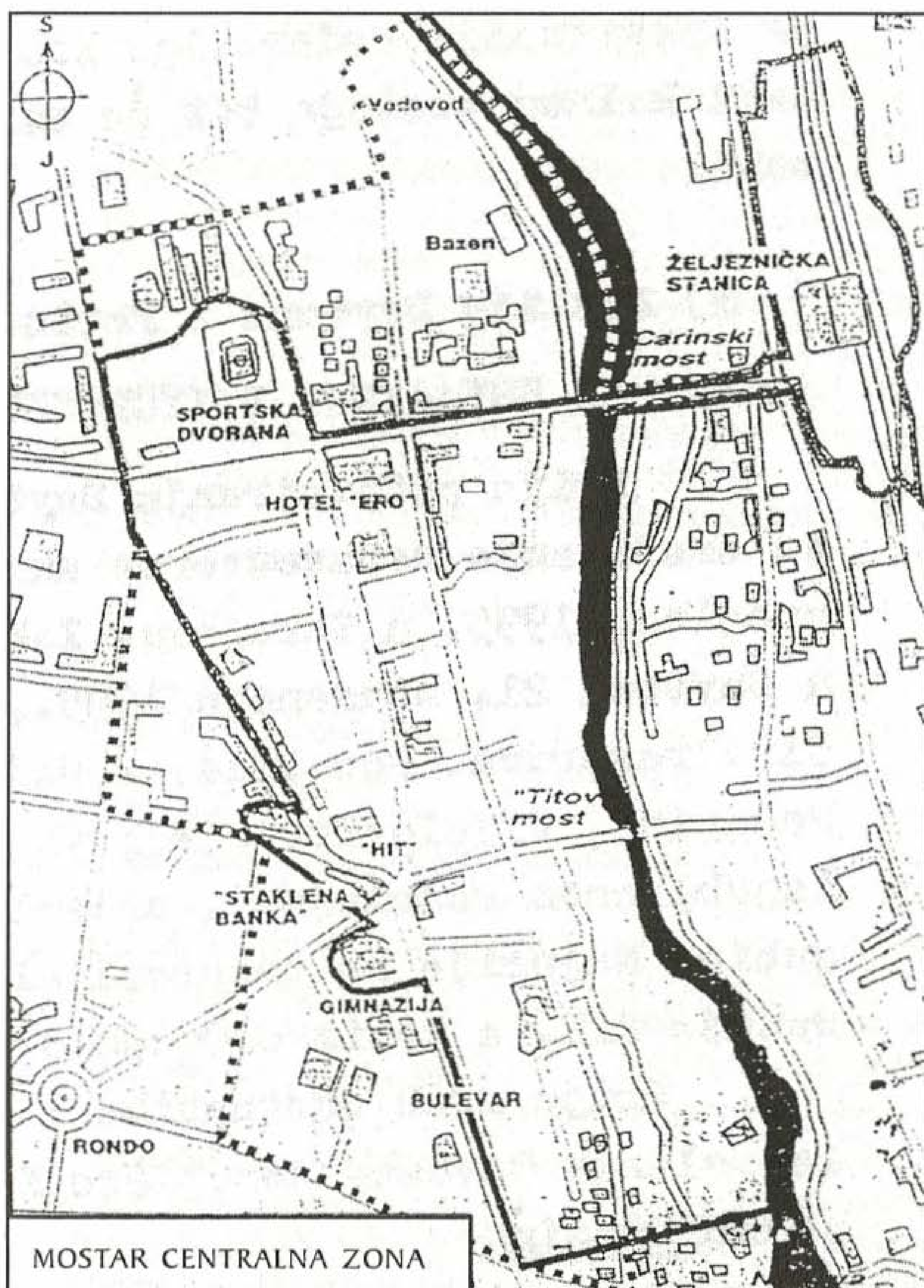
Red. br.	Općina	Hrvati	Bošnjaci	Ostali	Ukupno (3+4+5)
1	2	3	4	5	6
1.	Mostar-Sjever	4	11	10	25
2.	Mostar-Stari grad	4	12	9	25
3.	Mostar-Jugoistok	3	19	3	25
4.	Mostar-Jug	12	6	7	25
5.	Mostar-Jugozapad	12	6	7	25
6.	Mostar-Zapad	10	6	9	25
7.	Ukupno (1 do 6)	45	60	45	150

U općini Jugoistok bošnjačko-muslimanska strana ima apsolutnu većinu, 19 vijećnika u odnosu na hrvatske i ostale vijećnike, dok hrvatska strana nema ni u jednoj općini takvu premoć. U svim općinama u zapadnom dijelu Mostara bošnjačko-muslimanski i vijećnici iz reda ostalih naroda čine apsolutnu većinu u odnosu na vijećnike iz reda hrvatskog naroda. U svih šest općina bošnjačko-muslimanskih vijećnika ima 60, a hrvatskih 45.

6.4. Centralna zona

Gradsko vijeće i gradonačelnik upravljaju Centralnom zonom. Propisi koji važe za Grad važe i za Centralnu zonu. Infrastrukturom CZ upravljaju gradska tijela vlasti. Ministarstva i druge institucije Federacije BiH, kantona-župe, Grada i druge uprave nadlokalnog značenja bit će smještene, u prvom redu, u Centralnoj zoni.

GRADSKE OPĆINE MOSTARA
H. Grabovica
SJEVER
1
ZAPAD
6
H. Salakovac
Republika
H. Mostar
Izvor Rad.
5
Sred.zona
JUGOZAPAD
Str.Grad
JUGOISTOK
Srpska
3
Zračna luka
4
JUG
/F. Boras/

S
J
Vodovod
Bazen
ŽELJEZNIČKA
STANICA
Carinski
most
SPORTSKA
DVORANA
HOTEL "ERO"
"Titov
most
"HIT"
"STAKLENA
BANKA"
GIMNAZIJA
BULEVAR
RONDO
MOSTAR CENTRALNA ZONA

c) Poslije Daytona i Pariza

1. USVAJANJE DAYTONSKIH SPORAZUMA

Prije potpisivanja Daytonskih sporazuma u Parizu održano je zasjedanje Ustavotvorne skupštine Federacije BiH, 11. i 12. prosinca 1995. u Sarajevu. Iako su svi sporazumi bili parafirani u Daytonu 21. studenoga 1995., ipak je među zastupnicima bila vrlo živa rasprava. Posebice se raspravljalo o izgubljenoj bosanskoj Posavini, dijelovima Sarajeva koji trebaju pripasti Federaciji BiH, izgubljenom Podrinju i, općenito, što je tko dobio, što je tko izgubio. Najprije se raspravljalo o Sporazumu za uspostavi Federacije BiH, a zatim o Općem okvirnom sporazumu.

Prije svih zastupnika i drugih sudionika riječ je uzeo veleposlanik Savezne Republike Njemačke u Bosni i Hercegovini gospodin *Prazinger*. O njegovu istupu kao i o istupima drugih na ovom zasjedanju Ustavotvorne skupštine piše *Ankica Posavljak* u *Branimiru*, broj 4, prosinca 1995. Na početku svoga govora gospodin je Prazinger naglasio da ga je za taj istup ovlastio osobno njegov premijer *Klaus Kinkel* koji je, eto, i na taj način htio hrvatskim i bošnjačkim zastupnicima zaželjeti mnogo sreće u donošenju važnih odluka... kako Daytonski sporazum predstavlja povijesnu šansu za mir i kako mir traži kompromise... kako u Parizu, prigodom potpisivanja Sporazuma, neće biti nikakvih naknadnih pregovora... u svom je obraćanju "zazveckao" konvertibilnim valutama, ... da će svijet... poduprijeti one spremne na suradnju ili one koji budu znali slušati.

Sljedećeg dana, 12. prosinca, raspravljalo se o Općem okvirnom sporazumu koji je mnogo bolniji za oba naroda u Federaciji BiH u odnosu na Sporazum o njezinu oživljavanju. Zašto? Jer on traži kompromise bez prethodnog izjašnjavanja onih čijih se života tiče. U

ovom dijelu rasprave sudjelovao je *Krešimir Zubak*, koji je u Daytonu odbio potpisati sve sporazume, rekavši: "Ponuđeni zemljovid dobar dio hrvatskog i bošnjačkog etničkog prostora daje tzv. Republici Srpskoj, a bez suglasnosti i prethodne provjere mišljenja naroda koji tamo obitava." Dalje u svojoj raspravi *Krešimir Zubak* kaže: "Na apsurdnost razgraničenja pokušao sam ukazati međunarodnoj zajednici i time što u tzv. entitetu Republike Srpske ostaje jednak broj Hrvata i Muslimana kao i Srba. Po čemu onda taj entitet zaslužuje naziv srpski?" Na kraju svog izlaganja rekao je: "Prihvatimo Sporazum, ali naglasimo svu njegovu proturječnost i kršenje ljudskih prava koja donosi kako bi se ove nepravde u budućnosti ispravile."

Bilo je mnogo polemika, posebice između *Harisa Silajdžića* i *Krešimira Zubaka*, i u Klubu hrvatskih zastupnika između Hrvata-Posavljaka, s jedne strane, i Hrvata iz drugih hrvatskih krajeva Bosne i Hercegovine, s druge strane. Prilikom glasovanja Sporazum je usvojen s osam glasova protiv i sedam suzdržanih. Donijeta je Odluka da u Parizu Sporazum potpiše i Federaciju BiH zastupa *Krešimir Zubak*.

2. ŽENEVA, 14. KOLOVOZA 1996.

Za vrijeme trajanja razgovora u Daytonu trebalo je ostvariti Sporazum o povratku prognanih u Jajce, Bugojno, Travnik i Stolac. Međutim, taj dogovor nije ostvaren do današnjih dana. Već tada se pokazalo da sudionici u razgovorima žele samo mir, a za sve ostalo ima vremena. I mir ne bi bio ostvaren da nije nametnut impresivnom vojnom silom IFOR-a, pretežno vojnim snagama Atlantskog pakta.

Videći da se Sporazum iz Daytona dovodi u pitanje, izuzev njegova vojnog dijela mirovnog rješenja, državni tajnik SAD *W. Christopher* pozvao je potpisnike Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i

Hercegovini: predsjednika BiH *Aliju Izetbegovića*, predsjednika Republike Hrvatske *Franju Tuđmana* i SR Srbije *Slobodana Miloševića* u Ženevu 14. kolovoza 1996. Na tom su sastanku uloženi ponovni napori da se pokrene mirovni proces u Bosni i Hercegovini. Sastanku su prisustvovali, pored navedenih državnika, Visoki predstavnik *Carl Bildt*, vrhovni zapovjednik združenih NATO snaga general *George Joulwan*, predsjedavajući u uredu OESCE-a federalni savjetnik *Flavio Cotti* i veleposlanik *Robert Frowick*, šef misije OESS-a u Bosni i Hercegovini.

Sudionici su se u razgovorima ponovno složili da su za punu provedbu slova i duha Općeg okvirnog sporazuma i da su zabrinuti zbog činjenica da se u cijeloj Bosni i Hercegovini registriraju povrede Sporazuma. Zaključili su da će sljedeći mjeseci biti kritični u mirovnom procesu za Bosnu i Hercegovinu, te su se u svezi s tim dogovorili o mjerama koje treba poduzeti da bi se deblokirali putovi za ostvarenje dogovorenih ciljeva iz Daytona i Pariza.

2.1. Dogovorene mjere za BiH

Na razini Bosne i Hercegovine, tj. za oba entiteta, dogovorene su mjere koje se tiču provedbe izbora. Ponovno su se strane dogovorile da će osigurati uvjete za slobodne i fer izbore, pored ostalog, garantirat će slobodno kretanje osoba kroz cijelu zemlju, bez nasilja, prijetnji i zastrašivanja bilo koje vrste. Poboljšat će pristup sredstvima za javno komuniciranje svim političkim strankama, skupinama i zajednicama. Održat će se slobodno okupljanje, neograničeno registriranje i glasovanje.

U dogovorenim mjerama daje se puna potpora radu OESS-a u provedbi izbora. Istaknuta je uloga IFOR-a, posebno u očuvanju sigurnosti za vrijeme izbora. Glede osumnjičenih osoba za ratne zločine,

dogovoreno je da oni neće sudjelovati u izbornom procesu i da njihovo uhićenje ostaje važna obveza i krupan korak u provedbi Daytonskog sporazuma.

2.2. Federacija Bosne i Hercegovine

Na ovom sastanku u Ženevi ponovno je naglašeno od kolike je važnosti ustrojstvo jake Federacije BiH za uspjeh Daytonskog mirovnog procesa. Još je Forum Federacije Bosne i Hercegovine 31. srpnja 1996. naglasio hitnost u poduzimanju koraka glede okončanja ustrojstva federalnih institucija i struktura. U svezi s tim strane su se složile da institucije Bosne i Hercegovine i Federacije BiH imaju zasebne ovlasti, osoblje, kompetencije i sredstva nužna za izvršavanje ustavnih obveza, da prestanu funkcionirati uredi i institucije Bosne i Hercegovine na teritoriju Federacije BiH koje dupliciraju funkcije i kompetencije, da se razmotre one ovlasti u kojima kompetencije federalnih i centralnih vlasti nisu jasno definirane njihovim ustavima, da se ustroji vijeće za implementaciju i ostvarenje ovog Sporazuma i do 1. rujna 1996. postignu sporazum: o grbu i zastavi Federacije BiH, o organizaciji Sarajeva, o administrativnom i teritorijalnom ustroju Federacije BiH.

2.3. Zaključci posebne skupine

Posebna skupina koju su činili *James W. Swigert*, predstavnik SAD-a i *Thomas Schmit*, Visoki predstavnik UN-a, sastala se 16. kolovoza 1996. u Sarajevu u namjeri da postigne sporazum o dinamici implementacije, dan ranije, dogovorenih sarajevskih mjera. Kao rezultat ovog sastanka postignut je "dogovor" o trinaest oblasti od ukupno njih osamnaest. Postignut je dogovor o sljedećim oblastima: vanjskim

poslovima, obrani, prometu i komunikacijama, obnovi, poljoprivredi, šumarstvu, vodoprivredi, prostornom uređenju i okolišu, zdravstvu, obrazovanju i znanosti, kulturi i sportu, medijima i informiranju, socijalnoj politici, izbjeglicama i raseljenim osobama i gospodarskoj komori. Posebna skupina nije uspjela postići dogovor o sljedećem: unutarnjim poslovima, financijama, pravosuđu, energetici, rudarstvu i industriji, stručnim i zajedničkim poslovima. Kamen spoticanja za unutarnje poslove bila je Agencija za istraživanje i dokumentaciju, koju je formiralo Predsjedništvo RBiH još u tijeku rata između HVO-a i Armije BiH. U oblasti financija hrvatska i bošnjačka strana nisu se mogli dogovoriti o carinama i carinskim dadžbinama.

XI. IZBORI U BOSNI I HERCEGOVINI 1996.

Potpisnici Općeg okvirnog sporazuma u Daytonu, odnosno u Parizu dogovorili su se da se u oba entiteta Bosne i Hercegovine održe slobodni, pošteni i demokratski izbori, u skladu s odgovarajućim dokumentima OESS-a. Istodobno su zatražili od OESS-a da donese i provede izborni program, nadgleda pripremu i provede izbore za Zastupnički dom Bosne i Hercegovine za Predsjedništvo BiH, Zastupnički dom Federacije BiH, Narodnu skupštinu Republike Srpske i za predsjednika i potpredsjednika RS BiH. Glede toga je osnovana Privremena izborna komisija za Bosnu i Hercegovinu u sklopu OESS-a. Izbori su održani 14. rujna 1996. i njihovi rezultati su objavljeni u "Službenom listu BiH", broj 32 od 20. listopada 1996.

1. PREDSJEDNIŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE

Iz Federacije za Predsjedništvo BiH natjecalo se 12 kandidata, iz isto toliko stranaka, odnosno koalicija. Bošnjačko-muslimanskih članova je 8, a hrvatskih su 4 kandidata. Iz reda bošnjačko-muslimanskog naroda izabran je *Alija Izetbegović* kao kandidat Stranke demokratske akcije sa 730 592 glasa, a iz reda hrvatskog naroda izabran je *Krešimir Zubak* kao kandidat Hrvatske demokratske zajednice s 330 477 glasova. Oba izabrana člana iz Federacije BiH nisu imali ozbiljnijih protukandidata.

Iz entiteta Republike Srpske za Predsjedništvo BiH izabran je *Momčilo Krajišnik*, kandidat Srpske demokratske stranke i iz reda srpskog naroda sa 690 646 glasova. Ozbiljniji protukandidat bio mu je *Mladen Ivanić*, kandidat Demokratskog patriotskog bloka, s 307 461 glas.

Na ovim izborima kao i na prethodnim 1990. pobijedili su kandidati nacionalnih stranaka. *Alija Izetbegović* je jedini član sadašnjeg Predsjedništva BiH koji je bio i član u prošlom sazivu. Bio je predsjednik Predsjedništva RBiH od početka do kraja mandata, tj. pet godina, iako je mogao biti najviše dvije godine. *Momčilo Krajišnik* bio je, nakon izbora 1990., predsjednik Skupštine SRBiH, a od travnja 1992. predsjednik Narodne skupštine RSBiH. *Krešimir Zubak* nije bio biran ni u kakva tijela vlasti na izborima 1990. Međutim, u tijeku postojanja Hrvatske zajednice Herceg Bosna obnašao je dužnost ministra pravosuđa, a u Hrvatskoj Republici Herceg Bosni obnašao je dužnost predsjednika Predsjedničkog vijeća od početka 1994. do kraja njezina postojanja.

2. ZASTUPNIČKI DOM BOSNE I HERCEGOVINE

Neposrednim glasovanjem izabrana su u Zastupnički dom BiH ukupno 42 zastupnika, koliko je bilo predviđeno Zakonom o izborima. Broj zastupničkih mjesta za Federaciju BiH iznosio je 28, a za Republiku Srpsku 14 zastupnika. U Federaciji BiH broj važećih glasova iznosio je 1 337 895 a u Republici Srpskoj 1 061 979 ili ukupno 2 339 874 za Bosnu i Hercegovinu.

2.1. Stranački zastupnici

Izbor zastupnika u Zastupnički dom Bosne i Hercegovine vršen je po kandidacijskim listama pojedinih stranaka. Koliko je koja stranka dobila mjesta u Zastupničkom domu, vidi se u priloženoj tablici.

TABLICA 7

ZASTUPNIČKA MJESTA PO STRANKAMA

Red. br.	Entitet / Stranka	Broj mjesta Ukupno	Broj mjesta %	Broj glasova Ukupno	Broj glasova %
1	2	3	4	5	6
	I. FEDERACIJA BiH				
1.	SDA	16	38	725 417	34
2.	HDZ	8	19	338 440	16
3.	Združena lista	2	5	105 918	5
4.	Stranka za BiH	2	5	93 816	4
	Svega I	28	67	1 263 591	59
	II. REPUBLIKA SRPSKA				
5.	SDS	9	11	578 723	26
6.	SDA	3	7	184 553	9
7.	Savez za mir i progres	2	5	136 077	6
	Svega II	14	23	899 353	41
	Ukupno I+II	42	100	2 162 944	100

Stranke s nacionalnim programima, koje su dobile izbore 1990. (HDZ, SDA i SDS), najviše su zastupljene i 1996. u Parlamentu BiH. Uočljivo je da HDZ nije sudjelovala na izborima u Republici Srpskoj i obratno, SDS nije imala svojih kandidata u Federaciji BiH. Stranka SDA sudjelovala je na izborima u oba entiteta. Združenu listu činila je koalicija nekoliko stranaka (SDP, UBSD, HSS, MBO i Republikanci).

Nositelj liste izabranih kandidata SDA u Zastupnički dom BiH bio je *Hasan Muratović*, iz HDZ-a *Jadranko Prlić* i iz SDS-a *Slobodan*

Bijelić. Sva trojica nositelja pobjedničkih lista nisu bili kandidati svojih stranaka na izborima 1990. Međutim, *Jadranko Prlić* je, u međuvremenu, bio predsjednik HVO-a, a nešto kasnije i predsjednik Vlade HRHB. Slična je situacija i kod druge dvojice nositelja lista u svojim strankama. Od osam hrvatskih zastupnika samo su dvojica (*Ivan Bagarić* i *Iko Stanić*) bili i 1990. u Skupštini SRBiH. Kod bošnjačko-muslimanskih i srpskih zastupnika približno je isto stanje.

3. OBA ENTITETA

3.1. Zastupnički dom Federacije BiH

U Zastupnički dom Federacije BiH biralo se neposrednim glasovanjem 140 članova. Ukupan broj glasova iznosio je 1 353 193, od čega je bilo važećih 1 335 707. Nevažećih glasova bilo je 17 486 ili 1,29% od ukupnog broja glasova. Sa svojim kandidatima sudjelovalo je 13 stranaka, ali je svega 6 stranaka uspjelo osvojiti predviđena zastupnička mjesta. Nacionalne stranke, HDZ i SDA, osvojile su najviše zastupničkih mjesta u odnosu na druge stranke.

3.2. Narodna skupština Republike Srpske

Broj raspoloživih predstavničkih mjesta za Narodnu skupštinu RSBiH iznosio je 83 zastupnika. Na izborima je glasovalo 1 134 284, od čega je bilo 1 087 763 važeća glasa. Nevažećih glasova je bilo 46 521 ili 4,10% od ukupnog broja glasova. Na izborima je sudjelovalo 16 stranaka, od čega je 9 stranaka uspjelo osvojiti zastupnička mjesta. Daleko najveći broj mjesta - 45% osvojila je Srpska demokratska stranka.

3.3. Stranačka zastupljenost

Kako je to bilo i predviđeno pravilima i propisima Privremene izborne komisije OESS-a, u oba entiteta izbori su vršeni neposrednim glasovanjem birača za stranačke liste. Kakve je rezultate koja stranka postigla, vidljivo je iz tablice koja slijedi.

TABLICA 8

ZASTUPNIČKA MJESTA PO STRANKAMA

Red. br.	Entitet / Stranka	Broj mjesta		Broj glasova	
		Ukupno	%	Ukupno	%
1	2	3	4	5	6
	I. FEDERACIJA BiH				
1.	SDA	78	55,9	725 810	55,6
2.	HDZ	36	25,7	337 794	25,8
3.	Združena lista	11	7,8	105 897	8,1
4.	Stranka za BiH	10	7,1	98 207	7,5
5.	Demokrat. nar. zajednica	3	2,1	23 660	1,8
6.	Hrvatska stranka prava	2	1,4	16 344	1,2
	Svega I	140	100	1 307 712	100
	II. REPUBLIKA SRPSKA				
7.	SDS	45	54,4	568 980	53,8
8.	SDA	14	16,8	177 388	16,8
9.	Savez za mir i progres	10	12,0	125 372	11,9
10.	Srpska radikalna stranka	6	7,2	72 517	6,9
11.	Demokratski patr. blok	2	2,4	32 895	3,1
12.	SDP, UBSD, HSS, MBO	2	2,4	22 329	2,1
13.	Stranka za BiH	2	2,4	25 593	2,4
14.	Srpska stranka Krajine	1	1,2	17 381	1,6
15.	SPS	1	1,2	14 508	1,4
	Svega II	83	100	1 056 963	100
	Ukupno I+II	223	-	2 364 675	-

U oba entiteta Bosne i Hercegovine pobijedile su nacionalne stranke, kao što je to bio slučaj i na izborima 1990. Na teritoriju Republike

Srpske nije se pojavio HDZ sa svojom listom i obratno, SDS se nije pojavio na teritoriju Federacije BiH. Stranka demokratske akcije pojavila se u oba entiteta. Broj važećih glasova bio je veći kod oba entiteta u usporedbi s brojem glasova za Zastupnički dom BiH. U Federaciji BiH bilo je više 44 121 ili 3,5%, a u Republici Srpskoj 157 610 ili 17,5%. Pokazatelji upućuju na zaključak da je interes birača bio veći za zastupnička mjesta u entitetu, posebice u Republici Srpskoj nego za Zastupnički dom BiH.

Nositelj liste HDZ-a bio je *Božo Raić*. On nije sudjelovao na izborima 1990., ali i tada i u tijeku rata obnašao je političke dužnosti. Od 36 zastupnika HDZ-a 8 ih je i 1990. bilo u Skupštini SRBiH. Nositelj liste SDA bio je *Ejup Ganić*, koji je 1990. izabran za člana Predsjedništva SRBiH i cijelo ratno vrijeme ostao je njegovim članom. Poslije postignutog Washingtonskog sporazuma 18. ožujka 1994. *Ejup Ganić* je postao i dopredsjednikom Federacije BiH.

3.4. Rezultati glasovanja po strankama 1990. i 1996.

Usporedba rezultata izbora 1990. i 1996. može se izvršiti po strankama i ukupno samo kod Vijeća građana Skupštine SRBiH i Zastupničkog doma Bosne i Hercegovine 1996. Usporedba je predočena u tablici.

TABLICA 9

REZULTATI IZBORA 1990. I 1996.

Red. br.	STRANKA	Rezultati izbora u 000				
		1990.		1996.		Index
		Iznos	%	Iznos	%	5:3
1	2	3	4	5	6	7
1.	SDA	711	31	903	38	127
2.	SDS	590	26	569	24	96
3.	HDZ	363	16	338	14	93
4.	Ostale stranke	594	27	554	24	93
	Ukupno	2 258	100	2 364	100	105

Vidljiv je porast važećih glasova u 1996. u odnosu na 1990. za 106 000 ili 5%. Pored toliko ubijenih i protjeranih građana Bosne i Hercegovine tijekom rata 1992. do 1995., zabilježen je relativno visok porast birača. Kod svih stranaka zabilježen je pad važećih glasova za četiri, odnosno sedam posto, s izuzetkom SDA koji je ostvario povećanje za 192 000 ili 27%. Već smo ranije rekli da stranke HDZ i SDS nisu istakle svoje kandidacijske liste u drugom entitetu, dok je stranka SDA imala svoju kandidacijsku listu u oba entiteta. Tako je SDA u Republici Srpskoj osvojila 177 388 glasova ili 16,8% od ukupnog broja važećih glasova u toj Republici. Jednom dubljom analizom trebalo bi utvrditi koji su razlozi utjecali na ovako stranačko ponašanje glasača.

4. IZBORI U MOSTARU

4.1. Izbori 1996.

Izbori za Gradsko vijeće i Vijeće općina u Mostaru održani su 30. lipnja 1996. Izbori su održani u organizaciji Europske unije za Mostar, na čelu s Ricardom Perezom Casadom. Ukupan broj registriranih birača

iznosio je 99 143, od čega je izašlo na izbore 59 368 ili 60% glasača. Nevažećih glasova bilo je 1 646. Od važećih glasova, pojedinim je strankama pripalo:

- Hrvatskoj demokratskoj zajednici	26 464 ili 45,85%
- Koaliciji SDA, LBO – "Za jedinstveni Mostar"	28 165 ili 48,79%
- Ostalim strankama	3 039 ili 5,36%
Svega:	57 722 ili 100,00%

U Gradsko vijeće izabrano je 50 vijećnika, od čega je pripalo HDZ-u 22 ili 44%, a koalicijskoj listi SDA 28 vijećnika ili 56%. U šest općinskih vijeća izabrano je 126 vijećnika, od čega je HDZ-u pripalo 46 ili 36,50%, a koalicijskoj listi SDA 80 vijećnika ili 63,50%.

U tri općine s hrvatskom većinom (zapadni dio Mostara) izabrana su 63 vijećnika, od toga broja HDZ-u je pripalo 35 ili 55,55%, a koalicijskoj listi SDA 28 vijećnika ili 44,45%. U tri općine s bošnjačkom većinom (istočni dio Mostara) također su izabrana 63 vijećnika, od toga broja HDZ-u je pripalo 11 ili 17,46% a koalicijskoj listi SDA 52 vijećnika ili 82,54%.

Već je Prijelaznim statutom grada Mostara od 7. veljače 1996. bio predviđen nepovoljan odnos vijećnika: 45 Hrvata prema 60 Bošnjaka u svih šest općina grada Mostara. Rezultati glasovanja su još nepovoljniji po hrvatsku stranu u usporedbi s Prijelaznim statutom, jer je po istom za Bošnjake bilo predviđeno 60, a nakon glasovanja dobili su 80 vijećnika.

Ovako nepovoljan rezultat za hrvatski nacionalni korpus posljedica je glasovanja po strankama, a ne u sklopu jednog naroda. Tako je koalicijska lista SDA privukla pored bošnjačkih i glasove birača iz drugih naroda koji su se opredijelili za jedinstveni Mostar. Ovoj tvrdnji treba pridodati još neizlazak 40% građana na izbore, među kojima je, pretpostaviti je, bio najveći broj hrvatskih glasača.

4.2. Izbori u Mostaru 1990. i 1996.

Usporedni rezultati glasovanja na izborima 1990. i 1996. daju se u narednom pregledu:

	Stranka	Važeći glasovi 1990.	%	Važeći glasovi 1996.	%	Indeks 96./90.
-	HDZ	20 803	30	26 464	46	127
-	SDA	13 209	19	-	-	-
-	Koalicijska lista	-	-	28 165	49	-
-	SDS	10 601	15	-	-	-
-	SKBiH-SDP	11 124	16	-	-	-
-	Reformisti	8 366	12	-	-	-
-	Ostali	5 691	8	3 093	5	54
	Svega:	69 794	100	57 722	100	83

U biračke popise u 1990. bilo je upisano 91 835, a u 1996. 99 143 birača ili više 7 308 birača, odnosno 8%. Međutim, na izbore u 1990. izišlo je 78%, a u 1996. 60% ili manje 23% od upisanih birača.

Na ovim izborima HDZ je izišao samostalno u ime hrvatskog naroda. Na izborima 1996. dobio je više 5 661 glas ili 27% u odnosu na 1990. Njegov federalni stranački partner je u 1996. izišao na izbore u koaliciji s nekoliko drugih stranaka pod geslom "Za jedinstveni Mostar" i na taj način postigao mnogo bolje rezultate, u usporedbi s rezultatima u 1990 i u usporedbi na rezultate HDZ-a u 1996. O tome govore brojevi vijećnika. Od 100 općinskih vijećnika u 1990. HDZ je dobio 30, a SDA 19 vijećnika. Od 50 vijećnika u Gradskom vijeću u 1996. HDZ je dobio 22, a SDA s koalicijom 28 vijećnika. U šest općina, od ukupnog broja 126 izabranih vijećnika, HDZ je dobio 46, a SDA s koalicijom 80 vijećnika.

XII. DAYTON I PARIZ NAKON 500 DANA

1. CILJEVI I NJIHOVO OSTVARENJE

Sve tri strane, srpska, hrvatska i bošnjačko-muslimanska, željele su prestanak rata i uspostavu mira na prostorima Bosne i Hercegovine. Srpska strana, prisiljena vojnim uspjesima HV-a i HVO-a čije su snage bile na 20 km udaljenosti zračne crte od Banje Luke, najviše je željela da se prekinu ratne operacije, jer im je prijetila realna opasnost da izgube banjalučki kraj i bosansku Posavinu sve do Bijeljine. Srbija i Crna Gora nisu mogle vojno intervenirati, jer su bile gospodarski iscrpljene i vojno nespremne pomoći Srbima u Bosni i Hercegovini, a uspjesima hrvatske vojske u vojnim akcijama "Bljesak" i "Oluja" i u zapadnoj Bosni promijenjen je geostrateški položaj na hrvatskim i bosanskim prostorima u korist hrvatskog naroda. Bošnjačko-muslimanska strana je rado prihvatila uvođenje mira, jer je srpska strana još uvijek u vojnom okruženju držala Sarajevo, Goražde i neka druga važna područja za bošnjačku stranu. Hrvatskoj se strani ukazala realna prilika da političkim i diplomatskim sredstvima integrira svoje Podunavlje u Republiku Hrvatsku i da bi izbjegla daljnje ljudske i materijalne žrtve, također je prihvatila ponuđeni mir.

Glavni ciljevi Daytonskog sporazuma bili su: 1. postizanje mira, 2. uspostava dva entiteta - Federacije BiH i Republike Srpske uz očuvanje Bosne i Hercegovine, 3. ljudska prava, 4. povratak izbjeglica i raseljenih osoba i 5. oživotvorenje Federacije BiH.

1.1. Postizanje mira

Zainteresirane strane su u Daytonu pozvale Vijeće sigurnosti da donese rezoluciju kojom će ovlastiti države članice ili regionalne organizacije da uspostave međunarodne vojne provedbene snage – IFOR. Vojne postrojbe IFOR-a sastojale su se, uglavnom, od kopnenih, zračnih i pomorskih snaga zemalja članica NATO-a. U predviđenom roku uspostavljen je prekid neprijateljstava, obustavljena je vatra iz svih vrsta oružja i eksplozivnih sredstava, uspostavljena je kontrola naoružanja, povučene su vojne snage oba entiteta iza dogovorene crte razdvajanja, deblokirani su Sarajevo i Goražde, uspješno je obavljeno povlačenje UNPROFOR-a, osnovana je Zajednička vojna komisija, izvršena je djelomična razmjena zarobljenika, izvršeno je razgraničenje između Federacije BiH i Republike Srpske u sklopu međunarodno priznatih granica Bosne i Hercegovine. Uspostavljena je arbitraža za Brčko do 15. veljače 1998. U sklopu ovog Sporazuma nije uspostavljena sloboda kretanja, suradnja s Međunarodnim sudom u Haagu i posjet grobljima.

1.2. Bosna i Hercegovina i njezine institucije

Washingtonskim sporazumom od 18. ožujka 1994. uspostavljena je Federacija BiH u sklopu R Bosne i Hercegovine od hrvatskog i bošnjačko-muslimanskog naroda. U Daytonu je dogovoren drugi entitet – Republika Srpska. Tu je nestalo Republike Bosne i Hercegovine, a dogovorena je Bosna i Hercegovina kao državni okvir za dva entiteta s međunarodno priznatim kontinuitetom. Ustav Bosne i Hercegovine koji je dogovoren u Daytonu usvojili su Zastupnički dom RBiH, Ustavotvorna skupština Federacije BiH i Narodna skupština Republike Srpske.

S velikim zakašnjenjem održani su izbori 14. rujna 1996. za Zastupnički dom BiH, Federaciju BiH i Narodnu skupštinu Republike Srpske. Ubrzo zatim izvršeno je konstituiranje zakonodavnih tijela vlasti u oba entiteta i na razini Bosne i Hercegovine. Bivše Predsjedništvo RBiH i njegova Vlada blokirali su rad tročlanog Predsjedništva Bosne i Hercegovine i njegova Vijeća ministara, pa je time automatski bio blokiran rad Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u donošenju zakona i drugih propisa. Do kraja ožujka 1997. nisu doneseni zakoni i propisi o vanjskoj, carinskoj i monetarnoj politici, financiranju institucija i međunarodnih obveza Bosne i Hercegovine, politici useljavanja, izbjeglica i azila, provedbi međunarodnog i međuentitetskog kaznenog zakona, postavljanju i radu zajedničkih međunarodnih komunikacijskih uređaja, transportu među entitetima i kontroli zračnog prometa. Posebno ovdje treba istaknuti kako na razini Bosne i Hercegovine nije ustanovljen Ustavni sud BiH koji bi trebao imati devet članova, i to: četiri iz Federacije BiH, dva iz Republike Srpske i tri člana koje bira Europski sud za ljudska prava. Parlament BiH nije ustanovio Centralnu banku BiH koja bi trebala biti jedina vlast za izdavanje valute i monetarne politike u cijeloj Bosni i Hercegovini.

S konstituiranjem tijela vlasti išlo je mnogo teže. Tročlano Predsjedništvo BiH dugo se nije moglo dogovoriti oko mjesta održavanja sjednica. Nađeno je rješenje da se sjednice Predsjedništva BiH održavaju na dva mjesta u Sarajevu: u zgradi Muzeja i u zgradi Tehničkog fakulteta u Lukavici. Nakon toga su se sporili oko Poslovnika o radu. Tek početkom veljače 1997. počeli su održavati sjednice Predsjedništva i donositi pokoju "beznačajnu" odluku. Predsjedništvo BiH nije izvršavalo svoje ustavne obveze, između ostalog, nije vodilo vanjsku politiku BiH, nije imenovalo veleposlanike i druge međunarodne predstavnike BiH, nije zastupalo Bosnu i Hercegovinu u međunarodnim organizacijama, nije vodilo razgovore o međunarodnim ugovorima BiH, nije predložilo go-

dišnji proračun Zastupničkom domu BiH za 1997. i niz drugih obveza iz svoje mjerodavnosti.

Slična je situacija i s Vijećem ministara Bosne i Hercegovine kao i s tročlanim Predsjedništvom BiH. Najprije su se sporili oko sastava Vijeća. Srpska strana je predlagala da i zamjenici ministara uđu u sastav Vijeća, pa su kasnije od toga odustali. Nakon toga nisu se mogli složiti u odluci o mjestu održavanja sjednica i oko Poslovnika o radu. Istodobno se vodila rasprava oko predsjedavajućeg Vijeća ministara. Na prijedlog zamjenika Visokog predstavnika *M. Steinera* izabrana su dva ko-predsjedavajuća: *Haris Silajdžić*, Bošnjak i *Boro Bosić*, Srbin. Svakoga tjedna jedan od njih predsjedava Vijećem ministara. Do kraja ožujka 1997. Vijeće ministara nije se uspjelo dogovoriti niti oko jednog temeljnog zakona kojeg bi uputili Zastupničkom domu BiH na usvajanje.

1.3. Ljudska prava

Na razini Bosne i Hercegovine dogovoreno je da se osnuje Komisija za ljudska prava, koja se sastoji od dva dijela: Ureda ombudsmana i Suda za ljudska prava. Uredi ombudsmana su organizirani na razini BiH i Federacije BiH kao i po njezinim kantonima-županijama. Međutim, njihov je rad neefikasan i bespredmetan, jer ombudsmani ne mogu raditi na terenu kako je to predviđeno u Daytonskom sporazumu. Sud za ljudska prava nije organiziran. U Republici Srpskoj nije organizirano ni jedno ni drugo.

1.4. Povratak izbjeglica i raseljenih osoba

Aneksom sedam Općeg okvirnog sporazuma dogovoreno je da se sve izbjeglice i raseljene osobe imaju pravo vratiti na svoja ognjišta.

Imaju pravo na povrat imovine koja im je oduzeta tijekom rata ili nadoknadu imovine koja im se ne može vratiti. Glede toga osnovana je Komisija za izbjeglice i raseljene osobe.

Nije zabilježen slučaj da su se Hrvat ili Bošnjak vratili na svoja ognjišta na području Republike Srpske ili da se Srbin vratio na područje Federacije BiH. Tri su razloga za to. Prvi je razlog što i u jednom i u drugom entitetu nije povratniku osigurana osobna sigurnost. Drugi je razlog što se imovinom, posebno kućama, stanovima koriste prognane osobe iz drugog entiteta. Treći je razlog, pod pretpostavkom da prva dva ne postoje, što ni u jednom ni u drugom entitetu nije organiziran gospodarski život.

U Daytonu je posebno dogovoren početak povratka prognanih u Jajce, Bugojno, Stolac i Travnik, i to po dvije stotine obitelji u Jajce i Bugojno i po stotinu obitelji u Stolac i Travnik. Ovaj je dogovor trebalo provesti do 8. studenoga 1995., dakle, još za vrijeme samih razgovora. Međutim, vrlo mali broj prognanih obitelji vratio se u Jajce i Travnik, a u druga dva grada nije se vratila ni jedna obitelj.

1.5. Oživotvorenje Federacije BiH

Do 20. prosinca 1995., prema dogovoru u Daytonu, trebalo je Predsjedništvo i Vlada RBiH prenijeti svoje ovlasti na Federaciju BiH koje joj pripadaju prema Ustavu iz Washingtona. Međutim, do ožujka 1997. nisu u cijelosti ili djelomično prenesene ovlasti iz ovih oblasti: obrane, unutarnjih poslova, sudstva, financija, energetike i industrije, prometa i komunikacija, trgovine, poljoprivrede, obrazovanja, znanosti i kulture, zdravstva, urbanizma, prirodnog bogatstva i okoliša. Sve su ove funkcije zadržane na razini Republike BiH i kantona koji su, prije uspostave mira, bili pod kontrolom Armije BiH.

U sklopu odgovornosti koje su, prema dogovoru u Daytonu, pripale Vladi RBiH nisu uspostavljeni nacionalni kadrovski pariteti kao što su: vanjska politika i diplomacija, vanjska trgovina i republička upravna tijela. Nije dogovorena zajednička monetarna politika, zajedničke telekomunikacije, zračni promet i civilna koordinacija djelovanja oružanih snaga.

1.6. Rezultati dogovora

Veoma veliki kompromisi su se činili u Daytonu od strane svih sudionika, odnosno sva tri naroda. Srpska se strana morala odreći velike Srbije, bošnjačko-muslimanska strana se odrekla unitarne Bosne i Hercegovine, a hrvatska se strana odrekla HRHB, i posebno bosanske Posavine. Sve je ovo učinjeno glede mira, iako je on bio nepravedan za sve tri strane.

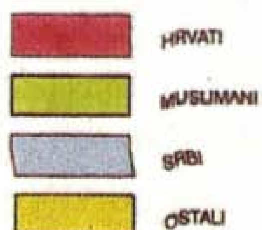
Srpski su ciljevi bili, još prije dvjesto godina, ostvariti veliku Srbiju do Virovitice, Karlovca i Karlobaga. Bili su nadomak tog cilja. Uz pomoć JNA nalazili su se pred Zagrebom, Pakracem i Karlovcem, izišli su na Jadransko more kod Zadra i, u isto vrijeme, osvojili su preko 70% teritorija Bosne i Hercegovine. Međutim, projekt velike Srbije onemogućen je i zauvijek stavljen u arhivu povijesti hrvatsko-srpskih odnosa. Svjetski čimbenici nisu dopustili da nestane ideja "velike male Srbije". U Bosni i Hercegovini su po Daytonskom sporazumu dobili 49% njezina teritorija. Ostavljena im je Bosanska krajina s Banjom Lukom i većim dijelom bosanske Posavine s neriješenim pitanjem Brčkog.

U Daytonu je bošnjačko-muslimanska strana izgubila cjelovitu-unitarnu Bosnu i Hercegovinu, što im je bio glavni politički cilj. U teritorijalnom smislu izgubili su Podrinje – istočnu Bosnu i istočnu Hercegovinu, a u Federaciji BiH dobili su pod svoju kontrolu sve važnije

gradove. Međutim, kontrolu granica prema SRJ i Hrvatskoj neće središnja vlast u Sarajevu moći efikasno kontrolirati.

Hrvatska je strana u Daytonu integrirala sve krajeve avnojevske Hrvatske u svoju državnu granicu. U srpnju 1997. će vlast ući potpuno u Podunavlje. U Federaciji BiH Hrvati kontroliraju preko 22% teritorija Bosne i Hercegovine koji se u cijelosti naslanja na Republiku Hrvatsku. Izgubljena je velikim dijelom bosanska Posavina, koja je ostala u sastavu Republike Srpske. Međutim, ti su krajevi u hrvatsko-muslimanskom okruženju i u slučaju rata Srbi će ga vrlo brzo izgubiti. Ukoliko potraje mir, za Srbiju je bosanska Posavina i Bosanska krajina, uključivši i Banju Luku, srpska enklava koja joj neće mnogo značiti ni vojno, ni politički, ni strateški.

ETNIČKA KARTA BiH (1996.)

Procjena i izrada Prof. dr. Ante F. MARKOTIĆ

Herceg-Bosna ili ..., Mostar, ZIRAL, 1996.

ZAKLJUČAK

Neposredno prije Titove smrti komunisti su izbacili parolu: "Poslije Tita Tito!" Mislilo se da će u Jugoslaviji ostati sve onako kako je to bilo prije njegove smrti. Vjerovalo se da će se narodima Jugoslavije moći i dalje vladati pomoću "diktature proletarijata". Ubrzo se pokazalo da to neće moći dugo trajati. Poslije Titove smrti, pa do 1990., svjetska se geopolitika naglo promijenila. Hladni rat je završio, Sovjetski imperij se raspao a istočnoeuropske države su se oslobodile sovjetskih okova. To su uradile: Poljska, Mađarska, Čehoslovačka, a nešto prije i zemlje Baltika. Potrebno je istaknuti da se Sovjetski imperij, skupa sa Sovjetskim Savezom raspao uz pristanak sovjetskog vođe *Mihaila Gorbačova*.

Tijekom 1986. Srpska akademija nauka sastavila je Memorandum u kojem je bio popis optužbi, povijesnih i sadašnjih, protiv drugih republika i drugih naroda, posebno Albanaca u SFRJ. U 1987. *Slobodan Milošević*, koristeći se kosovskim problemom, postaje vođa SK Srbije, prethodno smijenivši *Ivana Stambolića* s te dužnosti. Koristeći se komunističkim aparatom, *Milošević* je na Kosovu preuzimao ili dokidao institucije vlasti popunjavajući ih Srbima ili Albancima-priklonicima. Jugoslavensko Predsjedništvo i Vlada bili su nemoćni pred srpskim zahtjevima da se na Kosovu uvede izvanredno stanje koje je trebalo, pod izgovorom održavanja reda, osigurati potpunu likvidaciju ustavne vlasti. Svoju politiku prema Kosovu *Milošević* je zaokružio govorom 28. lipnja 1989., na 600. obljetnici Kosovskog boja. U tom govoru, pored ostalog, prvi je put najavio mogućnost rata, rekavši: "I danas, nakon šest stoljeća, mi smo još u svađama i borbama. To nisu oružane borbe, iako ni to ne treba, za sada, isključiti."

Do 1989. velikosrpska imperijalna politika dobro se učvrstila u Srbiji i Crnoj Gori. Putem izvanrednog stanja na Kosovu je dokinut Ustav iz 1974. "Jogurt revolucijom" u Vojvodini, i "događanjem naroda" u Crnoj Gori uklonjeni su svi kadrovi koji su bili protivnici takve srpske politike prema drugim republikama. Ono što je postignuto u Srbiji i Crnoj Gori željelo se postići 1989. u drugim republikama. Za obračun s drugim republikama izabran je Kongres SKJ, koji je dugo pripreman i nekoliko puta u 1989. odgađan. Početkom 1990. ipak se održao kongres SKJ za koji su bila ponuđena dva različita dokumenta. Komunisti iz Slovenije ponudili su svoj prijedlog kojim se predviđala rekonstrukcija SKJ, njegovo svođenje u republičke granice, razbijanje njegove monolitnosti i njegova demokratizacija. Nakon što je odbačen njihov prijedlog, delegati iz Slovenije napustili su Kongres. Ubrzo zatim to isto su učinili delegati iz Hrvatske. Kongres SKJ je prekinuo s radom i nije se više nikad sazvao. Propašću Kongresa SKJ otpočelo je i raspadanje SFRJ.

Slovenija je prva organizirala demokratske izbore poslije Drugog svjetskog rata na području Jugoslavije. Skupštinski izbori su održani od 8. do 12. travnja 1990. a pobijedila je koalicija udružena u "DEMOS". Na predsjedničkim izborima pobijedio je *Milan Kučan*, koji se hrabro držao na Kongresu SKJ, što mu glasači nisu zaboravili. U Hrvatskoj se išlo mnogo brže nego u Sloveniji ka demokratizaciji i neovisnosti. Ono što je Slovenija uradila glede toga u zadnje dvije godine, Hrvatska je uradila za godinu dana. Izbori su za Sabor održani 22. travnja i 7. svibnja 1990. HDZ je na čelu s *dr. Franjom Tuđmanom* dobio apsolutnu većinu, 193 od mogućih 365 zastupnika. Sabor je 30. svibnja 1990. izabrao *dr. Franju Tuđmana* za prvog predsjednika demokratske države Hrvatske. U prosincu iste godine glasovalo se za novi Ustav Republike Hrvatske u kojem se, pored ostalog, određuje: povijesni nastavak hrvatske države, Republika Hrvatska kao jedinstvena

zemlja, grb, zastava, himna, pismo, jednakost građana, jamčenje prava čovjeka i drugo. Srbija i Crna Gora ostale su zajedno, nakon razlaza s ostalim republikama u Jugoslaviji. Istodobno su organizirali izbore i u obje republike pobijedili su socijalisti-komunisti. U srpnju 1990. organizirana je Socijalistička partija Srbije, odnosno Crne Gore i to od ranijeg SKJ i Socijalističkog saveza Jugoslavije. U Makedoniji su održani izbori 9. prosinca 1990., ni jedna stranka nije dobila apsolutnu većinu. Zbog toga je uspostavljena koalicijska Vlada i ostala tijela vlasti. Krajem siječnja 1991. izabran je *Kiro Gligorov* za prvog predsjednika demokratske Makedonije.

Potaknuti demokratskim i političkim promjenama u Sloveniji i Hrvatskoj, komunistički delegati u Skupštini SRBiH osigurali su, tek, početkom listopada 1990. sve pravne pretpostavke za održavanje demokratskih izbora koji su bili zakazani za 18. studenoga 1990. Na izborima su pobijedile stranke s nacionalnim programima, kako na razini Republike tako isto i po općinama za sva predstavnička tijela vlasti. Tako je hrvatski narod poklonio svoje povjerenje HDZ-u, muslimanski narod SDA-u, a srpski narod SDS-u.

Već u samim programima stranaka SDA i SDS-a nalazilo se sjeme budućeg razdora i tragedije naroda i građana Bosne i Hercegovine. SDS je bio produžena ruka općesrpske imperijalne politike u BiH. U svom Programu najavio je rat, ukoliko se političkim sredstvima ne mognu ostvariti opći ciljevi "svekolikog srpstva" na području bivše Jugoslavije. Stranka demokratske akcije je u predizbornim aktivnostima dala do znanja Hrvatima i Srbima da predstavlja Muslimane u Jugoslaviji (izuzev Albanaca na Kosovu) i da želi Bosnu i Hercegovinu kao građansku republiku na načelu "jedan građanin, jedan glas". SDA je, također, najavila rat, ukoliko ne bude građanske republike BiH. Jedino je HDZ projektirala Bosnu i Hercegovinu kao suverenu državu u konfederalnom odnosu s ostalim republikama, državu ravnopravnih konstitutivnih naroda

i ostalih njezinih naroda i narodnosti. Koncept HDZ-a o unutarnjem ustrojstvu BiH sukobljavao se već tada s programom SDA, koji je predviđao unitarnu BiH i njezino federalno povezivanje unutar Jugoslavije, a sa SDS-om također razilazio kako glede unutarnjeg ustrojstva tako i povezivana BiH u sklopu bivše Jugoslavije.

U tijeku konstituiranja Skupštine SRBiH izbile su svađe između zastupnika SDS-a, s jedne strane, i zastupnika SDA i HDZ-a, s druge strane, oko teksta zakletve i postavljanjem *Avde Čampare* za generalnog tajnika Skupštine. Svađe su se nastavile sve do početka travnja 1992., kada su srpski zastupnici napustili legalnu vlast BiH i premjestili se s ostalim svojim kadrovima iz Predsjedništva, Vlade, uprave i ostalih institucija vlasti i poduzeća u tijela vlasti Republike Srpske. Do napuštanja bosanskohercegovačke vlasti SDS je, uz pomoć Srbije, Crne Gore i JNA, organizirao četiri svoje SAO i početkom 1992., na osnovi istih, utemeljio Republiku Srpsku sa svim atributima državnosti (bez međunarodnog priznanja).

Dok je SDS u 1991. i prvom kvartalu 1992. stvarao Republiku Srpsku, dotle je SDA, potpomognuta nekim dužnosnicima iz hrvatskog naroda, radila na međunarodnom priznanju RBiH i kad je to postigla, u ožujku 1992., BiH je ostala bez ostalih elemenata državnosti (dvije trećine teritorija, vojske, novca, gospodarstva, grba, zastave). Instituciju međunarodnog priznanja Predsjedništva RBiH u Sarajevu branio je *Alija Izetbegović* stotinama tisuća poginulih, ranjenih i oko dva milijuna prognanih građana. Već u predizborno vrijeme, u 1990., Izetbegović je upao u dvije zamke velikosrpske propagande: da muslimanskom narodu u Bosni i Hercegovini glavna opasnost prijeti od Zagreba, zbog čega je raskinuta koalicija između SDA i HDZ-a neposredno pred izbore u studenome 1990., i drugoj tezi (generala *Veljka Kadijevića*) da JNA neće napasti BiH, čemu je *Izetbegović* vjerovao sve do njegova uhićenja 2. svibnja 1992. na aerodromu Butmir u Sarajevu.

Žrtve svih naroda i narodnosti u BiH bi bile daleko veće, posebice muslimanskog naroda, da nije HDZ na vrijeme (18. studenoga 1991.) utemeljio HZHB, a 8. travnja 1992. HVO. Preko 400 000 spašeno je Muslimana preko jedne trećine obranjenog prostora BiH od strane HVO-a. Prvo utočište pružila im je Republika Hrvatska. Sve ovo nije vrijedno SDA-u i njezinu čelniku *Aliji Izetbegoviću*, kao što nije cijenio glasovanje hrvatskog naroda da bude izabran 1990. u Predsjedništvo RBiH i masovni izlazak hrvatskog naroda na referendum 29. veljače 1992. za međunarodno priznanje BiH.

Instituciju Ratnog predsjedništva RBiH, SDA i njezin vođa *Alija Izetbegović* branio je svim ustavnim i neustavnim sredstvima, Poslovnikom o radu Predsjedništva, a ponajviše stotinama tisuća poginulih i ranjenih i milijunima prognanih. Krajem ožujka i polovinom travnja 1992., kad je već bila izvršena otvorena agresija na BiH, razgovarali smo *dr. Miljenko Brkić* i *ja* s *Rusmirom Mahmutćehajićem*, tadašnjim ideologom SDA. Predlagali smo da se Hrvati i Muslimani dogovore i predlože SDS-u federalno uređenje BiH i to tako da se Srbima prepuste sve općine, u kojima oni imaju apsolutnu većinu (tako su već bile organizirane SAO, uz male iznimke u Podrinju), a da Hrvatima i Muslimanima pripadnu općine u kojima, zajedno, imaju apsolutnu većinu. Međutim, taj se naš prijedlog nije prihvatio, nego se tvrdoglavo ostalo pri "građanskoj i unitarnoj BiH". To su bili zadnji pokušaji s hrvatske strane da se s muslimanskom stranom neposredno dogovorimo o unutarnjem ustrojstvu BiH, koji smo trebali zajedno predložiti srpskoj strani.

Zbog ratnog stanja u BiH Skupština RBiH nije se mogla sastajati. Kod takvog stanja Ustav je predvidio da se organizira Ratno predsjedništvo. Ovdje su potrebna pojašnjenja. Ustav RBiH iz 1974., sa svojih 79 amandmana do 1990., kao i Ustav drugih republika u SFRJ, predvidio je formiranje Ratnog predsjedništva u slučaju vanjskog nepr-

ijatelja. U vrijeme usvajanja Ustava i amandmana nije se moglo ni pretpostaviti da će jedan od konstitutivnih naroda izvršiti agresiju, zajedno s JNA na Republiku BiH. Početkom travnja 1992. koriste se ustavne odredbe i formira se Ratno predsjedništvo koje, pored svojih redovnih ustavnih nadležnosti, preuzima zakonodavnu nadležnost Skupštine RBiH donoseći uredbe sa zakonskom snagom.

Koristeći se odredbama Ustava, redovno Predsjedništvo je prošireno *Mariofilom Ljubićem*, zamjenikom predsjednika Skupštine (s obzirom da je *Momčilo Krajišnik* napustio Skupštinu i prešao u Republiku Srpsku), i *Jurom Pelivanom*, predsjednikom Vlade.

U Ratnom predsjedništvu trebao se naći i zapovjednik TO-a. Nominalni zapovjednik TO-a (koji je rasformiran u 1990. i 1991.) bio je Srbin koji je prije izbijanja agresije otišao u Beograd kao umirovljenik, zbog čega je ostalo upražnjeno to mjesto. Na osnovi ustavnih odredaba, u Ratnom predsjedništvu našla su se četiri Hrvata (*Stjepan Kljujić, Franjo Boras, Mariofil Ljubić* i *Jure Pelivan*) i tri Muslimana (*Alija Izetbegović, Ejup Ganić* i *Fikret Abdić*). Ovakav sastav Ratnog predsjedništva nije odgovarao *Aliji Izetbegoviću*. Umjesto *Biljane Plavšić* i *Nikole Koljevića*, koji su početkom travnja 1992. napustili Predsjedništvo i prešli u Republiku Srpsku, u Ratno predsjedništvo ulaze *dr. Nenad Kecmanović* i *dr. Mirko Pejanović*. U srpnju 1992. *Nenad Kecmanović* je otišao u Beograd i umjesto njega *Izetbegović* imenuje *Tatjanu Ljuić – Mijatović* članom Ratnog predsjedništva. Ona nije bila kandidat za Predsjedništvo na izborima u studenome 1990. U srpnju 1992., nakon što nije prihvatio prijedlog HVO-a da se utemelji zajednički stožer između HVO-a i Armije BiH za obranu BiH, *Izetbegović* uvodi u Ratno predsjedništvo načelnika Štaba Vrhovne komande oružanih snaga BiH *Sefera Halilovića*, koji je prvoimenovani na tu dužnost. U jesen 1992. izbacuje se *Mariofil Ljubić*, a umjesto njega imenuje se članom Ratnog predsjedništva *Miro Lazović*. Drugi ustavni cirkus s Predsjedništvom pravi *Izetbegović* u

jesen 1993., nakon završetka Ženevske konferencije. Nezadovoljan držanjem hrvatskih članova na Konferenciji, donosi Odluku, krajem kolovoza, o isključenju *Mile Akmadžića*, a 20. listopada opozivaju se s dužnosti članovi i redovnog i Ratnog predsjedništva *Miro Lasić* i *ja*. Pretpostavlja se da je u isto vrijeme opozvan i *Fikret Abdić*. Umjesto isključenih članova članovima Ratnog predsjedništva postali su *Haris Silajdžić, Nijaz Duraković, Ivo Komšić* i *Stjepan Kljujić*, koji je svojedobno napustio Predsjedništvo. Tako je *Alija Izetbegović* krajem listopada 1993., umjesto ustavnog Ratnog predsjedništva, utemeljio svoj *Ratni kabinet*, odnosno *Savjetodavno vijeće*.

Hrvatski narod u BiH, predvođen HDZ-om, na vrijeme je ocijenio koje mu opasnosti prijete od srpskog agresora i od pasivnog držanja Predsjedništva RBiH na čelu s *Alijom Izetbegovićem*. Nakon što je SDS organizirao svoje četiri SAO u BiH i pripremio proglašenje Republike Srpske, hrvatski je narod utemeljio 18. studenoga 1991. HZHB sa sjedištem u Mostaru.

U ožujku i travnju došlo je do otvorene srpske agresije, posebno na hrvatska područja u BiH. SDS je od svojih SAO proglasio početkom siječnja 1992. Republiku Srpsku, a početkom travnja 1992. srpski su predstavnici napustili bosanskohercegovačku vlast i prešli u Republiku Srpsku. Poslije tih i drugih događaja HZHB je utemeljila 8. travnja 1992. HVO – vojnu komponentu sa sjedištem u Mostaru. Odmah je poslan prijedlog Predsjedništvu za formiranje zajedničkog vojnog stožera radi obrane BiH. Taj prijedlog nije prihvaćen, ne samo tada nego u praksi sve do početka 1997.

Nakon *Zajedničke izjave Tuđman – Izetbegović* od 16. lipnja 1992. HZHB donijela je 3. srpnja 1992. *Statutarnu odluku o privremenom ustrojstvu izvršne i sudbeno-upravne vlasti*. Za obavljanje izvršne i sudbeno-upravne vlasti formirano je šest odjela, i to: obrane, unutarnjih poslova, gospodarstva, financija, društvenih djelatnosti i pravosuđa i

uprave. Vidljivo je da je vođeno računa o nacionalnosti organizacije izvršne vlasti i da su organizirani oni odjeli koji su usmjereni i potrebni za obranu hrvatskih područja u BiH.

Pošto je utemeljen HVO (vojni i civilni dio), ubrzo je došlo do *Sporazuma Tuđman – Izetbegović*, 21. srpnja 1992. u Zagrebu, u kojem se, pored ostalog, kaže da je oružani dio HVO-a sastavni dio jedinstvenih oružanih snaga RBiH i da će imati svoje predstavnike u zajedničkom zapovjedništvu oružanih snaga BiH. Dalje je rečeno da će se civilna vlast, koja je nastala u ratnim uvjetima u okviru HVO-a, uskladiti s ustavno-pravnim poretkom RBiH. U ovom Sporazumu, prvi put, predsjednik Predsjedništva RBiH, *Alija Izetbegović* priznaje HVO sastavnim dijelom oružanih snaga BiH.

Međutim, ono što *Alija Izetbegović* potpisuje, ne znači da u praksi sprovodi. Autor je neposredno nakon potpisa Sporazuma od 21. srpnja 1992. organizirao nekoliko skupova predstavnika hrvatskog i muslimanskog naroda u Zenici, Jablanici, Fojnici, Kaknju, Žepču i drugim mjestima glede provjere Sporazuma u praksi. Autor i ostali politički čelnici hrvatskog naroda uvjerili su se da sa Sporazumom nije upoznat ne samo muslimanski narod nego ni najviši lokalni politički čelnici. Pored toga, uvjerili smo se da muslimanska Armija sprema agresiju na hrvatska područja.

Već u programima SDA i HDZ-a, pred izbore u studenome 1990., mogu se uočiti različitosti koje će kasnije dovesti do međusobnih sukoba i pored svih nastojanja hrvatske strane da do toga ne dođe. S jedne strane, Program SDA odnosi se na građane u BiH koji pripadaju muslimanskom povijesnom krugu. Stranka će se brinuti za one građane koji prihvaćaju njezin program i ciljeve. Glede državnopravnog uređenja BiH, stranka se zalagala za Jugoslaviju kao federalno uređenu državu s postojećim i zatečenim granicama republika. S druge strane, HDZ je u svom programu najavila da će se zalagati za ravnopravnost

hrvatskog naroda u BiH s ravnopravnošću ostala druga dva naroda. Glede državno-pravnog uređenja, HDZ se zalagala za konfederalno uređenje bivše Jugoslavije sa šest država s postojećim državnim granicama. Federalno uređenje Jugoslavije odgovaralo je SDA-u, jer bi u tom slučaju svi Muslimani živjeli u jednoj, jugoslavenskoj državi. HDZ-u je odgovarala samo samostalna i suverena Bosna i Hercegovina u konfederaciji s ostalih pet republika u sklopu Jugoslavije, države u kojoj bi se mogla ostvariti ravnopravnost hrvatskog naroda s ostala druga dva naroda.

Alija Izetbegović je olako zanemario činjenice kao što su: da mu je hrvatski narod svojim glasovima na izborima u studenome 1990. pomogao da bude izabran u Predsjedništvo RBiH i da postane njegovim predsjednikom; da je hrvatski narod, izlaskom na referendum 29. veljače i 1. ožujka 1992., omogućio međunarodno priznanje BiH; prijedlog HVO-a u travnju 1992. za utemeljenje Zajedničkog vojnog stožera; spašavanje i zbrinjavanje stotine tisuća pripadnika muslimanskog naroda preko obranjenih hrvatskih područja u BiH. Nasuprot svemu tome, krajem travnja i početkom svibnja 1992., nakon što je HVO u Busovači osvojio vojarne JNA u Kaoniku i Slimenu, javlja se muslimanski TO iz Zenice za podjelu ratnog plijena, zbog čega dolazi do međusobnog sukoba u kojima je bilo žrtava na obje strane. U namjeri da zaštiti srpska sela Katići i Predjele kod Zenice od pljački i paljevina, HVO se 1992. sukobio s muslimanskim TO-om, gdje je, također, bilo žrtava na obje strane. Krajem lipnja 1992. muslimanska TO je na planini Raduši i kod Uskoplja-Gornji Vakuf ubila iz zasjede četiri časnika HVO-a.

Osobno sam bio svjedok početka i kraja rata u Mostaru između HVO-a i muslimanske Armije. Krajem rujna 1991. došlo je oko 20 000 rezervista JNA, s raznim paravojnim srpskim skupinama u i oko Mostara. Shvativši da je grad Mostar ostavljen bez pomoći Predsjedništva RBiH, općinski Krizni štab donio je 29. travnja 1992.

Odluku o prepuštanju zaštite i obrane Mostara HVO-u, Općinskom stožeru Mostar. Sredinom lipnja 1992. HVO je oslobodio Mostar od JNA i četničkih snaga uz mali broj vojnika pripadnika muslimanskog naroda. Na prvoj crti u Podveleži i drugim mjestima oko Mostara ostali su pripadnici HVO-a, dok su se u isto vrijeme pripadnici muslimanske Armije širili po gradu, praveći vojne utvrde od stambenih zgrada i poslovnih objekata. Tako su na samom ulazu u zgradu, duboko u zapadnom dijelu Mostara u kojoj autor stanuje, izgradili "mitraljesko gnijezdo" uz ostala vojna utvrđenja. Armija je dobro skrivala svoje namjere u Mostaru, kao i u srednjoj Bosni, da bi 9. svibnja 1993. iznenadno napala postrojbe HVO-a.

Internacionalizacija sukoba u Bosni i Hercegovini otpočela je Rezolucijom UN broj 743. od 21. veljače 1992. i ona traje do današnjih dana, samo u različitim formama i drukčijim sredstvima. Da bi pomirila suprotna stajališta o državno-pravnom uređenju Bosne i Hercegovine, Europska zajednica je organizirala u veljači 1992. u Lisabonu sastanak između delegacija sva tri naroda BiH i ponudila svoj Plan, nazvan *"Cutilleirov plan"*, po vođi europske pregovaračke delegacije, portugalskom ambasadoru *Cutilleiro*. Plan se sastojao od šest načela i zemljovidom posebno. Ponuđena je država Bosna i Hercegovina sastavljena od tri konstitutivne jedinice koje su na nacionalnoj osnovi, s tim što bi se, kod ustrojavanja jedinica i kantona-župa, vodilo računa i o gospodarskim, zemljopisnim i drugim kriterijima. Plan, posebice njegov zemljovid nije zadovoljio ni jednu stranu nego ih je, naprotiv, još više udaljio.

Ujedinjeni narodi su se sve više uključivali u sukobe BiH, donijevši osam rezolucija u razdoblju od 21. veljače do 18. prosinca 1992. Sve su te rezolucije bile temelj da se zaključi Sporazum 15. svibnja 1993. između RBiH i UN-a o Zaštitnim snagama UN-a UNPROFOR-u u Bosni i Hercegovini. Zaštitne snage su se sastojale, pored zapovj-

ednika, od vojne, policijske i civilne komponente. Mnogobrojne zemlje svijeta sudjelovale su sa svojim vojnim i civilnim osobljem, posebice Velika Britanija i Francuska, čije su snage činile preko 50% od ukupnog broja angažiranog osoblja u Zaštitnim snagama.

UNPROFOR-ove snage bile su "neutralne", poštivale su lokalne zakone i propise, a bile su razmještene tako što su razdvajale zaraćene snage. Zaštitne snage najviše su odgovarale srpskoj strani, jer su joj omogućavale dovoz humanitarne pomoći i sankcionirale joj osvojeni teritorij Bosne i Hercegovine. U velikoj je mjeri UNPROFOR odgovarao i muslimanskoj strani, jer joj je, kroz pružanje humanitarne pomoći, spasio tisuće civila i vojnika od sigurne smrti zbog nedostatka hrane i drugih ljudskih potrepština. Najmanje je UNPROFOR odgovarao hrvatskoj strani, jer su putovi opskrbe HVO-a i civilnog pučanstva, uglavnom, bili otvoreni prema R Hrvatskoj.

Londonska je konferencija premjestila mirovni proces o Bosni i Hercegovini iz Lisabona u Ženevu. Razgovori i pregovori trajali su do Washingtonskog dogovora i oni se mogu podijeliti na dva razdoblja. Prvo je razdoblje trajalo od 3. rujna 1992. do 31. ožujka 1993. pod pokroviteljstvom *Curusa Vancea* i *Davida Owena*, a drugi je dio trajao od 1. travnja 1993. do 18. ožujka 1994. pod pokroviteljstvom *Owena* i *Stoltenberga*.

Početkom siječnja 1993., nakon četiri mjeseca pregovaranja, objavljen je prijedlog unutarnje teritorijalne podjele Bosne i Hercegovine pod nazivom *Vance-Owenov plan*. Ovim je Planom ponuđeno deset provincija kao temelj unutarnjem ustrojstvu Bosne i Hercegovine. Za utemeljenje provincija bio je etnički kriterij odlučujući, s tim što su uzeti i neki drugi kriteriji kao što su prometni, gospodarski, kulturno-znanstveni i drugi, na čemu je inzistirala hrvatska strana. Svaka konstitutivna jedinica dobila je tri provincije, i to: hrvatska Mostar, Odžak i Travnik, muslimanska Bihać, Tuzlu i Zenicu i srpska Banju Luku, Bijeljinu

i Nevesinje. Sarajevo je proglašeno otvorenim gradom. Ovaj je Plan najviše odgovarao hrvatskoj strani, zbog čega ga je *Mate Boban*, vođa hrvatske delegacije, potpisao čim je objavljen u siječnju 1993. Muslimanska strana je prihvatila Plan pod određenim uvjetima, srpska strana ga je odbacila. Kako je rat većih razmjera između HVO-a i Armije uslijedio početkom travnja 1993., ima indicija da su ovaj Plan međunarodni čimbenici radili u korist hrvatske strane, da bi se unio definitivni razdor između hrvatskog i muslimanskog naroda u Bosni i Hercegovini i šire.

Drugi dio razgovora odvijao se pod pokroviteljstvom Owena i Stoltenberga. Promjenom posrednika, promijenila se i politika međunarodnih moćnika prema Bosni i Hercegovini. Ponovno se pokušavalo u razgovorima postići nemoguće, tj. da se srpska strana odrekne 20% osvojenog teritorija, a muslimanska strana da prihvati uniju triju republika: hrvatske, muslimanske i srpske. I u ovom prijedlogu Plana, zemljovid je bio neprihvatljiv za sve strane. U razgovoru su prvi put sudjelovali članovi Ratnog predsjedništva RBiH. Članovi iz reda hrvatskog naroda (*Akmadžić, Lasić* i *autor*) pokušali su dva puta smijeniti *Aliju Izetbegovića* s dužnosti predsjednika Predsjedništva RBiH, što nije uspjelo, jer se nije dobila podrška članova iz reda muslimanskog i srpskog naroda.

Početkom 1994. sukobi između HVO-a i muslimanske Armije BiH bili su na vrhuncu obostrane iscrpljenosti, kako ljudskih tako i materijalnih snaga. Prijetila je realna opasnost da Srbi ne izvuku najveću korist iz ovog sukoba i da, bez poteškoća zauzmu preostalih 25% područja BiH, koliko je ostalo izvan njihove kontrole. U to vrijeme UN i EU pokazale su svu svoju nemoć u rješavanju bosansko-hercegovačke krize, kako kroz djelovanje UNPROFOR-a tako i u okviru institucija OESS-a i EU-a. Shvativši da su obje strane dovoljno iscrpljene, predsjednik Sjedinjenih Američkih Država *Bill Clinton* poziva, 18. ožujka 1994.,

predstavnike hrvatskog i muslimanskog naroda na dogovor u Washington. Nakon održanih razgovora, potpisani su sljedeći dokumenti: 1. Izjava o nacrtu Ustava Federacije BiH i suradnji s Republikom Hrvatskom kao i sami tekst Ustava, 2. Instrumenti za zaštitu ljudskih prava koja se trebaju uključiti u Ustav Federacije BiH i R Hrvatske, 3. Sporazum o slobodnom prolazu područjem Neuma i 4. Sporazum o slobodnom pristupu Federacije BiH Jadranskom moru.

Konstitutivni narodi Hrvati i Bošnjaci-Muslimani predloženim Ustavom, preoblikovali su unutarnji ustroj Bosne i Hercegovine, s većinskim hrvatskim i bošnjačko-muslimanskim narodom u Federaciji BiH koja se sastoji od federalnih jedinica (kantona-župa) s jednakim pravima i odgovornostima. Prvi se put u jednom temeljnom zakonu Bosne i Hercegovine spominju Bošnjaci kao narod, umjesto Muslimana koji su taj naziv upotrebljavali od 1966. Ovom promjenom u nacrtu Ustava Federacije BiH, pored hrvatskog, utemeljen je i bošnjački jezik kao službeni jezik.

U isključivoj mjerodavnosti Federacije BiH predviđeno je vođenje sljedećih poslova: obrane i zaštite vanjskih granica, vanjskog predstavljanja, državljanstva, gospodarske politike, vanjske trgovine i financija, suzbijanje međunarodnog kriminala, energetske politike i financiranje središnjih djelatnosti. Kantonima-županama pripalo je sve drugo što nije dano u isključivu mjerodavnost Federacije BiH, posebno ovi poslovi: uspostava i nadziranje policijskih snaga, stvaranje obrazovne i kulturne politike, stambeno-komunalna politika, korištenje lokalnog zemljišta i prostorno planiranje, radio i televizija, provedba socijalne politike i financiranje kantonalne vlasti.

Na razini Federacije BiH predviđena je trodioba vlasti i to na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu. Zakonodavna vlast izvršava se u oba doma: Zastupničkom domu i Domu naroda. Zastupnički se dom sastoji od 140 članova, a Dom naroda od 30 Bošnjaka, 30 Hrvata i jednog

broja izaslanika drugih naroda. U kantonima-županima predviđena je, također, trodioba vlasti, i to na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu. Zakonodavno tijelo kantona-župe ima najmanje 30, a najviše 50 članova i sastoji se od jednog doma.

Na razgovorima 18. ožujka 1994. u Washingtonu dogovorena je uspostava konfederacije između Federacije BiH i R Hrvatske. Uspostavom konfederacije ne bi se mijenjao međunarodni identitet ni pravni subjektivitet R Hrvatske ni Federacije BiH. Utemeljeno je Konfederalno vijeće radi usklađivanja politika i ostalih aktivnosti unutar konfederacije. Od svega što je dogovoreno najdalje se otišlo kod usklađivanja obrambene politike i u kontaktima zajedničkih zapovjedništava.

Kako je to bilo predviđeno, Ustavotvorna skupština je 30. ožujka 1994. usvojila predloženi tekst Ustava. Krajem svibnja iste godine izabran je *Krešimir Zubak* za predsjednika, a *Ejup Ganić* za dopredsjednika Federacije BiH, na tim dužnostima su ostali do ožujka 1997. Nakon *Sporazuma Zubak-Ganić* u Beču, od 11. svibnja 1994., izvršena je rekonstrukcija Vlade Federacije BiH koja je, u praksi, djelovala na tri kolosijeka, i to na razini: RBiH, Federacije BiH i Hrvatske Republike Herceg Bosne, jer su se, uglavnom, iste osobe nalazile u sve tri vlade. To dalje upućuje na zaključak da nije funkcionirao predviđeni pravni sustavna teritoriju Federacije BiH. Najveći je napredak ostvaren u približavanju HVO-a i muslimanske Armije nakon Deklaracije iz Splita (22. srpnja 1995.), što je rezultiralo oslobađanjem zapadne i središnje Bosne, posebno deblokiranjem bihaćke regije od srpskog agresora.

Oživotvorenje Federacije BiH bilo je, pored ostalih pitanja, na dnevnom redu početkom studenoga 1995. u Daytonu. Nakon Washingtona administracija Sjedinjenih Američkih Država bila je više sklona cjelovitom rješenju bosansko-hercegovačke krize, a manje poticaju implementacije Federacije BiH. Tada se shvatilo da cjelovitog rješenja za Bosnu i Hercegovinu nema ukoliko se ne utemelji Federacija BiH,

jer je ona jamac opstojnosti bilo kakve BiH. U Daytonu je zaključeno da ni nakon 20 mjeseci Ustava Federacije BiH proces jačanja i izgrađivanja povjerenja između njezinih konstitutivnih naroda nije dao zadovoljavajuće rezultate. Pored ostalog, utvrđeno je da odgovornosti koje pripadaju Vladi Federacije BiH nisu prenesene s Vlade RBiH, posebice poslovi obrane, unutarnjih i vanjskih poslova.

U Washingtonu je 18. ožujka 1994. uspostavljen entitet – Federacija BiH, a u Daytonu je utemeljen drugi entitet – Republika Srpska. Pored toga, u Daytonu je nestalo *Republike Bosne i Hercegovine*, a dogovorena je Bosna i Hercegovina kao državni okvir za dva entiteta, s međunarodno priznatim kontinuitetom. Ustav Bosne i Hercegovine usvojili su Zastupnički dom BiH, Ustavotvorna skupština Federacije BiH i Narodna skupština Republike Srpske i time legalizirali sve sporazume iz Daytona.

U Daytonu je uspostavljen prekid neprijateljstava između Federacije BiH i Republike Srpske uz pomoć Provedbenih snaga (IFOR), koje su sastavljene od zemalja pripadnica NATO-a. U vojnom dijelu Sporazuma strane su se dogovorile da se neće koristiti silom jedna protiv druge i da će pružati podršku ovlastima IFOR-a posebice u poduzimanju potrebnih akcija, uključujući i uporabu sile, kako bi se poštivao Sporazum. IFOR je obvezan sljedeće: pratiti i osiguravati poštivanje vojnog dijela Sporazuma, nadgledati i odobravati selektivno obilježavanje crte prekida vatre i zone razdvajanja, uspostavljati veze s lokalnim i civilnim vlastima, pomagati u povlačenju UNPROFOR-a, pomagati u provedbi slobodnih i poštenih izbora, pomagati organizacije koje obavljaju humanitarne zadaće, pratiti i sprječavati ometanje kretanja civilnog pučanstva, izbjeglica i raseljenih osoba i nadgledati čišćenje minskih polja i prepreka, pratiti i nadgledati sve snage i objekte u Bosni i Hercegovini. IFOR ima punu slobodu kretanja kopnom, zrakom i vodom, ima pravo logorovanja, izvođenja manevara i korištenja svih objekata radi izvršavanja preuzetih

odgovornosti, dok armije BiH, RS i HVO-a to nemaju pravo. Svi radari za zračno upozorenje, zračnu obranu i kontrolu vatre zatvorili su se u roku 72 sata, nakon stupanja na snagu Sporazuma. IFOR ima pravo na sredstva i usluge potrebne za komuniciranje kao i neograničenu uporabu cijelog elektromagnetskog spektra.

Sve su strane dale podršku progresivnim mjerama regionalne stabilnosti i kontrole naoružanja, bez čega nema stabilnog mira u regiji. Obvezale su se na pronalaženje novih oblika suradnje na području sigurnosti, naročito u postizanju uravnoteženih i stabilnih razina obrambenih snaga. Osnovicu naoružanja za sve strane činila je sadašnja količina oružja SRJ. Limit za SRJ je 75, za Hrvatsku 30 i za BiH 30% od osnovice. Količina koja je dodijeljena Bosni i Hercegovini dijelila se na entitete po omjeru dva za Federaciju BiH i jedan za Republiku Srpsku. Strane su se obvezale surađivati s *Forumom o sigurnosnoj suradnji* u sklopu OSSE-a, s ciljem uspostave regionalne ravnoteže u i oko bivše Jugoslavije.

Na poziv svih strana u Daytonu, *Vijeće sigurnosti* osnovalo je Međunarodne policijske snage IPTF radi osiguranja mira, reda, sigurne i zdrave sredine u područjima oba entiteta. IPTF je samostalan u obavljanju svojih dužnosti, a njegove aktivnosti koordinira Visoki predstavnik UN-a za provedbu dijela civilnog mirovnog rješenja u Bosni i Hercegovini. Strane su omogućile IPTF-u izravan i potpun pristup mjestu, osobi, djelatnosti, dosjeu ili nekom drugom predmetu i događaju u BiH u izvršavanju njegovih obveza. Suglasnost strana uključuje i pravo IPTF-a da prati, promatra i nadzire svako mjesto ili objekt, gdje se odvija policijska i sudska radnja ili neka druga radnja u svezi s provedbom zakona i zatočenja.

S velikim zakašnjenjem održani su izbori 14. rujna 1996. za Zastupnički dom BiH, Federaciju BiH, Narodnu skupštinu RS, kantone-

dsjednika RS. Izbori su održani u organizaciji OESS-a, Misije za BiH. Na ovim izborima kao i na izborima 1990. pobijedile su stranke s nacionalnim programima. Na području RS nije se pojavio HDZ sa svojom listom i, obratno, SDS nije se pojavio na području Federacije BiH. SDA se pojavila u oba entiteta. Vjerojatno je to razlog da je u 1996. SDA, u usporedbi s 1990., dobila 27% više glasova, dok su SDS i HDZ dobile 4, odnosno 7% manje glasova.

Radi uspostave mira vrlo veliki kompromisi su učinjeni u Daytonu od strane sva tri naroda u Bosni i Hercegovini. Srbi su se odrekli velike Srbije, Bošnjaci-Muslimani unitarne BiH, a Hrvati Hrvatske Republike Herceg Bosne, posebno bosanske Posavine. Svjetski moćnici nisu dopustili da nestane ideja "velike male Srbije", pa je srpska strana dobila 49% bosanskohercegovačkog teritorija, u čijim je granicama ostala Bosanska krajina s Banjom Lukom, većim dijelom bosanske Posavine, s neriješenim pitanjem Brčkog. Bošnjaci-Muslimani izgubili su Podrinje – istočnu Bosnu i istočnu Hercegovinu, ali su u Federaciji BiH dobili pod svoju kontrolu (izuzev Mostara) sve važnije gradove. Glede granica, kako prema SRJ tako i prema Hrvatskoj, središnja vlast ih neće moći efikasno kontrolirati. Republika Hrvatska je u Daytonu sve krajeve avnojevske Hrvatske integrirala u svoju državnu granicu. U Federaciji BiH Hrvati kontroliraju preko 22% od ukupnog teritorija Bosne i Hercegovine koji se, uglavnom, naslanja na Republiku Hrvatsku.

POPIS LITERATURE

1. Ustav SFRJ, Novinsko-izdavačka ustanova Službeni list SFRJ, Beograd, 1983.

2. Ustav SRBiH, Službeni list SRBiH, broj 4/74.

3. Ustav RBiH – Prečišćeni tekst, Službeni list RBiH, broj 5 od 14. ožujka 1993.

4. Život i smrt Jugoslavije, Paul Garde, Ceres-Ziral, Zagreb, 1996.

5. Enciklopedija Jugoslavije, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb, MCMLVI.

6. Zakon o udruživanju građana, Službeni list SRBiH, broj 5 od 21. veljače 1990.

7. Zakon o izboru članova i opozivu članova Predsjedništva SRBiH, Službeni list SRBiH, broj 21 od 31. srpnja 1990.

8. Zakon o udruživanju građana, Službeni list SRBiH, broj 21 od 31. srpnja 1990.

9. Ustavni zakon o izboru članova i opozivu članova Predsjedništva SRBiH, Službeni list SRBiH broj 29 od 9. listopada 1990.

10. Oslobođenje, Sarajevo, studeni 1990., IZBORI, '90., Izborni ABC.

11. Oslobođenje, Sarajevo, listopad 1990., IZBORI, '90., stranke, programi i ličnosti.

12. Službeni list SRBiH, broj 42 od 19. prosinca 1990.

13. Statistički godišnjak BiH, 1982. XVI, Sarajevo, studeni 1982.

14. Zbornik rasprava, Herceg-Bosna ili..., ZIRAL, Mostar, 1996.

15. Stante kosci, fra Ante Marić, Gorica 1994.

16. Hrvatski glas, Mostar, 1996.

17. Poslovnik Predsjedništva SRBiH, Sarajevo, 1992.

18. Dnevnik Franje Borasa od 1. svibnja do 31. prosinca 1992.

19. Cutilleirov plan, veljača 1992.

20. Sporazum Tuđman-Izetbegović, 21. srpnja 1992., Zagreb.

21. "Slobodna Dalmacija", Split, 16. lipnja 1992.

22. Londonska konferencija o bivšoj Jugoslaviji, 26. do 28 kolovoza 1992.

23. Sporazum između RBiH i UN-a, 15. svibanj 1993. o Zaštitnim snagama UN (UNPROFOR u Bosni i Hercegovini).

24. Ženevska konferencija (od 3. rujna 1992. do 18. ožujka 1994.).

25. "Nedjeljna Dalmacija", 6. siječnja 1993.

26. Ratni zločini nad Hrvatima Bosne i Hercegovine, CPD, Sarajevo, 1996.

27. Washingtonski dogovor, (18. ožujka 1994.).

28. Deklaracija o oživotvorenju Sporazuma iz Washingtona, Split, 22. srpnja 1995.

29. Daytonski sporazum, studeni 1995., Wright-Patterson, OHIO, SAD, Pariz, 14. prosinca 1995.

30. Službeni glasnik grada Mostara, u izdanju upravnika nad Mostarom, 20. veljače 1996.

31. Branimir, broj 4, prosinac 1995.

32. Službeni list RBiH, broj 32 od 20. listopada 1996., Sarajevo.

33. Obrana Herceg-Bosne, Karlo Rotim, Široki Brijeg, 1997.

33. *Obrana Herceg-Bosne*, Karlo Rotim, Široki Brijeg, 1997.
34. *Zločin s pečatom*, Ivica Mlivončić, Mostar, 2001.

POPIS ZEMLJOVIDA I KARATA

POPIS TABLICA

BILJEŠKA O PISCU

Franjo Boras rođen je 12. 2. 1927. u Vitini, općina Ljubuški. Pučku školu završio je u rodnom mjestu. Pohađao je Franjevačku klasičnu gimnaziju na Širokom Brijegu i Drugu klasičnu gimnaziju u Zagrebu. Upisuje studij na Pravnom fakultetu u Zagrebu 1959/60., školujući se uz rad. Diplomirao je 1965., a 1972. upisuje poslijediplomski studij na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, gdje magistrira 1974. godine.

Bio je osuđivan u socijalističko-komunističkom sustavu na sedam godina robije, od čega je izdržao tri godine u Zenici (1948.-1950.). Angažirao se 1990. u obaranju komunističkog sustava, te na demokratskim izborima bio izabran, u ime hrvatskog naroda BiH, na najveću državničku funkciju – za člana Predsjedništva Republike BiH. Zbog suprotstavljanja unitarnoj BiH, ubijanju i protjerivanju hrvatskog naroda i rušenja svega što je hrvatsko u Bosni i Hercegovini, Alija Izetbegović sa svojim istomišljenicima u Predsjedništvu razriješio ga je 20. listopada 1993. članstva u Predsjedništvu RBiH.

Od 1. siječnja 1997. je umirovljenik Hrvatske zajednice Herceg Bosne.

DRŽAVA NA RAČUN HRVATA

Franjo Boras je 1990. godine na prvim demokratskim izborima bio izabran, u ime hrvatskog naroda, za člana Predsjedništva Republike BiH. Već iz te činjenice jasno je koliko je njegova knjiga *Kako je umirala Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina* značajna za razumijevanje svega onoga što se događalo prije i tijekom rata u BiH. Knjiga ima svoju posebnu vrijednost zbog obilja podataka, informacija i činjenica. Detaljno su prikazani svi bitni sporazumi i zakoni. Posebnu vrijednost ipak imaju svjedočenja samog Franje Borasa, utoliko značajnija zbog funkcije koju je obnašao sve do 20. listopada 1993. kad ga je Alija Izet'begović nelegalno sa svojim istomišljenicima u Predsjedništvu razriješio te dužnosti.

Knjiga je izrazito značajna što u potpunosti razotkriva politiku muslimanskog vodstva u BiH. Istina, mnogim analitičarima u Hrvatskoj bilo je jasno da je hrvatska politika bila očuvanje ravnopravnosti hrvatskog naroda u BiH, dok su Srbi (zbog vojne nadmoći) i Muslimani (zbog brojnosti) željeli od nje stvoriti srpsku, odnosno muslimansku republiku ili državu. I sam sam često upozoravao na to. Tako sam u siječnju 1994. za Hrvatski radio *3ZZZ* u Melbournu rekao:

"Ja sam još listopada 1992 na Hrvatskom radiju Zemun ukazivao na opciju islamskog fundamentalizma kod njih. U to vrijeme u hrvatskom tisku nije bilo ni riječi o tome. Također sam prije godinu dana na radiju *Matija Gubec* ukazivao na njihov cilj stvaranja muslimanske države, kao i na istovjetnost ponašanja Muslimana u BiH i Srba u bivšoj Jugoslaviji. Iako je to danas mnogo očitije, ja ću ipak ponovno ukazati na neke činjenice:

1. Kad je predsjednik Tuđman ukazivao na goleme muslimanske žrtve, tada oko 150.000, Izetbegović mu je odgovorio da oni mogu imati još toliko, jer ima dovoljno Muslimana bosanskog podrijetla u Turskoj koji će ih zamijeniti.

2. Hrvatsku ponudu zajedničke borbe protiv Srba Izetbegović je uvjetovao time da zapovjedništvo bude u rukama muslimanske vojske.

3. U to isto vrijeme, dakle u vrijeme njihovog najvećeg stradanja u srpskoj agresiji, mi smo na muslimanskom radiju u Melbourneu iz tjedna u tjedan slušali kako uvjeravaju Hrvate i Srbe da to nisu nego Bošnjaci katolici i pravoslavci, a njihove političare kako govore o Muslimanima kao o temeljnom narodu u BiH.

Također, naši su borci upozoravali da njihovi bunkeri nisu okrenuti prema Srbima nego prema Hrvatima.

Sve to ukazuje na njihov cilj stvaranja muslimanske fundamentalističke države i nije isključeno da su pri tome koristili primjer stvaranja države Izrael. Naime, kao što je u to vrijeme bilo nezamislivo stvaranje muslimanske države u Europi, tako je nekad bilo nezamislivo stvaranje židovske države. Međutim, Židovi su dobili svoju državu poslije genocida koji je izvršen nad njima u Drugom svjetskom ratu, a sada će Muslimani poslije genocida koji su nad njima izvršili Srbi dobiti svoju državu u Europi. Možda i zato imamo slučaj masakra Hrvata u Alžiru, dok nemamo sličan pokušaj islamskih fundamentalista na Srbima u vrijeme stravičnih zločina Srba nad Muslimanima.

Prošle godine ukazao sam na činjenicu da su i Milošević i Izetbegović inzistirali na građanskim državama, jer je to u zemljama s dva, tri ili pet naroda uvijek težnja za dominacijom najbrojnijeg naroda. Danas je poslije silnih nepoštivanja dogovora od strane Muslimana, Bijelog puta i genocida nad Hrvatima od strane Muslimana valjda očita istovjetnost ponašanja Srba u Jugoslaviji i Muslimana u BiH, kao što je očitije da je

građanska država trebala osigurati da će BiH u dogledno vrijeme postati 'Muslimanija' kao što je Jugoslavija bila 'Srboslavija'. Sjetimo se izjave Sefera Halilovića ('prvo ćemo četnike a zatim ustaše',) što će reći da su očekivali da će uz pomoć Hrvata kojih ima 3 puta manje nego Muslimana lako izaći na kraj. Kada svijet nije kaznio srpsku agresiju, a zbog interesa Francuske i Engleske, Muslimani su svoju državu odlučili ostvariti na račun Hrvata. Tako je postalo jasno zašto su uvijek imali veće snage na hrvatskim teritorijem u BiH nego protiv Srba na vlastitom teritoriju, i zašto su oni bunkeri bili okrenuti prema Hrvatima, a ne prema Srbima.

A da je muslimansko vodstvo doista bilo spremno žrtvovati svoj narod pokazuju razgovori iz ožujka i travnja 1992. godine dr. Miljenka Brkića i Franje Borasa s Rusmirom Mahmutćehajićem, tadašnjim glavnim ideologom SDA. Razgovori su se odnosili na tadašnje organiziranje srpskih autonomnih oblasti i već očito pripremljenoj srpskoj agresiji nad BiH. Brkić i Boras su predlagali federalno organiziranje BiH. Po tom planu Srbima bi pripadalo 35 posto od cjelokupnog teritorija BiH, ali je Mahhmutćehajić odbijao takav prijedlog i ustrajao na očuvanju cjelovite BiH, po cijenu rata sa srpskim agresorom.

Čitatelja će posebno interesirati spoznaja o dogovoru između Hrvata i Muslimana, koji u pravilu Muslimani ne bi ispoštovali. Tako je i sam Boras u cilju provjere prihvaćanja Sporazuma Tuđman – Izetbegović od 21. srpnja 1992. kod hrvatskog i muslimanskog naroda organizirao sastanke u Zenici, Fojnici, Jablanici, Kaknju i Žepču da bi ustanovio kako muslimansko vodstvo nije upoznalo svoj narod sa Sporazumom ni stranačkim putem, ni putem sredstava javnog komuniciranja. Boras bi na sastancima predložio zaključke koji bi bili podržani od predstavnika obaju naroda, ali bi podrška od predstavnika muslimanskog naroda važila samo dok se nismo razišli".

Boras kao pravnik ne ulazi u raščlambu zakulisnih igara svjetskih moćnika. Ali njegova politika može se ipak iščitati i iz ove knjige.

Karakterističan je detalj i s aerodroma Butmir – Sarajevo, gdje su u drugoj polovici travnja 1992 nastavljeni razgovori između delegacije tri naroda i delegacije Europske zajednice o Cutilleiro-Carringtonovom planu. Pri kraju razgovora s hrvatskom delegacijom lord Carrington je rekao: "Gospodine Boras, ukoliko se ne dogovorite, mi ćemo vas pustiti da se međusobno poubijate, pa ćemo vam mi nametnuti svoja rješenja". Od Borasa Carrington je čuo ono što je i sam znao: "Lorde Carringtone, kako i s kim da se dogovaramo, srpski agresor ima sve na raspolaganju, uzeo je svu vojnu opremu JNA, a i sami čujete jeku topova i minobacača s okolnih brda. Kad s njima razgovaramo, to je razgovor gluhih. Predstavnici muslimanskog naroda drže se pasivno, ništa ne poduzimaju za obranu Bosne i Hercegovine i još se uvijek nadaju u pomoć JNA".

Vanse-Owenov plan je objavljen početkom siječnja 1993. Boras s pravom konstatira: "Kako je rat većih razmjera između HVO-a i Armije uslijedio početkom trvanja 1993. godine, ima indicija da su ovaj plan međunarodni čimbenici radili u korist hrvatske strane, da bi se unio definitivan razdor između hrvatskog i muslimanskog naroda u Bosni i Hercegovini i šire.

U kolovozu 1994. sam nešto slično govorio na Hrvatskom radiju Australija u Sydneyu: "Vance-Owenov plan pripremao je teren za konačno rješenje cjelokupnog problema. To je bilo jasno uoči samog hrvatsko-muslimanskog rata. Sjetimo se samo intervjua američke veleposlanice u UN gospođe Modeleine Albright CNN-a, kada kaže da će rješenje problema BiH biti u skladu s interesima saveznika (Taj dio bio je istog dana u emisiji 'Slikom na sliku' na HTV-u).

Nevjerojatno je kako se mnogi u Hrvatskoj, a posebno u oporbenim redovima, nikad u svojim 'analizama' nisu osvrnuli na to. A moralo se znati što su ti interesi saveznika: Srbima ono što su osvojili, a najveće žrtve, Muslimane, mora se namiriti. Pa na račun koga? Trebalo je biti jasno i maloj djeci da su jedino ostali Hrvati. Nažalost, nije bilo! A sve

je bilo sračunato da se uništi Hrvatska! Praktičnim eliminiranjem Hrvata iz BiH, sa svim onim što su Srbi imali u svojim rukama, takvim Muslimanima, otvaralo se pitanje opstanka hrvatske države. Uz to, kada smo stvarali hrvatsku državu, mogli smo iznenaditi svjetske velesile, jer doista s onoliko naoružanja nisu ni pomišljali da se možemo oduprijeti. Ali sada su nas i te kako shvatili ozbiljno. Također, znali su da nam trebaju skinuti aureolu žrtve. Britanci organiziraju navodni pokolj u Ahmićima (o ulozi tadašnjeg zapovjednika Britanskog bataljuna Boba Srewarta vidjeti članak Marka Barišića u 'Hrvatskom obzoru' 8. travnja 1996.) i kreće muslimanska ofenziva na hrvatske prostore srednje Bosne. Hrvatskoj su žestoko zaprijetili sankcijama ako pomogne svom narodu u BiH. Sjećate li se kad je jedan čovjek tada tamo rekao: "Ne znam što da radim, ako ne pucam uhitit će me. Hrvatskoj će nametnuti sankcije!" Izgledalo je da Hrvati nemaju nikakve šanse. Hrvatska je raspeta na stup srama (to vlasnicima svjetskog informativnog prostora, dakle onima u čije je ime napravljena serija 'Smrt Jugoslavije', doista nije teško), a u Hrvatskoj mnogi svojim djelovanjem izravno pomažu svjetskim moćnicima. U takvim uvjetima pobjeda se ne mjeri u tome da li su hrvatski ljudi samo sačuvali svoje prostore. Pobjeda je golo preživljavanje, jer bez preživljavanja Hrvata u BiH, u pitanju je i Hrvatska. Iako se u svjetskim medijima sustavno krilo etničko čišćenje koje su vršili Muslimani, istina malo-pomalo izbija na vidjelo. Jednostavno, istina se može sakriti samo ako se plan, kao što se željelo u slučaju napada na Hrvatsku, ostvari brzo. Nije se ostvario. Poslije dva mjeseca Njemačka otkriva umiješanost Velike Britanije u slučaju Ahmići, što joj daje dovoljno argumenata da sprječava uvođenje sankcija Hrvatskoj. A politika Velike Britanije, koja po svojoj bezočnosti prelazi doista sve viđeno u svjetskoj politici (država koja je izvršila očit genocid štite insceniranjem krvavog sukoba – borbe za opstanak – između žrtava toga istog genocida(sve više užasava...")

Daytonski sporazum i način na koji se on primjenjuje pokazao je zašto je lord Carrington upravo Hrvatima govorio o 'dogovoru' i kakva rješenja će im svijet nametnuti. Sporazum je omogućio mir, ali je nagradio agresora. Ponašanje svjetskih moćnika pokazalo je da oni ne vide problem u tome, već im je problem u tome što su Hrvati sačuvali kakvu-takvu ravnopravnost u BiH. Takozvana implementacija Daytonskog sporazuma u BiH svodi se od samog početka na svođenje hrvatskog naroda na nacionalnu manjinu. Pri tome se koriste najdrastičnija sredstva kao što su, primjerice, razbojnički upadi u Hercegovačku banku ili nepriznavanje rezultata izbora kada hrvatski narod ne predstavljaju oni koji su dobili i do 95 posto glasova, već oni koji su spremni služiti svjetskim moćnicima u ukidanju konstitutivnosti hrvatskog naroda. A da im je to cilj, diplomati velikih sila nisu ni krili. Tako su kardinalu Puljiću poručili, kako je on rekao u svom intervjuu u Večernjem listu od 28. travnja 2001., da se Hrvati trebaju iseliti iz BiH ili asimilirati.

Poništenjem hrvatstva u BiH lakši će biti obračun sa Hrvatskom, a koliko su uspješni u svom obračunu s Hrvatima u BiH, pokazuju i rezultati. Od 832.000 Hrvata 1991. godine danas je u BiH ostalo samo oko 400.000. U Republiku Srpsku se želi vratiti 230 000 Hrvata, a vratilo se jedva 3000. U Federaciji je 70 posto Bošnjaka, a 30 posto Hrvata, koji su dežurni krivci za sve. Čak na vlasti nisu oni koji su na izborima dobili 95 posto glasova. Sve su to podaci koje je iznio kardinal Puljić u američkom Kongresu. Moramo stalno imati na umu da je to plod djelovanja svjetskih moćnika, jer su oni pomagali velikosrpsku agresiju i na Hrvatsku i na BiH. Da to počinju uviđati i oni koji su nesvjesno sudjelovali u tome pokazuje i nedavno pismo bivšeg šefa ureda OSSE-a u Mostaru Daniela H. Simpsona mostarskom biskupu dr. Ratku Periću u kome on potvrđuje očitu činjenicu da je međunarodna zajednica kolonizator BiH i da su u njoj najugroženiji upravo Hrvati.

Također, treba imati na umu da današnja hrvatska vlast ne izvršava ono što bi po hrvatskom Ustavu morala: ne štiti Hrvate u BiH. Dapače,

čini sve da im oteža položaj, kao što su radili dok su bili u oporbi. Aktualni predsjednik RH Stipe Mesić je svojevremeno lažno optuživao Hrvatsku za agresiju na BiH, a danas stalno ponavlja da su nenaoružana Hrvatska i do zuba naoružana Srbija imale pretenziju na BiH. Uporno ponavlja tezu koju sam svojevremeno ismijao pričom 'o dobrom čoveku Slobi'.

"Kad sam god bio u prigodi diskutirati o 'podjeli BiH' - rugao sam se. Bilo je djelotvorno. Tako sam prošle godine povodom moje knjige 'Srpski mit o Jasenovcu' i razgovore koje sam imao s dr. Milanom Bulajićem na radiju Slobodna Europa, davao intervju za jedan zagrebački tjednik. Njegova novinarka je htjela zbog rata u BiH izjednačiti predsjednika Tuđmana i Miloševića. Upitao sam je:

"Znači, Vi mislite da su Tuđman i Milošević dijelili BiH u Karađorđevu?"

"Da", odgovorila je

"Dakle, i Vi spadate u one koji vjeruju da je Milošević dobar čovjek!"

"Ne, to nisam rekla. Odakle Vam tako nešto?"

"Pa Vaša tvrdnja o podjeli BiH istovjetna je tvrdnji da je Milošević dobar čovjek!?"

"Kako Vi zamišljate razgovor u Karađorđevu? Vjerovatno ovako: Kaže Slobo Franji: Znaš Franjo, ja ti imam toliko i toliko aviona, toliko i toliko tenkova, toliko i toliko teške artiljerije, toliko i toliko...A ti ono imaš nekoliko stotina kalašnjikova koja ste ono skoro prokrijumčarili preko Mađarske, nekoliko topova, dva-tri oklopna vozila koja ste na brzinu sklepali. Ali Franjo, ja sam ti bre, dobar čovjek. Evo ruke! Pola Bosne meni pola tebi!

Naravno, kako to često biva, i u ovoj šali ima puno istine. Svima onima koji pričaju o podjeli BiH Franjo i jest mnogo gori čovjek od Slobe, pa on im je glavni krivac što im nema Juge. A to javno ne smiju priznati, pa im je priča o podjeli BiH dobar izgovor.

Treba li uopće podsjećati da je sadašnja vlast u Republici Hrvatskoj, kada je bila u oporbi, najviše govorila o navodnoj podjeli BiH u Karađorđevu. Službeno su odustali (saborskom deklaracijom o Domovinskom ratu) od tvrdnje da je Hrvatska agresor na BiH tek kad su bili pritisnuti nezadovoljstvom naroda, prosvjedima branitelja, generala, biskupa, športaša...

A da svjetski moćnici ne odustaju od namjere asimilacije ili iseljenja, kako su to poručili kardinalu Puljiću, svjedoči i činjenica da je 'pljačkaša Hercegovačke banke', čovjeka za kojega je demokracija kada vlast dobiju oni za koje je glasovalo 5 posto, a ne 95 posto pučanstva – zloglasnog Wolfganga Petritscha, zamijenio lord Paddy Ashdown, koji je na taj način nagrađen za laži o 'Tuđmanovoj salveti'. Upravo zbog toga itekako je značajna pojava knjige Franje Borasa. Pomoći će u borbi za opstojnost hrvatskog naroda u BiH. Pomoći će da se ne ostvari želja svjetskih moćnika o iseljenju ili asimilaciji Hrvata Bosne i Hercegovine.

Akademik Josip Pečarić

(P)OGLEDI U BOSNI

Malo je tko ozbiljniji i razboritiji mogao predvidjeti rat, pravi agresijski rat, i toliku količinu mržnje i uništenja na europskom kopnu, i to usred (i) europskog slavljeničkog ispraćaja i dočeka dvaju Kristovih milenija – drugog i trećeg. Slučajnost, ili previd organiziranog čovječanstva, ili pak "uobičajena nesloga" lokalnih naroda?! I jedno, i drugo, i treće...

Ratovima vičnjeg Europi (i nama u njoj) poodavna se već čini kako se oni vode negdje drugdje, podalje od nje (i nas). Povijest uzvraća zaboravima, pouka je (i) dvadesetog i poruka dvadeset i prvom stoljeću. Još nas je jednom (!?) zaskočila europska opčinjenost pravednošću (!), sigurnošću (!!) i usavršenošću (!!!). Cijena je golema i tragična. No, valjda je tomu tako: uvijek su žrtve bolna preteča boljega. Nema, međutim, uvjerljiva odgovora zašto se one događaju (po)često na istom mjestu i istim ljudima(?!) Zasigurno, nije to samo zasluga njihove (samo)ukletosti.

Samo je izvjesno, rat u Bosni, oko Bosne i zbog Bosne je stavio na kušnju sve temeljne vrijednosti suvremene civilizacije i ozbiljno uzdrmao njezine ključne institute i instrumente. Ratovi i ratne tragedije su, nažalost, krvava armatura ljudske povijesti, a argument sile okosnica ljudske civilizacije. S razlogom se, međutim, čini da globalna javnost ni u jednom dosadašnjem, a niti u današnjim ratovima nije izravnije "sudjelovala" kao u ovom u bivšoj Jugoslaviji" (Sic!), zapravo srpsko-crnogorskoj agresiji na neovisne i međunarodno priznate države Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Zemljopisni pojam "Bosna" postao je preko noći sa-

stavnicom globalnog rječnika i svakodnevnog podsjećanja na zločine, stradanja, mučenja, rušenja, krv, bol, tugu, beznađe... i nepripremljenost modernog svjetskog poretka da pravodobno spriječi nepravdu.

Poradi rata mnogi su tek prvi put čuli za "Bosnu", mnogi su o njoj pisali, mnogi su razmišljali (a nisu pisali) o Bosni, mnogi su promijenili mišljenje o njoj, mnogi su mijenjali i mišljenje i pisanje o Bosni, mnogi misle da takva zemlja ima smisla, mnogi pak misle da Bosna nema smisla, /.../ i tako redom i tako dalje. Ovisno o povodu i raspoloženju, reklo bi se, Bosne ima – Bosne nema u istom času. BiH i ne bih, ta *svojevrsna kvadratura bosanskog kruga* uporno traje kao nikada odgonetnuti kulturno-povijesni sraz globalnih različitosti i svojevrsna povijesna vojno-politička vježbaonica interesa moćnih klaonica i kaznionica njezinih urođenika.

Što je zapravo Bosna? Ima li ona svoju definiciju, je li o njoj dovoljno reći da je jedna od suverenih članica svjetske zajednice poput bilo koje druge? Formalno, da – u biti, ne. Ogledi u Bosni – predturski i turski, austrijski i ugarski, staro i novojugoslavenski su pogledi izvana (diktati). Ima li Bosna (i može li ga uopće imati) svoj samosvjesni pogled iznutra s kojim bi se mogla oduprijeti diktatu, a bez koga (na duži rok) njezina suštinskog suvereniteta teško može biti. Umjesto traganja za valjanim odgovorom i dalje će se smjenjivati modusi berlinskih, bečkih, versailleskih, washingtonskih, pariških, preddaytonskih ili postdaytonskih ogleda u Bosni! Mijenjat će se i ciljevi zavisno od sredstava koja im stoje na raspolaganju.

Ima pojava i procesa (dakle, i lokaliteta) na našem planetu koji se ne ponašaju sukladno općim zakonitostima. Ne potvrđuju pravilo i valja ih imati u vidu. Ima također geografskih prostora na kojima se susreću, djelomice prožimaju i razgraničuju različite kulturno-povijesne, civilizacijske, etničke i religijske različitosti. Neprijeporno, jedan od takvih prostora je bosanski i hercegovački. Mnogi, osobito danas, na tom

pojilu veleduhovnih različitosti napajaju ideje i modele multikulturizma i kozmopolitizma. Na drugoj strani je ne manji broj onih, pače presudniji, koji imaju kao argumente preobilne povijesne bisage stradanja i rušenja – ponajveći i ponajvećih i ponajčešćih u inače surovoj povijesti europskih vojevanja i vojni. I ozbiljni analitičari Bosne prirodu modernih sukoba pronalaze u modernim političkim razlozima (Noel Malcolm), a drugi opet u prošlim stoljećima. U toj dvojnosti koja se oglašuje u modernom i izvornom (u isto vrijeme) smjenjuju se valovi teškog života i još težega stradanja – zajedništva i autonomije, stranog interesa i loših savezništava. Kandila tinjaju i najmanje iskre ih raspaljuju. S istih prozora jednom dolazi cvijeće, drugi put vrela voda; jednom zanosna pjesma, drugi put naricljiva žalopojka. Možda bi se metaforom /da je Bosna sve ono što joj se dogodi i ne dogodi/ ponajbolje označilo njezinu "zaslugu" i "odgovornost" za sudbinu njezinih naroda i ljudi.

U "povijesti Herceg-Bosne i njezinoj današnjoj stvarnosti osnovno je pitanje narodno", a "nigdje se vjera toliko mijenjala i utjecala na narodno opredjeljenje kao i u tim zemljama" (*D. Mandić*). (Usput: "U razmaku manjem od tisuću godina pređi većine današnjih *urođenika* u BiH temeljito su izmijenili vjersku pripadnost.") U načinu rješenja upravo narodnosnog pitanja pronaći će se rješenje o Bosni. Kroz istu prizmu valja gledati i na činjenicu što višestoljetnu hrvatsku povijest prožimaju želja i namjera da ove hrvatske zemlje priključe Hrvatskoj na temelju državno-pravnih (*A. Starčević*), kulturoloških (*S. Radić*) ili imperijalnih (*A. Pavelić*) kriterija i modela.

Na drugoj strani, "srpsko pravo" na Bosnu koncipirano na "štokavskoj" i "katastarskoj teoriji", a ostvarivano političkim, diplomatskim, vojnim i genocidnim sredstvima (*od V. S. Karadžića, Garašanina, D. Mihajlovića i R. Karadžića*) uz jaka i "hrvatska" savezništva, ugušilo je začetke vlastitosti i od Bosne konačno napravilo "bermudski trokut europske politike" na Balkanu.

Na suvremenu scenu bosanske i hercegovačke stvarnosti s ovim ratom konačno je isplivala još jedna destabilizirajuća poluga – bošnjačko temeljno pravo na jedinstvenu državu s jednim (i to muslimanskim) "temeljnim narodom". Tako su, napokon, "pogledi u Bosnu" dobili "odgovore iz Bosne", a višestoljetni "ogledi s Bosnom" (voljom Pax Americane) nastavljaju se u jogolikom zadatku s 13 ustava i 140 ministarstava u "Daytonskoj Bosni i Hercegovini".

Ponavljanje politike možda ne znači (obvezno) ponavljanje povijesti. Na žalost, ono što se već treći put u ovom stoljeću svaki put s većom tragedijom i na istom (bosanskom) prostoru ponavlja jest iskustvo koje ne okuražuje da iste političke metode u različita vremena moraju (?) oploditi bolje rezultate. Nepovijesna povijest, rekli bi cinici. Zavjeti, zaklade, utopije, sjećanja, oprosti, pokajanja, nadanja, *Andrići, Selimovići, Ćopići, Krleže, Aralice,* ... ljiljani, šahovnice, orlovi, lešinari ..., Bosne Srebrene, Srebrenice, Jajca, Bihaća... odgovora nema, a Kotromanića je sve manje. I dalje oni nas haračima, bičevima, granatama, raketama, a mi njih kruhom.

Democid se u Bosni dogodio, veliki, golemi. Bihocid, također, i nepovratno na snazi je (diktirani) demokratocid, politički konzervans za novu Bosnu (i Hercegovinu). S kolikim rokom trajanja – znaju (možda) proizvođači i sponzori najnovijeg modela Bosne – jedinstvene, dvoentitetne i tronacionalne države (zemlje kakve do sada nije bilo na onom, a, možda, ni na ovom svijetu!).

U proteklih pola stoljeća Bosna i Hercegovina je (službeno – ustavno) bila i hrvatska (malo i sve manje) i muslimanska (sve više) i srpska (do samo srpska). Danas je srpska i muslimansko-hrvatska (do samo muslimanska). Teodozijeva granica, doduše, ostaje tamo gdje je bila, ali prema Zapadu uzmiču Hrvati i s njima "civilizacijska, kulturna i religijska granica Zapada i Istoka, Rima i Carigrada, univerzalnog (katoličkog) i nacionalnog (pravoslavnog) kršćanstva" (*F. Šanjek*). S ovim

ratom silno je poljuljana vjera da živimo na "prostoru za susrete i dijalog" (*papa Pavao VI.*), ali se valja osloniti na "plemenite zasade kršćanstva", to "konstitutivno dobro hrvatskog naroda" (*P. J. Šagi-Bunić*) i nadati se nadvladati kušnje naše opstojnosti i stoljetnog progonstva.

Svi znaju kada je i kako započeo zločin nad Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom. A kako će završiti, već se dosta toga zna ili naslućuje. Kuda plovi "bosanski brod"?! i kuda ga vodi daytonski azimut kao da svi znaju, a malo ih vjeruje. Povijest pamti jedno jedino (hrvatsko i), suvremenici "tri i", odnosno "dva i pol". Sutra bi to moglo postati "dva", a prekosutra jedno jedino "jedinstveno i cjelovito i". Čudan neki "bosanski sat", da prostite!

Suvremenici i sudionici događaja, složenih i teških poput ovih i ovdje, kako oni "out" tako i oni "in", po prirodi svoje prirodnosti pojednostavljuju ih. Rat i ratne tragedije nisu osobito inspirativni za tekuće stvaratelje, a na kušnji su njihova objektivnost i umjetnička razina. To pak ne znači da ratni stvaratelji i njihova djela, oslobođena neposredne povijesne personalnosti i stvarateljske subjektivnosti, nemaju povijesnu vrijednost. Dapače, ona su dragocjena.

Sadržina Borasove knjige po (njegovu) izboru događaja, dokumenata i postupaka ključnih sudionika i njihove politike, te osobito njegovo sudioništvo i uloga u događajima koji su otvorili posve novu stranicu Bosne i Hercegovine ostavlja vrijedno svjedočenje analitičarima i povjesničarima. Borasov pogled iznutra vraća čitatelja na "prve stranice novijega b/h spomenara" nukajući mu s ove petogodišnje udaljenosti "skele" za vlastite stavove i zaključke i ne postavljajući mu nikakve zasjede, zapreke ili minska polja. On dobro zna da Bosna nije za "prejake riječi"!

Profesor dr. sc. Ante Markotić

DIKTAT ZA "ZARAĆENE STRANE"

Iako je prošlo tek desetak godina od događaja o kojima u svojoj knjizi svjedoči *Franjo Boras, Kako je umirala socijalistička Republika Bosna i Hercegovina* i sam njihov sudionik, čitajući stranice ove knjige, nekad i pažljivi promatrač i suvremenik tog doba, zaključuje da se brzo zaboravlja, a današnji politički govor ih zamagljuje, ili pak nastoji u potpunosti dati novo značenje pojedinim događajima i osobama. Stoga, ova knjiga ima, ponajprije, vrijednost u ponudi mnoštva podataka, informacija i činjenica o onom što se zbivalo u presudnim godinama za narode u Bosni i Hercegovini, za samu BiH kao državu u nastajanju i pokušajima, s jedne strane, da tek rođena i upisana u knjigu rođenih (Ujedinjeni narodi) zbiljski i profunkcionira i, s druge strane, stalnim nastojanjima drugih da se to nikada ne dogodi. Ozbiljnim analitičarima i povjesničarima ova knjiga će, zasigurno, dobro doći kao izvor kronološki danih informacija.

Izjava, bolje reći prijetnja *lorda Pitera Caringtona*, britanskog posrednika u pregovorima između "zaraćenih strana", da se izrazimo njegovom terminologijom, data autoru ove knjige u travnju 1992. u sarajevskoj zračnoj luci, ilustrira pragmatičnost pa i bezosjećajnost ne malog dijela onih koji odlučiju o suvremenom svijetu. Naime, tada je čuveni lord kazao: "Gospodine Boras, ukoliko se ne dogovorite, mi ćemo vas pustiti da se međusobno poubijate, pa ćemo vam mi nametnuti svoja rješenja." Svjedoci smo svih manjkavosti Daytonskog mirovnog sporazuma, kao i stalnih pritisaka iz svijeta da se nešto dogovori, potpiše, provede itd. premda je svakome jasno da ni jedna od tri strane,

zapravo tri državotvorna naroda u BiH, ne vide u ovom sporazumu instrument za ostvarenje svoje političke koncepcije ostanka ili nestanka BiH, svoga položaja u njoj ili izvan nje.

Ova knjiga pruža prigodu i za procjenu koliko je koje nacionalno rukovodstvo (tri nacionalne stranke: HDZ, SDA i SDS) uspjelo ostvariti od svojih obećanja datih narodima i građanima od prvih demokratskih izbora do današnjih dana. Autor podsjeća na programe stranaka, na izjave njihovih lidera, na njihove postupke... Iz ove činjenice i usporedbe s današnjom političkom retorikom može se lako zaključiti radi li se o konzistentnim političkim koncepcijama, političkim zaokretima, odustajanjima od programa itd. Odgovore na ova pitanja izravno ne daje autor, a to mu i nije bila nakana. Ono što je bitno jest da knjiga daje premise za valjane zaključke.

Tako možemo prosuditi iz današnje perspektive kako zvuči izborni slogan HDZ-a *Jedina politička stranka koja osigurava prava i ravnopravnost hrvatskog naroda u BiH*, ili prva točka programske deklaracije SDA – *SDA je politički savez građana Jugoslavije koji pripadaju muslimanskom kulturno-povijesnom krugu, kao i drugih građana Jugoslavije koji prihvaćaju program i ciljeve stranke*, ili SDS-a čiji lider *Radovan Karadžić* kaže da se *srpski narod vrlo sporo laća oružja, ali ga sporo i ostavlja*, ili da *srpski narod nije završio svoju borbu za državu, mada mu se to činilo i 1918. i 1943. godine.*

Također, može se dati i relevantna ocjena političke ekvidistance *Alije Izetbegovića* prema Hrvatima i Srbima promovirane u prvim javnim istupima. Ta odrednica njegove politike može se ocijeniti i s aspekta korisnosti za njegov narod u ratnom razdoblju, pa i ovom, kratkom, poratnom. Može se iz knjige iščitati, premda to nije obrađeno kao posebno poglavlje, kao propuštena prilika da se ranije, možda, okonča krvavi rat. To se posebno odnosi na odluke o prihvaćanju, ili neprihvaćanju ponuđenih mirovnih sporazuma i poštivanju prihvaćenih od strane

muslimanskog vođe *Alije Izetbegovića*. Napose, bilo bi zanimljivo i, smatramo, veoma vrijedno, analizirati ponude (npr. prijedlog HVO-a o utemeljenju zajedničkog vojnog stožera, prijedlog HDZ-a SDA-u o federalnom ustroju BiH još 1992. godine, po kojima bi Hrvatima i Muslimanima pripalo 65% teritorija, a ostatak Srbima) koje su do njega dolazile s hrvatske strane. Držimo da bi takva analiza pokazala da je *Izetbegović*, robujući svojoj politici ekvidistance, pridonio velikoj tragediji svoga naroda, kao što bi pokazala da je, unatoč krvavim sukobima Muslimana i Hrvata u nekim dijelovima BiH, skoro svu djelotvornu pomoć dobio od Hrvata, ili preko Hrvata, od prvih pušaka i vreća brašna 1992. godine, do čuvenog Splitskog dogovora koji je prethodio pobjedonosnim hrvatskim, a potom i hrvatsko-muslimanskim operacijama oslobađanja okupiranog teritorija.

Kao rezultat te politike ekvidistance, možemo, čitajući stranice ove knjige, pratiti muslimanizaciju institucija BiH i srbizaciju teritorija BiH. No, kao da *Izetbegoviću* nije bio važan nestanak njegova naroda, već opstanak i kontrola institucija koje su davno izgubile legitimitet.

Nadalje, možemo pratiti prevrtljivu politiku međunarodne zajednice, ponuđene mirovne sporazume, tko bi što mogao dobiti, a što izgubiti da su oživotvoreni, pa sve do Daytonskog mirovnog sporazuma koji pokazuje sve svoje manjkavosti i nedostatak političke volje kod nacionalnih rukovodstava da se on provede. Ovaj sporazum, koji je uveliko uvažio rezultate rata, zapravo svojim postupnim oživotvorenjem i usmrćuje Socijalističku Republiku BiH, ali isto tako i Republiku BiH, stvarajući državnu strukturu i unutarnje uređenje do sada nepoznato u svijetu.

Veso Vegar

KAZALO IMENA

A

B

C

Č

Ć

L

M

O

P

R

S

Š

T

U

V

Z

KAZALO MJESTA

A

B

L

M

N

O

P

R

S

Š

T

U

V

W

Z

Ž

... Knjiga ima svoju posebnu vrijednost zbog obilja podataka, informacija i či-njenica. Detaljno su prikazani svi bitni sporazumi i zakoni. Posebnu vrijednost ipak imaju svjedočenja samog Franje Borasa, utoliko značajnija zbog funkcije koju je obnašao sve do 20. listopada 1993. kad ga je Alija Izetbegović nelegal-no sa svojim istomišljenicima u Predsjedništvu razriješio te dužnosti. Knjiga je izrazito značajna što u potpunosti razotkriva politiku muslimanskog vodstva u BiH. .... Sve to ukazuje na njihov cilj stvaranja muslimanske fundamentalističke države i nije isključeno da su pri tome koristili primjer stvaranja države Izrael. Naime, kao što je u to vrijeme bilo nezamislivo stvaranje muslimanske države u Europi tako je nekad bilo nezamislivo stvaranje židovske države. Međutim, Židovi su dobili svoju državu poslije genocida koji je izvršen nad njima u Drugom svjetskom ratu, a sada će Muslimani poslije genocida koji su nad njima iz-vršili Srbi, dobiti svoju državu u Europi.

(Iz recenzije akademika Josipa Pečarića «Država na račun Hrvata»)

* * *

...Ova knjiga pruža prigodu i za procjenu koliko je koje nacionalno rukovodstvo (tri nacionalne stranke: HDZ, SDA i SDS) uspjelo ostvariti od svojih obećanja danih narodima i građanima od prvih demokratskih izbora do današnjih dana. Autor podsjeća na programe stranaka, na izjave njihovih lidera, na njihove postupke... Iz ove činjenice i usporedbe s današnjom političkom retorikom mo-že se lako zaključiti radi li se o konzistentnim političkim koncepcijama, politi-čkim zaokretima, napuštanjem programa itd. Odgovore na ova pitanja izravno ne daje autor, a to mu i nije bila nakana. Ono što je bitno jest da knjiga daje pre-mise za valjane zaključke....

(Iz recenzije Vese Vegara Diktat za «zaraćene strane»)

* * *

... Na suvremenu scenu bosanske i hercegovačke stvarnosti s ovim ratom kona-čno je isplivala još jedna destabilizirajuća poluga bošnjačko temeljno pravo na jedinstvenu državu s jednim (i to muslimanskim) "temeljnim narodom". Tako su, napokon, "pogledi u Bosnu" dobili "odgovore iz Bosne", a višestoljetni "ogledi s Bosnom" (voljom Pax Americane) nastavljaju se u jogolikom zadatku s 13 usta-va i 140 ministarstava u "Daytonskoj Bosni i Hercegovini".

(Iz recenzije prof. dr. Ante Markotića «(P)ogledi u Bosni»)

Franjo BORAS KAKO JE UMIRALA SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA